سنگاپور ويندي ويندي

الطاف شيخ

سنگاپور ويندي ويندي

سنگاپور ويندي ويندي

(سفرنامو)

الطاف شيخ

نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد حيدرآباد سنڌ.
1998ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر ٻياسي

ڇپائيندڙ: نيو فيلڊس پبليڪيشنس
ٽنڊو ولي محمد، حيدرآباد سنڌ.

ڇپيندڙ: القادر پرنٽنگ پريس ڪراچي.

پهريون ايڊيشن: جون 1986ع

ٻيو ايڊيشن: سيپٽمبر 1998ع

قيمت: [redacted]/- رپيا

پڪي جلد سان: -/110 رپيا

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

SINGAPORE WENDEY WENDEY (Travelogue) By ALTAF SHAIKH. Published by New Fields Publications, Tando Wali Mohammed. Hyderabad, Sindh, Pakistan. First Edition June 1986. Second Edition September 1998. Price per Copy Rs. [redacted]/-

Book No. 82.

فهرست

1- انتساب ـ ڪموڊور اشفاق بيگ	9
2- مهاڳ ـ عنايت بلوچ	18
3- ملائيشيا ۽ سنگاپور	27
4- سنگاپور باءِ روڊ	29
5- شاپنگ لاءِ سنگاپور	30
6- سنگاپور گهڻ قومو ملڪ آهي	32
7- سنگاپور ڪيئن هلجي	34
8- سنگاپور هلڻ لاءِ ٽئڪسي	36
9- ڪئپٽن مڪڙي ـ ماسٽر مئرينر	38
10- ياڳ جي ڪهاڻي	39
11- سنگاپور ۾ رهائش جو مسئلو	41
12- دادوءَ جا ٽانگا	42
13- سنو ڪوڙ ڳالهايو اٿوَ	44
14- چتين چولين کان بچاءُ	45
15- هڻ شيطان کي موچڙو	46
16- هتي جي چانهه	48
17- تصويرون	49 کان 68
18- نوّرالدين ڊرائيور	69
19- آير حطامر	70
20- هن پاسي جون هوٽلون	72
21- مرتباڪ ـ قيمي وارو اڦراٽو	73
22- پٽن لاءِ ماءُ ڪنوار ڳولي	74
23- ٽئڪس پورو ڏيون	75
24- داتنگ لاڳي	77
25- ملائيشيا جي ريلوي اسٽيشن	78

-26 مسٽر رينگانير 81
-27 سنگاپور سروس تي جيئي ٿو 86
-28 سنگاپور ۾ گهٽائي چينين جي آهي 88
-29 سنگاپور ۾ ڪوبہ رستو پري ناهي 90
-30 سنگاپور ڇو سهڻو آهي 91
-31 سنگاپور ۾ ڪار رکڻ وڏو شان آهي 93
-32 سنگاپور ۾ ڪارون گهٽائڻ جا اپاءَ 95
-33 سنگاپور ۾ ملائيشيا ڪان ڪار آڻڻ 96
-34 سنگاپور جو جنگل ـ ووڊ لئنڊ 98
-35 سنگاپور جو ٺاهيندڙ ـــ رئفلس 100
-36 سنگاپور جو نالو سيونان بہ هو 102
-37 سنگاپور شينهن جو شهر 104
-38 امير ۽ غريب خريدار 106
-39 سنگاپور ۽ بيلجم ۾ نانيءَ جو دڪان 108
-40 نانيءَ جا اصول 110
-41 هيئر ڪٽ يا شيوَ 112
-42 چينين لاءِ آئيڊل ڪنوار 114
-43 مئرينرس ڪلب ڏي واپسي 115
-44 تمبولا ـــ لڪي فار سم 117
-45 مڙسي منجهس نہ، ڏوهہ ڪنوار جو 120
-46 وڏي پارٽ پنهنجي لچڻ آهن 121
-47 سنگاپور ـ ڪارڪدگيءَ ۾ سنو بندرگاهہ 123
-48 سنگاپور ۾ گهٽن جي دلچسپي رهي ٿي 126
-49 سنگاپور جا مختلف علائقا 127
-50 سنگاپور ۾ پکين جو پارڪ 130
-51 سنگاپوري طوطا سقراط ۾ هئا 132
-52 سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار جو ڪِرڻ 133

-53	ڪيبل ڪار جي تواريخ	135
-54	سينتوسا ٻيٽ گهمڻ	136
-55	اسان وٽ جتي ڪتي ماتم آهي	138
-56	سنگاپور جو زولاجيڪل گارڊن	140
-57	سنگاپور ۾ چيني ۽ جپاني باغيچا	140
-58	مانگر مڇن جو فارم	141
-59	ڪئپٽن رشيد ابڙو سان ملاقات	143
-60	هن پاسي نوڪريءَ بابت ڪجهه ڳالهيون	145
-61	مٿي جي سور لاءِ سنگاپور ۾ دوا	149
-62	ٽائيگر بام ۽ گارڊن	151
-63	هائوس آف جيڊ	154
-64	سنگاپور جو چائنا ٽائون	157
-65	اڄ جي سنگاپور کي ٺاهڻ وارو	159
-66	ترقيءَ جو راز ـــ انگريزي زبان	161
-67	سنگاپور جون نديون نالن جو ڪم ڏين	164
-68	سنگاپور ۾ پکي گهٽا جانور گهٽ آهن	165
-69	هتي جي چينين جون مختلف زبانون	166
-70	سنگاپور جا مختلف نالا ۽ حڪومت	168
-71	سنگاپور جي رستن جا نالا	169
-72	سنگاپور شهر ۾ ننڍڙو هندستان	170
-73	سهٽيون ڪير؟ تامل، ملئي يا چيني	172
-74	گوڏ هيٺ مٿي ڪرڻ جو سبب	174
-75	سنگاپور ۾ ڏينهون ڏينهن وڌندڙ مهانگائي	176
-76	نوڪي مال وڪڻڻ جي ڳڻتي آهي	177
-77	سنگاپور کان ملائيشيا واپسي	179

الطاف شيخ جا ڇپيل ڪتاب

1- انامیڪا
2- منهنجو ساگر، منهنجو ساحل
3- پيار جي گهٽ
4- وايون وڻجارن جون
5- سي ھيڙيون رکين ٻاجھ سين
6- دنيا آهي ڪاڪ محل
7- سمونڊ جي ساٿيھ
8- بندر بازاريون
9- سمونڊ جي سيوين
10- سي ئي جوين ڏينهن
11- بندر ديسان ديس
12- خبرون کيڙائن جون
13- ڪويت ڪنارا
14- ڇا جو ديس، ڇا جو وديس
15- جاني تہ جهاز ۾
16- جپان جن جي جيءُ سان
17- ڳالھيون تنهن جپان جون
18- خدا ڏي خط
19- جپان رس
20- سانباهو سمنڊ جو
21- موج نہ سهي مڪڙي
22- الطاف شيخ جي نوٽبڪ تان
23- بهترين سفرناما
24- لنڊن تائين لفٽ
25- ٻارن جون آکاڻيون
26- مس سدا بهار چنبيلي (ٽوڪيو جي گيشا گرل)
27- مڪليءَ کان ملاڪا تائين
28- سنگاپور ويندي ويندي
29- ڪوالالمپور ڪجھ ڪوھ
30- ماستر هريام جو بئنڪاڪ وڃڻ
31- دنگيءَ منجھ درياھ
32- ڏاهي جهرڪي ۽ ٻيون آکاڻيون
33- جت جَرَ وهي ٿو جال
34- يادين جي انڌلٺ
35- ڳالهيون آهن ڳچ
36- اي جرني ٽو ٿائلينڊ
37- سوزيءَ سان پيار
38- Proverbs of Far- East
39- اوهريا جي عميق ڏي
40- اچن جي ملڪ ۾ اسين ڪارا
41- ملير کان مالمو
42- جت برف پئي ٿي جام
43- ڪراچي کان ڪوبن هيگن
44- ارائونڊ دي ورلڊ
45- رئي آهي گهوٽ سان
46- يورپ جا ڏينهن يورپ جون راتيون
47- اي روڊ ٽُ مدينہ

انتساب

ڪموڊور مرزا اشفاق بيگ نالي

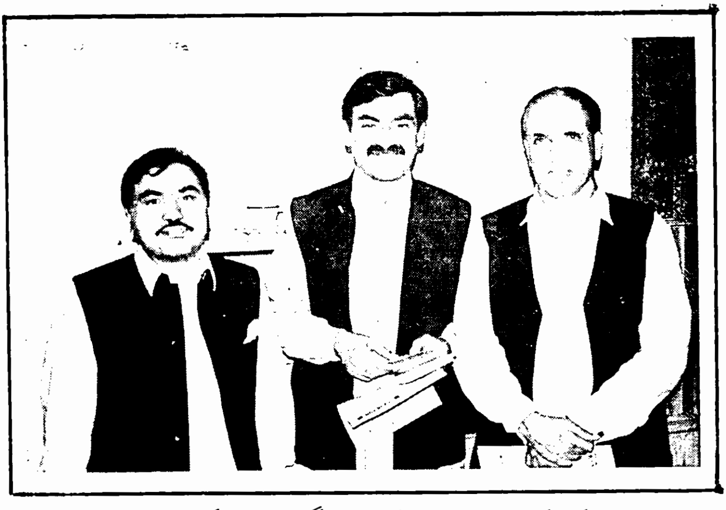

ساڄي کان کابي : ڪموڊور اشفاق بيگ، ڊاڪٽر گل منير وسطڙو ۽
عبدالجبار عباسي (فوٽو ١٩٩٨)

اشفاق جهڙي ڪلاس ميٽ، روم ميٽ، دوست سنگتي ۽ نيڪ ماڻهوءَ لاءِ ڪو ڪتاب منسوب نہ ڪرڻ وڏي ناانصافي ٿيندي. اشفاق بيگ اسان جي ڪاليج، اسان جي سنگت، اسان جي مٿي مائٽي ۽ پاڪستان نيوي جي هڪ پسنديده ۽ قابل احترام شخصيت مڃيو وڃي ٿو. هن اهو مقام هڪ وڏيري، صنعتڪار، جاگيردار، وڏي آفيسر جي پٽ يا پائٽي پاٽيجي ڪري حاصل نہ

ڪيو پر تنديپ ڪان محنت، سٺن ۽ نيڪ ڪمن ۽ اصولن تي پابند رهڻ ڪري حاصل ڪيو آهي. هو پاڻ تہ هڪ غريب گهر جو ٻار هو جنهن جو والد سندس ننديپ ۾ ئي گذاري ويو ۽ سندس ماءُ ۽ وڏن ڀائرن ڪشالا ڪڍي کيس پڙهايو. منهنجي بہ قسمت سٺي چئجي جو اشفاق جهڙو ڪلاس ميٽ منهنجو روم ميٽ ٿيو، جنهن ڪري نہ فقط کيس ويجهڙائيءَ سان جانچڻ جو موقعو مليو ۽ سٺي دوستي ٿي وئي پر هن کان گهڻو ڪجهہ سکڻ جو موقعو پڻ ملي ويو.

ننديپڻ جو زمانو اهو ٿئي ٿو جنهن ۾ ٻار پنهنجن دوستن کي ڏسي پاڻ کي سڌاري يا ڪاري ٿو. چو جو اهو منهنجي اکين آڏو تجربو آهي تہ هڪ بہ منهنجا ڪلاس ميٽ جڏهن مون سان گڏ ڪئڊٽ ڪاليج ۾ چوٿين درجي (ستين ڪلاس) ۾ آيا تہ بيحد معصوم ۽ پڙهائيءَ ۾ سٺا هئا. (هڪ جڻي تہ پهريان بہ سال نمبر ۽ انعامون بہ ڪنيون.) پوءِ هنن جي دوستي اهڙن سان ٿي جو پڙهائيءَ تان ڌيان هٽائي رلڻ پنڻ ۽ ڪاليج کان گسائڻ ۾ لڳي ويا. آخري ڏينهن ۾ جوا ۽ شراب بہ پيئڻ لڳا ۽ انهن شين کي خراب سمجهڻ بدران ان کي 'Heroic Deeds' تصور ڪرڻ لڳا. آئون بہ مئٽرڪ بعد جڏهن فرسٽ ايئر ۾ پهتس تہ ڪجهہ ڪلاس ميٽن کي ڏسي مون کي بہ سگريٽ پيئڻ جو شوق ٿيو بلڪ ان وقت فلمي هيرو وانگر سگريٽ جهلي ڪش هڻڻ کي وڏ ماڻهپي سمجهبو هو پر چڱو جو اشفاق بيگ جهڙن روم ميٽن جي سمجهائڻ ۽ نصيحت اهڙو اثر ڪيو جو هميشه لاءِ هن ڪان پري رهيس- يعني سگريٽ کان، اشفاق بيگ کان نہ.

ايترو لکڻ بعد هتي هڪ ٻي ڳالهہ لکڻ بي مهل نہ ٿيندي ۽ مائٽن توڙي شاگردن لاءِ Guide Line ثابت ٿي سگهي ٿي. اسان کان هڪ سال جونيئر ڪئڊٽن مان هڪ ٻن جو والد نيوي ۾ شجڻ ڪري هو گهران بيئر ۽ وسڪي شراب لڪائي ڪٽي ايندا هئا، جيڪي پاڻ، هڪ بہ سندن ۽ اسان جا ڪلاس ميٽ لڪي پيئندا هئا. (تن ڏينهن ۾ شراب تي اڃان بندش نہ پئي هئي ۽ نيوي توڙي مرچنٽ نيوي ۾ شراب عام هلندو هو بلڪ ان جو پيئڻ فخر سمجهيو ويندو هو.) بهرحال شراب پيئندڙن جو اهو ٽولو باقي ڪلاس ميٽن جي نظرن ۾ 'وڏي ڳالهہ'- يعني "سٽربل ۽ ماڊرن" سمجهيو ويندو هو. باقي

اسان جڻ جاهل، بيوقوف ۽ اڻ آريا هئاسين. ڪڏهن ڪڏهن دعوت ۾ هڪ ٻن نون کي بہ گهرائيندا هئا ۽ اهي فخر محسوس ڪندا هئا تہ کين عزت بخشي وئي آهي. انٽر جي امتحانن وارن ڏينهن ۾ هنن همراهن هڪ ڪاڏي پيتي جي وڏي دعوت ڪئي جنهن ۾ مون کي بہ گهرايائون. مون کي ياد آهي تہ آئون پنهنجي ڪمري تان تيار ٿي وڃي رهيو هوس تہ رستي تي هڪ ٻي دوست نور احمد نظاماڻيءَ پڇيو تہ ڪيڏانهن پيو وڃان. مون کيس ٽيڙيءَ مان ٻڌايو تہ بيئر پارٽي پئي هلي ان لاءِ مون کي بہ دعوت آهي.

”ڪيڏي غلط ڳالهہ آهي“، نظاماڻيءَ مون کي سمجهايو، ”منهنجي تہ صلاح اٿئي تہ نہ وڃ ۽ شراب نہ پيئجانءِ. گهٽ ۾ گهٽ قسم تہ کٽي سگهندين تہ مون نہ پيتو آهي.“

آئون مايوس ٿي موٽي آيس. رستي تي اهوئي سوچيم تہ اجايو نظاماڻيءَ کي ٻڌايم. هن تي لئہ ٿي رکيم. اها تہ نہ رکي سگهيس ماڳهين منهنجو مزو خراب ڪيائين. ڪمري تي پهتس تہ روم ميٽ اشفاق بيگ منهنجي خاموشيءَ جو سبب پڇيو. کيس ٻڌائڻ تي هو بہ نظاماڻيءَ جو هم خيال نڪتو. مون ڪاوڙ مان اشفاق بيگ کان پڇيو: ”فرض کرو تم نيوي Join کرتے هو. کيا وهان بهي نهين پيو گے.“

”هرگز نهين. کيا پينا ضروري هے؟“ هن عزم سان جواب ڏنو.

پلو ٿئي انهن دوستن جو جيڪي مون لاءِ Blessings ثابت ٿيا ۽ منهنجي ذهن ۾، بلڪ ڪچي ذهن ۾، اٽندي ئي صحيح ڳالهہ وڌائون تہ وڏ ماڻهپي ڪا اوچا ڪپڙا پائڻ، سگريٽ ڇڪڻ ۽ شراب پيئڻ ۾ ناهي.

اڄ ان کي چاليهہ سال اچي ٿيا آهن. اشفاق بيگ پاڪستان نيويءَ لاءِ چونڊجي ويو ۽ نيول ڪئڊٽ اشفاق بيگ مان مڊشپ مئن ٿيو. پوءِ سب ليفٽيننٽ، ان بعد ليفٽيننٽ، ليفٽيننٽ ڪمانڊر پوءِ ڪمانڊر ۽ ڪئپٽن ٿي هاڻ ڪموڊور اچي ٿيو آهي (جيڪا رئنڪ آرميءَ جي ’برگيڊيئر‘ برابر آهي). هو اسلام آباد کان ڪويت ۽ ڪراچيءَ تائين ڪيترن ئي وڏن عهدن تي رهيو آهي پر هن شخص ڪڏهن بہ شراب کي هٿ نہ لاتو آهي. ساڳيو حال نور احمد نظاماڻيءَ جو آهي جيڪو پنجاهہ کان مٿي سال يورپ، آمريڪا ۽ پاڪستان جي وڏين جاين تي رهيو آهي. ابي ڏاڏي کان وڏو زميندار آهي پر

هن سچي زندگي سادگيءَ ۾ گذاري اهو ثابت ڪري ڏيکاريو تہ سادگيءَ ۾ ئي عظمت آهي. پاڻ سگريٽ ۽ شراب کان تہ پري رهيو آهي پر ڪپڙي وڳي جو بہ ڏيک نہ ڪيو آهي. شلوار قميص کان پتلون ڪوٽ تائين، ڪٽي ڇا بہ فئشن اچي وڃي، پر هو پنهنجي ئي اسٽائيل ۾ نظر اچي ٿو. هن کي لکڻ پڙهڻ، سماجي ۽ خير جي ڪمن کان ئي فرصت نٽي ملي جو ڪٽي فئشن جهڙين ڳالهين ڏي ڌيان ڏئي.

اشفاق بيگ سان منهنجو هڪ ئي روم ۾ رهڻ جو واقعو بہ اوچتو ٿيو. مون تہ پنهنجي ڳوٺائي ڪلاس ميٽ نجم انصاري (هاڻ ڪمانڊر پاڪستان نيوي ۽ مئنيجنگ ڊائريڪٽر شگر ملز) سان ئي رهڻ چاهيو ٿي. پر ڪاليج ميرپورخاص کان پيٽارو شفٽ ٿيڻ تي هن کي اسان جي لياقت هائوس (ڊويزن) ۾ رکڻ بدران نئين هاسٽل ايوب هائوس ۾ ٽرانسفر ڪيو ويو. مون ان ڳالهہ جي شڪايت ۽ ڏک جو اظهار جڏهن پنهنجي پيءُ سان ڪيو تہ پاڻ منهنجي ڳالهہ ٻڌڻ ۽ مڃڻ بدران مون کي سمجهايو.

”سچي زندگي رڳو ڳوٺ جا يا سنڌي ڳالهائيندڙ توسان گڏ نہ هوندا. توکي ٻين سان بہ گڏ رهڻ کپي ۽ هنن جون بہ سٺيون ڳالهيون سکڻ کپن. جيڪڏهن نئون روم ميٽ پڙهڻ ۾ سٺو آهي، سٺيون عادتون اٿس تہ پوءِ توکي هن سان گڏ رهڻ ۾ عار نہ هجڻ کپي. چاهي هو مهاجر هجي يا پنجابي. شيعو هجي يا سني. ڀلي امير يا ڪنهن وڏي آفيسر جو پٽ نہ هجي پر غريب ۽ يتيم هجي.“

بابا جي اها نصيحت ايندڙ زندگيءَ ۾ نہ فقط مون لاءِ ڪارآمد ثابت ٿي بلڪ منهنجي ٻين ڪلاس ميٽن: بشير وسطڙو، عالم هاليپوٽو ۽ علي رضا ميمڻ لاءِ پڻ- جيڪي ان وقت مون سان گڏ بابا جي ڳالهہ ٻڌي رهيا هئا. ان وقت ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو ۾ سڄي پاڪستان جا شاگرد ايندا هئا. گلگت کان ڪوئيٽا چمن تائين جا ۽ اسان هاڻ سنڌي پاڻ ۾ ٿولو ٿاهي هلڻ بدران سڀني سان رلي ملي وياسين. ڪئڊٽ ڪاليج بعد مئرين اڪيڊمي چٽگانگ، ورلڊ مئريٽائيم يونيورسٽي سئيڊن، مئريٽائيم اڪيڊمي ملائيشيا ۾ توڙي مختلف جهازن تي رهائش دوران مون کي ڪڏهن بہ تڪليف نہ ٿي. ڪيترن هنڌن تي تہ سنڌي تہ ڇا پر ڪو پاڪستاني بہ گڏ نہ هوندو هو تہ بہ مون لاءِ

گذارو ڪرڻ ڏکيو نہ رهيو. منهنجي هميشه اها ڪوشش رهي تہ ٻين جي سٺين ڳالهين جي مڃوتي (اعتراف) ڪجي ۽ سکڻ/ اپنائڻ جي ڪوشش ڪجي ۽ پاڻ ۾ ۽ پنهنجن ۾ موجود ڪمزوريون قبول ڪرڻ ڪپن. ان بعد ئي انهن کان نجات حاصل ڪري سگهبي. مون کي چاڻ نہ آهي تہ هن وقت جي سنڌي شاگرد جي چا سوچ آهي پر اسان جي ڏينهن ۾ اسان مان گهڻا تڻا شرميلا هئاسين. غير سنڌي شاگردن توڙي ماسترن سان ڳالهائيندي يا ڪجهہ پڇندي پيا لنوائيندا هئاسين.هميشه پنهنجو ٿولو ٺاهي هلندا هئاسين. عام معلومات ۾ بہ ڪمزور هئاسين. سواءِ ايڪڙ ٻيڪڙ جي گهڻن جو رجحان نہ پڙهائي ۾ هو نہ راندين ۾. مائٽ بہ ايندا هئا تہ انهن جو بہ زور رڳو خرچيون ڏيڻ تي هو. پاڻ سان بسڪٽ، ڪيڪ ۽ مناٻون آڻي اسان کي ويتر چٽر ۽ سست بڻائي ڇڏيندا هئا. وڏا پاڪر پائي اچي ملندا هئا ۽ ويندي وقت پيا پڇندا هئا تہ ڪڏهن ٿا ڳوٺ اچون. پائر، پينرون، پڦيون ۽ ماسيون سڀ ياد پيون ڪن. يعني ويتر اسان کي Home Sick بنائي ويندا هئا ۽ اهو احساس (ڪوڙو ۽ خيالي) ٿيندو هو تہ اسان هتي ڄڻ ڪنهن قيدخاني ۾ آهيون ۽ ڪي وڏيون قربانيون پيا ڏيون. هوڏانهن غير سنڌي شاگردن جي ويجهو رهڻ بعد محسوس ٿيو تہ هنن جا مائٽ اچڻ سان ڪانئن پڙهائي جو پڇن ٿا ۽ کين اهو احساس ڏيارين ٿا تہ اسين خوش نصيب آهيون جو هھڙي ڪاليج لاءِ چونڊجي آيا آهيون ۽ هاڻ اسان کي ان جي لائق بنائڻ لاءِ محنت ڪري پڙهڻو آهي. راندين ۽ ٻي ٽي پريڊ ۾ حصو وٺڻو آهي. وغيره. اسان جي هائوس ۾ اسان کان ہہ سال جونيئر ڪئڊٽ شاهد نالي هيرآباد حيدرآباد جو هو. هن جو والد تہ اچڻ سان هن کان پڇندو هو: "بيٹے کوئي نماز کا وقت قضا تو نهين هوا؟" - يعني اسڪول جي پڙهائي سان گڏ مذهب ۾ بہ هو زور هئا جنهن لاءِ Credit سندن والدين کي هجي ۽ اسان جي روم ميٽ اشفاق جو تہ والد بہ گذاري ويو هو ۽ هن کي هر وقت اهو احساس هو تہ هن جي ماءُ وڏي مشڪل سان اسڪول جي فين جو پورائو ڪري ٿي. ان ڪري هڪ گهڙي بہ اجائي نہ وڃائجي. هن کي گهڻو وقت لکندو پڙهندو ڏسي اسان کي بہ هڪ هنڌ ڪرسيءَ تي ويهي لکڻ پڙهڻ جي Stamina وڌي. هاسٽل ۾ هو اسان لاءِ ٽيچر بہ هو. اهي ڳالهيون جيڪي اسان کي ڪلاس ۾ سمجهہ ۾ نہ ايندڙيون هيون سي ڪمري تي

اشفاق بيگ کان سکندا هئاسين. مون جهڙن جون مئٽس ۾ سؤ سيڪڙو مارڪون هڪ اسان جي مئٽس ٽيچر ڪمانڊر اسرار الله ڪري ۽ پيو اشفاق بيگ جي ڪري آيون ۽ پاڻ تہ بورڊ جي امتحان ۾ سڄي سنڌ ۾ پيو نمبر آيو.

اشفاق بيگ جسماني طرح ڪٿي ايترو گهٽو پهلوان نہ هو پر تہ بہ هر راند ۾ حصو وٺندو هو، ويندي باڪسنگ ۾ پڻ. چوندو هو تہ رڳو پڙهڻ ضروري ناهي، رانديون بہ ضروري آهن.

'Physical fitness is necessary for mental fitness.' ڪيس تقريرون ڪرڻ جو شوق بہ ننڍپڻ کان آهي. ڪنهن جو بہ ڏينهن هجي اشفاق بيگ تقرير ضرور ڪري. پراڻن ڏينهن جي ياد ٿي اچي تہ هڪ ڏينهن شام جي راندين لاءِ ميدان تي گڏ ٿي رهيا هئاسين. اسين ڪجهہ سوير ئي آيا هئاسين. ٻيٺي ٻيٺي اشفاق کي ڪو پور پيو سو پي تي ڪرڻ واري ڪاٺ جي گهوڙيءَ تي ٻيهي اسان کي مخاطب ٿي تقرير ڪرڻ لڳو. اجان بہ چار جملا مس ڳالهايا هوندائين تہ اسان جي پير واري روم ۾ رهندڙ انيس الرحمان (هاڻ پاڪستان نيوي ۾ ڪموڊور ۽ پي. اين. ايس جوهر جو ڪمانڊنگ آفيسر) جيڪو اسان کان هڪ سال جونيئر هو تنهن لڪي لڪي اشفاق جي پويان ٻيهي ڪيس ڪٽي هيٺ ڏڪو ڏنو ۽ اشفاق جي تقرير بند ٿي وئي. هو ڪپڙا ڇنڊي اٿي ڪڙو ٿيو. ڪيس ڪاوڙ لڳي پر يڪدم سمجهي ويو تہ انيس بہ چرچي ۾ ائين ڪيو آهي پر تنهن هوندي بہ چتاءُ طور اسان کي چيائين: ”توهان پلي ڪلو، هڪ ڏينهن آئون ائين مٿي ٻيهي تقرير ڪندس ۽ توهان کي ٻڌڻي پوندي.“

اشفاق جنهن نموني سان اسان کي خبردر ڪيو اهو اسان Enjoy ڪيو ۽ ڪيترا ڏينهن اسين انيس کي چيڙائيندا رهياسين. ان وقعي کي اٽڪل 35 سال گذرڻ بعد گذريل سال ڪموڊور انيس پيٽارو جي Old Boys کي PNS جوهر (نيوي جي اداري) جي ميس ۾ ڊنر ڏني ۽ ڪافي دير ڪچهري ڪندا رهياسين. اٿڻ مهل انيس کي چيم تہ يار دير ٿي وئي آهي هاڻ گهر ڏي روانو ٿجي. خدا حافظ لاءِ ڪا تقرير ڪرڻي هجئي تہ جلد ڪا مختصر تقرير ڪر.

”نہ. نہ. تقرير ۽ موڪلائي وري ڇاجي. اٿو تہ اٿون.“ انيس اجان اهو چئي مهمانن کان موڪلائي رهيو هو تہ اشفاق بيگ ڏاڪڻ وٽ ٻيهي شروع ٿي ويو.
"On behalf of Commodore Anis, I take this Opportunity..."

انيس ڪلي مون کي آهستي چيو: ”ادا ڪٿي تقرير پڙهڻ جو وقت اچي ويو ڇا؟ هاڻ هيئن ڪر جو مين سٽيج آف ڪر ته اونداهه ٿئي ۽ تقرير مان جان ڇٽي وڃي. اشفاق تنهنجو ڪلاس ميٽ آهي تنهنجي ڳالهه دل ۾ نه ڪندو.“

اشفاق بيگ منهنجو ڪلاس ميٽ ضرور آهي پر مون سان گڏ سڀ ڪلاس ميٽ سندس عزت ۽ احترام ڪن ٿا- وينڊي اهي جيڪي ڪانئس سينيئر ٿي ويا آهن. ميجر جنرل پرويز، ريٽر ائڊمرل اظهر ڪان وٺي چيف منسٽر لياقت جتوئي ۽ سيڪريٽري عاشق حسين شاهه جهڙا به کيس عزت جي نگاهه سان ڏسن ٿا ڇو جو کين خبر آهي ته اشفاق بيگ اصولن جو ماڻهو آهي ۽ سدائين اصولن تي سڄي زندگي گذاري اٿس.

اشفاق بيگ به سال کن اسان جي شپنگ ڪارپوريشن PNSC جو ڊائريڪٽر پڻ ٿي رهيو. پنهنجن دوست جنرل مئنيجرن (جن هن جي ويجهو ڪم ڪيو ٿي) ڪجهه مهينن بعد، هڪ ڏينهن مون کي چيو: ”يار تنهنجو ڪلاسي اشفاق بيگ وقت ۽ ڊيوٽي جو ڏاڍو پابند آهي. ڪو اهڙو ڏينهن ناهي جو هو دير سان اچي يا غير حاضر رهي.“

”خبر اٿانوَ“ مون کين ٻڌايو. ”هو اسڪول جي ڏينهن ۾ به ڪڏهن غير حاضر نه رهيو. سڄو ڏينهن ته ڇا پر هڪ پيريڊ به مس نه ڪيائين.“

مون کين اسڪولي ڏينهن جو هڪ واقعو ٻڌايو. هڪ دفعي اسان جو Wood Work سيڪارينڊڙ ٽيچر نه آيو. ان پيريڊ بعد رسيس هئي. ٻه چار ڪلاس ميٽ، شوڪت جماڻي، رفيع ڪاڇيلو، تاج بگٽي ۽ بشير وسطڙو ڪلاس ڇڏي هاسٽل روانا ٿي ويا. وينڊي وقت ٻاهران دريءَ مان مون کي به هلڻ لاءِ چيو. مون پنهنجي روم ميٽ اشفاق بيگ کي به هلڻ جي صلاح ڪئي ۽ هو يڪدم راضي ٿي مون سان اٿيو پر ٻاهر نڪري اڌ وراندي وٽ بيهي چوڻ لڳو: ”يار آئون نٿو هلان. تون وڃين ته ڀلي وڃ.“ آئون سمجهي ويس ته هي پيريڊ گسائڻ نٿو چاهي سو سمجهايومانس ته سبجيڪٽ ٽيچر ته آهي ئي ڪونه، ان ڪري جهڙو ڪلاس ۾ تهڙو هاسٽل ۾.“

”دراصل ڳالهه گسائڻ جي ناهي“، اشفاق بيگ مون کي لاجڪ سمجهايو، ”ڳالهه اصول جي آهي: پاڻ اڄ جي ڪلاس ڇڏي ڀڄي هلنداسين ته پوءِ عادت ٿي ويندي ۽ هر وقت ڀڄڻ لاءِ وجهه ڳوليندا وتنداسين.“ اهو چئي هو واپس

ڪلاس روم ڏي موٽي ويو ۽ مجبور ٿي مون کي بہ موٽڻو پيو.

سو مرزا اشفاق بيگ جي ڪيترين سٺين ڳالهين جو آئون بہ شاهد آهيان. هن ڪڏهن ڪنهن سان جهيڙو نہ ڪيو، گار نہ ڏني، ڪوڙ نہ ڳالهايو ۽ گلا نہ ڪئي. هر وقت وڙهندڙن ۽ رٺلن کي پرچائيندو وتندو هو. غلطيءَ جو احساس ٿيڻ تي ان جو يڪدم اعتراف ڪندو هو ۽ ٻئي کان معافي وٺڻ ۾ دير نہ ڪندو هو. ٻئي جي تعريف ۾ بخيليءَ کان ڪم نہ ورتائين. بيمار ۽ ضرورتمند ڪلاسين توڙي غير ڪلاسين جو ڏاڍو خيال رکندو هو ۽ اها عادت هن ۾ اڃان تائين ايتري آهي جو هر وقت ماڻهن جا ڪم ڪندو وتي ٿو.

اشفاق جا بہ شوق هئا جيڪي هن وقت تائين هلندا اچن. هڪ باغباني ۽ ٻيو ڪتاب پڙهڻ. ماڻهو ذوالفقار علي ڀٽي جي مطالعي جو ٻڌي تعجب ڪائين ٿا تہ ايڏي مشغول ماڻهوءَ ايترو ڪيئن ٿي پڙهيو. پر آئون ڪجهہ ماڻهو سڃاڻان جن کي ننڍي هوندي کان ڏسندو اچان تہ هو ان ليول تائين لڳاتار پڙهندا اچن. انهن مان ڪجهہ تہ منهنجا ڪلاس ميٽ (اشفاق بيگ سوڌو) خالد مخدوم، عالم هاليپوٽو، رفيع ڪاچيلو آهن جيڪي اسڪول جي ڏينهن کان ڪتابن جا ڪيئان سمجهيا وڃن ٿا ۽ هنن هڪ هڪ ڪتاب نہ پر هڪ هڪ ليکڪ (Author) ڪري پورا ڪيا آهن. ڪتاب پڙهڻ جو شوق پيدا ڪرڻ ۾ ان وقت جي انگلش ٽيچر خادم حسين جو پڻ هٿ هو جيڪو پوءِ فيڊرل حڪومت ۾ ايڊوڪيشن جو ائڊيشنل سيڪريٽري ٿيو. هو پاڻ بہ ڪتابن پڙهڻ جو شوقين هو ۽ هر هفتي پڙهيل ڪتابن تي ڪلاس روم ۾ تبصرو ڪندو هو. سندس هڪ خاص جملو هوندو هو. ڪنهن ڪتاب جي تعريف ڪري چوندو هو: ”اچ ئي اهو پڙهو. ان جي پڙهڻ بنا سمجهو تہ توهان جو هن دنيا ۾ رهڻ اجايو آهي.“

اشفاق بيگ لئبرري جي ڪتابن سان گڏ پنهنجي ڪلاس جي ڪتابن ۾ بہ پڙ هو. پاڻ انٽر ۾، سنڌ جي بورڊ جي امتحانن ۾ ٻيو نمبر آيو. (پهريون نمبر بہ اسان جو ڪلاسي- لاڙڪاڻي جو اختر علي عباسي آيو هو.) اشفاق انٽر ڪرڻ بعد مهراڻ انجنيئرنگ يونيورسٽيءَ ۾ داخلا ورتي. هن کي مڪينيڪل انجنيئر ٿيڻ جو شوق هو پر پوءِ ڇهہ مهينا اتي پڙهڻ بعد هن کي اتان نڪرڻو پيو. مون ڪانئس ڄامشورو ڇڏي منهوڙي (پاڪستان نيول اڪيڊمي) ۾ داخلا وٺڻ جو سبب پڇيو.

”الطاف توکي تہ منهنجي حال جي خبر آهي. چڪي تاڻي مائٽن انٽر تائين پڙهايو اها بہ اسان جي غريب ڪٽنب لاءِ وڏي ڳالهہ آهي. پائر بہ غريب ۽ بچڙيوال اٿم. مهراڻ يونيورسٽيءَ جي پڙهائي، رهائش ۽ کاڌي پيتي جو خرچ ڏيڻ هنن جي وس جي ڳالهہ نہ آهي. ان ڪري مون کي هيڏانهن نيويءَ ۾ اچڻو پيو آهي.“

اشفاق بيگ جهڙو ذهين شاگرد جتي بہ وڃي تہ ان اداري لاءِ هو Asset آهي. هن مئي 1964ع ۾ نيـوي Join ڪئي ۽ نيوي طرفان مڪينيڪل انجينئرنگ ۾ B.E ڪيائين. پاڪستان نيوي جي جهازن: بابر، خيبر، جهانگير ۽ ڍاڪا تي سامونڊي زندگي گذاري. ڪناري جي نوڪرين ۾ هو پاڪستان نيول انجنيئرنگ ڪاليج ۾ رهيو، ڪويت ۾ ٽي سال ڊيپوٽيشن تي اتي جي نيوي وارن سان ڪم ڪيو، اسلام آباد نيول هيڊ ڪوارٽر ۾ اسٽاف آفيسر ٿي رهيو، ڊاڪيارڊ ۾ جنرل مئنيجر ٿي رهيو ۽ ٽي سال PNSC ۾ ڊائريڪٽر Ship Management جي عهدي تي ڪم ڪيائين.

اشفاق بيگ جي شادي 1972ع ۾ اسان جي هڪ ٻئي ڪلاس ميٽ عظمت ڪياني جي ڀيڻ تسنيم سان ٿي. تسنيم شروع کان گرامر اسڪول ۾ پڙهائيندي اچي. کين بہ ڌيئون عنبرين ۽ سبين آهن جيڪي MBA ڪري رهيون آهن ۽ هڪ پٽ ارسلان آهي. ارسلان پڻ اسان جي پراڻي ڪاليج ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو مان پڙهيو آهي. انٽر بعد هو نيول اڪيڊميءَ لاءِ چونڊيو جتي جي ساليانن امتحانن ۾ مٿانهون نمبر اچڻ ڪري کيس پنجن سالن لاءِ ترڪيءَ ۾ نيوي جا ڪجهہ خاص ڪورس ڪرڻ لاءِ موڪليو ويو آهي.

ڪموڊور اشفاق بيگ جي جنم جي تاريخ 26 جون 1944ع آهي ۽ هو اڄڪلهہ NHQ ۾ ڊائريڪٽر ’انسپيڪشن ائنڊ ٽيڪنيڪل ڊولپمينٽ‘ آهي.

الطاف شيخ

1-جنوري 1998ع
ڪراچي

مـهـاڳ

جنوريءَ جو مهينو هو. نيٺ ڀهراڙيءَ جي هڪ ڳوٺ ۾ باهه جي مچ جي چوڌاري سٽيل پَلال جي ڪونئري پاٿاريءَ تي تڏو پيل هو ۽ مٿان رلهيون (رليون) وڇايل هيون. ويهارو کن ماڻهو ڪچهريءَ ۾ ويٺا هئا، ست اٺ پڙهيل لکيل (ڪجهه اکر سڃاڻ وارا ته ڪجهه وڏيڪ سلجهيل ۽ ڳچ پڙهيل) باقي اڻ پڙهيل هيا پر انهن مان ڪي ته ڏاهپ ۽ سُرت ۾ پڙهيلن کي دعويٰ سان "اکر پڙهي اياڻا ٿيا، قاضي ٿئين ڪئاءِ" چوڻ وارا جوان به موجود هيا. سياري جو ڀهراڙيءَ ۾ لانڍ هيٺان ٻريل مچ تي جيڪو به ڪڏهن قسمت سانگي ڪنهن ڪچهريءَ ۾ شريڪ ٿيو هوندو ته فقط اُهوئي ڪچهريءَ جي ڪوڏين جي قربن، ڏاهپ جي گفتن، وِندر ورونهن جي ٻولن، سوچ ۽ سُرت جي دليلن، بيتن، ڏوهيڙن ۽ ڳجهارتن جي ڳولڻ ۽ ڳجهارت يا ڏور جي پڇڻ تي داد ڏيندڙ جي، واهه واهه مان لطف اندوز ٿيو هوندو.

هڪ اهڙي ئي ڪچهريءَ ۾ يارن دوستن سان چار چوڻڪ ڳالهين جا پئي هليا. اوپاريون لهواريون ڳالهيون، ڀانت ڀانت جا موضوع، ڳالهه مان ڳالهه، ڪڏهن هلاڪو ۽ هٽلر بحث هيٺ آيا ته وري وارو آيو ڪرنل قذافي ۽ محمد علي ڪِلي جي واڪاڻ جو. محمد علي ڪِلي جي بهادريءَ جو شايد ڪرشمو هو يا سندس بدبختي هئي جو فوراً ڳالهه اچي پئي ڌاڙيلن ۾. روزانو اغوا جي وارداتن، ڏينهن ڏٺي جو قتل، رهزني، ڌاڙن ۽ ڦرن تي ڪافي گرما گرم بحث ٿيو. اُهائي گهڙي جو ٿوري دير بعد ڳالهه ٿي ٻي.

هاڻي بحث سنڌ ۾ پاڻيءَ جي کوٽ تي شروع ٿي ويو تان جو معاملو 'پنج ند' پار ڪري وڃي ڪالا باغ ڊئم تي پهتو. جڏهن يارن کي ڊئم جي ڀاڙي موضوع مان مزو نه آيو ته هاڻي ڪاهي پيا دنيا جي وڏن شهرن ۾. لنڊن، نيويارڪ، پئرس، هانگ ڪانگ، لاس اينجلس، شڪاگو، سنگاپور وغيره.

هڪ شخص چيو، ”اڄڪلهہ جي تيز رفتاريءَ جي دؤر ۾ ساڳي ڏينهن تي ماڻهو وڃيو لنڊن، پئرس يا ڪنهن بہ ڏورانهين ڏيهہ نڪري ۽ خبر تڏهن پئي جو ٻئي ٽئين ڏينهن تي ساڳيو ماڻهو ولايت کان پنهنجي ماڳ موٽيو اچي. جڏهن سڄي دنيا ذري گهٽ پاڻ ۾ ڳنڍجي وئي آهي تہ پوءِ اڄڪلهہ سفرنامن لکڻ جي آخر ڪهڙي ضرورت آهي. سفرناما تہ تڏهن ڪارگر هيا جڏهن ملڪن جي وچ ۾ مفاصلا اڻ کُٽ نظر ايندا هيا ۽ آمدرفت جا ذريعا ايترا وسيع ۽ تيز نہ هئا.“

ڪچهريءَ ۾ ويٺل هڪ همراهہ اعتراض ڪندڙ کان پڇيو، ”ٻڌاءِ، تون ۽ مان ڪهڙي ولايت کان ٿي آيا اهيون يا دوستن جي اوچڪي هن ميڙ ۾ هڪ ڇٽي کان سواءِ ٻڌاءِ تہ اسان مان ڪيترا اهڙا آهن جيڪي ٻاهرين دنيا جو سير ڪري آيا آهن؟ هزارن مان هيڪڙ ٻيڪڙ ڪو خوش نصيب اهڙو ٿو نڪري جيڪو فارين وڃي ٿو باقي اسين تہ جائي جم کان چاڪيءَ جي ڏاند وانگر اُتي ئي پيا ڦرون. خدا ڀلو ڪري الطاف شيخ جو جيڪو گهر ويٺي اسان کي ملڪن جا سير ويٺو ڪرائي، دلچسپ ۽ عجيب معلومات ويٺو ڏئي ۽ اسان جي دل ويٺو وندرائي.“

اسان جو هڪ دوست جيڪو تازو جپان مان ٿي آيو هو ۽ ڪچهريءَ ۾ موجود هو تنهن فوراً ورائيو، ”يارو! سفرنامن لکڻ جي جيتري هاڻوڪي دؤر ۾ ضرورت آهي، اوتري شايد اڳ ڪڏهن بہ نہ هئي. جپان جي سڄي سفر ۾ منهنجي جيتري رهنمائي الطاف جي سفرنامن ڪئي اوتري مدد اتان جا فقط گائيڊ ئي ڪري رهيا هيا نہ تہ مان الطاف جي سفرنامن جي غير موجودگيءَ ۾ شايد اُنهن سيني جاين جڳهين تي نہ پهچي سگهان ها جتان هاڻي چڪر هڻي آيس. ٽوڪيو يا جپان جي مکيہ هنڌن (Tourist Attraction Spots) جن جو ڏس الطاف جي سفرنامن ۾ ڏنل هو، تي ويس ۽ اتفاق سان سي ئي ماڳ مڪان وڏيڪ مشهور ۽ معروف هيا جو جپاني گائيڊس بہ، ٽوري ڦيرگهير کان سواءِ ساڳين ئي جڳهين گهمڻ جو مشورو ڏنو هو.“

هڪ نوجوان جيڪو چڱو خاصو پڙهيل لکيل ٿي لڳو تنهن نهہ پهہ اعتراض ڪيو، ”گذري ويا الطاف شيخ جي سفرنامن لکڻ وارا ڏينهن. هاڻي رڳو ٽڙ تڪڙ ۾ سفر جي ڊائري لکڻ تي گذارو ڪيو ويٺو آهي. پيو تہ نهيو پر

ساڳين ساڳين ملڪن ۽ شهرن جي باري ۾ الطاف وري ويٺو لکي، ائين هو اڄڪلهه پڙهندڙن ۽ سندس سفرنامن جي خريدارن سان انصاف نه پيو ڪري."

اجرڪ جي ڪانپ ڪڍيو هڪ ڪرڙوڏ جانٺو جوان جيڪو هن وقت تائين چپ چاپ ويٺو هو، تنهن پنهنجا چَپ چوريا:

"يار ٺڏو ٿيءُ. ساڳين ملڪن جي باري ۾ ساڳيون ڳالهيون ٿوروئي لکيون هونداڻين. ٻه مهينا ٿيا مان ۽ جڙيل رڳو ڪراچيءَ جو چڪر لڳائي آيا آهيون ته جيڪي ڳالهيون ڪراچيءَ جي باري ۾ دوستن کي مون ٻڌايون آهن ته جڙيو وري نت نيون ڳالهيون پيو ڪري. مون سوچيو يَرَ بلي! گهمياسون ته گڏ تي پر هر ڪنهن جي نظر جدا جدا نظارا پئي ڪيا. هيو ته ڇڏيو پر پاڻيءَ جي واري تي رات جو پنهنجي گهران جڏهن نڪرندو آهيان ته ساڳين ئي رستن تان لنگهندي ڪڏهن لُنڊيون پيو لتاڙيندو آهيان، ڪڏهن ڪاريهر ڪَرَ ڪنيون پيا مرحبا ڪندا آهن ته ڪڏهن وري ڪَپُرن سان به ڪيڪر ٿي ويندي آهي. ڪڏهن وري قسمت سانگي ساڳين ئي رستن تي پياري پرينءَ سان ملاقات به ٿي ويندي آهي. رستو ساڳيو پر لقاءَ روز نوان نوان پيو ڏسندو آهيان. الطاف صاحب ته ملڪان ملڪ پيو گهمي ۽ نوان تَڙ اورانگهي. منهنجو پٽ مون کي الطاف صاحب جا سفرناما پڙهي پيو ٻڌائيندو آهي- جس هجي سنڌڙيءَ جي ان سيلانيءَ کي جيڪو اسان کي گهر ويٺي پيو پرڏيهه جا شهر گهمائي، ملڪن ۽ ڀانت ڀانت جي ماڻهن جا ڏس ڏئي ته ڪيئن ٿا رهن، ڪائين پيئن ۽ زندگي گذارين. آخر ته ليکڪ وڏن شهرن ۾ جڏهن به ويندو ته هر دفعي نيون ڳالهيون ڏسندو، نوان نظارا ڪندو، نوَن ماڻهن سان ملندو ۽ نت نوان تجربا پرائيندو."

سياري جي اِنگهندڙ رات جي اڌ رات لڙي چڪي هئي. سِيءَ به هاڻي زور اچي پريو. مچ ۾ ڪاٺيون سوريندڙ به وڃي سَوڙ پيڙو ٿيو هو، ڪچهريءَ مان ماڻهو هيڪڙ ٻيڪڙ ٿي اٿندا ويا ۽ اسان "جيئي لطيف" جو نعرو لڳائي وڃي بستري داخل ٿياسين. ننڊ ته ڇڻ سيرانديءَ ڪان ئي ستي پئي هئي، سمهڻ شرط وڪوڙي ويئي.

ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته الطاف سفرنامن جو سرواڻ آهي. ڪيس سنڌ جو سند باد، ابن- بطوطه ۽ مارڪو پولو چئجي ته ڪو وڌاءُ نه ٿيندو، ڇو ته ڪيس گهمڻ ڦرڻ، دنيا کي ڏسڻ ۽ عام محاوري ۾ سَتَ سمنڊ اورانگهڻ جو

جيڪو فطري موقعو مليو آهي تہ ان کي ھن ضايع ٿيڻ نہ ڏنو آهي. پر انهن پنڌن ۽ ڏورانهن ڏيهن ۾ جيڪو ڪجھ ڏٺو وائنو پسيو ۽ پرجهيو اٿائين ان مان نہ رڳو پاڻ گهڻو ڪجھ پرايو اٿس پر پنهنجن تجربن جو نچوڙ سفرنامن جي صورت ۾ سنڌ واسين آڏو رکيو اٿائين تہ 'اوهان بہ پڙهو ۽ پرايو.' هو جتي بہ وڃي ٿو پنهنجي اکين کان ڏسڻ جو پورو پورو ڪم وٺي ٿو. سندس نظرون هيڏي هوڏي، جاڏي ڪاڏي، چؤطرف ۽ چوڌار هر ڏسڻ جهڙي شيءِ کي فوڪس ۾ آڻي سندس ذهن جي پردي تي پنهنجون تصويرون ٺاهينديون رهن ٿيون. فرصت جي گهڙين ۾ الطاف قلم کڻي، سندس ذهن جي ڪئنوس تي چِٽيل منظرن جي اهڙي تہ هُوبهو عڪاسي ٿو ڪري جو جڻ پڙهندڙ کي پاڻ سان گڏ کڻي پيو گهمي ڦري. ڪيترن ماڻهن جي برعڪس هو اکين هوندي، پنهنجون اکيون ٻوٽي نٿو هلي پر سدائين پنهنجون اکيون کُليل ٿو رکي. اکين سان فقط نهاري ڪونہ ٿو پر مشاهدو ٿو ماڻي. سندس مشاهدي جي قوت (Power of Observation) تمام وسيع نظربي واري آهي. لاڪيڻي لطيف، ماڻهن جي ظاهري ڪن، جيڪي هر ڳالھ ٻڌي اڻ ٻڌي ڪري ڇڏين ٿا، جي باري ۾ چيو آهي:

هــي ڪَنَ ڳاڏا وڪـڻي، ڪن ڪي ٻـيا ڳنهيج،
تـنيـن ساڻ سٽيـج، سپـيـريان جي ڳـالهـڙي.

الطاف، ڀٽائي بادشاھ جي ان بيت تي عمل ڪندي، پنهنجي اکين کان ڏسڻ جو سرسري ۽ سطحي ڪم نٿو وٺي پر هر شيءِ کي اندر جي اک سان پوريءَ طرح جانچي جونچي وٺي ٿو. ساڳي وقت پنهنجي ديس جي محبت کان سواءِ هو پنهنجي بيان کي اڌورو ۽ اڻ پورو ٿو سمجهي، تنهن ڪري جڳھ جڳھ تي پرڏيھ ۾ مختلف هنڌن ماڳن جون تشبيهون ۽ مثال اچيو سنڌ جي شهرن، ڳوٺن ۽ واهڻن سان ملائي ۽ اهڙي طرح سنڌ لاءِ اُڪير جي اظهار سان جڻ پنهنجي سِڪَ جو پورائو پيو ڪري. سندس هر سفرنامي ۾ اهڙيون اڪيچار تشبيهون موجود آهن. موجوده سفرنامي "سنگاپور ويندي ويندي" ۾ هڪ اڌ تشبيهون ڪجھ هن طرح ڏنيون اٿائين:

"اسان جي شهر- ملاڪا کان، سنگاپور ايترو پري آهي جيترو موري کان ڪراچي ۽ سنگاپور کان ڪوالالمپور ايترو پري آهي جيترو ڪراچيءَ کان

سکر." يا "سچي ملائيشيا جي ماڻهن لاءِ سنگاپور گھمڻ ائين آهي جيئن کوٽڙي، ڄامر شوري ۽ پيٽارو جي ماڻهن لاءِ حيدرآباد."

الطاف ڳالهين ڳالهين ۾ وندرائڻ جو تہ ماهر آهي ئي آهي. "سنگاپور ويندي ويندي" کي پڙهندي هر ماڻهو ان تجسس ۽ انتظار ۾ هوندو تہ الطاف سنگاپور تائين پهچائيندو بہ سهي يا ڪين راهہ ۾ رولي ڇڏيندو. اجا تہ روانو ڪٿي ٿيو آهي، بس هيڏانهن هوڏانهن جي ڳالهين ۾ اهڙو تہ پيو وندرائي جو دل پئي چوي تہ يلي في الحال پنهنجي بيان کي جاري رکي.

ملائيشيا کان سنگاپور ويندي ويندي وري ٿورڙي ئي پنڌ تي پاڻ سان گڏ اسان کي بہ بيهاري ڇڏي ٿو. وري انتظار ۽ بيْ چيني وڌي ٿي تہ سنگاپور جو سير الائي ڪهڙي وقت ڪرائيندو تہ اوچتو اسان جي ملاقات سريمبان جي اسٽيشن ماسٽر مسٽر رينگا سان ڪرائي ٿو جيڪو هندستان جو تامل هندو آهي. ڳالهين ڳالهين ۾ مسٽر رينگا پنهنجي سچي رامر ڪهاڻي ٻڌائي ٿو جيڪا پڙهندڙ لاءِ ڪافي دلچسپي جو باعث بڻجي ٿي ۽ سنگاپور پهچڻ جي اڻ تڻ ۽ آنڌ مانڌ عارضي طور جهڪي ٿي وڃي ٿي. اڳتي هلي وري 'ناني جي دڪان' جو ذڪر ڪري ٿو جيڪو پڙهندڙن لاءِ بيحد دلچسپ ۽ معلوماتي آهي.

اهڙيءَ طرح سنگاپور ڏانهن ويندي ويندي، رستي تي قسطن ۾ ساهيون پٽيندي ۽ فلئش بئڪ ۾ ڪي مزيدار ڳالهيون ۽ دلچسپ واقعا ۽ قصا ٻڌائيندو الطاف پنهنجي پڙهندڙن سميت سنگاپور پهچي ويو آهي جتي پاڻ بہ گهميو ڦريو آهي ۽ پنهنجي سفرنامي جي ساٿين کي بہ خوب معلومات ڏني اٿائين. سنگاپور جي تاريخ، جاگرافي ثقافت، صفائي سٿرائي، تعليمر، صحت، ماڻهن جون ريتون رسمون، اٿٺي ويهڻي، اُنهن جون دلچسپيون، مطلب تہ هر لحاظ سان ۽ هر زاويي کان سنگاپور جي باري ۾ ٻڌايو اٿائين- ڪتاب ۾ جڳهہ جڳهہ تي مکيہ جاين ۽ هنڌن جا اسڪيچ ڏئي پنهنجي بيان جو جڻ "تصويري خبرنامو" پيش ڪيو اٿس.

سنگاپور جو پيپلس پارڪ هجي يا رئفلس اسڪوائر، سينتوسا ٻيٽ هجي يا ان جو ڦوهارو (Musical Fountain) جنهن جي ذڪر ڪرڻ سان ليکڪ کي ڪراچيءَ جو رنگ برنگي ڦوهارو ياد ٿو اچي جيڪو ميٽروپول هوٽل يا ريڪس سئنيما (جا اڄڪلهہ هاشو آڊيٽوريمر آهي) جي ڀر واري چوڪ ۾ لڳل هو،

جنهن مان ميوزڪ ۽ پاڻيءَ سان گڏ مختلف رنگن جي روشني پڻ نڪرندي رهندي هئي. ڪراچيءَ واري ڦوهاري جي ماضيءَ جي سونهن، رنگ ۽ رونق جڻ الطاف جا چاڪ چڪايو وجهي.

سنگاپور جو زولاجيڪل گارڊن هجي يا مانگر مڇن جو فارم، چيني ۽ جپاني باغيچا هجن يا پکين جو پارڪ، مونوريل جو ذڪر هجي يا ڪيبل ڪار جو تذڪرو يا وري ملائيشيا کان سنگاپور ويندي باربر جي آخري شهر جوهور بارو ۽ سنگاپور ۾ داخل ٿيڻ شرط 'ووڊلئنڊس' جي باري ۾ الطاف جو تفصيلي ذڪر، نه رڳو مانائتو آهي پر ڪافي معلوماتي پڻ آهي. ووڊلئنڊس (سنگاپور) ۾ هڪ خوبصورت مسجد جو تذڪرو به ڏاڍي دلچسپ انداز ۾ ڪري ٿو ته هر جمعي تي ڪيئن نه ملائيشيا جا ماڻهو هڪ تير سان ٻه شڪار ڪن ٿا يعني ووڊلئنڊس جي مسجد ۾ نماز به پڙهن ته ساڳي وقت خريداري به ڪريو وٺن. عبادت ۽ خريداري ٻئي گڏوگڏ.

سنگاپور جو دلچسپ احوال پڙهي هڪ ڀيرو ٻيهر پاڻ کي سنگاپور جو سير ڪندي محسوس ڪيم جتي 1980ع ۾ ڪوالالمپور (ملائيشيا) ۾ "ايشيا- پئسفڪ انسٽيٽيوٽ فار براڊڪاسٽنگ ائنڊ ڊيولپمينٽ" (A.I.B.D) ۾ ٽرئننگ دوران فقط ٻن ڏينهن لاءِ سنگاپور ويو هوس ۽ پنهنجي سفرنامي "پرين جي پرديس"، ۾ تمام مختصر احوال ڏنو اٿم ڇو ته فقط ٻه ڏينهن قسم ڪٽڻ لاءِ ته صحيح آهن ته "سنگاپور ڏسي آيو آهيان" پر گهمڻ ڦرڻ ۽ اطمينان سان سنگاپور کي ڏسڻ وائسڻ لاءِ نهايت ناڪافي ۽ اڻ پورا آهن.

ٻين احوالن سان گڏ الطاف جيڪو سنگاپور جي ڪسٽم وارن جو احوال لکيو آهي اُهو به واهه جو دل سان لڳو. مون ته سنگاپور جي ڪسٽم وارن جو احوال "سل ڪو ڳڙو پئين" جي عنوان تحت لکيو هو. سنگاپور جي هر شيءِ سٺي پر اتان جا ڪسٽم وارا نه رڳو سخت مزاج آهن پر ساڳي وقت غير مهذب پڻ آهن جيڪي ڇڳي مٺي سان ساڳيو غير شريفانه سلوڪ ڪن ٿا ۽ سختيءَ سان پيش اچن ٿا.

الطاف کان جيڪڏهن ڪا شڪايت آهي ته اها ته سفر دوران پنهنجي اندر جو احوال اوربندي جڏهن ڪنهن ٿيٽر، نائيٽ ڪلب، ڊسڪوٿيڪ يا ڪنهن چوڪريءَ جو ذڪر ٿو ڪري ته اُتي الطاف، گوهي ڪائي، ڪسڪي

اسان کان وڃائجي ٿو وڃي.

پڙهندڙ پريشان تہ الطاف تہ هاڻي هاڻي اسان سان گڏ هو، ويو ڪيڏانهن، پر مجال آهي جو هو ڳوليو بہ لڀي. هاڻي اُهو ڪو بيو ماڻهو آهي جيڪو الطاف جي اوٽ ۾ اسان سان مخاطب آهي ۽ فقط ايتري دير تائين اسان سان گڏ رهي ٿو جيتري دير نائيٽ ڪلب، ڊسڪوٿيڪ يا ڇوڪريءَ جو ذڪر پورو ٿئي. تيستائين الطاف يا تہ ڪنهن مندر ۾ پوڄا پاٺ ڪرڻ ويو آهي يا مسجد ۾ نماز نيتي بيهي رهيو آهي. اهڙن موقعن تي جيڪڏهن اسان سان مخاطب ٿئي بہ ٿو تہ بيحد محتاط ٿي ڪري، اڻ چٽو، اُبهم ۽ ڍبيل ڍبيل انداز ۾. منهنجي خيال ۾ ڪيترا واقعا، حادثا ۽ منظر، هر حساس ليکڪ اُهي بيان ڪندو آهي جن جو پاڻ هڪ اٽل حصو هوندو آهي يا جن واقعن سان هو پاڻ کي Identify ڪندو آهي. مون کي يقين آهي تہ الطاف بہ اهڙن ڪوڙ واقعن ۽ حادثن مان گذريو هوندو جن سندس جيءَ کي جهنجهوڙيو هوندو؛ ڪٿي ميلاپ ملاقاتون، ڪٿي وڇوڙي جا ورلاپ، ڪٿي هجر جا هاڃا، ڪٿي پيار ۾ بي اعتداليون ۽ ان سلسلي ۾ ’نہ بخشجڻ جهڙيون سحوون‘ پڻ سرزد ٿيون هونديون، پر اهڙن موقعن تي هو پنهنجي سفرنامن ۾ پڙهندڙن کان اهڙو تہ اٽڪل تي پاسيرو ٿي وڃي ٿو جو ڪانئس پڇي بہ نہ ٿو سگهجي تہ ”يار هاڻي هاڻي تون اسان سان گڏ هئين، انتظار ۽ تجسس جي گهڙين ۾ ڪيڏانهن گُسائي وئين؟“ ان وقت پڙهندڙ کي هوند لذيذ ۽ سوادي مضمون ۾ ڪجهہ ڦِڪائي ۽ ٻاڙائي محسوس ٿئي ٿي توڙي جو سندس هن ڪتاب ”سنگاپور ويندي ويندي“ ۾ ڪٿي بہ اهڙو واقعو ڪونہ لکيو اٿائين پر تنهن هوندي بہ سندس اڪثر سفرنامن ۾ مون کي اها شڪايت ضرور رهي آهي. ساڳي وقت معصوميت ۽ اڻ محسوس ٿيندڙ طريقي سان ’نازڪ معاملن ۾‘، سندس نتائڻ، لنوائڻ ۽ اصل حقيقت کي اڻ سڌيءَ طرح بيان ڪرڻ جي ٽيڪنڪ تي کيس داد ڏيڻ کان سواءِ رهي بہ نٿو سگهجي.

الطاف جي قلم ۾ وڏي جاذبيت آهي، ڏانءُ بہ اٿس تہ ڏات بہ. واقعن کي خوبصورت طريقي سان بيان ڪرڻ جي خوب مهارت اٿس. محاورن، مثالن ۽ تشبيهن جو چڱ ڪو خزانو پاڻ سان کيسي ۾ کنيو گهمندو وتي، موقعي ۽ محل تي اُنهن کي فٽ ڪرڻ جي پوري صلاحيت رکي ٿو ۽ پڙهندڙ کي وندرائي ۽ ڪنٽرول ڪرڻ جي بہ کيس پوري سگهہ آهي. البت هاڻي اونو اِهو اچي

لڳو آهي تہ الطاف، جهازراني (Sailing) ڇڏي ملاڪا ۾ هڪ ايئرڪنڊيشن ڪمري ۾ وڏي ٽيل ۽ ڪرسيءَ تي وڏو صاحب ٿيو ويٺو رهيو آهي. سنڌس عهدو ڪيس ۽ اسان سڀني کي مبارڪ هجي پر سيلاني هجڻ واري ڪيفيت مان ڦري سنڌس هڪ هنڌ ويهڻ واري صاحب ٿيڻ مان انديشو اهو آهي تہ اڳتي هلي ڪٿي الطاف جي نَون سفرنامن کان محروم نہ ٿيڻو پوي؛ مون کي اُميد نہ پر يقين آهي تہ ائين نہ ٿيندو. سنڌس اندر وارو الطاف ڪيس ڪجهہ نہ ڪجهہ لکڻ تي ضرور اُڪسائيندو ۽ آماده ڪندو رهندو ۽ جڏهن وڃڻ شرط پڇبو تہ "يائو! آهي ڪو الطاف جو نئون سفرنامو؟" تہ اسان کي بوڪ سيلر اُميد تہ مايوس نہ موٽائيندو.

عنايت بلوچ

حيدرآباد
30- جون، 1986ع

ملائيشيا ۽ سنگاپور

ملائيشيا جو ملڪ ۽ سنگاپور جو ٻيٽ ائين آهن جيئن پاڪستان جو سڄو ملڪ ۽ منهوڙو ٻيٽ. ۽ ملائيشيا ملڪ جو جوهوربارو شهر سنگاپور سان پل (Cause Way) ذريعي ائين ڳنڍيل آهي جيئن ڪراچيءَ جو شهر منهوڙي سان سمنڊ ۽ ماريپور ذريعي ڳنڍيل آهي. سو ظاهر آهي جوهوربارو شهر جي ماڻهن لاءِ سنگاپور جو ملڪ ائين سڌ پٽ تي آهي جيئن ڪياماڙي وارن لاءِ منهوڙو. ملائيشيا ملڪ جا ماڻهو ذري پرزي ڳالهہ لاءِ پاسپورٽ پاڻ سان کڻي اهو ملائيشيا پيا وڃن. ڪڏهن ڪڏهن تہ سنگاپور ۾ ڪا نئين فلم چڙهندي تہ ملائيشيا جا ماڻهو (خاص ڪري جوهوربارو شهر جا) شام جو وڃي ڦيريون يا ٻيو شو ڏسي رات جو واپس اچي گهران بہ نڪرندا آهن.

سنگاپور ٻيٽ ۽ ملائيشيا جي وچ ۾ فقط سمنڊ جو ٽڪرو آهي جيڪو ٻنهي ملڪن جي وچ ۾ باربر طور ڪم اچي ٿو. ان سمنڊ جي ڳچيءَ/ وهڪري مٿان پل ٺهيل آهي جيڪا سنگاپور ۽ ملائيشيا کي ڳنڍيدي ٿي. اها پل بلڪل دادو موري جهڙي ۽ جيڏي ٿيندي- جوهوربارو شهر کان ان پل تائين بس جو ويهہ سينٽ (هڪ رنگيو ڪن) ڀاڙو آهي. پل وٽ لهي اميگريشن جو فارم ڀري، پاسپورٽ تي ٺپو هڻائي ٻئي پاسي بيٺل سنگاپور جي بس ۾ ماڻهو چڙهي پوندا آهن- جيڪا ان پل کان سنگاپور جي آخري پوچڙ تائين اسي سينٽ (پنج رنگيا ڪن) تي وٺي. پوءِ پلي ماڻهو ڪٿي بہ لهي پوي. وڻيس تہ باربر وٽ ووڊلئنڊس جي علائقي ۾ لهي پوي يا اڳتي هاءِ اسٽريٽ، پيپلز پارڪ، آرچرڊ روڊ يا شينٽن وي وغيره تي. يعني هڪ ملڪ کان ٻئي ملڪ تائين اوٽ موٽ جو ڀاڙو ڪل ٻارهن رنگيا. اهڙا ڏهہ رنگيا ڪن ٻيا خرچ ڪري فلم شو بہ ڏسي سگهي ٿو تہ پٽاٽو چپس وغيره کائي ماني جي اوڻ بہ لاهي سگهي ٿو. منهنجي خيال ۾ سنگاپور ۽ ملائيشيا جي شهر جوهورباروءَ جي رهاڪن لاءِ هڪ ٻئي جا ملڪ گهمڻ، جيترو سستو ٿو پوي اوترو وڃهہ دنيا ۾ ٻيو ڪنهن کي نہ آهي. ڪڏهن ڪڏهن تہ اسڪول جون بسون ٻارن کان ٽي ڊالر (ويهہ ويهہ رنگيا ڪن)

وٺي هڪ ئي ڏينهن ۾ پيو ملڪ گهمائي ڦيرائي وٺي ايندي آهن.

هتي ملائيشيا ۾ ڇنڇر ۽ آچر ڏينهن موڪل ٿئي ٿي ۽ آچر سچو ڏينهن جيئن پنهنجي ملڪ ۾ پهرين هو. جمع ڏينهن وري جمع نماز لاءِ ٻارهين ڪان ٽين بجي تائين- ٽي ڪلاڪ موڪل ٿئي. جوهوربارو جا ماڻهو ته جمع نماز سنگاپور ۾ پڙهي شاپنگ ڪري انهن ٽن ڪلاڪن اندر موٽي ايندا آهن. ان بندوبست لاءِ سنگاپور جي سياڻي حڪومت باربر وٽ ئي هڪ وڏي مسجد ٺهرائي ڇڏي آهي ۽ اتي ئي وڏا ڊيوٽي فري شاپنگ سينٽر. جيئن ملائيشيا جي ماڻهن کي بس جا وڌيڪ اسي سينٽ پري پري ٻه وڃڻو نه پوي. اتي ئي نماز جي نماز، شاپنگ جي شاپنگ ٿي وڃي.

ملائيشيا جو جوهوربارو شهر ته ٿيو بلڪل ئي سنگاپور جي ويجهو پر سڄي ملائيشيا جي ماڻهن لاءِ سنگاپور گهمڻ ائين آهي جيئن ڪوٽڙي، ڄامشوري ۽ پيٽارو جي ماڻهن لاءِ حيدرآباد. بس پاسپورٽ ۽ ڪجهه ڏوڪڙ کيسي ۾ هجن پوءِ جنهن وقت موڊ ٿئي ته هڪ ملڪ جا ماڻهو ٻئي ملڪ ۾ وڃيو نڪرن. ملائيشيا جي ماڻهن جي پاسپورٽ تي ٻئي ڪنهن ملڪ جو ٺپو هجي يا نه پر سنگاپور جي ٺپن سان پاسپورٽ جا ورق پريا پيا هوندا.

اسان جي شهر- ملاڪا کان سنگاپور ايترو پري آهي جيترو موري کان ڪراچي. ۽ سنگاپور کان ڪوالالمپور ايترو پري آهي جيترو ڪراچيءَ کان سکر. رستا هتي جا صاف سٿرا آهن جيتوڻيڪ پاڪستان وانگر سڌا نه آهن جو ملائيشيا سنڌو ماٿريءَ وانگر سڌو ۽ لسو ناهي پر ٽاڪرون ۽ هيٺ مٿانهون ملڪ آهي. سو لاهيون چاڙهيون ۽ ڦيرا گهٽا آهن- جيئن ڪوهه مري پاسي رستا آهن. پر هتي اها چڱي ڳالهه آهي ته هڪ ته موسم هميشه جهڙالي آهي تنهن ڪري گرمي يا ٿڪ محسوس نٿو ٿئي ۽ چوڌاري وڻ ٽڻ ۽ سرسبز ساوڪ هجڻ ڪري ڊرائيونگ ۾ ويتر فرحت محسوس ٿي ٿئي ۽ ٻي ڳالهه ته جنهن تنهن رستي تي نشان لڳل آهن جنهن موجب ڊرائيورن کي گاڏي حفاظت ۾ هلائڻي پوي ٿي. ملڪ ۾ پئسو جام آهي سو ڪارون، لاريون ويندي ٽرڪون نيون آهن ۽ سڀ هڪ ئي تيز رفتار سان هلن ٿيون ۽ ڪنهن ٽرڪ جي رستي نه ڏيڻ يا آهستي هلندڙ گاڏين کي ذري ذري اوورٽيڪ ڪرڻ ڪري وقت نٿو وڃي. ان ڪري ڪوالالمپور کان سنگاپور تائين جو سفر ايترو

نٿو ٿڪائي جيترو ڪراچيءَ کان سکر شڪارپور تائين جو.

ملاڪا جو شهر، ڪوالالمپور ۽ سنگاپور جي وچ ۾ ائين آهي جيئن ڪراچي ۽ سکر جي وچ ۾ مورو. سو ملاڪا جا ماڻهو موڪلن ۾ ڪوالالمپور به وڃن ته سنگاپور به. پر گهڻو سنگاپور ڏي رُخ رکندا آهن جو سنگاپور ۾ سستي خريداري آهي. مسجدون مندر به آهن. ٻارن جي گهمڻ لاءِ چڙيا گهر ۽ ٽائيگر بام گارڊن جهڙا باغيچا به آهن. امير ماڻهن جي عياشيءَ لاءِ مساج گهر ۽ رک رکاء سان هلندڙ چڪلا آهن. شاگردن لاءِ هر فيلڊ جا اسڪول ۽ ڪاليج آهن. فلمون آهن، ٿيٽر آهن. وغيره وغيره.

سنگاپور ٻاءِ روڊ

ملاڪا کان سنگاپور تائين ٽئڪسيون به وڃن ته بسون به. ٽئڪسيون هتي گهڻو ڪري مرسيڊيز هلن. ٽئڪسيون ۽ بسون ايئرڪنڊيشنڊ آهن. ان ڪري ماڻهو پنهنجي ڪار بدران بس يا ٽئڪسي ۾ وڌيڪ سفر ڪن ٿا. ڇو جو پاڻ سان ڪار ڪٽي وڃڻ معنيٰ هڪ ته پاڻ ڊرائيونگ جي تڪليف ڪرڻ ۽ ٻيو سنگاپور جهڙي گِتيل شهر ۾ ڪار بيهارڻ (پارڪنگ) لاءِ منهن مٿو پٽڻ. سنگاپور ننڍڙو ٻيٽ هجڻ ڪري منجهس پارڪنگ جي جاءِ تمام ٿوري آهي ۽ جي مليو به ٿي وڃي ته بيهارڻ جي في تمام ڳري آهي. ڪڏهن ڪڏهن ته ائين ٿيندو آهي جو جنهن دڪان، آفيس يا سئنيما گهر ۾ وڃڻو هوندو آهي ته ان جي پرسان بيهارڻ جي جاءِ ملڻ بدران ميل ڏيڍ پري جاءِ ملندي آهي. جتي ڪار بيهاري وري ساڳي ٽئڪسي يا بس ۾ ان دڪان يا آفيس تائين اچڻو پوندو آهي. ان ڪري هن پاسي جا ماڻهو پبلڪ ٽرانسپورٽ گهڻي استعمال ڪن ٿا، پر ان هوندي به روزانو سراسري هزار کن پرائيويٽ ڪارون ملائيشيا کان سنگاپور اچن ٿيون. ملاڪا کان سنگاپور تائين ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو ٻارهن ڊالر (پنجهٺ کن رپيا) آهي.

اسان به پاڪستان کان جيئن ئي ملاڪا رهڻ لاءِ آياسين ته اچڻ سان آنڊ مانڊ ٿي ته پهرين فرصت ۾ سنگاپور ضرور گهمڻ هلجي جنهن جهڙي ڊيوٽي فري پورٽ لاءِ جهاز تي نوڪري ڪرڻ وارن ڏينهن ۾ پڻ هميشه آتا هوندا هئاسين. سنگاپور ۾ جهاز ٻن چئن ڪلاڪن لاءِ بيهندو هو ته به غنيمت

سمجهندا هئاسين ۽ جهاز پهچڻ کان اڳ جهيڙا شروع ٿيندا هئا تہ اندر بندرگاهہ ۾ پهچي ڪير ڊيوٽي ڪندا ۽ ڪير گهمڻ لاءِ ويندا- ڇو جو هڪ ئي وقت سڀ همراهہ تہ جهاز کي ڇڏي نٿا سگهن. ۽ پوءِ جڏهن جهاز فقط چار پنج ڪلاڪن لاءِ ترسندو هو تہ ظاهر آهي سڀ نہ ويندا هئا. فقط اهي ويندا هئا جيڪي ڊيوٽي ڪري ان وقت واندا ٿيندا هئا. پوءِ اهو چار پنج ڪلاڪ آرام وارو سمورو وقت هل هلان ۾ گذاري وري ساڻا ٿي جهاز تي اچي ڊيوٽي تي چڙهندا هئا ۽ جن کي موڪل نہ هوندي هئي اهي بہ ذهني طرح ٿڪ محسوس ڪندا هئا. نتيجي ۾ جهاز جڏهن سنگاپور کان نڪرندو هو تہ ڪي ڪلاڪ بلڪ اينڊڙ ڏينهن تائين سڀ ٿڪل هوندا هئا.

پر هاڻ اسان جو هي پهريون دفعو سنگاپور وڃڻ ٿي رهيو هو جنهن ۾ پنيان جهاز يا ان تي ڊيوٽي ڪرڻ جو فڪر نہ هو. جيتري دير وٺي اوتري دڪانن تي خريداريءَ پنيان لڳائي سگهياسين ٿي. بلڪ وقت جي کوٽ يا ڊيوٽيءَ جي ڊپ کان تڙ تڪڙ ۾ خريداري ڪرڻ بدران آرام سان سوچي سمجهي ضرورت جي شيءِ وٺي سگهياسين ٿي. جهاز وارن ڏينهن ۾ ڪنهن شيءِ جي ضرورت نہ هوندي هئي تہ بہ وٺبي هئي تہ متان پوءِ ضرورت پوي يا متان ٻئي ملڪ ۾ اها شيءِ نہ ملي. پر هن دفعي اسان جو سنگاپور وڃڻ ٻئي نموني جو هو. هن دفعي چرين وانگر هر شيءِ تي لامارو هڻي خريداري ڪرڻ بدران فقط ضرورت جي شيءِ وٺڻ جو سوچيو هئوسين. جو ڪنهن وقت بہ وڏيڪ کُپ ٿيڻ تي وري اچي وٺي سگهياسون ٿي جو وينا ئي هتي آهيون. بلڪ ڪيتريون تہ سنگاپور واريون شيون ملائيشيا ۾ بہ ساڳي اگهہ تي عام جام ملن ٿيون. ڪن شين تي قيمتن جو فرق ضرور آهي جو سنگاپور ۾ 'نہ برابر' ٽئڪس آهي ۽ ملائيشيا ۾ ڪجهہ گهٽو آهي- خاص ڪري اليڪٽرڪ جي شين: وي سي آر، ريڊيو، ٽي وي وغيره تي.

شاپنگ لاءِ سنگاپور

ملائيشيا ۾ نوڪري خاطر اسان کي ڪجهہ سال رهڻو هو سو ملائيشيا پهچڻ سان اسان گهٽيون ٽيون شيون ملائيشيا مان ئي وٺي ڇڏيون هيون- خاص ڪري اهي شيون جن جي قيمت ۾ فرق تمام ٿورو هو. بس فقط وي

سي آر جي قيمت ۾ گهڻو فرق هو جيڪو ملائيشيا ۾ نائين هزار رپئي مليو ٿي ۽ سنگاپور ۾ ڇهه هزار رپيا هو. پر ملائيشيا ۾ آئڻ وقت به هزار رپيا ڪن ٽئڪس ڏيڻ کان پوءِ فرق ۽ فائدو فقط هزار رپين جو ٿي ٿيو. پر ڪئپٽن ذوالفقار اچڻ سان چيو هو ته هو سنگاپور مان ئي وٺندو ۽ ڪائنس ٽئڪس هرگز نه وٺندا جو هو ملائيشيا جو رهاڪو نه آهي ۽ باربر تي ڪسٽم وارن کي ڪهڙي خبر ته اسان ملائيشيا ۾ گهٽ ۾ گهٽ ٽي سال رهڻ لاءِ آيا آهيون. هو ڪسٽم آفيسرن کي- هن جي چوائي ٻڌائيندو ته: "لُڪَ سر! وي آر گيسٽس ان ملائيشيا." اسان ته ملائيشيا ۾ فقط ڪجهه ڏينهن لاءِ مهمان آهيون.

بهرحال اهي ته هيون اسان جي طرف جون ڳالهيون. هو ڇا چوندا آهن ته بندي جي من ۾ هڪڙي رب جي من ۾ ٻي. آصف ته اڳهين ڪيس چٽاءُ ڏيندو رهيو ته هرڪو پنهنجي ڪم ۾ قابل آهي- جيئن سرجن آپريشن ڪرڻ ۾، وڪيل ڪيس وڙهڻ ۾، تيئن ڪسٽم وارا ڊيوٽي (Tax) هڻڻ ۾. اهي ڪي چريا نه آهن جو انهن ڳالهين تي وسوڙجي وڃن. هنن جي عمر ان ڪم ۾ گذري آهي سو ڪجهه نه ڪجهه ان جو به جواب هنن وٽ هوندو.

۽ واقعي ٿيو به ائين. واپسي ته سنگاپور کان ملائيشيا اچڻ وقت جوهوربارو ۾ سامان جي چيڪنگ تي جڏهن هنن ٽي سئو ملئي ڊالر وي سي آر جي ڊيوٽي گهُري ته ڪئپٽن ذوالفقار ڪين ريهرسل ڪيل مٿيان ڊائلاگ ٻڌايا.

ڪسٽم آفيسر اکيون ڇنڀيندي ڏيرج سان چيو: "ته پوءِ پلا هيئن ڪريو: ٽي سئو ڊالر ڪسٽم ڊيوٽي نه پر گئرنٽي طور جمع ڪرائي وڃو. ٽن مهينن اندر جي ملائيشيا مان هليا وياڻوَ ته پوءِ رسيد ڏيکاري پنهنجا جمع ڪرايل پئسا وٺي ويجو. پر جي ملائيشيا ۾ ئي رهي پياڻو ته اهي پئسا ڪسٽم ڊيوٽيءَ ۾ شمار ڪيا ويندا."

ذوالفقار وارن ۾ آڱريون ڦيريندي (پنهنجي وارن ۾)، چيو: "منهنجي خيال ۾ ته ڪسٽم ڊيوٽي ئي هٽو جو آئون نٿو سمجهان ته توهان جهڙن دلبر ماڻهن کي ٽن مهينن اندر ڇڏي وڃڻ تي دل چوندي."

ابوبڪر بن هاشم (ڪسٽم آفيسر) ڪلي اسان کان نوڪري ۽ رهائش جو پڇيو. ان سان گڏ ايترو سو ڪيائين جو ٽن سئو بدران اڍائي سئو ڊالر ڊيوٽي لڳايائين جيڪا وسي آر لاءِ سڀ کان گهٽ ڊيوٽي آهي. ٻئي ورتل سنهي

سنهي سامان کي کولي بہ نہ ڏنائين. جيتوڻيڪ هي پنهنجن ماڻهن سان تمام سختي ڪري رهيا هئا، پر اسان جهڙن ڌارين سان گهٽي رعايت ڪيائون- جيڪي ٿورا، اسان ارادو ڪيو تہ ملئي ماڻهن جا لاهي تہ نہ سگهنداسين پر ڳائينداسين ضرور.

بهرحال اهو وي سي آر ئي هو جنهن ڪئپٽن ذوالفقار کي سڀ کان گهڻو سنگاپور وڃڻ لاءِ اتهاس پيدا ڪيو. ان کان علاوه ٻئي نمبر تي سنگاپور جون گهٽيون گهمڻ ڦرڻ هو.

جتي جهاز کي سنگاپور ۾ چند ڪلاڪن لاءِ اچڻو ٿو پوي اتي ڪڏهن ڪڏهن اهڙا موقعا پڻ هرهڪ جهازيءَ کي مليو وڃن جو سنگاپور ۾ هن جو جهاز مهينن جا مهينا پڻ ترسيو پوي. اسان جو پيو يار 'چيف انجنيئر آصف غيور' بہ دفعا ڪن جهاز جي وڏين مرامتن لاءِ سنگاپور ۾ مهينو مهينو بہ رهي چڪو آهي. ان ڪان علاوه هڪ دفعو جنهن ايراني جهاز تي چڙهڻ لاءِ ڪراچيءَ کان فلاءِ ڪري سنگاپور آيو هو اهو جهاز ايران ۽ عراق جي جنگ ڪري وقت تي سنگاپور ئي نہ پهتو ۽ آصف کي ان جهاز جي ڪمپنيءَ جي خرچ تي بہ مهينا سنگاپور جي هڪ هوٽل ۾ رهڻو پيو هو. اهڙي نموني سان ڪئپٽن ذوالفقار پڻ ڪيترائي دفعا مهيني کان وڌيڪ سنگاپور ۾ رهي چڪو آهي ۽ ساڳيءَ طرح ساموندي نوڪريءَ دوران منهنجي پڻ سنگاپور ۾ ڊگهي رهائش ٿي چڪي آهي.

سو اهڙيءَ طرح هرهڪ جهازيءَ جي سنگاپور سان ڄاڻ سڃاڻ آهي ئي آهي- چيني دڪاندارن سان، تامل ۽ ملئي مسلمان هوٽل وارن سان، جهازران ڪمپنين جي آفيسن ۽ سفارتخانن سان، اسپتالن جي نرسن ۽ چيني ويٽريسن سان، عرب اسٽريٽ جي نالي ماتر مولوين ۽ ٽڳ ٻانيڻ ٻاون سان تہ يونيورسٽيءَ جي مُليائين ۽ ذهين ماسترياڻين سان بہ.

سنگاپور گهڻ قومو ملڪ آهي

سنگاپور ۾ سئنيمائون آهن، ڪلب آهن، بار ۽ ڊسڪوٿي آهن تہ مندر ۽ مسجدون، پب ۽ لئبرريون پڻ. باغ باغيچا ۽ گولف گرائونڊ آهن تہ خاموش پارڪ ۽ ڪن ڪائينڊڙ جهاز ۽ ٽرمپيٽ ٻڌائيندڙ پڻ. سنگاپور ۾ جپاني ۽ يوربي

ڪاڏا آهن ته ملئي مرتباڪ ۽ ايام گورينگ جهڙا ڪاڏا پڻ آهن. تامل ۽ ملباري مرچن هاٺا پوڙ ۽ بريانيون آهن ته ناريل جون مڻايون ۽ اڦراٽا پڻ آهن. چيني چاؤ آهن ته نوڊل ۽ مي پڻ. ان ڪان علاوه مغربي ڪاڏا پيتا- مئڪڊونالڊ، ڪئنٽڪي، بِگ برگر ڪان بيئر بارلي، ڪوڪ ۽ ملڪ شيڪ پڻ آهن. لچمڻ مير چنداڻي جي دڪان ۽ نانيءَ جي دڪان جي سستي شاپنگ ڪان آرچڊ اسٽريٽ ۽ هاءِ اسٽريٽ جي گِري شاپنگ پڻ آهي.

دنيا جا ماڻهو ڪٿان ڪٿان تي سنگاپور گهمڻ اچن ٿا ۽ اسان در تي هوندي به يعني ملائيشيا ۾ هوندي به سنگاپور نه وڃون- بقول آصف جي، ”اهو ڪٿي جو انصاف چئبو“، پر سندس ئي چوائي ته سنگاپور هلبو ضرور پر سال جي پڄاڻي موڪل مان ڪوبه ڏينهن ضايع نه ڪبو جيئن اها پلي بچيل رهي جيئن ٿورو پرين ملڪن: ٿائيلنڊ، انڊونيشيا ڏي انهن ڏينهن ۾ وڃي سگهجي. باقي سنگاپور وڃڻ لاءِ آچر جو ڏينهن يا ٻيا موڪلن جا ڏينهن- عيدون، ڏياري، چينين جي عيد، نئين سال جي ڪرسمس جي موڪل وارا ڏينهن استعمال ڪبا.

ملائيشيا ۾ مهينو کن مس ڪو گذريو هوندو ته هڪ ڏينهن ڪئپٽن ذوالفقار رسيس واري چانهه تي رڙ ڪري چيو: ”اڙي خبر اٿوَ اينڊڙ مهيني جي پهرين جمع تي هندن جي ڏياري آهي ۽ هتي ملائيشيا ۾ ڏياري جي موڪل ٿيندي آهي. آچر به ٿي موڪل. باقي وچ وارو ڏينهن ڇنڇر موڪل وٺي، هلو ته سنگاپور هلون.“ سڀني واهه واهه ڪئي.

سنگاپور ۽ ملائيشيا گهڻ قومن وارا (Mult iracial) ملڪ آهن يعني منجهن ڪيترن ئي مذهبن ۽ زبانن جا ماڻهو رهن ٿا. جيئن هتي ملائيشيا ۾ ملئي مسلمان آهن ۽ سني فرقي جي شافعي اسڪول سان تعلق رکن ٿا. ٻئي نمبر تي چيني آهن. جيڪي ايامن ڪان هتي رهن ٿا جن جا پڙ ڏاڏا تڙ ڏاڏا چين، تائيوان، هانگ ڪانگ وغيره ڪان هتي آيا جيڪي ڪيترن ئي قسمن جون چيني زبانون ڳالهائين ٿا، جهڙوڪ: مندران، ڪئنٽونيز، هئنڪو، هڪئن، ٽيوچو وغيره وغيره ۽ گهڻا ڪنفيوشس مذهب سان تعلق رکن ٿا. ڪجهه ڪرسچن ۽ مسلمان آهن ۽ ڪجهه بي دين پڻ. انڊين ۾ گهڻي ڀاڱي سائوٿ انڊين تامل ۽ سک آهن. تامل هندو به آهن ته مسلمان ۽ عيسائي به. اهي تامل

زبان ڳالهائين ٿا. ڪجهہ مليالم ۽ تيلگو بہ ڳالهائين ٿا. سک 'پنجابي' زبان ڳالهائين پر لکن گرمکيءَ ۾. اهي گرونانڪ کي مڃين. ڪجهہ ملبار جا ملباري مسلمان آهن. ڪجهہ گجرات (هندستان) جا گجراتي آهن ۽ 'ڪيم ڇم- مزاماڇو' واري زبان ڳالهائين. ڪجهہ سنڌي آهن جيڪي گهڻو ڪري سڀ هندو آهن (منجهن ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ سک بہ آهن) جيڪي سنڌي ڳالهائين ۽ گهڻو ڪري واپار انهن حوالي آهي. ڪجهہ انهن مان نوڪرين ۾ پڻ آهن ۽ ڪجهہ اسان جهڙا ويجهڙائي ۾ پاڪستان کان آيل مسلمان سنڌي آهن، جيڪي نوڪريون ڪن. ڪجهہ ٻيا پاڪستان جي مختلف صوبن جا مسلمان آهن. انڊين ۽ يورپ جي ماڻهن ۾ جيڪي ڪرسچن آهن سي بہ مختلف فرقن جا ڪرسچن آهن. جهڙوڪ: ڪئٿولڪ، پروٽيسٽنٽ، ميٿاڊسٽ، هولي فئملي، سيونٿ ڊي ايڊوينٽسٽ وغيره وغيره. هر هڪ کي پنهنجا پنهنجا مندر ۽ گرجا گهر آهن. سو هتي مسلمانن جي ڏينهن کان علاوه هندن، ڪرسچنن ۽ چينين جي ڏينهن تي پڻ موڪلون ٿين. ڪجهہ سال اڳ تائين تہ هتي ملائيشيا ۾ پڻ سنگاپور وانگر چار زبانون: ملئي، انگلش، چيني ۽ تامل هليون ٿي پر هاڻ سڄي ملڪ ۾ فقط هڪڙي ملئي ڀاشا (Bahasa - Malaysia) ڪري ڇڏي اٿن.

سنگاپور ڪيئن هلجي

بهرحال ڏياريءَ جي موڪل ڪري سنگاپور جو پروگرام ٺاهڻ لڳاسين تہ ڪيئن هلجي. هتان ملاڪا کان ڪوالالمپور هلي پوءِ هوائي جهاز ۾ سنگاپور هلي سگهجي ٿو پر اهو ڏگهو پنڌ ۽ خرچ ٿيندو. ان کان ملاڪا کان ٿي باءِ روڊ يا باءِ سي (سمنڊ- ملاڪا نار) رستي هلڻ سولو ۽ سستو هو. پر سيني اهو چيو تہ پاڻيءَ جي جهاز کي ڇڏي وري ان جو نالو ڪٽڻ دل ڪچي ڪرڻ آهي. باقي باءِ روڊ هلڻ لاءِ يا ٽئڪسي ڪجي يا بس ۾ سوار ٿجي. پر ڪنهن بہ صورت ۾ پنهنجي ڪار ۾ هرگز نہ.

ذوالفقار اسان سيني ۾ ننڍو آهي پر خريداريءَ ۾، ڪنهن پروگرام ٺاهڻ ۾ يا ڪنهن فنڪشن ڪاڄ جي بندوبست ۾ سڀ کان وڌيڪ آهي. تنهن صلاح ڏني تہ صبح جو سوير جيڪر هلجي ۽ سڄو ڏينهن سنگاپور ۾ رهي

شام جو موتي اچجي. صلاح تہ سني هئي. اسان جي اڪيڊمي- جتي رهيل آهيون، ان ڪان ملاڪا شهر جو بس اسٽاپ چڱو پري آهي ۽ پهچڻ ۾ ڪلاڪ سوا ڪيي ۽ سواري پڻ- جيڪا صبح ساڻ ملاڪا جي بس اسٽاپ تائين ڇڏي اچي. ذوالفقار چيو ان جو بندوبست ٿي ويندو. هتان هڪڙيون پائريٽ (Pirate)- چوريءَ جون ٽئڪسيون (يعني بنا پرمٽ ٽئڪسي تي هلندڙ پرائيويٽ ڪارون) مسجد تاناح ڳوٺ تائين هلن ٿيون. اتان پوءِ ٻي قانوني ٽئڪسي ملاڪا جي بس اسٽاپ تائين ڪري سگهجي ٿي.

اسان جي اڪيڊمي ائين آهي جيئن پيٽارو وارو ڪئڊٽ ڪاليج ۽ ملاڪا شهر ائين سمجهڻ ڪيي جيئن حيدراباد جو شهر ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو ڪان. ۽ مسجد تاناح ائين آهي جيئن ڄامشورو- ۽ ذري گهٽ فاصلو بہ اوترو ئي ٿيندو. هتي جيڪي ٽئڪسيون بنا لائسنس جي هلن ٿيون انهن کي پائريٽ ٽئڪسي سڏجي ٿو. (اهڙيءَ طرح بنا لائسنس جي گانن سان پريل ڪئسٽن کي ’پائريٽ- ڪئسٽ‘ سڏين.)

مٿيون ٿهيل پروگرام وري ٻئي ڏينهن ڪئنسل ڪري ڇڏيوسين جو ڪنهن هتي جي ماڻهوءَ ٻڌايو تہ ڏياريءَ جي ڪري بسن ۽ ٽئڪسين ۾ رش ٿي ٿئي ۽ اڳوات سيٽ رزروڊ ڪرائڻ ڪيي. ۽ رزروڊ ڪرائڻ بعد وقت تي ماڻهو نہ پهتو تہ بس بہ وئي تہ سيٽ جو پاڙو بہ.

نيٺ اها صلاح ڪئيسين تہ هڪ ڏينهن اڳ ۾ يعني خميس ڏينهن شام جو ئي ملاڪا جي جالان منشي عبدالله (روڊ) تي يا جالان بندر هلار تي ڪنهن هوٽل ۾ هلي رات رهجي جتان بس اسٽاپ ويجهو آهي ۽ صبح جو ننڊ مان اٿڻ سان پيرين پنڌ بس اسٽاپ تي پهچي وڃجي. اهڙي طرح ڪلاڪ بہ وقت بہ بچي پوندو.

پر پوءِ سگهوئي اهو عقل اچي ويو تہ لسنگاپور ۾ رات نہ ٽڪي جيڪي پئسا بچائي رهيا آهيون سي تہ ساڳيا ملاڪا جي هوٽل ۾ رهڻ سان خرچ ٿي ويندا. جو اهو خرچ ڪرڻو ئي آهي تہ پوءِ ڇو نہ سنگاپور ۾ هلي ڪنهن هوٽل ۾ رات رهجي ۽ ٻئي ڏينهن بہ سنگاپور گهمجي.

سنگاپور هلڻ لاءِ ٽئڪسي

ان بعد ڪنهن ٻئي مقامي ماڻهوءَ صلاح ڏني ته سڄي ٽئڪسي ڀاڙي تي ڪرڻ سان ٽئڪسيءَ وارو اسان کي گهران (يعني اڪيڊميءَ مان) ئي کڻي سگهي ٿو. ان لاءِ ڪيترن ئي اسان کي چيو ته جيڪڏهن چاهيون ته هو اسان لاءِ ڪنهن ٽئڪسي واري کي چئي ڇڏين. پر جيئن ته اجا ڏياري (ديپاولي) جي موڪل ۾ هفتو پيو هو سو ذوالفقار چيو ته اجا ترسو متان وري ڪا ٻي صلاح دماغ ۾ اچي وڃي.

۽ ٿيو به ائين ئي. ٻئي ڏينهن آصف سان گڏ سندس ڪار ۾ ذوالفقار ۽ آئون آفيس وڃي رهيا هئاسين ته پارڪنگ ۾ آصف جي ڪار پرسان هڪ پراڻي ڪار بيٺي هئي جيڪا ڪو همراهه خريد ڪرڻ لاءِ ڏسي رهيو هو. وٽڻ لاءِ اسان کان به صلاح ورتائين ته ذوالفقار چيس: ”او ويري گڊ ڪار- اسپيشلي فار پائريٽ جاب“ يعني ٽئڪسي ڪري هلائڻ لاءِ سٺي ڪار آهي.

همراهه وراڻيو ته هن کي واقعي ڪپي به ان ڪم لاءِ ۽ ٻڌائين ته پاڻ ٽئڪسي ڊرائيور ئي آهي.

اهو ٻڌي ذوالفقار يڪدم چيس: ”سنگاپور هلندين؟ اسان ڪجهه دوست سڄي ٽئڪسي ڪري هلڻ ٿا چاهيون. گهڻو ڀاڙو وٺندين؟“

”ٽي سئو ڊالر اوٽ جا ۽ جي واپس به ايندائو ته اهڙا ٽي سئو ڊالر موٽ جا- ڪل ڇهه سئو ڊالر.“- يعني ساڍا ٽي هزار رپيا ڪن ٿيا.

ذوالفقار نهڪار ۾ ڪنڌ ڌوڻيندي چيس: ”نه سائين. اهي تمام گهڻا آهن. محل! بوليح ڪُرا نِگڪان هرگا؟“ (گهڻي اگهه کي ملئي زبان ۾ محل ٿا چون. ۽ هرگا معنيٰ اگهه.) يعني ڪجهه اگهه گهٽائي سگهندين.

”تون ٻڌاءِ؟“ ڊرائيور پڇيو.

”اسان پنج ڄڻا آهيون. هرهڪ پندرهن ڊالر ڏيندءِ. يعني اوٽ موٽ جو ڪل ڀاڙو نوي ڊالر ملندءِ. قبول اٿئي.“

ذوالفقار جيئن ئي اهو چيو ته مون اڙدوءَ ۾ چيومانس ته ڀاڙو ايترو به ته گهٽ نه ڪرينس- اهو ته بس جي ڀاڙي کان به گهٽ ٿيو- سو به ملاڪا بس اسٽاپ کان سنگاپور ٽائين جو. يعني هتان گهر کان ملاڪا بس اسٽاپ ٽائين جو ڀاڙو به بچت ٿيو. پر ذوالفقار مون کي اشارو ڪري چيو ته ماٺ ڪر هي ڀاڻهي

هلندو. آخر ڏهه پندرهن منٽن جي بحث بعد همراهه پن سئو ڊالرن تي سنڌي ڪنوار واري هلڪي ڪنڌ ڌوڻ ڪري رضامندي ڏيکاري ۽ جمع ڏينهن صبح جو ڇهين بجي اسان کي گهران ڪڻڻ جو وعدو ڪيو. اسان به خوش ٿياسين ته ڪيپ ڪٽيسين.

جڏهن هڪ به ڏينهن جمع ۾ وڃي بچيا ته سيني کي اهو اچي فڪر ٿيو ته هاڻ جيڪڏهن هي ڊرائيور نٽو اچي ته اسان جو ته سڄو پروگرام دربدر ٿي ويندو. مون چيومان ته يار ان ڊرائيور کان ويهه پنجويهه ڊالر ڊپازٽ وٺي رکون ها. جيئن دادوءَ ۾ اسٽيشن وٽڻ وارا مسافر ٽانگي واري کان به ٿي رپيا اڳوات وٺي رکندا آهن. اهي پئسا ان ڳالهه جي گئرنٽي هوندا آهن ته ٽانگي وارو ريل اچڻ کان اڳ توهان کي وقت تي فجر کان اڳ گهران ڪٽي اسٽيشن تي پهچائيندو. ٻي صورت ۾ اهي پئسا ضبط.

ڳالهه ته سيني کي وٽي پر هاڻي ڇا ٿي سگهيو ٿي. پر اتفاق سان خميس ڏينهن شام جو اهو ڊرائيور اسان کي ملي ويو. اسان هڪ هٿڙي وٽ بيٺا هئاسين ته ان ڊرائيور پاڻ اچي پڇيو ته سڀاڻ هلڻ جو پروگرام ته پڪو آهي نه. اسان کان ته دراصل سندس شڪل ئي وسري ويئي هئي. سو پهرين ته چيوسين ته الائي ڪير آهي پر پوءِ يڪدم سڃاڻي خوشي ٿي ۽ پڪ لاءِ پڇيوسين ته صبح جو ڪيڏيءَ مهل ايندين.

”ستين وڳي.“

”اڙي بابا ستين وڳي نه پر ڇهين وڳي.“ اسان درستي ڪيس.

”ڇهين! چڱو آئون دوست کي چئي ڇڏيندس ته ڇهين بجي توهان کي ڪٽي. دراصل مون کي هتي ڪم آهي سو آئون ته نه هلندس پر منهنجو دوست نورالدين توهان کي وٺي هلندو. هن جي نئين ۽ وڏي گاڏي آهي. اهو سڌو سنگاپور توهان کي وٺي هلندو.“

اسان وري به هن کي پارت ڪئي ته ڇهين بجي اصل هليا هلنداسين جيئن سنگاپور جلد پهچي سگهون.

رات جو سڀ گهڙيال ناهي پنهنجن گهرن ۾ ستاسين ۽ پنجين بجي اٿي جلدي جلدي تيار ٿي آصف جي گهر پهتاسين. پاڻ سان سامان ڪو گهڻو نه ڪنيوسين. اهو ئي سوچي ته ڪپڙا خراب ٿي ويا ته هڪ به وڳو جيڪو

سنگاپور مان وئنداسين ان مان ئي ڪڏهن پائينداسين. بس رڳو پاسپورٽ، اميگريشن جو ڪارڊ، شيونگ جو سامان کنيوسين.

ڪئپٽن مڪڙي- ماسٽر مئرينر

سنگاپور وڃڻ کان به ڏينهن اڳ اهو به خيال آيو هو ته سنگاپور ۾ رهجي ڪٿي؟ اسان جو پراڻو ٽيچر ڪئپٽن مڪڙي سنگاپور ۾ هو ۽ تازو اسان وٽان ملائيشيا مان به ٿي ويو هو ۽ اسان کي هميشه چوندو هو ته سنگاپور جڏهن به اچون ته هن وٽ رهون. پاڻ اسان کي چٽگانگ جي مئرين اڪيڊميءَ ۾ اڄ کان ويهه سال اڳ 1963ع ۾ پڙهايو هئائين. ان بعد ڪجهه سال اڳ ڪراچيءَ واري مئرين اڪيڊميءَ ۾ رهيو پوءِ انگلينڊ ۾ "ايڪسٽرا ماسٽر مئرينر" جو ڪورس ڪري سنگاپور هليو آيو. سنگاپور وارن به انهن ڏينهن ۾ مئرين اڪيڊمي نموني جو هڪ درسگاهه 'سنگاپور پوليٽيڪنڪ' کوليو هو. منجهس مئرين جي سبجيڪٽن کان علاوه سول، مڪينيڪل، اليڪٽريڪل انجنيئرنگ جون برانچون به کوليائون ۽ هاڻ ته ڪيتريون ئي ٻيون ٽيڪنالاجيون شروع ڪري ڏنيون اٿن. منجهس پڙهائڻ وارو اسٽاف ۽ شاگرد دنيا مان جتان ڪٿان اچن ٿا- خاص ڪري "آسين' ملڪن مان- يعني فلپائين، انڊونيشيا ملائيشيا وغيره کان. هيءَ پوليٽيڪنڪ سنگاپور ۾ ڊاور روڊ (Dover - Road) تي آهي. ڪئپٽن مڪڙي ان ۾ گذريل ڇهن سالن کان جهازرانيءَ جو سبجيڪٽ Navigation پڙهائي ٿو. اڄڪلهه پنهنجي نوڪريءَ جي ٽرم جو آخري سال پورو ڪري رهيو آهي. ڪيس سنگاپور حڪومت سنگاپور جي قوميت (Nationality) ڏيڻ جي آڇ ڪئي. پر پاڻ قبول نه ڪيائين ۽ چاهي پاڪستان ۾ نوڪري ملي يا نه پر هو پاڪستاني ٿي پاڪستان ۾ رهڻ کي ترجيح ڏئي ٿو. سندس ملڪ ۽ مذهب لاءِ پيار قابل داد آهي. اڄ کان ويهه سال اڳ جڏهن پاڻ اسان کي پڙهائيندو هو تڏهن به ٺاهوڪو جوان هو. اسان کي ياد آهي ته هو ڪڏهن به نماز جو وقت نه وڃائيندو هو. اڄ ويهه سالن کان پوءِ ڪافي ڪمزور لڳي ٿو پر ڪاڏي تي ڪنٽرول رکڻ ۽ لڳاتار ورزش ڪري هو پنجونجاهه سالن جي عمر ۾ به چڱو تندرست ۽ سمارٽ لڳي ٿو. نمازن کي قائم رکڻ تي جس ڏيندي چيومانس "سائين توهان جي اها عادت ڏاڍي سٺي

آهي تہ ڪوبہ نماز جو وقت ڪوشش ڪري قضا بہ نٿا ڪريو. توهان واقعي عظيم آهيو."

بنا ڪنهن فخر جي، نماٿائيءَ سان واراٿياڻين: "ان ۾ ڪابہ وڏي ڳالهہ ناهي ۽ نہ ڪو مان ٿورو ٿو ڪريان. نماز اهڙي شيءِ آهي جيڪا نبين تان بہ معاف نہ ٿي ۽ ان فرض جي پورائي لاءِ اسان Duty - Bound (ٻڌل) آهيون."

پاڳ جي ڪهاڻي

ڪئپٽن مڪڙيءَ ڪان علاوه سنگاپور ۾ اسان جو ٻيو ويجهو سڄاڻو ڪئپٽن ظهور عالم آهي. ظهور عالم اسان جو ڪلاس ميٽ ۽ چرچائي دوست آهي. پاڻ پڻ سندس گهر رهڻ لاءِ چوندو رهندو آهي. ظهور گذريل ائن ٽون سالن ڪان سنگاپور ۾ آهي ۽ سنگاپور جي مئرين ڊپارٽمينٽ جو اڄڪلهہ تمام وڏو آفيسر آهي. پاڻ بنگالي آهي پر اڄڪلهہ سنگاپور جي شهريت ملڻ ڪري سنگاپوري سڏجي ٿو. سندس ڪهاڻي بہ پاڳ جي ڪهاڻي آهي. اسان ڪلاس ميٽن ۾ هن سمنڊ جون تڪليفون سڀ ڪان گهٽ سٺيون آهن. ڪئپٽن ٿيڻ بعد تہ هڪ مسافري (Voyage) بہ پوري نہ ڪياڻين تہ ڪناري جي نوڪري ملي ويس. سا بہ اعليٰ قسم جي ۽ سنگاپور جهڙي شهر/ ملڪ ۾.

ٿيو هيئن جو ظهور ڍاڪا مان شادي ڪري زال سان گڏ پاڻي جي جهاز تي ڪئپٽن جي حيثيت ۾ بنگلاديش ڪان ٽوڪيو (جپان) لاءِ نڪتو. پر سندس زال کي سمنڊ تي ايڏي تہ سي سڪنيس (Sea- Sickness) ٿي جو هن لاءِ مسئلو ٿي پيو تہ خراب موسم ۽ سمنڊ ۾ جهاز کي سنڀالي يا زال کي. جيئن تيئن ڪري خليج بنگال لتاڙي ملاڪا نار مان ٿي جهاز کي سنگاپور پڄائين. تن ڏينهن ۾ منهنجو جهاز بہ سنگاپور ۾ بيٺل هو. پاڻ پروگرام ٺاياڻين تہ هو هي جهاز ڇڏي في الحال زال کي ڍاڪا وٺيو ٿو وڃي پوءِ جيئن قسمت ۾ هوندو. جي ساڳي ڪمپنيءَ جو ڪو جهاز بنگلاديش مان ملي ويو تہ اهو Join ڪندو نہ تہ پوءِ ڪنهن ٻي ڪمپنيءَ ۾ اڪيلي سر Sail ڪندو.

ٻئي ڏينهن اسان جو جهاز سنگاپور ڪان لنگر کنيو ۽ هانگ ڪانگ ڏي روانو ٿي ويو. ظهور سنگاپور جي هڪ هوٽل ۾ ترسي پيو جو هو ڍاڪا 'ايئر انڊيا' جي هوائي جهاز رستي وڃي رهيو هو جنهن جي اڏام ٻن ڏينهن بعد

هئي. اسان جو جهاز هانگ ڪانگ ۾ سامان لاهي پوءِ ٻن مهينن اندر ڪوريا، چين ۽ جپان مان ڪم لاهيندو واپسيءَ تي سنگاپور مان لنگهيو. ڪنهن طرح خبر پيئي تہ ڪئپٽن ظهور عالم تہ اجا سنگاپور ۾ آهي. ڏاڍو تعجب لڳو. شهر مان هڪ هنڌان سندس مليل نمبر تي فون ڪيم. هڪ سرڪاري آفيس جو نمبر هو. ظهور عالم ڳالهايو: "ڪي خوبور - ڀالو تَو-"

(ڪر خبرچار- خوش تہ آهين نہ.) هن بنگاليءَ ۾ ڪيڪاريو.

"اڙي خوش ڇا، تون خبر ڪر. اسين آهيون سو سمنڊ تي ٻيا لوڙيون ۽ تون آهين جو سنگاپور ڄمايو ويٺو آهين. بنگلاديش اجا نہ ويو آهين؟" واڻڙو ٿي پڇيومانس.

"ڇو ڀلا؟ تُمي ايديڪي ڪِي ڪَورِيو؟" (تون هتي ڪرين ڇا پيو.)

"يو ويٽ ڊيئر. آءِ ائم ڪمنگ (تون اتي ترس آئون اچانءِ پيو.)"

آئون ڪلفرڊ پيئر پرسان ڪُوئين ايلزبيٿ واڪَ وٽ سندس بي چينيءَ سان انتظار ڪرڻ لڳس. ٿوري دير بعد هو ڪار ۾ پهتو ۽ مون کي گهر وٺي آيو. رستي تي پنهنجي ڪٿا ٻڌائين: "جنهن هوٽل ۾ آئون اچي رهيس ان جي ڪمري ۾ هڪ هفتو ڪن پراڻي اخبار پيئي هئي جيڪا مون کان اڳ رهندڙ همراهہ ڇڏي ويو هو. ان ۾ پنهنجا بوٽ ويڙهي ٿي رکيم تہ هڪ اشتهار تي نظر پيئي. جنهن موجب سنگاپور حڪومت کي پنهنجي مئرين ڊپارٽمينٽ لاءِ هڪ جهاز جي ڪئپٽن جي ضرورت هئي جيڪو ڪناري تي رهي هن ڊپارٽمينٽ جو ڪم ڪري. درخواست جي آخري تاريخ اهوئي ڏينهن هو ۽ ٻئي ڏينهن انٽرويو ٽيٽو هو. مون يڪدم فون ڪري چيومان تہ مون هاڻ هاڻ اشتهار پڙهيو آهي. اجازت ڏيو تہ آئون بہ انٽرويو لاءِ اچان. هنن هائوڪار ڪئي ۽ ٻئي ڏينهن هنن ڏهين بجي مون کي گهرايو. اتي پهچي خبر پيئي تہ اتفاق سان آئون ئي هڪ اميدوار آهيان جو ٻيا همراهہ جهازن تي هئا يا ملڪ کان ٻاهر. منهنجي بہ الله ٻڌي. پگهار تن ڏينهن وارو جيتوڻيڪ ڪو گهٽو نہ هو پر ڪناري جي نوڪريءَ ڪري هائوڪار ڪئيمان جو منهنجون پنهنجون بہ مجبوريون هيون. پڇي ڍڪي ڍاڪا وڃڻ جي ٽڪيٽ ڪئنسل ڪرايم. سنگاپور حڪومت هفتو ڪن هوٽل ۾ ئي رکيو ان بعد تهيل جڙيل گهر ڏنو. هاڻ گاڏي بہ ڏني اٿن. ۽ آءٌ خوش آهيان."

بئي ڇٽا ڏاڍو خوش ٿياسين جو ظهور عالم منهنجن سٺن بنگالي دوستن مان هڪ آهي. بنگلاديش ۾ ننڍي هوندي گڏ پڙهيا هئاسين. موڪلن ۾ هنن جي گهر وڃي رهندا هئاسين. سندس هڪ ڀاءُ ٿي وي ڍاڪا جو فنڪار هو ۽ پيٽريو اخبار جا فوٽوگرافر جن جي معرفت ڍاڪا ۾ رهندڙ ڪيترن ئي ٽي وي جي فنڪارن ۽ اخبار نويسين سان ڏيٺ ويٺ ٿي. پاڻ به مون وٽ ڪراچي ۽ ڳوٺ هالا ايندو رهندو هو- جيسين بنگلاديش ٿيو. ڪيس سنگاپور ۾ نوڪري ملڻ بعد مون لاءِ سنگاپور ائين ٿي پيو جيئن ڪراچي. جڏهن به منهنجو جهاز سنگاپور ايندو هو ته رهندو ظهور وٽ هوس. نه ته به ماني ٽڪي ضرور کائيندو هوس ۽ سندس ڪار منهنجي حوالي رهندي هئي.

سنگاپور ۾ رهائش جو مسئلو

منهنجي ڪري آصف ۽ ذوالفقار به هن جا سڃاڻا ٿي ويا هئا. پر هن وقت سيني جو يڪراءِ خيال هو ته جيئن هن وقت سڀ چڙها آهيون ان ڪري ڪئپٽن مڪڙي يا ظهور عالم جن وٽ رهڻ ۾ اجايو تڪلف ٿيندو ۽ پيو ته گهمڻ ڦرڻ ۽ خريداري ڪرڻ لاءِ وقت ٿورو ٿي پوندو جو ظاهر آهي جنهن جي گهر هلبو ان سان ڪچهري ته ڪرڻي پوندي.

"ته پوءِ پلا رات ڪٿي گذارجي." آصف پڇيو.

"اڙي يار ڪنهن هوٽل ۾ ڏهه پندرهن ڊالر ڏيئي هلي رهنداسين. فڪر جي ڪهڙي ڳالهه آهي." ذوالفقار چيو.

"يار ڳالهيون ڪهڙي سَن جون پيو ڪرين جڏهن سنگاپور ساٺين مهاڻن جو ڳوٺ هو؟ هينئر ته جهڙي تهڙي هوٽل جي مسواڙ به پنجاهه سٺ ڊالرن (ٽي سئو چار سئو رپين) کان گهٽ ناهي. سو به ڪنهن هوٽل ۾ اڄڪلهه خبر ناهي ڪو خالي ڪمرو ملي به يا نه. ڇو جو هڪ ته ڏياريءَ ڪري ملائيشيا جا ماڻهو به موڪل ملهائڻ لاءِ سنگاپور پهچي ويا هوندا ۽ ٻيو ته هينئر يورپ ۽ آسٽريليا پاسي سرديون آهن سو اتي جا سڀ ٽوئرسٽ هنن ڏينهن ۾ هن پاسي گهمڻ لاءِ نڪتا هوندا سو هوٽلون پڪ اڳوات پريل هونديون. جي پاڻ ڪي ڪنهن هوٽل ۾ رهڻو به آهي ته هينئر ئي اڳوات ٽيليفون ذريعي ڪمرا رزور ڪرائجن. ڇو جو پوءِ ائين نه ٿئي جو اتي پهچي سڄو وقت خالي ڪمرا ڳولڻ

لاءِ هڪ هوٽل کان ڊوڙي ٻيءَ ڏي ڊوڙجي ۽ سستائيءَ ڪري جنهن خريداريءَ لاءِ سنگاپور هلي پئسا بچائي رهيا آهيون اهي پئسا ۽ وقت ٽئڪسين ۾ پنيان ئي نڪري وڃن. ٻي ڳالهه تہ پنهنجي خرچ تي ٿا هلي رهون سو گهٽي مسواڙ واري هوٽل ۾ تہ هرگز رهڻو ناهي.“

”پوءِ ڀلا ڇا ڪجي“ ذوالفقار پڇيو.

جواب بدران آصف پڇيو: ”سنگاپور ۾ ڪو مئرين ڪلب ناهي جيئن هانگ ڪانگ، انگلينڊ، جپان يا وبندي ڪراچيءَ ۾ آهي جتي جهازي گهٽ اگهہ تي رهي سگهن.“

ان لاءِ ڪئپٽن مخدوم کان معلومات وٺڻ ويا هئاسين جنهن جو سنگاپور سان گهڻو واسطو آهي. تنهن ٻڌايو تہ بلڪل آهي. ”تنجم پگار جي گيٽ نمبر چوٿين وٽ ۽ شينٽن وي جي پوڇڙ تي تمام وڏو مئرينر ڪلب (Mariner Club) آهي. پر ان لاءِ مهينو مهينو اڳ ائڊوانس بڪنگ ڪرڻي پوندي آهي جو هڪ تہ هر وقت ڪيترائي جهازي سنگاپور ايندا رهن ٿا ۽ ٻيو تہ سندس ڪمرا سستا هجڻ ڪري سيني جو منهن ايڏانهن آهي. آئون بہ هڪ دفعو رهي چڪو آهيان. ڪمرا ۽ ڊائننگ هال ايئرڪنڊيشن اٿس. ڪمري جا ٽيهہ ڊالر مس ٿا وٺن. پر پاڻ سان سي مئن ڪارڊ يا جهاز واري سي. ڊي. سي ياد ڪري کڻي وڃجو جيئن توهان وٽ ثبوت هجي تہ توهان جهازي آهيو.“

دادوءَ جا ٽانگا

اسان سيني کي اها ڳالهہ وڻي جو اهو هنڌ شهر جي وچھو بہ هو ۽ هر بس اتان لنگهي ٿي. پر ٻن ڏينهن جي نوٽيس تي اتي ڪمرا ڪيئن حاصل ڪري سگهجن. اسان جي هڪ انڊين ڪئپٽن هرداس ٻڌايو تہ هن هڪ دفعي سنگاپور مرچنٽ نيويءَ جو ڪو رسالو ڏٺو هو ان ۾ اسان واري ڪئپٽن ظهور عالم جو نالو پڻ هو. هو ان ڪلب جو ڊائريڪٽر، ميمبر يا ڪا ٻي اهم شخصيت آهي.

آصف يڪدم رڙ ڪري چيو تہ ظهور کي هڪدم فون ڪيو وڃي. جي ائين آهي تہ هو اسان جي رهڻ جو بندوبست مئرين ڪلب ۾ ڪري.

ملائيشيا مان سنگاپور فون ڪرڻ لاءِ پهرين 02 نمبر ڊائل ڪرڻو ٿو پوي.

جيئن ڪراچيءَ کان حيدرآباد لاءِ 0221 نمبر ملائبو آهي. سو 02 نمبر ملائي ظهور جي آفيس جو نمبر ملايوسين. هو آفيس ۾ ئي هو. ڪيس پنهنجو مسئلو ٻڌايوسين ته اسان کي ته ڪچهري ڪرڻي آهي ۽ نه ڪنهن سان ملڻو آهي. فقط ۽ فقط خريداري ڪرڻي اٿئون جو ٽن سالن لاءِ ملائيشيا ۾ رهڻ لاءِ گهر جي لاءِ ٿانوَ ٿپا، ڪپڙا گنديون ۽ ٻيو سنهو سنهو سامان کپيسون. سو توسان ملاقات ٻئي دفعي اچي ڪبي. هينئر اهو ٻڌاءِ ته آيا هي ڪم ٿي سگهي ٿو يا نه. جي ڪمرا ملڻ جي پڪ هجي ته اسان کي فون ڪري اطلاع ڪر جيئن سنگاپور اچڻ جو پروگرام ٺاهيون نه ته نه.

پاڻ ان ئي وقت وڏي اعتماد سان چيو ته هليا اچو. سمجهو ته ڪمرا پڪ ٿيا پيا آهن.

آصف کي چيم ته جنهن اعتماد سان ڪئپٽن ظهور عالم ها ڪئي آهي ان مان لڳي ٿو ته هن جي واقعي ڪجهه هلندي ۽ اثر رسوخ آهي يا پاڻ کي ذليل ڪري تماشو ڏسڻ جي موڊ ۾ آهي. بهرحال في الحال اهو سمجهو ته رهائش کان ته آجا ٿياسين. پوءِ واقعي سنگاپور پهچي رهائش جو مسئلو نه ٿيو جو ظهور اسان پاران بندوبست سٺو ڪري ڇڏيو هو. مسئلو جيڪو ٿيو سو هتان هلڻ مهل ٿيو جڏهن جمع ڏينهن صبح جو تيار ٿي ٿيلها ڳچيءَ ۾ وجهي اچي ٽئڪسيءَ واري جو انتظار ڪرڻ لڳاسين. چوڌاري اجا اونداهه ئي اونداهه هئي ۽ رستو سنسان هو. سادا ڇهه ٿي چڪا هئا پر ٽئڪسيءَ جو هي گس نه هو. رکي رکي ڪنهن گاڏيءَ جي بتي جي ۽ اميد جي روشني نظر آئي ٿي پر ويجهو اچڻ تي اها پرائيويٽ ڪار ٿي نڪتي.

اسان چيو هاڻ ته ڏاڍي ٿي. سويرئي نندون به ڦٽايونسين. سنگاپور ۾ رهائش لاءِ ڪمرا به بڪ ڪراياسين، جن جي مسواڙ ٻارهين وڳي کان شروع ٿي ويندي ۽ هي ڊرائيور دوکو ڏيئي ويو. واقعي هن سان دادوءَ جي ٽانگي وارن واري پَرِ ڪجي ها. ذوالفقار چيو ته جيئن ئي ست ٿيندا ته هن ٽئڪسيءَ جو آسرو لاهي ٻي ڪا سواري وٺي پر واري ڳوٺ مسجد تاناح هليا هلنداسين ۽ اتان سنگاپور لاءِ ڪا سواري هٿ ڪنداسين.

”اهو ته سڀ صحيح پر ان سڄي ڦيري ۾ اڌ ڏينهن ته ائين ئي هليو ويندو- خاص ڪري هتان کان ۽ هن وقت، سواري ملڻ تمام ڏکيو ٿو لڳي

جو هن رستي تي تہ رڳو ڊگي گاڏيون پيون هلن. ڪا بس يا پائريٽ ٽئڪسي تہ نظر ڪانہ ٿي اچي."

اتي هڪ پائريٽ نہ پر پرائيويٽ ڪار پراڻي زماني جي اچي لنگهي ۽ منجهس ويٺل چيني همراهہ اسان کي ان شرط تي وٺي هلڻ لاءِ راضي ٿيو تہ پر واري ڳوٺ مسجد تاناح تائين اسان کي پنج ڊالر ڀاڙي طور ڪيس ڏيڻا پوندا. اسان هائوڪار ڪئي تہ هن رڙ ڪري چيو: "جلدي ويهو، گاڏي جي بيهي ويئي تہ ڌڪا ڏيڻا پونداوَ."

سنو ڪوڙ ڳالهايو اٿوَ

اسان گهٽي ئي ٽڙتڪڙ ڪئي پر ويهندي ويهندي گاڏيءَ جي انجڻ بند ٿي ويئي. چيني پوڙهي ڊرائيور اڌ انگريزيءَ ۾ ۽ اڌ اشارن ۾ چيو تہ لهي ڌڪا ڏيو. آصف چيو خواريءَ جي بہ حد ٿيندي آهي. اچا ويهي ساهہ ئي نہ پٽيو اٿئون تہ ڌڪا ڏيو. هلو تہ موٽي گهر هلون. خبر ناهي ڪڏهن مسجد تاناح پهچون ۽ پوءِ ملاڪا شهر. سنگاپور جي منزل تہ ٿي ڏور.

ذوالفقار آهستي چيو: "صبر ۽ شڪر کان ڪم ونجي." ان سان گڏ ڪار مان لهي اسان جي اڳواڻي ڪئي. سڀ ڪار مان لٿاسين سواءِ چينيءَ جي جنهن جي ڪار هئي. جهازن جو ڪئپٽن- يعني ذوالفقار ۽ بہ چيف انجنيئر- يعني آصف ۽ آئون- ٿنهي لاش جهڙيءَ گاڏيءَ تي هٿ رکي ڌڪا ڏنا. ذوالفقار چيو سڄي اڪيڊميءَ ۾ هفتي سوا کان پڙهو ڏنو اٿئون تہ جمع ڏينهن صبح ساڻ اسان سنگاپور روانا ٿي ويندا‌سين. هاڻ اچي ڪو ڏسي تہ ڪيئن پيا سنگاپور وڃون. ذوالفقار کي چيمر تہ سن 1962ع ۾ آئون ائين هالا کان پٽ شاهہ ويو هوس.

فرلانگ کن جڏهن مرزيل ڪار کي ڌڪيوسين تڏهن اسان جي سهڪيءَ سان گڏ ڪار جي انجڻ جو سهڪو شروع ٿيو ۽ اسان ٽپ ڏيئي اندر ويهي رهياسين. آصف چيو حراميءَ جي بيٽري تہ ڊائون آهي پر پلگ ۽ پئائنٽ بہ ائين اٿس. ڊرائيور يڪدم گيئر بدلائي گاڏي تکي ڪئي- يعني پهرين کان ٿوري رفتار وڌائي. نڪرڻ مهل جيڪا ٿوري ٿوري ڦڙڦڙ وسي رهي هئي سا هاڻ وڏڦڙي جي شڪل اختيار ڪرڻ لڳي. اسان شڪر ڪيو تہ ههڙي مينهن وسڻ

ڪان اڳ چڱو جو اجهي لاءِ هيءَ پڳل گاڏي ئي ملي ويئي. چيني ڊرائيور پڳل سڳل انگريزيءَ ۾ پڇيو تہ ڪير آهيون. اسان ٻڌايس تہ جهازن جا ڏهن سالن ڪان بہ پراڻا چيف انجنيئر ۽ ڪئپٽن آهيون.

ڊرائيور اهو ٻڌي وڏو ٿهڪ ڏنو. يعني 'سنو ڪوڙ ڳالهايو اٿوَ.' اسان کي چڙ تہ ڏاڍي لڳي پر چا ٿي ڪري سگهياسين. اڳيان مينهن جو ڏڻ فرلانگ ڪن رستي تي پکڙيو پيو هو. نہ نہ تڏهن بہ سٺ ستر ڪن مينهيون هونديون. هتي جيئن ئي ڪار ورتيسين تہ مڪاني ماڻهن چتاءُ ڏنو تہ ڪار خيال سان هلائجو جو ڏينهن جو سائيڪيلن وارا تنگ ٿا ڪن ۽ رات جو ڍڳيون مينهون. ۽ ڍڳيون مينهيون بہ ڪي هڪ ٻن هنڌ ملن تہ بہ ٺهيو. هر ميل ٻن بعد واڙين جو ڏڻ، مسجد تاناح ۽ ڪئالا سنگائيءَ باروءَ جي وچ ۾، رات جو ملندو ئي ملندو. سمجهہ ۾ نٿو اچي تہ اهي ڪنهن جون مينهون آهن جي ڏينهن رات ڪليل آهن. اسان وٽ سنڌ پنجاب ۾ وهٽن جو آزار فقط پرهہ ڦٽي ۽ سج لٿي مهل هوندو آهي. سو بہ رستو ٽپي هليون ويندي آهن پر هتي تہ رستي جي ڪابي پاسي گهاٽن وڻن مان شروع ٿينديون ۽ پڪو رستو پري ساڄي ڪپر جي گهاٽن وڻن ۾ هليون ويندي ۽ چرڻ پرڻ ٻدران هڪ هنڌ جميل هونديون آهن. ڪنهن جي چواڻي ملائيشيا ۾ ماڻهن ڪان وڌيڪ مينهون آهن. هونءَ بہ سندن ڪاڻڻ پيئڻ لاءِ گاهہ ۽ پاڻي جام ۽ جتي ڪٿي موجود آهي. سواءِ پڪي رستي جي ملائيشيا ۾ جتي ڪٿي گاهہ نظر ايندو.

چتين چولين ڪان بچاءُ

بهرحال هونءَ تہ اها ڳالهہ سٺي آهي تہ هن ملڪ ۾ مال گهڻو آهي پر ڪي ڪي مينهون اهڙيون تہ نتر آهن- يا شايد موڪيون، جو ڪيترا بہ ڪٽي هارن ڏي پر مجال جو پنهنجي جاءِ تان چرن. هن چينيءَ جي پڳل ڪار ۾ تہ هارن بہ ڪونہ هو. نيٺ ٻيو نسخو استعمال ڪرڻو پيو جيڪو اڪثر ڪرڻو پوندو آهي. يعني ڪار مان لهي مينهن کي هڪلي رستي تان لاهڻو پيو. اهو ڪم مون لهي سرانجام ڏنو. پڪي رستي تي موجود ويهارو ڪن مينهن کي ساڄي ڪابي ڪرڻ ڪان پوءِ ٽپ ڏيئي ڪار ۾ اچي وينس. شڪر آهي هن دفعي ڪار نہ بيني- جيتوڻيڪ ڪافي وقت لڳي ويو هو- مينهون هڪلڻ ۽

بوٽن تان چيڻ ڪرچي لاهڻ ۾. ذوالفقار چيو ته ڊرائيور وڏو لاهه آهي. پاڻ ته لهي هڪڙو ڪم به نٿو ڪري رڳو ڏند ڪڍيو ويٺو ڪلي يا ته ڏندن جي فتنگ ئي اهڙي اٿس جو هر وقت ٻاهر نڪتل نظر ٿا اچن ۽ لڳي ٿو ته ڪلي پيو.

”بس يار سنگاپور گهمڻ جي شوق ۾ هي سڀ ڏوجهڙا سهڻا پوندا.“

ذوالفقار ٿڌو ساهه کڻي چيو: ”هاءِ ڙي هاءِ قسمت. چا ته هي خواريءَ جو سنگاپور وچڻ پيو ٿئي. هن کي اڳ پنهنجي جهاز ۾ ويندي چا ته رعب ۽ لئه هوندي هئي. ٽي ڏينهن اڳ سنگاپور جي اخبار ۾ اچي ويندو هو ته فلاڻي جو فلاڻو جهاز فلاڻي تاريخ تي ڪولمبو کان شنگهائي ويندي تيل وٺڻ لاءِ سنگاپور ۾ لنگر انداز ٿيندو. ۽ پوءِ جهاز پهچڻ تي سنگاپور آفيس جو عملو مختلف ڪمن لاءِ اڳيان پويان پيو ڦرندو ته سائين سفر ڪيئن رهيو؟ اڳتي جي منزل لاءِ ڪجهه کپي ته نه. سنگاپور ۾ ترسڻ دوران جهاز جي عملي کي ڪيترا پئسا کپن. ڪنهن کي ڊاڪٽر وٽ ته ناهي وڃڻو. خط پوسٽ ڪرڻ لاءِ ته نه آهن. وغيره وغيره. ٽئڪسي ۽ موٽر بوٽ انتظار ۾ رَهندي هئي. تيل وارا، سيڊو سپلاءِ ڪرڻ وارا، چادرون ٽوال ڌوئڻ وارا، سگريٽ ۽ شربت پهچائڻ وارا سڀ حڪم جا ٻندا ٿيو بيٺا هوندا هئا- چاهي جهاز ڏينهن جو پهچي چاهي اڌيءَ رات جو. پر هاڻ ساريو اهي ڏينهن اڪيون آب هارين.“

آصف چيو: ”اهو سڀ ڪجهه صحيح آهي پر ان سڀ لئه ڪان هيءَ غريبي جي زندگي بهتر آهي جو گهٽ ۾ گهٽ سنگاپور گهمڻ بعد وري واپس پنَهنجن پکن ۾ ته اچي پئبو. ڏکڻ چيني سمنڊ يا هندي وڏي سمنڊ جي چتين چولين حوالي ته نه ٿبو.“

هڻ شيطان کي موچڙو

ڊرائيور پڇيو: ”توهان کي جي جوهوربارو (ملائيشيا جي باربر واري شهر) تائين وٺي هلان ته گهڻو ڏيندائو؟“

”تون ٻڌاءِ گهڻو وٺندين؟“ اسان پڇيس.

”ٻه سئو ڊالر.“

”واهه ڙي چاچا واهه! مرسيڊيز ايئرڪنڊيشنڊ ڪارون وٺن سئو ڊالر ۽ تون ٻه سئو! اسي ڊالر قبول اٿئي؟“ ذوالفقار چيس ۽ مون رڙ ڪري

چيومانس: ”ڇڏ يار هن ۾ ته مفت ۾ به اهو هلندو جنهن کي ڪُتيءَ ڪنيو هوندو. خبر ناهي ڪڏهن سنگاپور تائين جو پنڌ ادائي سئو ڪن ميل پورا ڪرائي. سچي وات مينهون هڪلائيندو ۽ گاڏيءَ کي ڌڪا ڏياريندو.“ مون هڪ دفعو وري پنهنجن نون بوٽن کي ڏٺو جن تي اجا تائين پاسن کان چيڻ لڳو پيو هو ۽ جن لاءِ آصف غيور هلڻ وقت چيو هو ته سنگاپور تو هلين ڪو عيد نماز تي نه.

”تورو مات ته ڪر. پهرين ههڙي ڪار ملاڪا شهر ۽ ٻين وات وارن شهرن ۾ هلائيندو ڪيئن. جنهن ۾ نه آهي سچو هارن ۽ نه بتي.“ ذوالفقار چيو.

ايتري ۾ آخرڪار ڏهه ميل (سورهن ڪلوميٽر) کن پنڌ جا ختم ٿيا ۽ مسجد تاناح شهر اچي ويو جنهن جي ٽئڪسي/ بس اسٽاپ تي اچي لاٿائين. اسان پنج ڊالر ڪڍي ڏنس ته منهن بچڙو ڪري چيائين ته ڏهه ڊالر کپنم. اسان چيس تو پاڻ اسان کي ويهارڻ مهل ليما رنگٽ (پنج ڊالر) چيو هو هاڻ ڏهه تو گهرين. بس اسٽاپ تي جيڪي ٽئڪسي ڊرائيور بيٺا هئا تن به چيس ته پهرين تو مسافر پئسن تي ڪنيا چو جڏهن ته تنهنجي ڪار ٽئڪسي ناهي. آصف ۽ آئون ته اچي ڪاٺ جي بينچ تي ويهي رهياسين. اڳيان ذوالفقار بيٺو هو. تنهن سان ڊرائيور رکي رکي ڏهن ڊالرن لاءِ بحث ڪري رهيو هو. اسان ذوالفقار کي سمجهايو ته هُو ئي هاڻ ضد تان لهي وڃي. ”هاڻ هڻ شيطان کي موچڙو ۽ ڏهه ڊالر ڪڍي ڏينس.“

ذوالفقار وراڻيو: ”شيطان ڪان اڳ هن کي نه موچڙو هڻان.“ ۽ پوءِ ڊرائيور کي چيو: ”فرينڊ هلو ته پوليس اسٽيشن هلي فيصلو ڪريون.“

پوليس جو نالو ٻڌي چيني همراهه ائين وسامي ويو جڻ ڪنهن گهر جي بتين جو مين سئچ آف ڪيو. پنج ڊالر وٺي چپڙي ڪري هليو ويو. ذوالفقار کي چيوسين تون واقعي اسان جو سنو خزانچي آهين.“

”ڏيتي ليتي جي معاملي ۾ آئيندي توهان مون کي ڊسٽرب نه ڪيو.“ ذوالفقار اسان کي وارننگ ڏني.

هتي جي چانھ

مسجد تاناح جي ٽئڪسي اسٽينڊ تي بيٺل ڊرائيورن جي وچ ۾ هڪ ڊگهي قد جو ملئي بيٺو هو جيڪو سڀني همراهن جو انچارج ٿي لڳو. تنهن سان ذوالفقار صلاح ڪئي ته اسان کي ڪا اهڙي ٽئڪسي وٺي ڏي جيڪا هتان سڌو سنگاپور تائين هلي. هن چيو ته هي سڀ ٽئڪسيون جوهوربارو تائين وينديون. سنگاپور لاءِ ٽئڪسي وٺڻ لاءِ اسان کي ملاڪا شهر وڃڻو پوندو. ”پر ڪجهه وقت ترسو ته آئون ڪنهن پرائيويٽ ٽئڪسي واري کي وٺيو ٿو اچان.“

صبح جا اٺ ٿي ويا هئا. ڏيارڀءَ ڪري سڀني کي موڪل هئي سو اسڪولن، آفيسن ۽ فئڪٽرين جون بسون يا ٻارن ۽ ماڻهن جي اچ وڃ گهٽ هئي. هڪ ٻه ملبارين ۽ چينين جون هوٽلون ڪُلي چڪيون هيون جن مان هڪ تان ٽي گلاس چانهه جا وٺي پيئڻ لڳاسين. هتي چانهه نه اسپيشل ٿئي نه ڏوڌ پتي، نه ڪڙڪ نه سنگاپوري- هتي چانهه جو هڪ ئي نمونو ٿئي. چوٿو گلاس ڏٻي جي گهاٽي مٺي Condensed کير سان ڀري مٿان چانهه جي پتيءَ وارو چاٺيل پاڻي وجهي ڏيندا. کير ٿڌي ۽ گهاٽي هجڻ ڪري هڪ ته چانهه ٿڌي ٿيو پوي ۽ ٻيو ته هيڪاندو کير منو هجڻ ڪري چانهه ايتري ته مٺي ٿي ويندي آهي جو اسان جهڙن مناڻ کائڻ وارن جي ٻه ايتري مٺي چانهه ٻي دل پيئي ڪچي ٿيندي آهي. اها هڪ ئي نموني ۽ نسل جي چانهه ملائيشيا جي هڪ ڪنڊ کان ٻيءَ تائين ساڳي هلي. جوهر کان ڪيداح تائين ۽ ترنگانو کان سلينگر رياست تائين. نه فقط ملائيشيا ۾ پر سنگاپور ۾ پڻ ساڳي چانهه هلي.

بهرحال بيٺي بيٺي چانهه جون چسڪيون ڀرڻ لڳاسين. ايتري ۾ ڊرائيورن جو شريف انچارج اچي نڪتو ۽ اچڻ سان پڇڻ لڳو ته اسان ڪنهن ٽئڪسي واري سان سنگاپور وڃڻ جو وعدو ته نه ڪيو هو. اسان جي هائوڪار تي ٻڌائين ته هتي جو هڪ ڊرائيور توهان کي اڪيڊميءَ ۾ ڳولڻ ويو آهي. سندس پاڻ ٻڌايو ته اجهو ته موٽيو.

سنگاپور جي تواريخي، پراڻي ۽ مشهور رئفلس هوٽل

PSA
The Port That Never Sleeps
سنگاپور دنيا جو ٻيو نمبر مشغول بندرگاهه آهي. سندس نشاني ۽ موٽو.

سنگاپور جو هڪ سهڻو نظارو

سنگاپور جو ٽائيگر بام گارڊن

ٽائيگربام سلطنت جو مالڪ
آ ـ بون ـ ها

سنگاپور ۾ چيني، ملئي، انڊين ۽ ٻيا ماڻهو رهن ٿا. سڀني جا ٻار انگريزي اسڪولن ۾ وڃن ٿا ۽ ساڳيو يونيفارم اٿن.

ملائيشيا جي هڪ دعوت ۾ رڌپچاءَ جي پروفيسر شريفان،
الطاف شيخ، ڪئپٽن ذوالفقار، آصف غيور ۽ ظهور عالم.

سنگاپور جي سنڌو هائوس ۾ رهندڙ ٿرپارڪر جو مهاراج نهال شرما ۽ ڇهن
مهينن جي ٽريننگ تي سنگاپور ۾ آيل ڊاڪٽر سليمان شيخ.

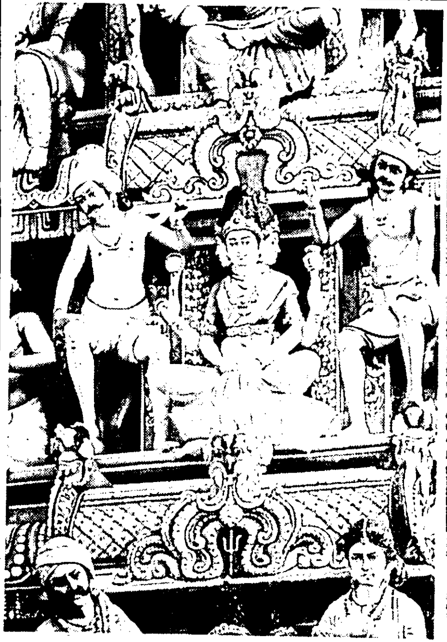

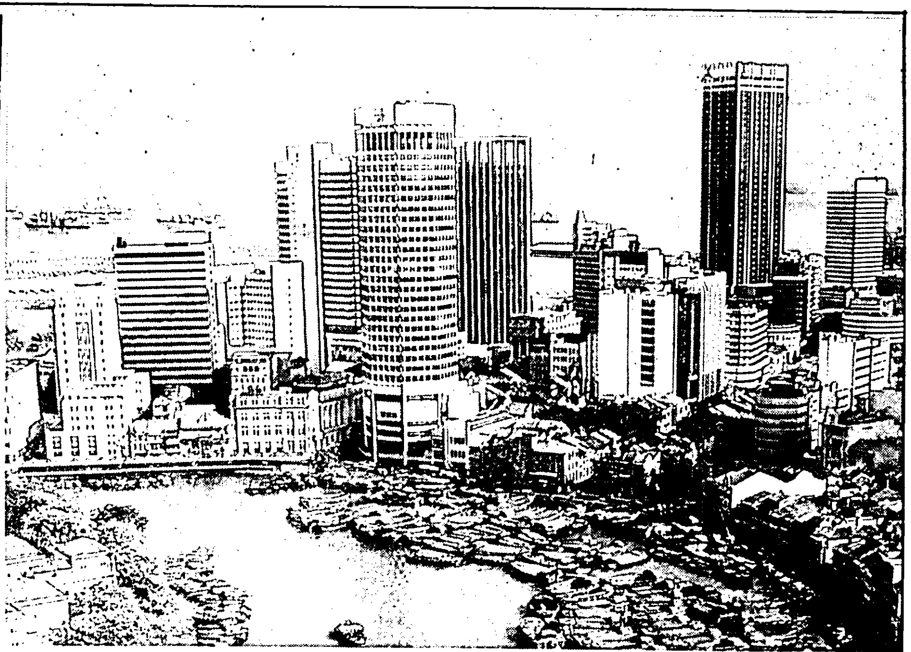

سنگاپور نديءَ جي چوڌاري وڏيون عمارتون. سرنگون روڊ تي هڪ مندر
جي ٻاهران ٺهيل مورتيون.

سنگاپور ۽ مالائيشيا ۾ رهندڙ تامل هندو هر سال تائيپوسام واري ڏينهن پنهنجي جسم ۾ سوئا ٽنبي مٿي تي بار کڻي مندر تائين وڃڻ جي سکا پوري ڪندا آهن.

سنگاپور کي جنهن ڳوليو اهو انگريز سر اسٽئمفورڊ رئفلس هو ۽ جنهن ان کي اڄ جهڙو ماڊرن بڻايو اهو چيني وڪيل لي ڪئان يو هو.
هانگ ڪانگ جي هفتيوار اخبار 'ريويو' جو ٽائيٽل ڪور.

سنگاپور شهر جي نشاني MERLION هڪ ڪارٽونسٽ جي نظر ۾.

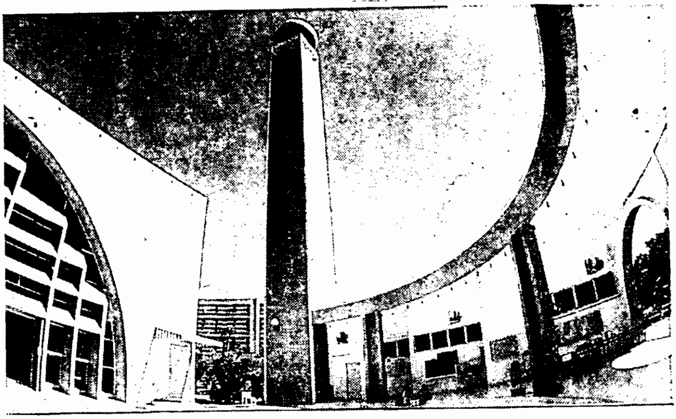

سنگاپور جي علائقي هوگانگ جي هڪ مسجد النعيم.

پاڻيءَ جي جهازن جو ڪئپٽن- رشيد ابڙو پنهنجو ڪئڊٽ ڪاليج پيٽارو جي ڪلاس ميٽن سان گڏ. ساڄي پاسي ڪرنل - اسدالله ۽ وچ ۾ PIA جي هوائي جهازن جو پائلٽ ڪئپٽن ممتاز.

سنگاپور جا ڪجھ حصا ساڳي پراڻي حالت ۾ ڇڏيا ويا آهن انگريزن جي
ڏينهن جي هڪ پراڻي عمارت.

سنگاپور جو ”جورانگ پکين جو پارڪ“ ڏسڻ وٽان آهي جتي ٿي هزار کن
عام پکين کان علاوه رات جا پکي: چبرا، چڪور، چمڙا پڻ آهن.

ٽائيگر بام گارڊن ۾ چيني ديو مالائن جا هو بهو ساڳي قدڪاٺ جا جانور رکيل آهن.

بنگالي ڪلاس ميٽ شهاب الدين جيڪو سنگاپور ۾ جهازن جي ڪاليج ۾ انجنيئرن کي اليڪٽرو ٽيڪنالاجي پڙهائي ٿو.

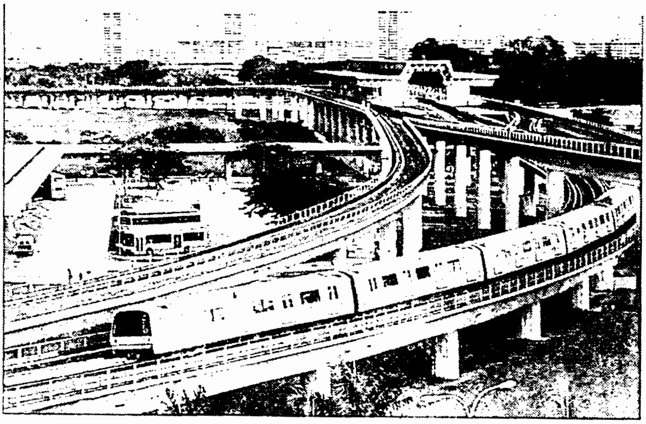

سنگاپور جي عوام کي هڪ هنڌ کان ٻي هنڌ هتي جون اليڪٽرانڪ ريل گاڏيون ڍوئين ٿيون، جنهن کي MTS (ماس ٽرانزٽ سسٽم) سڏجي ٿو.

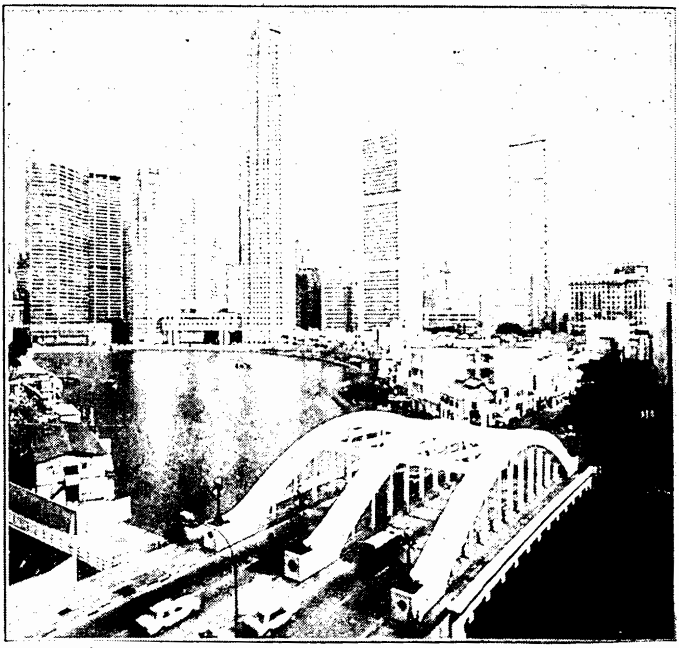

سنگاپور شهر جون ايرنڊڙ عمارتون.

سنگاپور شهر جي نشاني MERLION (مڇيءَ جي تڙ وارو شينهن)

Singapore Airlines

سنگاپور ايئر لائين جو نشان

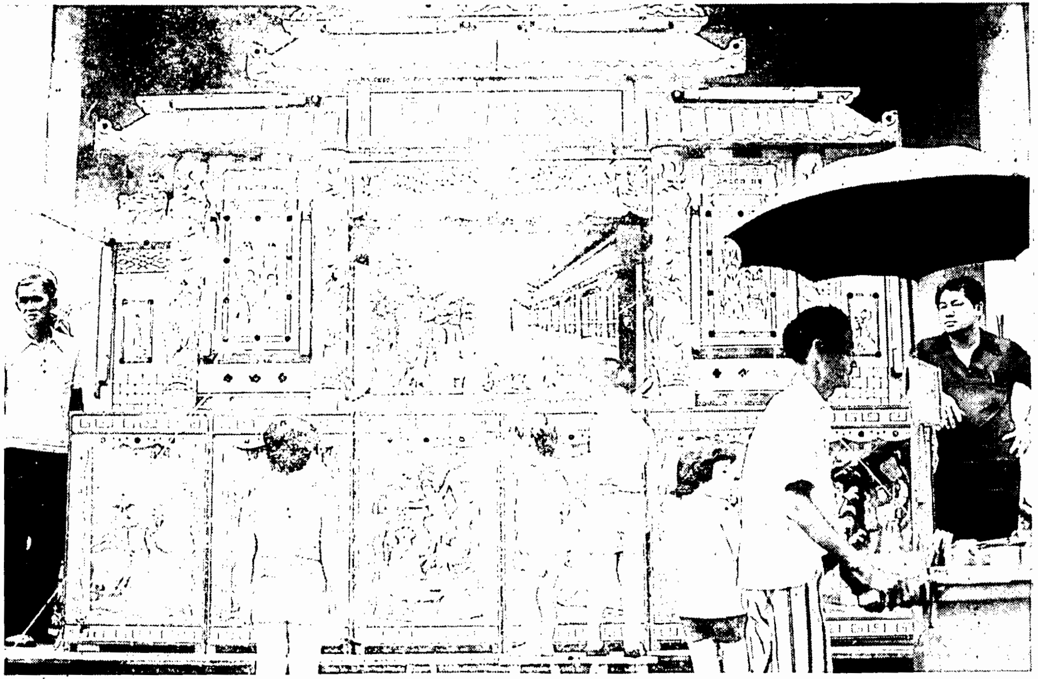

سنگاپور ۾ چينين جو هڪ عبادت گهر.

سنگاپور جي هڪ ٻئي خوبصورت علائقي انگ موڪيو Ang Mokio ۾
ٺهيل 'مسجدالمتقين'.

THE FAR EAST
U.S.S.R.
MONGOLIA
N. KOREA
Sea of Japan
S. KOREA
Yellow Sea
CHINA
JAPAN
Tokyo
Yokohama
Shanghai
Ningpo
East China Sea
Keelung
Taipei
TAIWAN
Kaohsiung
Macao (Port.)
HONG KONG
BURMA
LAOS
Haiphong
PACIFIC OCEAN
THAILAND
Luzon I.
VIETNAM
Manila
PHILIPPINES
Bangkok
KAMPUCHEA
Gulf of Siam
South China Sea
Ho Chi Minh City
Kampong Som
Mindanao I.
Davao
Songkhla
Kota Kinabalu
BRUNEI
SABAH
Penang
MALAYA
MALAYSIA
Port Kelang
Kuala Lumpur
Tawau
Kuching
SARAWAK
Malacca
SINGAPORE
KALIMANTAN
SUMATRA
SULAWESI
INDONESIA
WEST IRIAN
NEW GUINEA
Palembang
Java Sea
Ujung Pandang
Jakarta
Surabaya
JAVA
INDIAN OCEAN
AUSTRALIA

34

سينتوسا ٻيٽ تي هلندڙ ريل گاڏي.

ملائيشيا جي پوچڙ واري شهر جو هورباروءِ جو آخري حصو جيڪو پل ذريعي سنگاپور سان ڳنڍيل آهي.

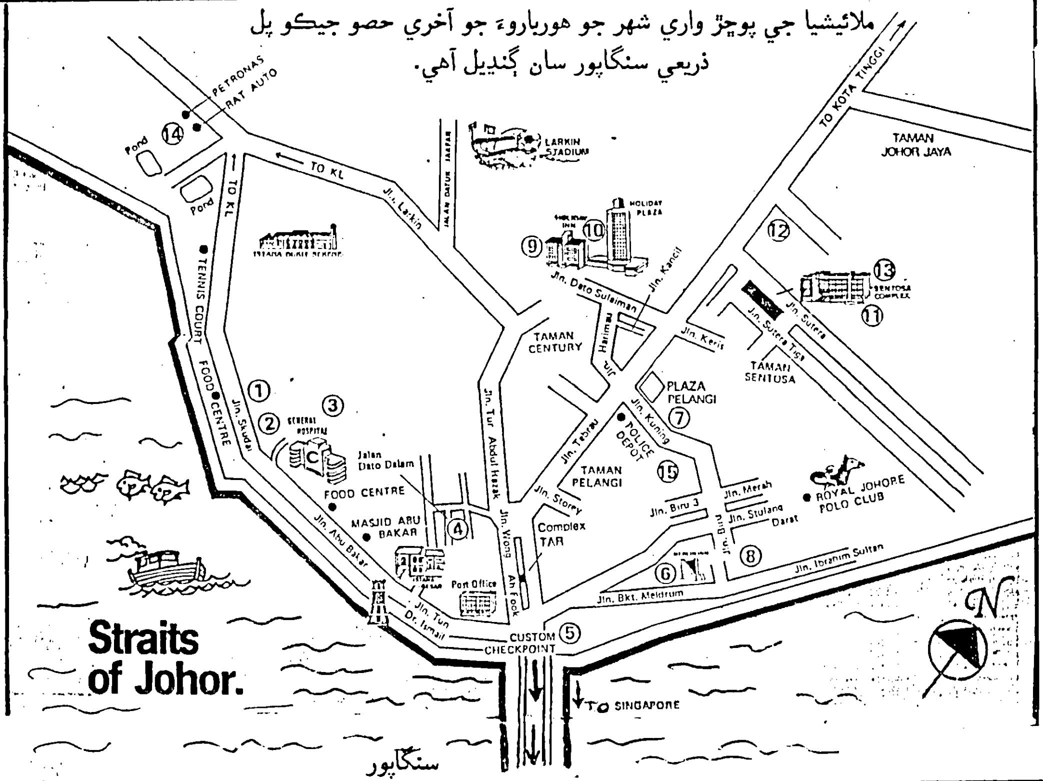

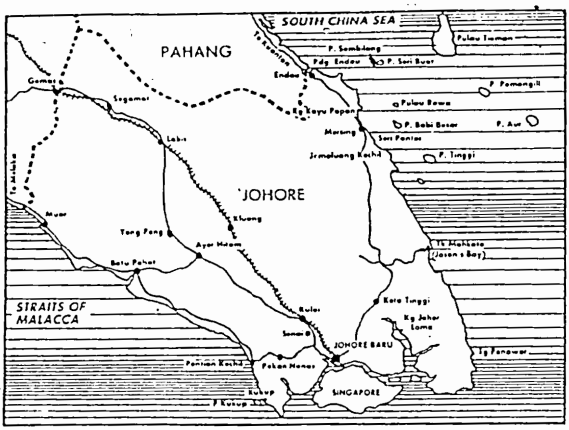

ملائيشيا جي ڏاکڻين رياستن: پهانگ ۽ جوهرو سان گڏ هيٺ سنگاپور جو ننڍڙو ٻيٽ.

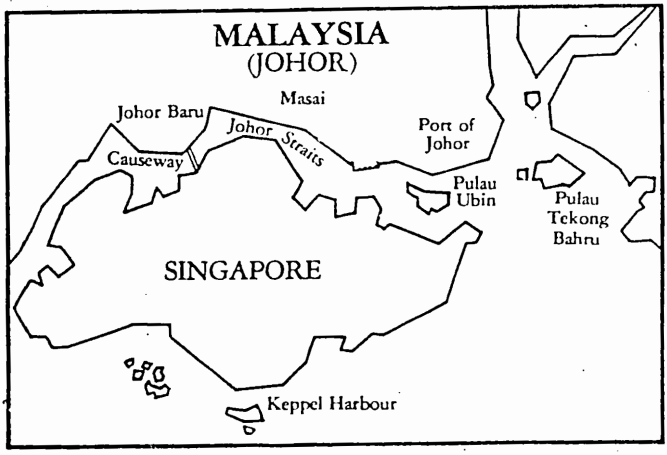

جوهور رياست جي ڏاکڻي شهر "جوهوربارو" جو آخري حصو ۽ سنگاپور ٻيٽ.

نورالدين ڊرائيور

ٿوري دير بعد هڪ همراهہ مرسيڊيز ڪار ۾ آيو ۽ اچي ٻڌائين: ”جنهن ڊرائيور کي توهان چيو هو ان مون کي موڪليو آهي پر مون کي ڇهين بدران ستين جو وقت ٻڌائين ۽ مون کان ٿوري دير ٿي ويئي.“ اسان وڌيڪ بحث ڪرڻ بنا سندس ٽئڪسيءَ ۾ چڙهي ويناسين ۽ هي ملئي ڊرائيور نورالدين نالي، جلدي برانچ روڊ لتاڙي، هاءِ وي تي اچي چڙهيو جيڪو سڌو جوهوربارو ٿي ويو. ان وقت صبح جا ساڍا اٺ ٿي رهيا هئا ۽ اسان جي ٽئڪسي هوا ۾ تہ نہ پر رستي تي ضرور اڏامي رهي هئي.

هميشہ ڪراچيءَ کان حيدرآباد واري سنسان رستي جا عادي سو هتي جهڙالي موسم ۽ چوڏاري ساوڪ ئي ساوڪ مان لنگهندي مزو اچي رهيو هو. ڊرائيور سان خبرون ڪيونسين تہ معلوم ٿيو تہ ڊرائيور تہ بيحد دلچسپ ۽ دلبر ماڻهو آهي. پاڻ ٻڌائين تہ سندس پنج پٽ سنگاپور ۾ رهن ٿا سو اڪثر اهاني بهاني هو سنگاپور ويندو رهي ٿو. پاڻ بہ جوانيءَ جا ڏينهن سنگاپور ۾ ئي گذاريا هئائين. شادي بہ سنگاپور مان ئي ڪيائين. سندس سس ملئي مسلمان هئي ۽ سهري انڊونيشيا کان لڏي سنگاپور اچي رهائش اختيار ڪئي هئي. پاڻ انگريزي سٺي ڳالهايائين ٿي. ڪيترائي اڙدوءَ جا لفظ ۽ جملا پڻ ڳالهائين ٿي جيڪي هن ٻي وڏي جنگ ۾ ننڍي کنڊ جي سپاهين سان گڏ رهي سکيا هئا. اسان پڇيس:

”نورالدين تون آرميءَ ۾ بہ هئين ڇا؟“

”نہ نہ. آئون تہ شهري ماڻهو هوس. هڪ ڏينهن جپاني فوج ڳوٺ ۾ آئي. جيڪي بہ مرد هئا تن کي بندوق جي زور تي برما وٺي هليا تہ هلي انگريزن جي فوج خلاف وڙهو.

هو پنهنجون خبرون بہ ٻڌائيندو هليو تہ ڊرائيونگ بہ ڪندو رهيو. جوهور رياست ۾ ڪافي وقت کان گهڙي چڪا هئاسين جو ملاڪا رياست تہ تمام ننڍي آهي ۽ يڪدم ختم ٿي چڪي هئي. جوهور رياست اتر ۾ ملاڪا ۽ پهانگ رياست کان شروع ٿئي ٿي ۽ هيٺ ڏکڻ ۾ سنگاپور ٻيٽ سان پل ذريعي ڳنڍيل آهي. ايڏي وڏي رياست تہ ناهي پر تہ بہ ملاڪا، نيگري سيمبيلان، سلينگر، پيرلس، ڪيداح ۽ پنانگ رياستن کان وڏي آهي. پڪيڙ ۾

ست هزار ٿي سؤ چورس ميل کن ٿيندي. سنڌ جو صوبو پکيڙ ۾ جوهور رياست کان ستوڻو وڏو آهي. جوهور رياست جي آدمشماري سورهن لک آهي ۽ سنڌ جيتوڻيڪ جوهور رياست جهڙو سرسبز ناهي پر آدمشماريءَ جي حساب سان جوهور جي آدمشماريءَ کان تيرهن دفعا وڌيڪ آهي- يعني اٽڪل ٻه ڪروڙ کن آدم آهي.

جوهور رياست جو ٻهريون وڏو شهر 'موئر' ٽپڻ بعد ڊرائيور نورالدين کي چيوسين تہ گهران بنا نيرن پاڻيءَ جي نڪتا آهيون. مانيءَ لاءِ ڪنهن هنڌ ضرور ترسجانءِ.

آير حطام

ملاڪا ۽ سنگاپور جي اڌ تي جوهور رياست جو هڪ ٻيو وڏو شهر آير حطام نالي آهي. جنهن کان پوءِ سنگاپور باقي سٺ ميل (هڪ سئو ڪلوميٽر کن) تي آهي. آير حطام (Air Hitam) ملئي زبان جو لفظ آهي. آير معنيٰ پاڻي ۽ حطام معنيٰ ڪارو- ڪارو پاڻي. دراصل هتان پر ۾ جيڪو درياهہ وهي ٿو ان جي پاڻيءَ ۾ رَڱ ۽ مٽي هجڻ ڪري ميرانجهڙو رنگ اٿس. ان تان هن شهر جو نالو ميرانجهڙو- ڪارو پاڻي پيو آهي- شايد.

سنگاپور کان ملاڪا، يا ملاڪا کان سنگاپور ويندي هر ڪو آير حطام تي ترسي ٿڪ ڀڃي ٿو. هن شهر جي بيهڪ ائين آهي جيئن سڪرنڊ شهر جي. جتي نہ فقط نئشنل هاءِ وي ڪراچي ۽ لاهور پاسي کان اچي ٿو پر نوابشاهہ پاسي کان پڻ اچيو رستو پوي يعني ڪوٽڙي ريلوي اسٽيشن وانگر جنڪشن جو ڪم ٿو ڏئي. ٻي ڳالهہ تہ آير حطام شهر جي بس اسٽاپ واريون هوٽلون روڊ تي ئي آهن ۽ پارڪنگ جي بہ ڪافي جاءِ آهي. ان ڪري ڪوبہ شهر ۾ اندر وڃڻ تي وقت ضايع نٿو ڪري پر اتي ئي بيهي ماني ٽڪي کائي روانو ٿيو وڃي. جيئن پاڻ وٽ بس اسٽاپ واريون هوٽلون وڌيڪ هلن ٿيون.

ان کان علاوه آير حطام شهر جي بس اسٽاپ تي انڊين ۽ ملئي، هندو ۽ مسلمانن جي سوادي کاڌن جون هوٽلون آهن تہ چيني کاڌن جون پڻ. وڏي ڳالهہ تہ هي هوٽلون چوويهہ ئي ڪلاڪ کليون پيون آهن. ان ڪري هاءِ وي تان لنگهندڙ کي ڪنهن وقت بہ ڪٽڪو ناهي تہ آير حطام شهر ۾ هوٽل کليل

هوندي يا نہ. ماني چيني يا ملئي قسم جي هوندي يا نہ. ڪار بيهارڻ لاءِ چڱي خاصي جاءِ هوندي يا نہ.

اسان جنهن هوٽل اڳيان اچي ڪار بيهاري ان تي انگريزيءَ ۾ پاهران Islamic Restoran لکيل هو. ان جي هيٺان Selamat Detang. بلڪ اهي لفظ انگريزي جا نہ نتا چئي سگهون پر ملئي ٻاشا جا ٿيا. جو ملئي بہ انگريزي وارن اکرن اي بي سي ڊي سان لکي وڃي ٿي. ملئي زبان ۾ ريسٽورنٽ کي ريستوران چون. (جيئن پاڻ انگريزي لفظ بس اسٽاپ کي بس اسٽان سڏيون ۽ اسٽيشن کي ٽيشڻ.) سلامت داتنگ معنيٰ ڀلي ڪري آيائو. پر ۾ نيو ڪئٽي نالي هڪ ٻي هوٽل چينين جي هئي ۽ ان کان ٿورو پريرو D & D Restoran نالي هوٽل- ٻئي پاسي بانس، ڪاٺ ۽ ڪکن مان هٿ جا ٺهيل رانديڪا ۽ ٻيون هتي جون شيون دڪان ۾ هيون- جيڪي ڌارين تي خريد ڪيون- خاص ڪري آسٽريليا ۽ نيوزيلينڊ کان آيل ٽوئرسٽن. اهي شيون ائين هيون جيئن هالا يا ملتان جي بس اسٽاپن جي دڪانن تي جنڊي، ڪاشي يا اُٺ جي کلن جا ٽيبل لئمپ ۽ گلدان رکيل هوندا آهن.

اسان اسلامڪ ريسٽورنٽ ۾ اندر گهڙياسين جنهن جي ٻمپ وٽ ساڄي پاسي پئسن وصول ڪرڻ جي دخل پويان ڪيرالا- ڏکڻ هندستان جو عبدالله بن ورين ڪوٽي- هوٽل جو مالڪ ويٺو هو. کاٻي پاسي هڪ وڏي ٽئي- اٽڪل چار فٽ ڊايا ميٽر ۽ اڌ انچ کن ٿلهو- تي سندس ٻيو نمبر پٽ عبدالرزاق مئدي جا ست پڙا اڙاتا پچائي رهيو هو. اٽي جي پيڙي کي ڪاٺ جي ٽيبل تي پکيڙي اخبار جي اڌ جيڏي سنهي چادر تي ناهيائين. پوءِ ان کي رومال وانگر ويڙهي سيڙهي چورس اڙاتو ناهي ٽئي تي پکڙيل تيل مٿان پچڻ لاءِ تي وڌو. ٽئي جي ٿولهہ ۽ گيهہ ڪري اڙاتو سڙيو نٿي. پرسان کليل ديگڙين مان ڪن ۾ رڌل ڪڪڙ هو، ڪنهن ۾ ڀاڄي، ڪنهن ۾ ڳائو يا ٻاڪرو گوشت. اونهين ٿالهين ۾ تريل ڀاڄيون، قسمين قسمين مڇيون ۽ بيضا هئا. ڪجهہ مڇين جا قسم پڻ رکيل هئا جيڪي سڀ ناريل ۽ ڏونگهين مان ٺهيل ٿي لڳيون. ڪجهہ سڪل مڇيون پٽاٽو چپس وانگر پڻ تريل هيون ۽ ڪجهہ ڳانگٽن جا ٻوڙ پڻ.

هن پاسي جون هوٽلون

هن پاسي، ڏکڻ اوڀر ايشيا جي ملڪن: ملائيشيا، سنگاپور، انڊونيشيا، ٿائيلنڊ- ويندي متي هانگ ڪانگ، جپان ۽ ڪوريا ۾ اهو عام آهي تہ هوٽل ۾ جيڪو بہ کاڌو هوندو آهي سو ديڳڙن ۾ در وٽ ئي رکيل هوندو آهي جيئن گراهڪ ان جي شڪل ۽ نمونو ڏسي آرڊر ڪري. ان ڪري اندر ٻئرو چاهي مينو آڻي يا نہ ۽ مينو تي کاڌن جا نالا چاهي ملئي زبان ۾ هجن يا جپانيءَ ۾، ڌاريون ماڻهو ٻوڙن جي ديڳڙن ڏي اشارو ڪري ٻئري کي اها شيءِ آڻڻ لاءِ چئي سگهي ٿو. جپان ۾ ايترو سو سڌارو آيو آهي تہ ٻاهر در وٽ اصلي ٻوڙ ۽ پٽ رکڻ بدران ساڳي رنگ ۽ شڪل جا پلاسٽڪ جا ٺهيل ٻوڙ ۽ قيمتون لکيل هونديون.

سو آير حطام شهر جي هن هوٽل ۾ بہ ڪرسين تي ويهڻ کان اڳ ديڳڙن جا ڍڪ لاهي ٻوڙن جو ديدار ڪري پوءِ سائي رنگ جي فارميڪا جي ڪرسين تي وڃي ويناسين. ٽيبلن جون ٽي قطارون هيون. وچ واري قطار ۾ يڪا ڇهہ ڪن ٽيبل هڪ ٻئي سان ملائي هڪ ڊگهو ٽيبل ٺاهيو ويو هو. جنهن جي ٻنهي پاسي ويهہ پاويهہ کن ڪرسيون پيل هيون. ٽيبل پڻ سائي رنگ جي فارميڪا جا ٺهيل هئا. کاٻڻ واري هن حصي جي ڊيگهہ سٺ سٽر فٽ کن ٿيندي ۽ ويڪر پنجويهہ فٽ. هال جي پاسن کان- پٽين پرسان الڳ الڳ ٽيبل رکيل هئا جن جي چوڌاري چار چار ڪرسيون هيون. اسان وچ واري ڊگهي ٽيبل تي ٽئي ڄڻا هڪ پاسي قطار ۾ ئي ويناسين جو سامهون ٽي وي رکي هئي جنهن تي ديپاولي (ڏياريءَ) جو پروگرام هلي رهيو هو. ٽي وي تي ٽي چار ڏکڻ هندستاني (مدراسي) ڇوڪريون نچي بہ رهيون هيون تہ تامل يا مليالم زبان ۾ ڳائي بہ رهيون هيون- سندن نہ راڳ اسان کي سمجهہ ۾ آيو نہ وري ڪا ڊانس وٽنڊڙ هئي پر ڇوڪريون وٽنڊڙ هيون. رنگ جون ڪاريون هيون پر منهن ۾ ليمڪ هين. ساڙهين جا واڱڻائي، لاکي ۽ چتونءَ جي پرن جهڙا ڇهچ سائو رنگ جيتوٽيڪ سندن ڪاري رنگ تي مئچ نہ پئي ڪيو پر نچڻ وقت اهي سڀ رنگ عجيب جهڳ مڳ لاهيو بينا هئا.

کاڌي جي هن وڏي ڪمري بعد هڪ ڏاڪو ڪن هيٺ واري حصي ۾ عبدالله جي زال، ڏيءَ، ننهن ۽ هڪ پٽ رڌ پچاءُ لاءِ پاڇيون ۽ گانگٽ مڇيون

صاف ڪري رهيا هئا. هيءَ جڻ هنن جي ڪچن هئي جنهن جي اڳيان ٽڏين بوتلن ۽ ڪيرن رکڻ جو ڊيپ فريزر هجڻ ڪري گراهڪن کي چٽيءَ طرح ڪچن نظر نٿي آئي. ڪچن (رڌڻي) جي ڪاٻي پاسي کان ڏاڪڻ مٿي ماڙيءَ تي ٿي ويئي ۽ پويان ڪاڪوس ۽ وهنجڻ جي جاءِ هئي. يعني هيءَ هوٽل هنن جي فئملي هوٽل هئي ۽ چينين وانگر اڳيان دڪان ۽ پويان گهر هو ۽ گهر جي سيني ڀاتين اتي ئي هڪ هنڌ ڪم ٿي ڪيو ۽ مٿي ماڙيءَ تي رهائش هئي. هن قسم جون 'فئملي هوٽلون' ۽ دڪان هن پاسي عام آهن.

اسان ڪو پوڙ وغيره نہ گهرايو. رڳو اڦراٽا ۽ چانهہ گهرائي. تلهن اڦراٽن سان گڏ هتي چٽن جي چڊي دال پڻ ڏين. ان ڪري ان کي چون ٿي 'روٽي چنائي.' ملئي زبان ۾ روٽي اڦراٽي کي بہ چون تہ ڊبل روٽيءَ کي بہ. چنائي معنيٰ اِها دال- جنهن جا پئسا نہ وٺن. ان کي روٽي چنائي کان علاوه روٽي ڪوسونگ بہ چون. ڪوسونگ معنيٰ تلهي. خالي. يعني فقط اڦراٽو. ملئي لفظ 'ڪوسونگ' جو تمام وڏو واهپو آهي جو گهٽن معنائن ڪري تمام گهٽو استعمال ٿئي ٿو. ڪوسونگ معنيٰ پڙي بہ آهي ۽ انگن ۾ استعمال ٿئي. ڪوسونگ معنيٰ ڪجهہ بہ نہ، خالي وغيره پڻ. ڪنهن نوڪريءَ جو اشتهار هوندو تہ بہ ان ۾ مٿان ڪوسونگ جو لفظ نظر ايندو معنيٰ ان نوڪريءَ ۾ جڳهہ آهي. وئڪنسي آهي. اڻ پريل گلاس يا ٿالهيءَ کي بہ ڪوسونگ گلاس چئي سگهجي ٿو. ائمبل ساتو گلاس سُوسُو، ساتو گلاس ڪوسونگ- معنيٰ هڪ گلاس کير جو ۽ هڪ گلاس خالي آڻ.

مرتباڪ- قيمي وارو اڦراٽو

روٽي چنائي- يا روٽي ڪوسونگ کان علاوه ٻي روٽي تيلور مشهور آهي جنهن اڦراٽي ۾ بيضو وجهي پچائين. اهي ٻئي اڦراٽا سڄي ملائيشيا ۾ نيرن وقت هوٽلن ۾ عام هلن ۽ ملئي، چيني، انڊين ۽ فارينر شوق سان کائين. هتي ملائيشيا ۾ هڪ ٻيو بہ اڦراٽو مشهور آهي جيڪو وري شام جي وقت هوٽلن ۾ وڪامي. هن ۾ بصر جي ڪاتر، قيمون ۽ گوبيءَ جي ڪاتر پڻ ملائين ۽ هن اڦراٽي کي مرتباڪ سڏين. مرتباڪ سنگاپور ۽ ڏکڻ ٿائيلنڊ جي شهرن: حاديا، سونگڪلا- ويندي پٽاني تائين (جتي ڪافي ملئي ماڻهو ٿا رهن) تمام مشهور

ڪاڏو آهي.

هڪ ٻڪ ڪري پيو نوان ڪري هي اڦراتا اسان کي ڏاڍا وڻيا. پهرين هڪ هڪ گهرايوسين ۽ پوءِ هڪ ٻئي پويان ٽي ٽي کائي وياسين. جيڪي عبدالله جو وڏو پٽ عبدالرزاق آڻيندو ويو. هٿ ڌوئڻ مهل سندس گهر جي ڳالهين ۽ ڪاروبار بابت احوال ورتم.

پٽن لاءِ ماءُ ڪنوار ڳولي

عبدالقادر جنهن جي عمر چوويهه سال کن ٿيندي، تنهن ٻڌايو ته سندن پڙ ڏاڏو يا شايد ان جو به ڏاڏو پڙ ڏاڏو ڏکڻ هندستان کان لڏي هتي ملائيشيا ۾ اچي رهيو هو ۽ هيءَ هوٽل ۽ رڌ پچاءُ سندن فئملي بزنس آهي. سندس به چاچا پڻ ملائيشيا ۾ هن قسم جون هوٽلون هلائين. هڪ پهانگ رياست ۾ آهي ۽ پيو ڪافي عرصو سنگاپور ۾ هو پر هاڻ ترنگانو ۾ آهي. پاڻ ڇهه ڀائر آهن ۽ هڪ ڀيڻ اٿن- سڀئي هتي هوٽل جي مٿان رهن. منجهائن اڌ ماڻهو ڏينهن جو ڪم ڪن ۽ اڌ رات جو ڇاڪاڻ جو هيءَ هوٽل هاءِ وي تي هجڻ ڪري سڄي رات کليل رهي ٿي ۽ مسافرن جي هر وقت اچ وڃ هوندي آهي- خاص ڪري موڪل واري ڏينهن تي. (ڇنڇر، آچر ۽ سومر ڏينهن.)

هڪ ڪمزور، سنهڙي ۽ سادي شڪل صورت جي ايڪيهه سالن کن جي ڇوڪري ٽيبل تان خالي ٿانوَ ڌوئڻ لاءِ کڻڻ لڳي. سندس وڃڻ بعد عبدالقادر کان ان ڇوڪريءَ بابت پڇيم ته آيا اها سندس ڀيڻ آهي.

”نه. منهنجي ڀيڻ جي ڊيوٽي هن هفتي رات جو آهي. سا ۽ ٻيا ٽي ڀائر هن وقت ننڊ ڪري رهيا آهن.“ عبدالقادر ٻڌايو، ”هيءَ منهنجي زال آهي.“

”نالو ڇا اٿس؟“

”ياطما.“

”ياطما-؟“ مون پڪ ڪئي.

اسان جي آصف چيو پڪ فاطما نالو هوندس پر هتي جيئن ته ڪي ڪي اکر ملئي يا تامل ٻولين ۾ نه آهن ان ڪري عربي لفظ صحيح نٿا اچاريا وڃن. جيئن ملئي ف کي پ ٿا چون. سو هي نالو فاطما به پاطما مان ڦري ياطما تي ويل ٿو لڳي. يا هونءَ به ڪيترا عربي نالا قربل آهن جيئن پنهنجي آفيس جي

ڪلارڪ ڇوڪريءَ نوريشا جو پڪ صحيح نالو نورالنساءِ هوندو. جيئن بنگالي زبان ۾ غ اکر ناهي ان ڪري غلام محمد کي گولام محمد چون ۽ انگريزيءَ ۾ بہ ائين ئي لکن.

”خير اهو تہ ٺهيو،“ مون آصف کي ورندي ڏئي عبدالقادر کان پڇيو تہ هن ياطما سان پيار جي شادي ڪئي يا مائٽن طئہ ڪرائي.

”مائٽن مئچ ميڪنگ ڪئي.“ عبدالقادر ٻڌيو.

”ڇو ڀلا-؟“ مون اجايو وڌيڪ کوٽڻ شروع ڪيو.

”بس. گھڻو ڪري اسان مسلمان ۽ هندو تامل مائٽن ۾ ائين هلي ٿو. پٽن لاءِ مائٽ ڪنواريون ڳولين. ماءُ هلي پنهنجي حساب ۽ مرضيءَ سان ننهن ڳوليندي آهي جيڪا هن سان گڏ گهر جي ڪم ڪار کي منهن ڏيئي سگهي.“

”عبدالقادر،“ مون پڇيومانس، ”هتي تہ هونءَ پردو وغيره صفا ناهي. تو شاديءَ کان اڳ گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي زال کي تہ چڱيءَ طرح ڏٺو وائٺو هوندو.“

عبدالقادر جي جواب کان اڳ آصف اردوءَ ۾ چيو:

”اهو تہ پڇڻ ئي اجايو آهي. ڏٺو ڏوڙ جو هونداڻين.“

”ڇو ڀلا-؟“

آصف کلندي وري اردوءَ ۾ وراڻيو (جيئن رڳو آئون سمجھي سگھان)،

”ڇو ڀلا! عقل جي ڳالھہ آهي. جي ڏسي ها تہ اهڙو ڦاهو ڪائي ها.“

ٿئنڪس پورو ڏيون

”آصف پليز! منهنجو پڇڻ مان مطلب اهو هرگز ناهي تہ هن جهڙي سمارٽ نوجوان ههڙي سادي ڇوڪريءَ سان شادي ڇو ڪئي. پر آئون هنن ڏکڻ هندستانين (مدراسي مسلمانن توڙي هندو بئنگلورين) بابت اها حقيقت واضح ڪرائڻ ٿو چاهيان تہ هي تامل ۽ ٻيا ڏکڻ هندستاني سڀ ڏکڻ اوڀر ايشيا جي ملڪن ۾ پکڙيا پيا آهن. آهن تہ سهٽا پاڻ بہ ڪونہ پر سندن عورتون ڪيتريون تہ ڪاريون، ڪوجهيون ۽ بي ڊولي شڪل جون آهن. پر تہ بہ هو انهن پنهنجين کي ئي پسند ڪن ٿا. جيتوڻيڪ سندن ڇوڏاري چيني، انڊونيشي، ٿائي ۽ ٻيون پالينيشن (Polynesion) ٻيٽن جون سهٽيون ڇوڪريون ڦرنديون رهن ٿيون. اهي تہ ٺهيو پر ملئي ڇوڪريون بہ ڪاٺئن وڌيڪ سهٽيون آهن پر اهو

ڪمال آهي تہ تامل هندو هجي يا مسلمان، يا ڪٿي ڪرسچن هجي پر شادي پنهنجين ڏکڻ هندستاني ڇوڪرين سان ئي ڪندو. سنگاپور، هانگ ڪانگ، سريلنڪا- جتي ڪٿي اهڙا مثال جام ملندا. هڪ تہ مسٽر رينگانير نالي تامل هندو اسٽيشن ماسٽر جو پڻ هيٺ احوال ڏنو اٿم، ان جي ڪهاڻي ۾ بہ اها ساڳي ڳالهہ نظر ايندي. سنڌي هندوءَ ۽ پنجابي سک کي بہ پنهنجي قوم مان شادي ڪرڻ جو گهٽ احساس آهي پر تہ بہ ڪيترائي اهڙا مثال ملندا جن ۾ سنڌي هندوءَ، پنجابي سک، هندي ڳالهائيندڙ هندوءَ يا اردو ڳالهائيندڙ مسلمان ڪنهن چينيائيءَ، جپانڻ يا آسٽريلين ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي هوندي. يا هڪ ٻئي جي قومن مان شادي ڪئي هوندي. پر تامل ورلي ڪو ڪنهن ڌارئين ذات جي زال سان گڏ نظر ايندو.“

”توهان اخبار ۾ لکڻ لاءِ سوال پُڇي رهيا آهيو؟“ عبدالقادر پڇيو.

”شايد. ڇو توکي ان ڳالهہ لاءِ اعتراض هجي تہ آئون نالا ۽ جاءِ بہ بدلائي لکان؟“

”نہ نہ. اهڙي ڳالهہ ناهي.“

”ڀلا اهو ٻڌاءِ توهان ڪيترا ڪلاڪ ڊيوٽي ڪريو؟“ مون پڇيومانس.

”ٻارهن ٻارهن ڪلاڪ. ڪڏهن ڪڏهن ڏياري، عيد، ڪرسمس جهڙي ڏينهن تي گهٽ مسافرن اچڻ ڪري ڇوڏهن پندرهن ڪلاڪ بہ ٿي ويندا آهن.“

”ڀلا توهان کي توهان جو ٻيءَ پگهار گهٽ ڏئي؟“

”ڪو حساب ناهي.“

”تڏهن بہ-؟“ مون معلوم ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي.

”ٻڌايم نہ تہ، ڪو حساب ناهي. جيڪي گهرندا آهيون اهو پنهنجي خرچ لاءِ ملي ويندو آهي.“

”ڪهڙو خرچ مثال طور-؟“

”بس ڪڏهن واچ ورتي، ڪڏهن ڪپڙو گندي. پيو تہ ڪو اسان جو خرچ ناهي.“

”پر تڏهن بہ هرڪو چاهي ٿو هن کي ڪجهہ روڪ ملي جنهن مان هو آزاديءَ سان خرچي ۽ مستقبل لاءِ بچت ڪري سگهي.“

”اهو اسان لاءِ بابو ڪندو رهي ٿو. هن اسان سيني نالي بئنڪ ۾ دار

ڏار اڪائونٽ کولي ڇڏيا آهن. ۽ انهن ۾ هر مهيني ڪجهه نه ڪجهه رکندو اچي. اهو هڪ قسم جو پراويڊنٽ فنڊ يا گريجيوئٽي سمجهو. جيئن ئي ڪجهه ڳپل پئسا ٿيندا ته بابو هرهڪ پٽ کي الڳ الڳ هوٽل ٺهرائي ڏيندو.“

”هونءَ مهيني ۾ گهٽو تا ڪمايو؟“ مون آهستي پڇي چيومانس، ”تهنجي ۽ منهنجي وچ ۾ ئي آهي. اخبار يا ڪتاب ۾ هيءَ ڳالهه آئي ته به توهان جا ملئي ۽ چيني ٽئڪس آفيسر پڙهي نه سگهندا.“

کلي چيائين: ”نه اهڙي ڳالهه ناهي. اسان پائي پائي جو حساب رکي ان جو پورو پورو ٽئڪس ڏيندا آهيون. چاهي ڪو گراهڪ رسيد نه وٺي پر اسان رسيد ڪٽي ڇڏيندا آهيون. ٽئڪس جي حساب ڪتاب لاءِ هڪ چارٽرڊ اڪائونٽنٽ به رکيو اٿئون. هونءَ سال ۾ هڪ لک ستر هزار ڊالر ڪمائي ٿئي. (يعني پاڪستاني ناڻي ۾ نو ڏهه لکَ ربيا ٿيا.) جنهن مان ٻارهن هزار ڊالر ڪن ٽئڪس ڀياريون (يعني منو لک ربيا ڪن.)

ڊائننگ لاڳي

”پلا هندستان ۾ توهان جو ڪو مٽ مائٽ اچا آهي؟“ مون پڇيومانس.

”نه. اسان جو ڪو مٽ مائٽ اتي ناهي. سڀ سالن کان هتي رهن. ڪو ڏورانهون هوندو ته به اسان کي خبر ناهي.“

”پلا هندستان گهمڻ جو شوق اٿئي؟“

”ها. دل چوندي آهي ته هڪ دفعو انڊيا وڃي ڏسي اچان. ڪيڏي افسوس جي ڳالهه آهي جو اسان انڊين سڏجون ٿا پر انڊيا نه اسان ڏٺي آهي نه اسان جي ماءُ پيءُ.“

”پلا توهان جي مرضي پڇي وڃي ته ملايا ۾ رهڻ پسند ڪندين يا هندستان ۾ ته چا جواب ڏيندين؟“

”ڪجهه ڏينهن لاءِ هندستان گهمڻ پسند ڪندس باقي رهڻ هرگز نه.“

”چو پلا؟ هندستان به دنيا جي مشهور ملڪن مان آهي.“ مون چيومانس.

”هوندو. پر ان ۾ اها آزادي ناهي جيڪا هتي ملائيشيا ۾ آهي. I Love Malaysia اسان هتي هر طرح سان آزاد محسوس ڪريون ٿا. جيئن وڻيسون تيئن ڪريون. عبادت جي آزادي، ڳالهائڻ جي آزادي، گهمڻ ڦرڻ جي آزادي،

نوڪري ۽ واپار جي آزادي، ڪائڻ پيئڻ جي آزادي، وغيره وغيره. توهان تہ دنيا ڏٺي هوندي. توهان ڇا ٿا سمجهو؟ هندستان کان مشهور تہ چين آهي پر ڇا اتي ڪو رهڻ پسند ڪندو؟"

"خبر ناهي. آئون تہ تنهنجا خيال معلوم ڪرڻ ٿو چاهيان- يعني هڪ ڏکڻ هندستاني نوجوان جا جيڪو ملائيشيا ۾ ڄائو نپنو ۽ اتي جو رهاڪو آهي."

ذوالفقار چيو: "سائين هاڻ هلڻ ڪپي. هرهڪ چار چار اڦراٽا ڪاڏا آهن ڊرائيور سميت. ۽ هڪ هڪ گلاس چانهہ جو پڻ. اٺ ڊالر بل ڏنو اٿم (اٽڪل پنجاهہ رپيا ڪن)- ڪامن خرچ جا تي حصا واپسيءَ تي ڪنداسين. في الحال آئون پريندو ٿو هلان."

هوٽل جي اندرين پٽ تي داتنگ لاگي (Datang Lagi) لکيل هو- يعني وري اچجو.

عبدالقادر کي چيم تہ ضرور وري ايندا سين. هن رستي تان لنگهندي وقت تنهنجي تي تي ربئي وارا اڦراٽا نہ کائڻ ياگ کي لت هڻڻ آهي.

ملائيشيا جي ريلوي اسٽيشن

عبدالقادر جو مٿيون ذڪر لکڻ وقت هتي هڪ ٻئي ڏکڻ هندستاني تامل هندو مسٽر رينگانير جو احوال لکڻ ضروري ٿو سمجهان جنهن جي ڪهاڻي پڻ ساڳي آهي- يعني لڳاتار محنت ۽ جدوجهد جي. ٻين ڏکڻ هندستانين وانگر مسٽر رينگا جا پڻ وڏا اوڻهين صديءَ ۾ هندستان ڇڏي ٻاهر جي ڏورانهين دنيا ۾ نڪري پيا. اڄ رينگا جينوٽيڪ شڪل ۽ خاندان جي لحاظ کان اندين آهي پر شهريت (Citizenship) ۽ پاسپورٽ ملائيشيا جو اٿس جنهن لاءِ مال جان بہ قربان ڪرڻ لاءِ تيار آهي. ملائيشيا جي ڌرتي، زبان، رسم رواج- هر شيءِ سان پيار اٿس.

مسٽر رينگانير سان منهنجي ملاقات عجيب نموني سان ۽ اوچتو ٿي. اسان جي شهر ملاڪا کان اٽڪل چاليهہ ميل پري- ڪوالالمپور ڏي هڪ ٻيو وڏو شهر سيريمبان (Seremban) نالي آهي. جيڪو ملاڪا ۽ ڪوالالمپور جي وچ ۾ اٿين آهي جيئن هن پاسي ملاڪا ۽ جوهوربارو جي وچ ۾ هي شهر آير حطام آهي. آير حطام جوهور رياست ۾ آهي پر سيريمبان ملائيشيا جي هڪ

بي رياست نيگري سيمبيلان (Negri Sembilan) جو گاديءَ جو هنڌ آهي جيئن ڪوئيٽيا بلوچستان جو آهي ۽ پشاور سرحد جو.

هڪ دفعي پنهنجي ورتل سيڪنڊ هئنڊ ڪار ڪي آزمائڻ لاءِ سيريمبان تائين يڪ ساهيءَ هلائي ويس. رستي تي سڪرنڊ، سعيد آباد، شهدادپور نموني جا ننڍا شهر: لوبڪ چينا، لنگي، رنتائو نالي ستن اٺن ميلن جي فاصلي تي ايندا رهيا.

سيريمبان پهچي اندر گهٽو تہ نہ گهميس پر شهر جي ٻن مکيہ رستن تي اچ وڃ ڪيم جيڪي ائين آهن جيئن حيدرآباد جو اسٽيشن روڊ ۽ رسالا روڊ (فرق فقط اهو آهي جو سيريمبان ۾ يا ملائيشيا جي ٻين شهرن ۾ ڪٿي بہ انڪروچ مينٽ ناهي جيڪا اسان جي ملڪن ۾ عام آهي- پوءِ چاهي ڪراچي ڪشمور هجي يا ڪولمبو ڪئنڊي. بمبئي بڙودا هجي يا بريسال باريپور. اها پٽَ اهڙي آهي جو سڄي شهر جي بہ سونهن ناس ڪري ڇڏي تہ پيادن ۽ سوارين وارن لاءِ بہ مصيبت ڪريو ڇڏي.) سيريمبان جي سهڻي شهر جي هڪ ڪنڊ وٽ هڪ چيني عورت کي ڪمند ۽ ناريل جو رس وڪڻندو ڏسي ڪار بيهاريم.

ٿيهن سينٽن (پوٽي ٻي رپئي) ۾ ٺونٺ جيڏو گلاس، ڪمند جو نج رس جو ڏيئي رهي هئي- سو بہ برف بنا. گاڏيءَ کي پاسي تي پارڪ ڪري رس جو گلاس وٺي پيئڻ لڳس تہ سامهون چوراهي وٽ هڪ عمارت نظر آئي جنهن جي شڪل شبيهہ ۽ نمونو ڏٺل وائٺل تي لڳو ۽ سمجهي ويس تہ پڪ ريلوي اسٽيشن هوندي جو انگريزن ريلوي اسٽيشن جو نمونو ڪراچي، ڪولمبو، ڪئنڊي، لاهور، ڍاڪا، دهلي، سنگاپور، ممباسا ۽ ڪوالالمپور وغيره جتي ڪٿي ساڳيو ئي رکيو آهي. سو وري شهر ڏي ويندڙ رستي تي مڙي ڪار اچي ريلوي اسٽيشن اڳيان پارڪ ڪيم. اسٽيشن جي در اڳيان اس ۽ مينهن جي بچاءُ لاءِ ٺهيل ڪماني پورچ ۾ پوليس ڪاتي جي ڪار بيٺي هئي ۽ پر ۾ بورڊ تي ملئي زبان ۾ لکيل هو تہ سواءِ پوليس ۽ ريلوي عملدارن جي ٻين کي هت ڪار بيهارڻ جي اجازت ناهي.

ڪار پورچ جي مٿان ريلوي اسٽيشن جو 'ڪلاڪ ٽاور' (گهنٽا گهر) هو جنهن جو گهڙيال انگريزن جي ڏينهن ۾ تہ پڪ وقت ٻڌائيندو هوندو پر هاڻ

ڪبرن جو ’مئٽرنٽي هوم‘ هو- جو رکي رکي هڪ ڪبر پٽ تي پوکيل گاھ مان ڪجھ ڪٽي پنهنجن ٻچن کي کارائي رهي هئي- يعني Feed ڏئي رهي هئي- سندس ٻچا فقط ڪائڻ مهل مٿان ۾ هئا باقي وقت چر چر ڪري رهيا هئا.

ريلوي اسٽيشن جي اندر منهن وٽ هڪ روايتي قسم جي لوهي شيخن واري دريءَ سان ننڍڙو ٽڪيٽ گهر هو جنهن جو واندو ڪلارڪ اباسيون ڪائڻ سان گڏ رکي رکي ايندڙ گراهڪ کي ٽڪيٽون به ڏيئي رهيو هو. گراهڪن جي اڻ هوند مان اندازو لڳائڻ سولو هو ته اسان جي ملڪن وانگيان هتي به اڄڪلھ گهٽا ماڻهو ٽرين بدران بسن ٽئڪسين ۾ چڙهن ٿا. ۽ هتي ويتر گهٽي پئسي ڪري هر ماڻهوءَ وٽ ڪار آهي يا هوائي جهاز ۾ سفر ڪرڻ چاهي ٿو. اهوئي سبب آهي جو ڏسندي ئي ڏسندي پينانگ، ڪوالالمپور، ايوح، الور اسٽار، ملاڪا، جوهوربارو، ڪوٽابارو ۽ ملائيشيا جي ٻين شهرن ۾ هوائي اڏا ٺهي ويا آهن ۽ روز بروز اڏامن جو نمبر به وڌندو وڃي. ڪوالالمپور کان سنگاپور ته هاڻ هر اڌ ڪلاڪ بعد جهاز ٿو اڏامي ۽ ٻنهي پاسن کان ماڻهو ائين چڙهن لهن جيئن بس ۾.

سيريمبان ريلوي اسٽيشن جو اندريون نمونو پڻ بلڪل پاڪستاني ريلوي اسٽيشن وانگر آهي. بلڪ ٽيبل ڪرسيون به اهڙي نموني ۽ ڊيزائين جون رکيل هيون. ويٽنگ روم ۾ اهي ڊگهيون روايتي آرام ڪرسيون پڻ هيون جيڪي ويجهڙائيءَ تائين پاڪستان ۽ انڊيا جي ريلوي اسٽيشن تي پڻ هيون. ٿي سگهي ٿو اڃا به ڪنهن ڪنهن اسٽيشن جي ويٽنگ روم ۾ هڪ اڌ بچيل هجي جنهن جي ٻانهن هيٺان، هڪ هڪ وڏيڪ ڪاٺ جي پٽي، گول ڦري ٻاهر نڪري ٿي آئي جن تي فرسٽ ڪلاس جا مسافر ٽنگون ٽيڙي بالم تي دير سان ايندڙ ٽرين جو انتظار ڪندا هئا.

ڪنڊ تي اسٽيشن ماسٽر جو ڪمرو (آفيس) هو جنهن سان لڳ ڪلف لڳل ڪاڪوس جنهن جي چابي سندس ٽيبل جي ساڄي پاسي مٿين خاني ۾ فائيل هيٺان لڪل. آئون جيتوڻيڪ ان کان اڳ ئي موٽيس ٿي پر وري دل چيو ته ليئو پائي ڏسان ته ڪير آهي. ڇا ڪٽي ڏسان ته مار! ريلوي اسٽيشن ته ساڳي پر ريلوي ماسٽر به ساڳي ان نموني ۽ ٻيهڪ وارو جيڪي انگريزن جي ڏينهن کان اسان وٽ هلندا اچن. آئون ڪا دير سندس آفيس جي چائنٺ وٽ

پنڌ پهڻ تي ڪيس ڏسندو رهيس. ان بعد هن مرڪي مون کي ’هيلو‘ ڪيو ۽ مون وڏي ساڻس هٿ ملائي ڪجهه ڳالهائڻ خاطر پڇيو ته هتان ٽرين ڪيڏي مهل ويندي؟

مسٽر رينگانير

پاڻ شڪل مان ٿي انڊين تامل لڳي رهيو هو. سخت ۽ ڦڙتيلو جسم- جيتوڻيڪ چڱو ٿلهو هو پر ٿيڻو هرگز نه هو. اڇي رنگ جي ريلوي يونيفارم ۾ روايتي ريلوي بابو لڳي رهيو هو جنهن جهڙن ڪردارن بابت اڪثر جان ماسٽرس ۽ جم ڪاربيٽ جي ڪتابن: ڀواني جنڪشن، ماءِ انڊيا، لا آف جنگل وغيره ۾ پڙهيو آهي. چپن تي مرڪ آڻي چيائين: ”هي ٽرين ته هاڻ شام جو ٿي ويندي- پينانگ ڏي.“

”پينانگ تائين ڪيترو وقت ٿو لڳي؟“ مون پڇيومانس.

”ايڪسپريس ٽرين اٺ ڪلاڪ ٿي وٺي.“

”پلا ٽرين ۾ سمهڻ لاءِ سچي سيٽ جو بندوبست آهي يا نه؟“

”ڏينهن واري ٽرين ۾ ان جو بندوبست ناهي باقي رات جو هر مسافر لاءِ سچي سچي سيٽ رزرو ٿئي.“

”پلا هن ٻئي پاسي ٽرين ڪيستائين وڃي ٿي؟“ مون پڇيو.

”هتان سريمبان کان ريل ٻئي پاسي جوهوربارو بلڪ سنگاپور تائين وڃي ٿي.“

”واهه!“ اها ڳالهه مون لاءِ تعجب خيز هئي جو مون کي ان وقت تائين خبر نه هئي ته سنگاپور By Train به وڃي سگهجي ٿو.

”توهان کي ڪيڏانهن وڃڻو آهي؟“ هن پڇيو.

”دل ۾ نه ڪندا. مون کي دراصل ڪيڏانهن به وڃڻو ناهي. بس ائين پنهنجي ملڪ جهڙي ريلوي اسٽيشن ڏٺم سو گهڙي پيس.“

اتي پاڻ چانهه آفر ڪيائين ته سندس سٺي موڊ ۽ پنهنجي دل جي خواهش کي سمجهي يڪدم وراڻيومانس: ”چانهه ته نه، پر جيڪڏهن چند منٽ ڏئي سگهو ته توهان کان ڪجهه انٽرويو وٺان.“

هن ڪلندي بلڪل دوستاڻي نموني سان چيو: ”بلڪل. ويهو ته سهي.“

۽ آئون ڪرسي ريڙهي ويهي، ڪيسي مان پنو پينسل ڪڍي، ٽيبل تي لکڻ لاءِ رکيم ۽ ڪيس پنهنجي نالي وارو ڪارڊ ڏيندي چيومانس: ”هونءَ تہ ڏنڌي جي لحاظ کان جهازن جو چيف انجنيئر آهيان ۽ اڄڪلهہ هتي ملائيشيا جي انجنيئرن کي جهاز هلائڻ وارا سبجيڪٽ پڙهايان ٿو پر لکڻ منهنجي وندر آهي. توهان جي پرڪشش شخصيت متاثر ڪيو اٿم سو توهان کان بہ چار ڳالهيون توهان جي زندگيءَ بابت پڇڻ چاهيان ٿو.“

”يلي. موسٽ ويلڪم.“ هن کُليءَ دل سان آڇ ڪئي ۽ مون کي جيڪي جيڪي سوال آيا پڇندو ويس.

”توهان جو نالو؟“

”منهنجو نالو رينگانير آهي ۽ انڊين نسل سان تعلق رکان ٿو.“

”مسلمان، هندو يا ڪرسچن؟“

”هندو آهيان.“

”زبان ڪهڙي ڳالهايو؟“

”گهر ۾ تامل ڳالهايون، جيڪا مادري زبان اٿئون. مليالم بہ ڳالهائي سگهان ٿو جيڪا پڻ ڏکڻ هندستان جي مشهور ٻولي آهي. ان کان علاوه ملئي ۽ انگلش ڳالهايان.“

”توهان جي زبان تامل ڀلا هندي يا اردوءَ سان ملي ٿي يا نہ؟“

”نہ. اها بلڪل مختلف آهي. ايتريقدر جو هندي يا اردو فلمون ٿي ويءَ تي انڊيون آهن تہ اسان سمجهي نہ سگهندا آهيون ۽ جڏهن اسان جون تامل فلمون انڊيون آهن تہ اتر هندستاني همراهن کي سمجهہ ۾ نہ انڊيون آهن- جن جي زبان گجراتي، مرهٽي، هندي، پنجابي يا ڪشميري آهي.“

”ڀلا تامل هنديءَ وانگر لکي وڃي ٿي يا اردوءَ وانگر؟“

”نڪي هنديءَ وانگر نڪو اردوءَ وانگر.“

”ڀلا ڪجهہ ڪجهہ بنگالي يا ٿائي (سيامي) وانگر؟“

”نہ. پاڻ هندي ڪجهہ ڪجهہ بنگالي ۽ ٿائي سان ملي ٿي. پر تامل جي الف- ب بلڪل مختلف آهي. جيتوڻيڪ لکڻ جو نمونو ٿورو گهڻو ڪٽي ڇنڊجي تہ هنديءَ ۽ گجراتيءَ سان ملي ٿو.“

”ڀلا ملائيشيا ۾ توهان آيائو يا توهان جو ڀيءُ ڏاڏو؟“

”منهنجو ڏاڏو. پر اهو پهرين ملائيشيا ۾ نہ آيو. پهرين ڏکڻ آفريڪا جي شهر نيتال ۾ ويو هو. 1880ع يا 1890ع ڌاري پنهنجي اباڻي ڳوٺ پودو ڪوٽائي (ضلعو مدراس) کان پاڻيءَ واري جهاز ۾ چڙهي سائوٿ آفريڪا پهتو.“

”ڇو ويو- ان جي توهان کي خبر ناهي؟“

”بابو ڳالهہ ڪندو هو تہ عيال وڏو هو. ڳوٺ ۾ هاريي مان ايتري اُپت نٿي ٿي جنهن مان سڄي عيال جي پورت ٿئي سو اسان جي پڙڏاڏي اسان جي ڏاڏي کي پئسي ڏوڪڙ ڪمائڻ لاءِ هندستان کان ٻاهر موڪليو. انهن ڏينهن ۾ انگريزن کي آفريڪا جي ٻيٽڪن ۾ ٻني ٻارا ڪرڻ لاءِ ماڻهو کتا ٿي ۽ هندستان مان ماڻهن جا جهازن جا جهاز ڀرجي پورهئي لاءِ اوڏانهن وڃي رهيا هئا.“

”توهان جي ڏاڏي اتي پهچي ڪهڙو ڌنڌو ڪيو؟“

”منهنجي ڏاڏي- سندس نالو ڪپوپ پيهس هو، نيتال (سائوٿ آفريڪا) ۾ پهچي، پهرين گاڏي تي شيون رکي وڪڻڻ شروع ڪيون. بعد ۾ هن هڪ هٽڙو کوليو جنهن ۾ ٽڪيون، بسڪيٽ، داليون، چانور، گيهہ، مصالا ۽ ٿورو گهڻو پسارڪو سامان رکي وڪڻڻ لڳو.“

”توهان جي ڏاڏيءَ سان شادي اتي ئي ٿيس يا هندستان مان ڪري ويو هو؟“ مون پڇيومانس.

”نہ شادي اتان نہ ڪيائين نہ اتي هميشہ لاءِ رهيو. هو ڏهہ پندرهن سال نيتال (سائوٿ آفريڪا) ۾ رهڻ بعد ڪئنڊي (سَريلنڪا) هليو آيو. اتي ڪپڙي جو دڪان کوليائين. شادي بہ اتي ڪيائين.“

”ڪنهن سان شادي ڪيائين؟“ ڪنهن سنهالي (سلوني) ڇوڪريءَ سان.“

”نہ پنهنجي ئي ذات جي تامل ڇوڪريءَ سان.“

”مائٽيءَ ۾ هئي يا ڌارين هئي؟“

”ٿي سگهي ٿو مائٽيءَ ۾ هجي. پر جي هوندي تہ بہ ڏور جي ڪا مائٽ هوندي. بهرحال اتي سلون (سريلنڪا) ۾ منهنجي ڏاڏي کي ٻہ ٻار ڄاوا. هڪ منهنجو پيءُ راماپا ۽ ٻيو منهنجو چاچو- جيڪو ننڍي هوندي کان ئي سلون ۾ آهي ۽ مون کي سندس نالو ياد نہ آهي. ڪجهہ سال سلون ۾ رهڻ بعد منهنجو ڏاڏو سلون ۾ ڪمايل پئسو ڪٺي واپس انڊيا ويو. اتي زمين ٽڪرو خريد ڪري زمينداري شروع ڪيائين. پر اهو ڌنڌو صحيح طرح هلي نہ

سگھيو ان ڪري ڪجهہ سالن بعد جڏهن منهنجو پيءُ وڏو ٿيو تہ ڏاڏي وري هندستان ڇڏيو. پر هن دفعي سائوٿ آفريڪا يا سلون وڃڻ بدران هيڏانهن ملايا هليو آيو. انهن ڏينهن ۾ ملايا ۽ سنگاپور تي بہ انگريزن جو قبضو هو جيئن هندستان سلون تي هو. بلڪ سنگاپور بہ الڳ ملڪ نہ هو پر مدراس پريزيڊنسي جوئي حصو هو. ان ڪري سنگاپور ۾ اڄ بہ مدراسي (تامل نادو صوبي جا ماڻهو) گهڻا آهن ۽ سنگاپور ملڪ/ پيٽ جو نالو بہ چيني يا ملئي نہ آهي پر تامل ٻوليءَ جو آهي. تامل ۾ سنگا معنيٰ شينهن آهي. منهنجي ڏاڏي سنگاپور ملايا ۾ اچي هن دفعي ڪو ڏنڌو نہ ڪيو پر لئبر رڪروٽنگ آفيسر جي حيثيت سان انڊيا مان مزور گهرائڻ جو ڪم شروع ڪيو. تن ڏينهن ۾ ملائيشيا جا جهنگل صاف ڪري رٻڙ پوکڻ جو ڪم هلي رهيو هو جنهن لاءِ ڏکڻ هندستان جي تامل نادو ۽ ڪيرالا صوبن جي پورهيتن جي ضرورت هئي- جيڪي هتي جي مينهوڳي واري مند ۽ مليريائي علائقن ۾ محنت سان ڪم ڪري سگهن.

”ڪجهہ عرصي بعد منهنجو ڏاڏو رٻڙ جي پوک (Plantation) جو اوورسيئر مقرر ٿيو. تيسين منهنجو پيءُ بہ وڏو ٿي ويو هو ۽ هو بہ رٻڙ جي پوک ۾ ئي ڪم ڪرڻ لڳو. پاڻ ملائيشيا مان ئي شادي ڪيائين.“

”پلا توهان ڪٿي ڄاوائو ۽ ڪڏهن، ڪهڙي سن ۾؟“

”آئون ملاڪا شهر ۾ ڄايس. 1935ع ۾.“

”توهان ريلوي ۾ نوڪري ڪڏهن کان ڪئي؟“

”1956ع کان. پر ان کان اڳ آئون ڪجهہ سال اسڪول ٽيچر بہ ٿي رهيس. ملاڪا ۾ هڪ انڊين اسڪول هو ان ۾ آئون ٻهرين تامل پڙهائيندو هوس. پوءِ مون ريلوي ۾ هڪ ڪلارڪ جي حيثيت ۾ نوڪري شروع ڪئي، تن ڏينهن ۾ مون کي سوا سؤ ڊالر کن پگهار ملندو هو پر هتي جي ڊالر جو مان اڄا مٿانهون نہ ٿيو هو. سمجهو تہ اها رقم ٽي سؤ رپين برابر هئي. پر انهن ڏينهن ۾ گهرجون گهٽ هيون ۽ اهي پئسا گنج هئا ۽ ملاڪا ڇڏي سلينگر رياست جي شهر ڪلانگ ۾ اچي رهيس جنهن جي ريلوي اسٽيشن تي مون کي نوڪري ملي هئي. آهستي آهستي ڪلارڪ مان سينيئر ڪلارڪ ۽ سپرنٽنڊنٽ ٿيس ۽ پوءِ اسسٽنٽ ريلوي ماسٽر ۽ ريلوي ماسٽر ٿيس. مون

شادي بہ ڪلانگ شهر جي هڪ ڇوڪريءَ سان 1959ع ۾ ڪئي."

"ڇا پيچي سگهان ٿو تہ پلا توهان ڪهڙي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي- ملئي، چيني يا تامل ڇوڪريءَ سان- يا اڃا بہ ڪنهن ڌورانهين ملڪ جي ڌارئينءَ سان؟"

مسٽر رينگا مرڪي چيو: "مون بہ پنهنجن تاملن مان شادي ڪئي ۽ هن وقت هوءَ ڇهن ٻارن جي ماءُ آهي. اسان کي چار پٽ ۽ ٻہ ڌيئون آهن. وڏو پٽ توهان وانگر مرچنٽ نيوي ۾ آفيسر آهي- پر هو ناٽيڪل برانچ ۾ آهي. اڄڪلهہ سيڪنڊ ميٽ جو امتحان سنگاپور مان ڏيئي هڪ نارويجن جهاز تي روانو ٿيو آهي. توهان کان پاڻ اهو پڇڻ چاهيان ٿو تہ ڇا سنگاپور بدران هو توهان وٽان ملاڪا مان اهو ڪورس ڪري سگهيو ٿي؟"

"ها. بلڪل. پاڻ اسان جي اڪيڊمي سمنڊ جي ڪناري تي ۽ شهر کان پري هجڻ ڪري پڙهڻ ۽ سکڻ لاءِ وڌيڪ موقعا مهيا ڪري ٿي. پر جيئن تہ هو ڌارئين شپنگ ڪمپني مان آهي ان ڪري ڪيس في پاڻ ڏيٺي پوندي جيڪا هزار کن ڊالر (ڇهہ هزار رپيا) ماهانہ آهي. هاڻ جيئن ئي توهان جو پٽ سمنڊ جا ايڪيهہ مهينا Sea- Time پورا ڪري تہ چيف ميٽ جي ڪورس لاءِ ڪيس اسان جي اڪيڊمي ڏي ملاڪا موڪلجو. سچ تہ مون کي اهو ٻڌي خوشي ٿي آهي تہ تنهنجو پٽ محنت ڪري ننڍي عمر ۾ ئي سٺي پوسٽ تي پهچي ويو آهي ۽ ناروي وارن جا جهاز پيو هلائي. پلا توهان جا ٻيا ٻار ڇا ڪن؟"

"ٻيو نمبر پٽ هتي جي نيول فوج ۾ ليفٽيننٽ آهي. ٽيون نمبر پٽ، چوٿون نمبر ڌيءَ ۽ ٻہ ٻيا ٻار ننڍا آهن ۽ اڃا اسڪول ۾ آهن."

"پلا تون ڌيئن کي ڇا پڙهائڻ جو ارادو رکين ٿو؟" مون پڇيومانس.

"سندن مرضيءَ تي ڇڏيل آهي. ان سلسلي ۾ آئون سڀني ٻارن کي چوندو آهيان تہ جنهن کي جيڪا لائين پسند اچي اها ڪٽي ۽ ان لاءِ محنت ڪري. هونءَ منهنجي ڌيءَ جو لاڙو انگي حساب ۾ گهٽو آهي ۽ هوءَ ايڪانامڪس، ڪامرس جهڙا سبجيڪٽ ڪٽي اڳتي هلي اڪائونٽنسي ۾ ڪم ڪرڻ چاهي ٿي."

مسٽر رينگا کان چند منٽن جي موڪل وٺي يڪو ويهي رهيس. ان وچ ۾ رکي رکي ملئي ۽ چيني مسافر ٽڪيٽ بدلائڻ يا ڪنسيشن ٽڪيٽ نهرائڻ لاءِ

پئي آيا تن سان هن ملئي ۾ ڳالهائي هرهڪ کي ڪجهه وقت ٻاهر ترسڻ لاءِ چيو ٿي- جيڪي پوءِ رکي رکي در مان ليئا پائي رهيا هئا ۽ مون کي نڪرڻ لاءِ اکين ئي اکين ۾ چئي رهيا هئا. سو نيٺ سريمبان ريلوي اسٽيشن جي انگريزن جي ڏينهن کان هلندڙ تامل ريلوي عملدار مسٽر رينگا نير کان موڪلائي ٻاهر نڪتس.

سنگاپور سروس تي جيئي ٿو

۽ هاڻ هي سڄو قصو هن آير حطام جي اسلامڪ ريسٽوران جي مالڪ عبدالله جي پٽ عبدالقادر جو ذڪر ڪرڻ دوران ضروري سمجهيم. جيئن پڙهندڙن کي آئيڊيا ٿي سگهي ته گذريل سئو سالن ۾ ننڍي کنڊ جي ماڻهن ۾ ايڪانامي- ڪمائي، خرچ ۽ وڌندڙ گهرجن ڪيئن اُٿل پٿل آندي جنهن کي منهن ڏيڻ ڪارڻ جيڪو جيڪو جيترو جلد گهر ڇڏي (بيٺل ٻاڙي پاڻيءَ بدران) مني پاڻيءَ جي ڳولا ۾ نڪري ويو اهو وڌيڪ سکيو ستابو ثابت ٿيو- پوءِ کڻي اهو سنڌ ورڪي هندو واپاري هو يا ڪڇ پوچ جو کوجو، بوري ۽ ميمڻ، ڏکڻ هندستان جو مسلمان تامل هو يا سنڌي پڙهيل ڳڙهيل عامل. شاعر جي هن مشهور شعر ۾ شايد حقيقت ئي آهي ته:

پهول وه سرها هوا جو چمن سے نکل گيا.

آير حطام شهر مان نڪرڻ وقت ساڍا ڏهه ٿي رهيا هئا. ٻارهين بجي ڌاري جوهوربارو شهر ۾ پهتاسين. جوهوربارو شهر جيڪو جوهور رياست جي گاديءَ جو هنڌ آهي ۽ جوهور پرڳڻي ۽ ملائيشيا ملڪ جو پوڇڙ آهي. ان کان پوءِ سمنڊ آهي ۽ ٿورو پري کان سنگاپور ٻيٽ آهي جنهن جو ڪنارو ۽ ڪناري واريون عمارتون جوهوربارو شهر کان صاف چٽيون نظر اچن ٿيون. سنگاپور جو ٻيٽ ملائيشيا جي ملڪ سان جوهوربارو وٽ هڪ پل Cause-Way ذريعي ڳنڍيل آهي جتان بسون، موٽرون، ٽرڪون، ٽرينون ۽ ماڻهو اچي وڃي سگهن ٿا. ڪراچي حيدرآباد سپر هاءِ وي تي جيئن ٽول پلازا جا وڏا دروازا ٺهيل آهن تيئن هتي سورهن کن دروازا آهن جن وٽان ڪارون قطارون ڪري لنگهن. دروازي وٽ ڪار بيهاري اتي جو اتي دروازن جي وچ ۾ ويٺل اميگريشن آفيسرن کي پنهنجو پاسپورٽ ۽ ويزا جو ڪارڊ ڏنوسين جن ان تي Exit ٺپو هنيو يعني ملائيشيا ملڪ کان ٻاهر نڪتاسين.

پوءِ دادو موري جيڏي ۽ جهڙي پل ٽپي سنگاپور پاسي ساڳي قسم جي دروازن وٽ پهتاسين اتي وري پاسپورٽ ڏيکاري سنگاپور جي ويزا ورتيسين ۽ پاسپورٽ تي سنگاپوري اميگريشن آفيسر Enter جو ٺپو ۽ تاريخ هنئي يعني هاڻ اسان سنگاپور ۾ اچي وياسين ۽ ان گهڙيءَ کان سنگاپور جو قاعدو قانون لاڳو ٿي ويو. پر ۾ هڪ ٻئي سنگاپوري آفيسر کان نورالدين (ڊرائيور) ڪار جي 'پرمٽ' ورتي. نورالدين ٻڌايو تہ اها تمام ضروري آهي جو سنگاپور حڪومت نٿي چاهي تہ هنن جي ملڪ ۾ گهڻيون ڪارون اچن جو سنگاپور ٻيٽ تمام ننڍو آهي. فقط ڇهہ سئو چورس ڪلوميٽر- يعني ٻہ سئو چورس ميل. (سنگاپور جي ننڍڙي هجڻ جو ان مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو تہ سنڌ جي پکيڙ پنجونجاهہ هزار چورس ميل آهي. يعني سنڌ جيتري پٽ مان ٻہ سئو پنجهتر ڪن سنگاپور جيڏا ٻيٽ نهن) ۽ ملائيشيا ملڪ جي ڀيٽ ۾ تہ سنگاپور هيڪاندو ننڍو آهي ڇو جو ايسٽ ملائيشيا (سرواڪ ۽ صباح) ۽ ويسٽ ملائيشيا جي جملي پکيڙ اٽڪل سوا لک چورس ميل آهي. يعني ملائيشيا جيتري پٽ مان تہ سنگاپور جيڏا ٻيٽ ڇهہ سئو ٽيهہ ٺين پر سنگاپور ٻيٽ جي ترقي ملائيشيا يا ڪنهن ٻئي ملڪ سان ڀيٽيو تہ تعجب ٿو لڳي. هيترو ننڍڙو ٻيٽ جنهن ۾ ڪجهہ بہ ناهي ۽ ڪجهہ سال اڳ تائين هڪ مهاڻن جو ڳوٺ هو جيئن بابا پٽ يا منهوڙو پر هاڻ جپان بعد ٻئي نمبر تي سڄي ڏکڻ اوڀر ايشيا ۾ امير ۽ ماڊرن ملڪ آهي. سنگاپور ۾ نہ ٻنيون ٻارا آهن ۽ نہ ڪاٺيون ۽ جبل. پر جپانين وانگر هتي جي ماڻهن محنت، عقل ۽ ڊسيپلين سان رهي سڀ ڪجهہ حاصل ڪري ورتو آهي. جپاني تہ وري بہ هڪ قوم آهي پر هتي سنگاپور ۾ تہ مختلف زبانن، مذهبن، رنگن جي ماڻهن جي ڪچڙي پڪي ڀيئي آهي. پر بقول اسان جي هڪ ڪليگ ڪئپٽن نندڪر جي، ڪين اهڙو ليڊر مليو آهي جنهن ملڪ ۾ ماڻهن جي قسمت سڌاري ڇڏي آهي. سنگاپور ۾ ملئي بہ رهن ٿا تہ چيني بہ. انڊين تامل ۽ سنڌي سنڌ ورڪي بہ رهن ٿا تہ انڊونيشي، فلپيني ۽ يورپي بہ. پر ڇا مجال جو مذهب، ٻولي يا رسم رواج جهڙي ڳالهہ تان وڙهن. هر هڪ ٻئي جي عزت ڪري ٿو. ساڳيا ملئي ۽ چيني ملائيشيا، ٿائلنڊ ۽ چين ۾ بہ رهن ٿا پر سنگاپوري 'ملئي' ۽ 'چيني' ٻين کان وڌيڪ سمارٽ، منظم، باادب ۽ سمجهو آهن، محنتي هوندا، پڙهيل ڳڙهيل هوندا. سنگاپور

گذريل ڏهن ٻارهن سالن ۾ جيڪا ترقي ڪئي آهي تنهن ڪيس اوسي پاسي جي مڙني ملڪن کان سُکيو ستابو ۽ الڳ ٿلڳ بنائي رکيو آهي. هر قسم جي آزادي هوندي به هي چڙواڳ نه آهن. هر قسم جي عياشي هوندي به هي محنتي آهن. دنيا ۾ سڀ کان گهڻ موڪلون سنگاپوري ڪن ٿا. بقول سنگاپور جي هڪ سنڌي واپاري سيٺ هرڪشن پوجوانيءَ جي- جنهن ڏياريءَ واري ڏينهن به سڄو ڏينهن موڪل نه ڪئي: "سنگاپور قدرتي دولت ۾ غريب آهي، ان ڪري سنگاپوريءَ کي پئسي ڪمائڻ/ سکيو ستابو رهڻ لاءِ محنت ڪرڻي پوي ٿي. سنگاپور Service (خدمت) تي زنده آهي. اسان آيل ٽوئرسٽن جي خدمت ڪري پئسو ڪمائي سگهون ٿا. ملائيشيا يا سعودي عرب جهڙن ملڪن جو مثال زميندار/ وڏيري جيان آهي جنهن وٽ سڀ ڪجهه آهي. مهينو به ننڊون به پيو ڪندو ته به بک نه مرندو. ڌرتيءَ اندران تيل، سون ۽ جِست پيو نڪري ۽ زمين مٿان ناريل، ربڙ ۽ پام وغيره. پر سنگاپور جو مثال پورهيت هاري يا ايراني هوٽل جي ڍاڙيءَ تي رکيل پگهاردار نوڪر وانگر آهي جيڪو هڪ ڏينهن به موڪل ڪندو ته ڍاڙيءَ کان هٿ ڌوئيندو. يعني پورهيو ڪندو ته ڪمائيندو ۽ کائيندو نه ته بک مرندو. ان ڪري اسان گهٽي موڪل ڪرڻ بدران پورهيو ڪرڻ چاهيون ٿا. اهو ئي سبب آهي جو سنگاپور ۾ آچر (موڪل واري ڏينهن به) دڪان کليل آهن. بندرگاهه بازاريون کليل آهن."

سنگاپور ۾ گهڻائي چينين جي آهي

ملڪ جو گهڻو واپار ۽ ترقي جو مدار بندرگاهه تي به آهي. سنگاپور جي بندرگاهه ۾ هر وقت- هر ڏينهن توڙي رات- جهازن کي سهوليت ملڻ ڪري هن پاسي سنگاپور جو بندرگاهه به ايڏي ترقي ڪري ويو آهي جو اڄڪلهه دنيا ۾ سنگاپور جو بندرگاهه ٻئي نمبر تي آهي ۽ صفائيءَ ۾ ته ڪيترن ئي سالن کان پهرين نمبر تي آهي. سنگاپور جي ڪن ڪن چينين ۽ انڊين جا پنهنجا ذاتي گهر جپانين جهڙا ڪٽي صاف ستڙا نه هجن پر سنگاپور جو شهر- گهٽيون، رستا، چوڌاري پکڙيل باغ باغيچا، ريلوي اسٽيشن ۽ ايئرپورٽ وغيره جو ته ٽوڪيو به مقابلو نٿو ڪري سگهي. مجال آهي جو ڪو ننڍو يا وڏو پني پور يا

سگريٽ جو ٽوٽو رستي تي اڇلائي- اتي جو اتي پنج سئو رپيا ڪن ڏنڊ. ڪار کي غلط رستي بيهارڻ تي ته هزار رپيا ڏنڊ آهي پر زيبرا ڪراسنگ کان علاوه ٻئي هنڌ تان رستو ٽپڻ تي پيادي کي پنج سئو رپيا پري ڏيڻا تا پون. ۽ اهي ۽ ٻيا انيڪ قاعدا قانون هرهڪ لاءِ ساڳيا آهن. غريب توڙي امير لاءِ. ورڪر توڙي سياستدان لاءِ. ملڪي توڙي ڌارين ماڻهوءَ لاءِ.

بهرحال سنگاپور حد کان وڌيڪ سڪيو ستابو ۽ سهڻو ٿيندو وڃي ان جو اندازو ملائيشيا ڇڏي سنگاپور ۾ گهڙڻ سان ئي ٿئي ٿو. وچ ۾ وقت جو فرق رڳو پنج منٽ ۽ مفاصلي جو فرق به ٽي ميل آهي. هونءَ ته ملائيشيا به سڪيو ستابو، صاف سٿرو، سهڻو ۽ امير ملڪ ٿيندو وڃي پر سنگاپور جي ڳالهه ئي ٻي آهي. سنگاپور ۾ گهڙڻ سان ئي محسوس ٿئي ٿو ته ڪا وڏي تبديلي اچي وئي آهي. سنگاپور به ملائيشيا وانگر سرسبز ۽ سائو آهي پر اتي هر وڻ، هر ٻوٽو پنهنجي جاءِ تي پيو سونهي. ڪٿي به گاهه وڌيل نظر نٿو اچي. ڏکڻ ۽ آسمان سان ڳالهيون ڪندڙ عمارتن جا شيشا چمڪندا رهن ٿا. رستا صاف سٿرا ۽ لسا. فٽ پاٿن تي بسن ۽ رستن جا نالا ۽ نمبر لڳل. مسافرن جون قطارون ۽ ويهڻ لاءِ اڏاوتون. چپي چپي تي پبلڪ فون ۽ ويجهڙائي جون مشهور جايون ٻڌائڻ لاءِ نالا ۽ تير لڳل. وڏو توڙي ننڍو باادب ۽ ڊسيپلينڊ- جنهن بابت مٿي به لکي چڪو آهيان. جيڪو ماڻهو چين، هانگ ڪانگ، تائيوان، ملائيشيا ۽ ٻين ڏکڻ اوڀر ايشيا جي ملڪن ۾ رهيو هوندو ان کي خبر هوندي ۽ ان ڳالهه جو قدر ڪندو ته چيني ماڻهن کي ائين ڪنٽرول ۾ رکڻ واقعي سنگاپوري حڪومت جو ڪمال آهي- يعني ڏندي بنا! مائو به موچڙي بنا چيني ماڻهن کي ڪنٽرول ۾ نه رکي سگهيو.

ملائيشيا وانگر سنگاپور ۾ به سڀني مذهبن، زبانن ۽ ماڻهن جي عزت ڪئي وڃي ٿي. حساس عنوانن تي بحث ڪرڻ تي بندش آهي- جيئن ڪنهن کي رنج نه پهچي. هرهڪ آزاد آهي ته ٻارن کي انگريزي پڙهائي يا تامل. چيني پڙهائي يا ملئي. مندر ۾ وڃي يا مسجد ۾. گوردواري ۾ وڃي يا پگوڊا ۾. پر ملڪ جي ڊاهه ڊوهه نه ڪري.

ڪيترا يورپي ۽ مغربي ماڻهو مختلف عبادت گهر ڏسڻ لاءِ سنگاپور ۾ اچن ٿا، جن کي حڪومت طرفان اهي ڏسڻ جي اجازت ڏني ويئي آهي-

بشرطيڪ ان مذهب جون ضروري اخلاقي ۽ رسمي ڳالهين جو خيال رکن- جن بابت حڪومت طرفان ڇپايل گائيڊ بڪ ۾ واضح طور ڏنل ٿئي ٿو. جيئن مسجد لاءِ لکيل آهي ته اندر وڃڻ کان اڳ ٽوئرسٽن لاءِ ضروري آهي ته بوٽ ٻاهر لاهين، سگريٽ ڇڪڻ يا ڏاڍي ڳالهائڻ کان پرهيز ڪن. اسڪرٽ ۽ ٻانهن بنا بلائوز پاتل عورتون پنهنجي سڄي جسم کي ڍڪي پوءِ اندر وڃن ۽ اها عورت جيڪا حيض وارن ڏينهن (Menstrual - Peridos) ۾ آهي، اها اندر نه وڃي- وغيره وغيره.

سنگاپور ۾ گهڻائي چينين جي آهي. ڪي ڏهه سيڪڙو ڪن ملئي ۽ هندستاني ٿيندا. پر ماڻهن جي حساب سان مسجدون تمام گهٽيون آهن. ملائيشيا ٽپي سنگاپور اچڻ شرط ئي هڪ تمام وڏي خوبصورت مسجد ڪابي پاسي نظر اچي ٿي جيڪا شايد هن سال نهي راس ٿي آهي جو هن کان اڳ اتان لنگهندي نظر نه آئي. ان کان علاوه شهر ۾ پيون به ڪيتريون ئي ننديون وڏيون مسجدون آهن. وڪٽوريا ۽ جالان سلطان تي ملباري مسجد، عرب اسٽريٽ وٽ سلطان مسجد ۽ بيچ روڊ جي ڇيڙي وٽ حاجائي فاطمه مسجد وڏين مسجدن مان ڪجهه آهن.

سنگاپور ۾ ڪوبه رستو پري ناهي

ملائيشيا مان نڪري سنگاپور ۾ داخل ٿيڻ جو ٽيو سنگاپور اميگريشن وارن کان پنهنجن پاسپورٽن تي ٺپا هڻائي پوءِ 'مئرينرس ڪلب' ڏي روانا ٿياسين- جتي اسان جي ٽڪڻ جو بندوبست ڪئپٽن ظهور عالم ڪرايو هو. مئرينرس ڪلب تنجنگ پگار- سنگاپور جي مشهور شاپنگ سينٽرن مان هڪ، جي پرسان ۽ ذري گهٽ شهر ۾ آهي. ڪراچيءَ جي ميڪلوڊ روڊ يا نيويارڪ جي وال اسٽريٽ وانگيان شينٽن وي (روڊ) پڻ ويجهو اٿس جنهن تي سڀ کان گهڻيون بئنڪون ۽ ڏيتي ليتيءَ جون آفيسون آهن. هونءَ ته سڄو سنگاپور جو ملڪ هڪ شهر آهي ۽ شهر به اهڙو جهڙو هانگ ڪانگ، ڪولمبو، ڪنهن زماني جو بيروت ۽ عدن، پينانگ يا ڪجهه ڪجهه ڪراچي جنهن جي هرهڪ گهٽي دڪانن ۽ شاپنگ سينٽرن سان ٽب هجي ۽ دڪان ڏينهن رات کليل هجن جيئن ڪنهن به وقت آيل مسافر خريداري ڪري سگهن. پر اهو آهي ته

ڪراچي پڪيڙ ۾ تمام گهڻو وڏو آهي. رڳو ملير لانڍي ڪان ٺاور ڪياماڙي ٺائين ويهه ميل ڏگهو ٿيندو ۽ سائيٽ مارپيور ڪان نيو ڪراچي يا ڪورنگيءَ ٺائين ٻه ويهه ميل ڪن ويڪر ۾ ٿيندو. پر سنگاپور جو شهر بلڪ سڄو ٻيٽ ڊيگهه ۾ چوويهه ميل آهي ۽ ويڪر ۾ تيرهن ميل. سو سنگاپور رڳو ڳتيل گهڻو آهي ان ڪري تمام وڏو ٿو لڳي ۽ ماڻهو پلجيو وڃي.

هڪ دفعي ڪيپل روڊ تي بس لاءِ بيٺو هوس (جتي سنگاپور جو مشهور ڪيپل نالي شپ يارڊ پڻ آهي) اتان آرچرڊ روڊ وڃڻو هوم. پر ۾ بيٺل هڪ سنگاپوري انڊين چيو: ”توهان کي جلدي هجي ته بس لاءِ انتظار ڪري وقت ضايع نه ڪريو. ٽئڪسيءَ ۾ ئي هليا وڃو.“ ٽئڪسيءَ ۾ ويهڻ وقت هڪدم خيال آيو ته ڪٿي ٽئڪسيءَ وارو مون کي ڌاريون سمجهي ڊورانهن رستن ڪان نه وٺي هلي سو بس اسٽاپ تي بيٺل سنگاپوري انڊين ڪان پڪ ڪرڻ خاطر پڇيم: ”پائو آرچرڊ روڊ ڪيترو پري آهي؟“

ڪلي وراڻيائين: ”هتي ته ڪابه شيءِ پري ناهي. سنگاپور آهي ئي ڪيترو ٻيٽ!“

سو واقعي سنگاپور ڪو ايڏو وڏو ٻيٽ نه آهي ۽ ٽئڪسين جا ڀاڙا ٻه ٻين ولايت جي ملڪن جي مقابلي ۾ هتي واجبي آهن ۽ اهي سرڪار طرفان مقرر ٿيل آهن. (نوٽ: مقرر ته گهڻو ڪري سڀني ملڪن ۾ هوندا آهن پر سنگاپور جا ٽئڪسي ڊرائيور ان تي عمل ڪن ٿا ۽ سنگاپور جي پوليس ان معاملي ۾ مٿن ڪرڙي اک رکي ٿي.) سنگاپور ۾ پهرين ڊيڍ ڪلوميٽر جو ڀاڙو هڪ سنگاپوري ڊالر آهي- يعني سادا ڇهه رپيا ڪن ۽ جي ٽئڪسي ايئرڪنڊيشنڊ آهي ته هڪ ڊالر ويهه سينٽ. ان بعد هر چار سئو ميٽرن بعد ڀاڙو ويهه سينٽ وڌي ٿو. انتظار لاءِ هڪ منٽ جا ڏهه سينٽ آهن.

سنگاپور ڇو سهڻو آهي

سنگاپور ۾ ماڻهو هوائي جهاز، سامونڊي جهاز ۽ خشڪي رستي ملائيشيا ڪان اچي سگهي ٿو. هن ڪان اڳ اسان جو هميشه سمنڊ رستي اچڻ ٿيندو هو ۽ جهاز ايسٽ ڪوسٽ (اوير ڪناري) ڪلفرڊ پيئر جي پرسان اچي بيهندو هو جتان ٻن منٽن جو پنڌ ڪندا هئاسين ته رستي جي ٻي ڪپر تي چئينج ايلي (ڪراچيءَ جهڙي بوهري بازار)، رئفل روڊ، هاءِ اسٽريٽ (ڪراچي جي جامع

ڪلاٿ مارڪيٽ- بلڪ حيدرآباد جي شاهي بازار)، هِل اسٽريٽ، نارٿ برج روڊ جهڙا مشهور روڊ، رستا ۽ بازاربون سامهون هوندا هئا. يا جهاز ويسٽ ڪوسٽ پاسي اچي بيهندو هو. جتان پوءِ ٻيڙي (لانچ) ٽئڪسي ذريعي عرب اسٽريٽ، تنجم پگار يا پيپلس پارڪ جهڙن شاپنگ سينٽرن ۽ بازارين ۾ اچي نڪرندا هئاسين. اهي رستا سالن کان ڏٺل وائٺل ۽ ياد هئا بلڪ ڪيترا رستا ۽ عمارتون اسان جي اکين اڳيان گذريل پندرهن سالن ۾ ٺهيون. سنگاپور جو ايئرپورٽ ۽ ملائيشيا ڏي ويندڙ رستي واري علائقي ووڊ لئنڊس (Wood Lands) پاسي لاءِ پڌبو پيو هو ته اتي به تبديلي اچي رهي آهي. سرڪار جهنگل ويرائي باغ ۽ بنگلا، رستا ۽ روڊ ٺهرائي رهي آهي. پر ان پاسي ڪڏهن به وڃڻ جو وقت ۽ ضرورت پيش نه آئي، پر هاڻ جيئن ته اسان ملائيشيا کان باءِ روڊ اچي رهيا هئاسين سو سنگاپور جو اهو سڄو پنيون پاسو ڏسڻ جو وجهه ملي ويو ۽ ساڳي وقت ڪراچيءَ کان ملائيشيا هن دفعي هوائي جهاز ۾ ويندي وقت سنگاپور جي هوائي اڏي تي لهڻ ڪري چانگي وارو علائقو پڻ ڏسڻ جو سٺو موقعو مليو هئوسين. ڪنهن زماني ۾ بس رستي چانگي وڃبو هو ته اهو هڪ ننڍڙي ڳوٺ خانوٺ، پاٽوٺ يا سيڪات جهڙو الڳ ٿلڳ لڳندو هو. پر هاڻ سڄو ملڪ هڪ ٿي ويو آهي. جيئن ڪراچيءَ جا ڏورانهان علائقا: ملير، لانڍي، لسبيلو، منگهو پير، ڪورنگي، اورنگي وچ شهر سان ملي هڪ ٿي ويا آهن يا حيدرآباد ۾ ٽنڊو آغا، ٽنڊو ولي محمد، چنڊ جو ڳوٺ، جاني شاهه، ڪچو قلعو وغيره سڀ وڏي وڏي هڪ يڪو حيدرآباد شهر ٿي ويو آهي. اهو ضرور آهي ته سنگاپور شهر وڌيو آهي پر حساب ڪتاب سان. ڪٿي به گهر، دڪان يا هوٽل ناهي ويئي آهي ته ان کان اڳ پهرين پڪا رستا، گٽر سسٽم، پاڻيءَ جا پائيپ، مينهن جي پاڻيءَ جي نيڪاليءَ لاءِ ناليون، اليڪٽرڪ ۽ ٽيليفون جا ٿنيا ۽ تارون، ڪارون بيهارڻ لاءِ پارڪنگ جا بندوبست پهرين ڪيا ويا آهن. ويندي ٻهر اڇلڻ جا ڊبا ۽ آهر، ٻارن لاءِ پارڪ ۽ پينگهون، اسڪول ۽ اسپتالون، عورتن ۽ پوڙهن لاءِ اُس ۽ مينهن کان بچڻ لاءِ اڏاوتن وارا بس اسٽاپ ۽ بينچون- پهرين مهيا ڪيا ويا آهن. اهو ئي سبب آهي ۽ اهائي اڳ جي سوچ ۽ پلاننگ آهي جنهن ڪري سنگاپور سهڻو شهر ٿي پيو آهي.

سنگاپور نه فقط صاف ۽ سهڻو شهر آهي پر سندس رهاڪوءَ لاءِ هر سک

۾ سهوليت موجود آهي هيڏو ڳتيل ۽ آباد شهر هوندي بہ هر عمارت جي هرَ فليٽ ۾ رهندڙ کي فون جهڙي عياشي ايترو آسانيءَ سان مليو ٿي وچي جيترو پوسٽ آفيس تان وچي ٽڪليون وٺڻ يا پساريءَ جي دڪان تان سڪاڪائي، ڏوڏي، پست جي ڪڻ يا مٽي ڪاٽي وٺڻ. پر جيڪا شيءِ سنگاپور ۾ آسانيءَ سان نٿي ملي سگهي اها آهي موٽر ڪار. حڪومت طرفان ان ڳالهہ تي سختيءَ سان زور آهي تہ سنگاپوري گهٽ کان گهٽ ڪارون خريد ڪن. ان جو سبب اهو ناهي تہ ڪو حڪومت چاهي ٿي تہ سنگاپوري پيدل هلن. پر ان ڪري جو سنگاپور تمام ننڍڙو ملڪ/ شهر آهي ۽ ماڻهو تہ ڏينهون ڏينهن امير ٿيندا وڃن. سو جيڪڏهن هرهڪ ڪار وٺڻ شروع ڪندو تہ رستا ۽ فٽ پاٿ سڀ ڪارون سان پرجي ويندا پوءِ پنڌ هلڻ وارن لاءِ مصيبت ۽ ڪمن ڪارين ۾ رنڊڪ پئجي ويندي. ان ڪري گهٽ کان گهٽ ڪارون هجڻ شهر جي سونهن ۽ سهوليت لاءِ فائديمند آهن.

سنگاپور ۾ ڪار رکڻ وڏو شان آهي

جيستائين سواريءَ جو سوال آهي حڪومت طرفان بسون ايتريون تہ گهڻيون ۽ آرامده هلن ٿيون جو بس ۾ سفر ڪرڻ وڌيڪ سستو، آسان ۽ سلامتي وارو ٿي پيو آهي. سنگاپور ۾ پنهنجي ڪار رکڻ مان ڪو گهڻو فائدو ناهي ڇو جو هڪ تہ لکها رپيا سيڙائي ڪار وٺجي جو هتي جي حڪومت سنگاپورين کي دلشڪستو ڪرڻ لاءِ ڪار جي قيمت، روڊ ٽئڪس، رجسٽريشن في، پارڪنگ چارجز وغيره تمام ڳري ڪري ڇڏي آهي. مثال طور اها ٽويوٽا ڪار جيڪا جپان ۾ چاليهہ هزار رپئي کن ملي ٿي ۽ پاڪستان جهڙن ملڪن ۾ تمام گهڻو ٽئڪس لڳڻ کان پوءِ سوا لک رپئي کن وڃيو پوي پر هتي سنگاپور ۾ ان جي قيمت اڃا بہ ڳري رکي ويئي آهي- اٽڪل بہ سوا بہ لک رپيا ڪن. جيتوڻيڪ جنهن حساب سان ريڊيو، ٽي. وي ۽ واچون وغيره سنگاپور ۾ سستيون آهن ان حساب سان ڪار جي قيمت بہ اوتري گهٽ هئڻ کپي جيتري جپان ۾ آهي. پر سنگاپور ۾ ڪارون ڇاڻي واٽي مهنگيون ڪيون ويون آهن. ان کان علاوه ٻيون شيون جن جو واسطو ڪار سان آهي، پڻ مهنگيون ڪيون ويون آهن، مثال طور: رجسٽريشن في ۽ روڊ ٽئڪس جيڪو

پاڪستان ۾ گهٽي ۾ گهٽو تہ بہ ساليانو ڇهہ سئو يا وڌين ڪارين جو اڻ سئو ربيا آهي پر هتي سنگاپور ۾ اهو ڏهہ ويهہ هزار ربيا ڪن (ڪار جي وڏائي موجب) آهي ۽ هن سال ڪان تہ ان کي بہ ٻيڻو ٽيڻو ڪري ڇڏيو اٿن. بلڪ ڪار وٺڻ جي ان کي ئي اجازت ڏين ٿا جيڪو اڳهين ڪار جو خريدار آهي ۽ پنهنجي پراڻي ڪار جنڪ يارڊ (ڪارن جي قبرستان) ۾ وڃي جمع ڪرائي. يعني ان ڪار کي ردي سمجهي ڦٽو وجي ڪري (جنهن کي حڪومت پوءِ رجائي لوهہ جي ڪم ۾ آڻي ٿي) ۽ مالڪ پوءِ ان جي بدلي نئين ڪار وجي وٺي- پنهنجن پئسن مان.

ڏنو وڃي تہ سنگاپور ۾ ڪار رکڻ جي ڪابہ ضرورت ناهي جو ماڻهو سنگاپور ۾ ڪٿي بہ هجي تہ هو بس اسٽاپ ڪان پري ناهي. ڪيتريون ڪمپنيون، آفيسون ۽ ڪارخانا پنهنجن ماڻهن کي گهر ڪان آفيس آڻڻ ۽ پهچائڻ لاءِ مني بسون هلائين ٿا، ٽئڪسيون عام جام نظر اچن ٿيون يا ٽئڪسي لاءِ ڪٿان بہ مفت ۾ فون ڪري سگهجي ٿو. سو اهڙي حالت ۾ پنهنجي ڪار رکڻ انگريزيءَ جو مثال 'اڇو هاٿي پالڻ آهي' جنهن تي رڳو خرچ ئي خرچ آهي. پر ان هوندي بہ ڪيترائي سنگاپوري ڪار رکڻ لاءِ بيتاب آهن ڇو جو سنگاپور ۾ ڪار رکڻ وڏ ماڻهپي جو نشان (Status- Symbol) آهي. ڪنهن ماڻهوءَ جو بئنڪ بئلنس ڪٿي لکها هجي. گهر ۽ آفيس ۾ ڪٿي ٽيليفون ۽ ڪمپيوٽر هجنس. هر ڪمري ۾ ٽي وي ۽ وي سي آر هجيس پر تيسين هو غريبڙو محسوس ڪري ٿو جيسين ڪار نہ وٺي. ۽ جيڏي وڏي ڪار اوڏو وڏو ماڻهو. ڪيترا اهڙا بہ وڏا ماڻهو آهن جن وٽ وڏيون ڪارون ائين بيٺيون آهن جيئن ڪن جپاني پوڙهن وڏن ماڻهن وٽ گيشائون (رکيلون) يعني رڳو رکڻ لاءِ- پلي استعمال نہ ڪن. ۽ جپانين وانگر ڪيترا سنگاپوري دولتمند- خاص ڪري چيني، ڪارون فقط ان لاءِ نٿا رکن تہ کين ضرورت آهي پر ان لاءِ وٺن ٿا تہ جيئن ماڻهن تي رعب ويهي تہ هو ايڏي وڏي ڪار رکي سگهن ٿا. ان جو خرچ ادا ڪري سگهن ٿا. ڪيترا اهڙا بہ سنگاپور جا واپاري هاءِ اسٽريٽ ۾ پنهنجن بڌي واپار جي ايئرڪنڊيشنڊ آفيسن ۾ ٽيليفونن جي وچ ۾ وينل نظر ايندا جن جو گهر آفيس ڪان فقط فرلانگ کن پري هوندو ۽ هو سڄو ڏينهن آفيس ۾ لڳاتار ويهڪ ڪري گهر پنڌ وڃڻ پسند ڪندا پر ڊرائيور ڊيوٽي

موجب صاحب/ سيٺ جي ڪار گهر کان آفيس ۽ آفيس کان گهر آڻيندو نيندو رهندو. جيئن اوڙي پاڙي- خاص ڪري واپاري پارٽيءَ کي خبر پوي تہ سيٺ جو ڪيڏو رتبو، شان ۽ ساک آهي.

سنگاپور ۾ ڪارون گهٽائڻ جا اپاءَ

سنگاپور حڪومت پنهنجي ملڪ جي ماڻهن کي ڪارون وٺڻ کان تہ ڪافي جهل پل ۽ دل شڪستو ڪري ٿي پر پر واري ملڪ- ملائيشيا کان ايندڙ ڪارن جي ٻوڏ کي ڪيئن جهلي؟ صفا جهلي ڇڏڻ تہ معنيٰ پنهنجي پير تي ڪهاڙو هڻڻ. ڇو جو سنگاپور وارن جو گذارو ٻاهران آيل ماڻهن تي آهي ۽ هو جيترو يورپ آمريڪا کان آيل ماڻهن مان ڪمائين ٿا اوترو ئي ملائيشيا جي ماڻهن مان. ملائيشيا جا ماڻهو بہ ڪافي امير آهن ۽ سنگاپور ڏي تہ امير توڙي غريب خرچڻ لاءِ پڄي ٿو. غريب اهو سوچي سنگاپور اچي ٿو تہ گهر لاءِ سستي شيءِ وٺان: ڪپڙا گنديون، ٿانوَ ٿپا، اليڪٽرڪ جو سامان وغيره ۽ امير ماڻهو جنهن وٽ گهر ۾ هر شيءِ موجود آهي سو عياشيءَ لاءِ سنگاپور پڄي ٿو. خاص ڪري اها جيڪا ملائيشيا ۾ موجود ناهي. يا جيڪا عياشي هو آزاديءَ سان پنهنجي ملڪ ۾ نٿو ڪري سگهي جو پنهنجن ۾ هن ڪجهہ ڀيو ئي اميج ڏنو آهي. جيئن ڪيترائي هند سنڌ ۽ عرب دنيا جا "معزز ماڻهو" جيڪي پنهنجن ڳوٺن، قومن ۽ قبيلن ۾ تہ پرهيزگار، متقي ۽ خبر ناهي ڇا ڇا سڏائين ٿا، سي ههڙي ٻاهر جي دنيا ۾ جيڪي ڪم اچي ڪن ٿا، تن جو ذڪر جيڪر سندن مريدن يا قوم جي ماڻهن سان ڪجي تہ هو پاڻ خودڪشي ڪن يا ٻڌائڻ واري جو انت آڻين. بهرحال سنگاپور حڪومت سياڻپ ڪري انسان جي انهن ڪمزورين جو پورو فائدو وٺي رهي آهي ۽ جيڪا سروس ڪنهن زماني ۾ بيروت، ڪولمبو ۽ ڪجهہ ڪجهہ ڪراچيءَ ٿي ڏني سا هاڻ بئنڪاڪ، بمبئي ۽ سنگاپور ڏئي رهيو آهي ۽ سنگاپور ڪڏهن بہ نہ چاهيندو تہ ملائيشيا جا مال دولت وارا ماڻهو نہ اچن. باقي سندن ڪارن جي اچڻ تي ٿورڙائي ڪرڻ لاءِ 'سنگاپور حڪومت' ڪجهہ اپاءُ ورتا آهن جن ڪري ٽرئفڪ کي ڪنٽرول ۾ رکي ورتو آهي: هڪ تہ سنگاپور ۾ ڪار بيهارڻ جي پارڪنگ في ڳري ڪئي ويئي آهي ۽ وچ شهر ۾ بيهارڻ جي في ڪلاڪ جا بہ ڊالر ڪن

آهي- سو بہ ڪلاڪ يڪو هڪ هنڌ بيٺي تہ. نہ تہ ڪلاڪ ۾ ٽي چار هنڌن تي بيٺي تہ معنيٰ اوترا دفعا ہہ بہ ڊالر- پوءِ چاهي ڪنهن هنڌ فقط پنج منٽ بيهي. سو توهان فقط ڏينهن جا ٻارهن ڪلاڪ شهر ۾ مختلف هنڌن تي بيهاري تہ بہ چوويهن ڊالرن کان ٽيهہ چاليهہ ڊالر پارڪنگ في ٽي سگهي ٿي- يعني ہہ ادائي سؤ رپيا اهي ٿي ويا ۽ اها في ان ئي ڏينهن پرٽي آهي. جي هفتو کن دير ٿي ويئي تہ معنيٰ بيڻ ٽيڻ ۽ مٿان ڏنڊ پڻ. (اهو قاعدو ملائيشيا ۾ بہ آهي.)

ٻي ڳالهہ تہ سنگاپور جي وچ شهر ۾ اچ وڃ گهٽائڻ لاءِ ڪيترن ئي رستن تان لنگهہ جا بہ ڊالر في رکي ويئي آهي. جيئن مثال طور حيدرآباد ۾ رسالا روڊ، اسٽيشن روڊ ۽ فردوس سئنيما ڏي ويندڙ رستي تان لنگهہ جا ہہ بہ ڊالر في هجي تہ اهو ماڻهو جيڪو گورنمينٽ اسڪول وٽ بيٺو هجي ان کي فردوس سئنيما ويندي وقت رسالا روڊ چڙهي گول بلڊنگ وٽان ڦري اسٽيشن روڊ ڏئي سلطان هوٽل وٽان مڙي ٽڏي سڙڪ ڏي اچي سامهون فردوس سئنيما اچڻو پوندو- جيڪو ڪل رستو اڌ ميل بہ نہ ٿيو ۽ وقت ڏهہ منٽ بہ نہ. پر ون وي جي ڪري هن کي ٽن رستن: رسالا روڊ، اسٽيشن روڊ ٽپي پوءِ ٽڏي سڙڪ تي اچڻو پيو. معنيٰ هن تي انهن ٽنهي رستن جا ڇهہ ڊالر ٿي ويا- جيتوڻيڪ ان کان تہ بهتر هو تہ هو وچان ئي وچان پنڌ هليو وڃي ها. اتي تہ فقط ٽي رستا ٿيا پر سنگاپور ۾ ڪڏهن ڪڏهن ون وي ڪري ڪيترائي رستا ٽپڻا پون ٿا جن جي ہہ بہ ڊالر في آهي. سو اهڙي طرح سڄي ڏينهن ۾ پنج ڇهہ ڪمپنيان گهٽ ۾ گهٽ ويهہ ٽيهہ ڊالر اهي ٿي ويا. ان کان تہ بس ۾ گهٽ خرچ- بلڪ نہ برابر اچي ٿو. سو پنهنجي ڪار ڪري رستن ٽپڻ جي في الڳ تہ پارڪنگ جي الڳ. ان کان علاوه پيٽرول جو خرچ ۽ پاڻ هلائڻ جو مٿي جو سور ڌار. ان ڪري ان خفي کان گهٽي قدر ماڻهو پنهنجي ڪار گهر ۾ ئي بيهارين.

سنگاپور ۾ ملائيشيا کان ڪار آڻڻ

مٿين ڳالهين کان علاوه بيا بہ ڪيترائي ننڍا ننڍا مسئلا آهن جي پرائيويٽ ڪارن وارن لاءِ مونجهارو آهن. مثال طور ڪن رستن تي هلڻ جا هڪ تہ ہہ ڊالر في آهي ۽ ٻيو تہ اڪيلي سر وڃڻ جي اجازت ناهي. يعني ان رستي تان لنگهڻ لاءِ بہ ٽي ٻيا پيادا پنهنجي ڪار ۾ کڻو- معنيٰ پيادا سواري لاءِ

منٿون کن ان بدران سواري وارن کي پنڌ ويندڙن کي منٿون ڪرڻيون پون ٿيون. يعني تلڪ چاڙهيءَ کان اڳ ئي توهان پنڌ ويندڙن کي عرض ڪرڻ شروع ڪيو تہ ہيلي ڏاها ٿيو جي اسٽيشن تائين وڃو پيا تہ پنڌ يا ٽئڪسي ۾ وڃڻ بدران منهنجي ئي ڪار ۾ سوار ٿي هلو جيئن آئون پوءِ اڳتي گڏبس ناڪي ڏي هليو وڃان. جي توهان بہ پيا ماٺهو نہ ويهاريا تہ بہ ڊالر رستي جي في ڪان علاوه پنج ڊالر ان ڳالهہ جو ڏنڊ تہ اڪيلو ڇو وياٺو. اهو ان ڪري ڪيو ويو آهي تہ جيئن ٿورين سوارين ۾ گهٽي کان گهٽا ماٺهو سفر ڪن. ٻين لفظن ۾ ٻئي ڏينهن پنهنجي ڪار ڪڍڻ بدران بس ۾ يا ٻئي کان لفٽ وٺڻ جو توهان بہ سوچيو- ۽ پنهنجو خرچ ۽ سنگاپور جي رستن کي ڪارن جي پيهہ پيهان کان بچائي سگهو.

هڪ ٻي ڳالهہ يا قاعدو جيڪو سنگاپور سرڪار ڪار وارن لاءِ مقرر ڪيو آهي. خاص ڪري ملائيشيا وارن لاءِ. اُهو اِهو تہ ملائيشيا ۾ رجسٽرڊ ٿيل ڪار- يعني ملائيشيا ملڪ مان آندل ڪار، سنگاپور ۾ فقط نوي ڏينهن لاءِ رهي سگهي ٿي. ۽ هن سال کان، بڌجي پيو تہ اهي نوي ڏينهن گهٽائي پندرهن يا ويهہ ڪرڻ وارا آهن. پوءِ چاهي ڪو اهي سمورا ڏينهن هڪ ئي وقت سنگاپور ۾ گذاري يا ٿورا ٿورا ڪري. سندس ڪار جو سنگاپور ۾ هجڻ جو حساب باربر وٽ آٽوميٽڪ ٿيندو رهي ٿو. اهو حساب ڪتاب ڪيئن ٿو ٿئي؟ اهو هن ريت:

جيئن ئي ملائيشيا کان ڪار پل (Cause- Way) ٽپيو سنگاپور جي سرحد تي پير/ ڦيٿو ٿي رکي تہ ڊيوٽي تي ويٺل چوڪريون ان ڪار جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ وجهن ٿيون. پوءِ اها ڪار سنگاپور ۾ ڏينهن بہ يا وڌيڪ رهڻ بعد وري جڏهن موٽي ٿي تہ باربر وٽ وري ان ڪار جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ فيڊ ڪيو وڃي ٿو- جنهن کي ڪئلڪيوليٽر ۽ ٽائيپ رائيٽر وانگر چاٺيون/ بٽڻ آهن- جن کي دٻائين ٿيون. ڪمپيوٽر جي حساب ڪتاب واري خاني ۾ ان نمبر واري ڪار جو حساب ٿيو وڃي تہ فلاڻي تاريخ سنگاپور ويئي ۽ فلاڻي ڏينهن موٽي آئي- يعني هيترا ڏينهن هينئر سنگاپور ۾ رهي. پوءِ اهو حساب ڪمپيوٽر جي ياداشت ۽ گدام (Memory and Storge) واري دماغ ۾ وڃي ٿو جتي پهرين جي حساب ۾ جوڙ ٿي يادگيري ۾ رهي ٿو جيئن وري بہ ڪڏهن

ان ئي سال اها ڪار سنگاپور اچي تہ پراڻي حساب ۾ جوڙ ٿي سگهي. پوءِ ساڳي ڪار سال ۾ ڪٽي ويهہ دفعا اچي. هر دفعي سندس سنگاپور ۾ رهائش جو حساب ٿيندو، گڏربل حساب ۾ جوڙ ٿيندو رهي ٿو جيسين اهي مقرر ڏينهن پورا ٿين. جيئن ئي مقرر ڏينهن پورا ٿين ٿا- مثال طور نوي ڏينهن، تہ پوءِ اها ڪار جهڙو پل (سرحد) وٽ پهچي ٿي تہ ان جو نمبر ڪمپيوٽر ۾ وجهڻ سان نہ فقط ٻاڙهي بتي ٻري ٿي ۽ الارم وڃي ٿو پر اليڪٽرڪ ذريعي ڪمپيوٽر ان ڪار جو رستو روڪي ڇڏي ٿو جيسين ڪار وارو مقرر ٽيل ڏنڊ ڏئي يا واپس موٽي وڃي. ان ڊپ کان هرڪو خيال ٿو ڪري ۽ سنگاپور ۾ پنهنجي ڪار حساب سان ٿو آڻي. جيئن اسان جو ڊرائيور نورالدين ۽ هڪ ٻيو سندس دوست ڊرائيور ابراهيم ڪن ٿا. پوءِ هڪ جي ڪار جا نوي ڏينهن پورا ٿيو وڃن تہ پوءِ ٻيو پنهنجي ڪار آڻي ٿو. يا بہ چار دوست گڏجيو هڪ ڪار ۾ اچن ٿا، جيئن هڪ ئي ڪار جا ڏينهن ڳڻجن ۽ سنگاپور جي بہ ان ۾ دلچسپي آهي تہ ماڻهو گهٽا اچن ۽ ڪارون گهٽ.

سنگاپور جو جهنگل- ووڊلئنڊ

ملائيشيا کان اچڻ مهل سنگاپور جي جنهن پهرين علائقي ۾ گهڙجي ٿو اهو ووڊ لئنڊس آهي. Wood Lands هينئر تازو ٺهيو آهي جتي گهڻائي ملئي ماڻهن جي آهي. کين اتي رهڻ ۾ اها سهوليت آهي جو هو هڪدم ملائيشيا- خاص ڪري ملائيشيا جي جوهوربارو شهر ۾، پهچيو وڃن. انهن ۾ گهڻائي انهن ملئي ماڻهن جي آهي جيڪي سنگاپوري آهن پر نوڪري ملائيشيا جي شهر جوهوربارو ۾ ڪن ٿا، ڇو جو انهن لاءِ آساني آهي. مثال طور اسان جي هڪ ملئي آفيسر موسيٰ آدم جو پاءُ سالن کان سنگاپور ۾ رهيل آهي- جڏهن سنگاپور ملايا جي هڪ رياست هوندو هو جيئن جوهور، ملاڪا، سريمبان وغيره آهي. پوءِ 1963ع ڌاري سنگاپور الڳ ملڪ ٿيو تہ هو اتي ئي رهيو. سو ظاهر آهي تہ هو ڳالهائي تہ ملئي ٿو پر سندس قوميت سنگاپوري ٿي. يعني هڪ پاءُ جو پٽ نوڪري جوهورباروءَ جي بئنڪ ۾ ڪري ٿو. يعني هو روز صبح جو سنگاپور کان ملائيشيا جي شهر جوهورباروءَ ۾ نوڪري ڪرڻ لاءِ وڃي ٿو. جتي (ووڊلئنڊس ۾) هو رهيل آهي اتان جوهوربارو فقط ڏهن منٽن

جي پنڌ تي آهي. ڪيس جيتوڻيڪ ساڳي بئنڪ جي سنگاپوري برانچ ۾ نوڪري ملي ٿي جيڪا آرچرڊ روڊ تي آهي پر آرچرڊ روڊ تي پهچڻ ۾ هن کي اڌ منو ڪلاڪ لڳي ٿو ۽ هوڏانهن ملائيشيا جو شهر جوهوربارو فقط ڏهه ٻارهن منٽ پري آهي. ان ڪري هو پنهنجي ملڪ سنگاپور ۾ نوڪري ڪرڻ کان ملائيشيا روز اچڻ وڃڻ بهتر سمجهي ٿو. هي حساب ائين آهي جيئن ڪو ڪوٽڙيءَ جو رهاڪو پنهنجي ضلعي جي شهر سيوهڻ جي حبيب بئنڪ ۾ نوڪري ڪرڻ کان وڌيڪ ڏاريئن ضلعي حيدرآباد جي شهر گدوءَ ۾ نوڪري ڪرڻ بهتر سمجهندو جو ڪوٽڙيءَ کان گدو اچڻ ۾ فقط چند منٽ لڳن ٿا ۽ هوڏانهن پنهنجي ضلعي جي شهر سيوهڻ ۾ ڪلاڪ ڏيڍ!

بهرحال سنگاپور ۾ گهڙڻ سان پهرين وڊ لئنڊس جو علائقو اچي ٿو جيڪو ڪجهه سال اڳ گهاٽو ٻيلو هو ۽ پولڙا پيا گهمندا هئا. پوءِ ماڻهن جي رهائش، رستن ۽ آفيسن جو مسئلو حل ڪرائڻ لاءِ سرڪار هڪ ته هي جهنگل ويرائي گهر دڪان ۽ آفيسون ٺهرايون ۽ ٻيو ڪلفرڊ پاسي واري سمنڊ جو چڱو حصو مٽيءَ سان پرائي شهر جي ٻاهران ان تان وڏا رستا ٺهرايا جيئن هڪ ڪنڌ کان ٻي ڪنڌ تائين وڃڻ لاءِ شهر جي اندران لنگهڻ بدران ٻاهران هنن رستن تان تکو پهچي سگهجي.

ٿورو اڳتي وچ شهر ڏي وڌڻ سان سيمباوانگ جو علائقو اچي ٿو- جيڪو هونءَ پاڻيءَ جي جهاز ۾ ڪلفرڊ پيئر پاسي اچبو هو ته پري لڳندو هو. هن علائقي جي پر ۾ سنگاپور جو چڙيا گهر (Zoo) آهي. سنگاپور جو زو تمام وڏو ۽ سهڻو آهي. اهڙو ملائيشيا ۾ به نه آهي. بلڪ ملائيشيا ۾ نه هجڻ ڪري سنگاپور حڪومت وڏو خرچ ڪري سنگاپور ۾ هي چڙيا گهر وڏايو آهي جيئن ملائيشيا جا ماڻهو به هتي اچي ڏسن. ملائيشيا جي اخبارن ۾ هر هفتي خميس ۽ جمع ڏينهن سنگاپور جي چڙيا گهر جو اشتهار ايندو آهي، جنهن ۾ هاٿيءَ اڳيان ٻار هوندا آهن يا گوريلا ٻارن کي چوندو آهي ته مون کي سنگاپور جي زو ۾ اچي ڏسو. اهي اشتهار ملائيشيا ۾ ٻار ڏسي خميس جمع کان ماڻٺن کي سُر ڪٽائيندا آهن ته سنگاپور هلو اسان زو ڏسنداسين. ڇنڇر يا آچر ڏينهن موڪل تي، مائٽ چاهين يا نه پر ٻارن ڪري سنگاپور ضرور هلن ۽ پوءِ ڪيترو به پاڻ کي جهلين ته به ڪجهه نه ڪجهه شاپنگ ته ضرور ٿيو وڃي

يا پيو نہ تہ سنگاپور جي ڪنهن هوٽل ۾ ٿڌو پيئن يا ماني کائين. نتيجي ۾ ڪنهن سنگاپوريءَ جي ڪمائي معنيٰ ملڪ جي خوشحالي.

سنگاپور ۾ گهڻي سان ووڊ لئنڊ جي علائقي ۾ جيڪا تمام وڏي ۽ سهڻي مسجد نظر اچي ٿي اها نهرائي تہ سرڪار آهي پر چندا ماڻهن ڏنا آهن. سنگاپور ۾ هر مسلمان جي پگهار مان سرڪار هر مهيني هڪ ڊالر ڪٽيندي آهي جنهن کي M.B.F (ماسق بلڊنگ فنڊ) سڏجي ٿو. هن فنڊ مان سرڪار سنگاپور جي هر نئين رهائشي علائقي ۾ پنهنجي نظرداريءَ هيٺ تمام سهڻيون ۽ وڏيون مسجدون نهرائي رهي آهي. ووڊ لئنڊ واري هن مسجد لاءِ تہ اهو بہ مشهور آهي تہ سنگاپور حڪومت جاڻي واڻي اها بارڊر وٽ نهرائي آهي جيئن ملائيشيا جي شهر جوهورباروءَ کي تمام ويجهو هجڻ ڪري اتي جا ماڻهو بہ سنگاپور ۾ نماز پڙهڻ اچن ۽ پوءِ واپسيءَ تي ڪجهہ خريداري بہ ڪندا وڃن. ملائيشيا ۾ آچر جو سڄو ڏينهن موڪل ٿئي ۽ ڇنڇر جو اڌ ڏينهن. جمع ڏينهن نماز لاءِ ٻارهين ڪان ٽين بجي تائين ٽي ڪلاڪ موڪل ٿئي. سو نماز پڙهڻ بعد بہ ڪافي وقت بچي ٿو. وقت گذارڻ لاءِ جوهور جي آفيسن جا ماڻهو سنگاپور هليا وڃن. پوءِ نماز بہ اتي پڙهن تہ خريداري بہ اتي ڪن. ان ۾ ڪو شڪ ناهي تہ ان مسجد ۾ هر جمع تي سنگاپوري مسلمانن ڪان وڌيڪ ملائيشيا جا مسلمان هوندا آهن ۽ ڏسندي ئي ڏسندي مسجد جي اوسي پاسي واري علائقي ۾ دڪانن جون قطارون ۽ خريدارن جا ميڙ وڌندا وڃن.

سنگاپور جو ناهيندڙ رئفلس

ووڊ لئنڊس ۽ سيمباوانگ جو علائقو لتاڙي شهر جي وچ ۾ مئرينرس (Mariners) ڪلب ۾ پهتاسين. هونءَ تہ سنگاپور جو سڄو ملڪ/ ٻيٽ شهر آهي- هاڻ ڪابہ ٻهراڙي يا جهنگ نہ رهيو آهي. پر شهر مان مراد سنگاپور شهر جو اهو حصو آهي جيڪو انگريزن جي ڏينهن ۾ بلي بلي هو. جيڪو اڄ بہ انگريز سلطنت جي دل (Colonial- Heart) سڏيو وڃي ٿو. اڄ جو ماڊرن سنگاپور 1819ع ۾ سر اسٽئمفورڊ رئفلس جي اچڻ کان پوءِ وڌڻ شروع ٿيو. هتي رئفلس جو مختصر ذڪر ڏيڻ بيجا نہ ٿيندو.

مسٽر رئفلس- سر ٿامس اسٽئمفورڊ رئفلس جيتوڻيڪ پنهنجي زندگي

انگلينڊ جي ايست انڊيا ڪمپنيءَ ۾ ڪلارڪيءَ سان شروع ڪئي ۽ ان خيال ڪان تمام اهم شخصيت ٿي گذريو آهي جو اڳتي هلي هن انگريزن جي سلطنت کي وڌايو ويجهايو- خاص ڪري ڏور اوڀر جي ملڪن ۾. رئفلس ئي هو جنهن 1819ع ۾ سنگاپور جي ٻيٽ کي انگريز حڪومت لاءِ هٿ ڪيو- جتان انگريز سرڪار کي چين ۽ اوسي پاسي جي ملڪن جي واپار وڙي تي ڪنٽرول رکڻ سولو ٿي پيو.

رئفلس 1781ع ۾ سمنڊ تي ڄائو. سندس پيءُ مرچنٽ نيويءَ جي جهاز جو ڪئپٽن هو. هڪ دفعي هو پنهنجي زال سان گڏ ويسٽ انڊيز کان انگلينڊ موٽي رهيو هو ته ڪين هي رئفلس ڄائو. رئفلس جا ماءُ پيءَ ايڏا امير نه هئا. سندن مٿان ايڏا قرض چڙهيل هئا جو هن جو ٻاروتڻ ڪو سک جي زندگيءَ ۾ نه گذريو.

چوڏهن سالن جي ڄمار ۾ پهچي رئفلس کي اسڪول ڇڏڻو پيو ۽ پنهنجي ماءُ ۽ چئن ڀيڻن جو پيٽ پالڻ لاءِ ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ جي انگلينڊ واري آفيس ۾ ڪلارڪ ٿي ڪم ڪرڻو پيو. جيتوڻيڪ رئفلس جي بنيادي تعليم ڪجهه به نه هئي پر پوءِ واندڪائيءَ ۾ سائنس ۽ تاريخ جا ڪتاب پڙهي پڙهي بيحد قابل ٿي ويو. ان کان علاوه ڪيترين زبانن تي پڻ عبور حاصل ڪري ورتائين. آفيس اندر توڙي آفيس کان ٻاهر هن جو نالو ايڏو روشن ٿيو جو ٽيويهن ورهين جي ڄمار ۾ کيس پينانگ- انگريزن جي نئين نهيل حڪومت ۾ اسسٽنٽ سيڪريٽري ڪري رکيو ويو. (پينانگ ملاڪا نار ۾ هڪ اهم ٻيٽ آهي جنهن تي انگريزن جو قبضو گهڻو اڳ ٿي چڪو هو.)

پينانگ ۾ پهچي رئفلس هتي جون مقامي زبانون سکڻ جي مهم قائم رکي ۽ ان سان گڏ ملايا جي ماڻهن ۽ رهڻي ڪهڻيءَ جو تمام گوڙهو اڀياس ڪيو. هن جي ان قابليت جي خبر لارڊ منٽو کي پيئي جيڪو ان وقت انڊيا جو گورنر جنرل هو. هي اهو وقت هو جڏهن فرانس جي نيپولين بونا پارٽ ڊچن جي قبضي هيٺ آيل انڊونيشي ٻيٽ جاوا کي استعمال ڪري چين ڏي ويندڙ انگريزن جي جهازن کي نقصان پهچائي رهيو هو. ڊچن جي قبضي ۾ آيل ٻيٽ جاوا کي فرينچن جي اثر مان ڪڍڻ ڪارڻ لارڊ منٽوءَ رئفلس کي ملاڪا ۾ رهي الڳ ڪم ڪرڻ لاءِ مقرر ڪيو ۽ سندس ڪم مان ايڏو متاثر ٿيو جو

جاوا تي قبضو ڪرڻ وقت ڪيس ساڳي جهاز تي پاڻ سان گڏ رکيو. هيءَ 1811ع جي ڳالهه آهي.

لارڊ منٽو جي نظرن ۾ رئفلس هوشيار، چست ۽ انصاف پسند تہ اڳهين ئي هو هاڻ جهاز تي گڏ رهڻ بعد هن ڏٺو تہ رئفلس انتظامي ۽ حڪومتي ڪاروبار هلائڻ ۾ تمام ذهين آهي. ان ڪري بعد ۾ هن کي جاوا ٻيٽ جو ليفٽيننٽ گورنر مقرر ڪري پاڻ واپس ڪلڪتي (هندستان) موٽيو.

رئفلس جاوا ۾ چار پنج سال رهيو جتي هن مقامي ماڻهن جي ڏاڍي خذمت ڪئي جيتوڻيڪ اتي سندس صحت ڪافي خراب تي پئي ۽ ان دوران زال جي مري وڃڻ ڪري پڻ ڪيس صدمو رسيو. انهن ئي ڏينهن ۾ لارڊ منٽو بہ مري ويو جنهن جو ڪيس وڏو ڏڪ هو. آخر 1816ع ۾ (ان وقت هو پنجٽيهہ سالن جو هو) ڪيس انگلينڊ واپس سڏايو ويو. اتي ڪيس ڪجهہ سرڪاري ۽ شهنشاهي خطاب ڏنا ويا. ڪجهہ سالن بعد ڪيس وري ڏور اوڀر ڏي موڪليو ويو. هن ڀيري ڪيس سماترا جي پر ۾ هڪ ننڍڙي ٻيٽ Bengkulu تي ليفٽيننٽ گورنر ڪري رکيو ويو. جيڪو هڪ گهٽ اهميت وارو بندرگاهہ ڪارن مرچن جي واپار ڪان مشهور هو.

سنگاپور جو نالو سيونان بہ هو

رئفلس اوڏانهن ويندي وقت، ڪلڪتي ۾ ان وقت انڊيا جي گورنر، جنرل لارڊ هيسٽنگس سان ملاقات ڪئي ۽ کيس ڏور اوڀر ۾ ڏينهون ڏينهن انگريزن جي طاقت ۽ واپار جي گهٽجڻ کي روڪڻ لاءِ اپاءُ سمجهايا ۽ اهو پڻ ٻڌايس تہ ڪين ڪو اهڙو هنڌ ڳولي قبضي ۾ ڪرڻ کپي جتان چين پاسي توڙي هندستان ۽ جاوا سماترا وارن علائقن تي نظر رکي سگهجي جيئن انهن پاسن وارا تڙ، گهاٽ ۽ سامونڊي رستا انگريزن جي واپار وڙي لاءِ صحيح ۽ سلامتي وارا رهن. گورنر جنرل لارڊ هيسٽنگس ان ڪم لاءِ رئفلس کي هڪدم اجازت ڏني. ان بعد رئفلس ملايا پهچي اهڙي ڪنهن جاءِ جي ڳولا ۾ لڳي ويو. آخرڪار سن 1819ع ۾ ملاڪا نار جي پوڇڙ وٽ هن کي هڪ ننڍڙو ٻيٽ ان ڪم لاءِ بهتر لڳو، جتي ان وقت ڪي چند ملئي مهاڻا سمنڊ جي ڪناري وٽ رهيل هئا. هي ٻيٽ اڄ وارو سنگاپور هو.

رئفلس سچي ڏور اوپر تي نظر رکڻ لاءِ هن بيٺ- سنگاپور کي مرڪز مقرر ڪيو. جيتوڻيڪ پاڻ بينگڪولو (Bengkulu) پڻ ويو جنهن لاءِ انگلينڊ ڪان مقرر ٿي آيو هو. پر اتي ٿي سال رهي 1822ع ۾ وري سنگاپور جي بندرگاهه کي سڌاريائين.

1824ع ۾ رئفلس هميشه لاءِ انگلينڊ موٽي ويو. پاڻ ملايا جي تاريخ ۽ تهذيب جي لکڻين ڪري به مشهور آهي ۽ لنڊن واري چڙيا گهر ٺهرائڻ ڪان پڻ مشهور آهي- جيڪو هن انهن ڏينهن ۾ لنڊن پهچي ٺهرايو ۽ جنهن جو پاڻ پهريون چونڊيل صدر ٿي رهيو. 1925ع ۾ برين ٽيومر ڪري مري ويو.

سنگاپور جو اهم حصو اهو آهي جتي رئفلس اسڪائر، سپريم ڪورٽ بلڊنگ، وڪٽوريا ميموريل هال، سينٽ انڊريو جو گرجا گهر وغيره آهن. مسٽر رئفلس جي اچڻ کان اڳ سنگاپور هڪ ساموندي ننڍڙو شهر هو ۽ ٽيماسيڪ (Temasek) جي نالي سان سڏبو هو.

سنگاپور جي سپريم ڪورٽ- هتي جو سڀ کان وڏو انصاف ڏيندڙ گهر، ڪنهن زماني ۾ "يورپ هوٽل" هو. جنهن ۾ هتان هتان ايندڙ جهازن جا خلاصي اچي ڪچهريون ڪندا هئا- بين لفظن ۾ بيئر جي گلاس تي پنهنجن ڏنڊن، ڪوڙن سچن معاشقن ۽ ڦڏن جا اُگهاڙا چرچا پڌائيندا هئا. هيءَ اها هوٽل هئي جنهن ۾ مشهور ليکڪ جوزف ڪونارڊ جي ڪافي عرصو اچ وڃ رهي جنهن دوران جهازين کان پنهنجي ناول لاءِ ڪهاڻيون پڌي لکيون.

ڪلفرڊ پيئر جي پرسان سهڻو پارڪ "ايلزبيٿ واڪ" نالي آهي جيڪو سنگاپور کي سونهن بخشي ٿو. هن ۾ اڳ وانگر اڄ به سچو ڏينهن جوڙا جوڙا واڪ ڪن ٿا. يا ڪنڊ پاسي ۾ ويهي من جون رهاڻيون رچائين ٿا. پارڪ ۾ جيڪو ڦوهارو نظر اچي ٿو اهو 'تان- ڪم- سنگ' جي ياد ۾ نهيل آهي. تان ڪم سنگ هڪ امير چيني ماڻهو هو جنهن سنگاپور جي چائنا ٽائون علائقي ۾ مٺي پاڻي آڻڻ لاءِ پنهنجي هڙون ڏهه هزار ڊالر خيرات طور ڏنا هئا.

هينئر جيڪو سنگاپور جو سٽي هال سڏجي ٿو، اها عمارت انگريزن جي ڏينهن ۾ ميونسپالٽي هوندي هئي. جنهن جي ڏڪين ٽائين جپاني فوجي 1942ع ۾ (ٻي وڏي لڙائي دوران) چڙهي آيا هئا. انهن جپاني فوجين سنگاپور تي قبضو ڪرڻ بعد هڪ ته ان ۾ لڳل بگ بين گهڙيال جو سنگاپوري وقت ڦيرائي

جپاني تائيم ڪيو ان سان گڏ سنگاپور جو نالو پڻ بدلائي نئون نالو سيونان (Syonan) رکيو. جپانين جو سنگاپور تي ٽي سال قبضو رهيو جيسين ناگاساڪي ۽ هيروشيما تي آمريڪن بم ڪيرايو ۽ جپانين کي آڻ مڃڻي پيئي. بهرحال انهن ٽن سالن اندر جپانين جيڪي يادگار ٺهرايا اهي پڻ اڄ ڏينهن تائين سنگاپور حڪومت قائم رکندي اچي.

سنگاپور شينهن جو شهر

ايلزبيٿ واڪ واري علائقي ۾ جيڪي مقبرا ۽ يادگار ٺهيل آهن اهي هڪ ته ٻي وڏي لڙائيءَ جي ياد ڏيارين ٿا ۽ ٻيو نوجوان اڳواڻ لم- بو- سينگ جي- جيڪو ملڪ جي بچاءَ لاءِ جپانين جو بهادريءَ سان مقابلو ڪندي مارجي ويو هو. سڀ کان ڏکهو يادگار انهن غريب شهرين جي ياد ۾ آهي جيڪي هن لڙائيءَ ۾ اَجل جو شڪار ٿي ويا. اهو يادگار The Four Chopsticks ”چار تيلين“ جي نالي سان سڏجي ٿو. سو سنگاپور جو هي حصو تواريخ ۾ وڏي اهميت رکي ٿو.

ان علائقي جي ڪولمٽن اسٽريٽ ۾ پدانگ کان فورٽ ڪئننگ روڊ ڏي ويندي سنگاپور جي هڪ تمام پراڻي ۽ اهم ٽڪري نظر اچي ٿي جنهن جا نالا مختلف دورن ۾ بدلجندا رهيا آهن. مثال طور: سر اسٽئمفورڊ رئفل جي اچڻ تائين هيءَ ٽڪري Forbidden Hill ’ڏڪاريل ٽڪري‘ سڏبي هئي. رئفل صاحب پنهنجو بنگلو ان ٽڪريءَ تي اڏائي ان جو نالو Government Hill سرڪاري ٽڪري رکيو.

اها ٽڪري اڳتي وڃيو سلطان سڪندر شاهه جي مقبري سان ملي ٿي، جيڪو سنگاپور جو آخري حاڪم هو. ان ڳالهه جي اجا تائين پڪ نه ٿي سگهي آهي ته آيا سلطان سڪندر شاهه اتي ئي دفن آهي يا نه. چو جو اهي افواهه به مشهور آهن ته سنگاپور جي 1391ع ۾ تباهيءَ ٿيڻ کان اڳ هو اتان ڀڄي ويو هو. ڪجهه سال اڳ ان راز کي کولڻ لاءِ سرڪاري کوجنائي کاتي ان قبر جي کوٽائي جو ڪم شروع ڪرائڻ چاهيو پر ڪنهن هڪ مزور به کوٽائيءَ لاءِ ها نه ڪئي جو هندو توڙي مسلمان، ڪرسچن توڙي چيني مزورن ان ڪم ۾ هٿ وجهڻ کان انڪار ڪري ڇڏيو ته اهو پاپ جو ڪم آهي ۽ اهو مشهور

ٿي ويو تہ ان ڪمر ۾ جيڪو هٿ وجهندو اُن جو گهر بدبختيءَ جو شڪار ٿيندو. نتيجي ۾ اهو راز اجا تائين فاش نہ ٿي سگهيو آهي.

پر ۾ جيڪو عيسائين جو قبرستان هو اهو هاڻ پارڪ ٿي ويو آهي پر اجا منجهس ڪجهہ قبرون موجود آهن. قبرن جي سيراندي کان لڳل ڪتبا هن بيٺ تي آيل شروعاتي ماڻهن جي جدوجهد جون ڪهاڻيون ٻڌائين ٿا.

ڪولمئن (Coleman) اسٽريٽ تان لنگهڻ مهل توهان کي سنگاپور جو سڀ کان پراڻو گرجا گهر- آرمينين چرچ آف سينٽ گريگري نظر ايندو. ان چرچ جو نقشو سنگاپور ۾ تڏهن رهندڙ فقط ٻارهن آرمينين ڪٽنبن جي چوڻ تي ڪولمئن 1935ع ۾ تيار ڪيو هو.

ڪولمئن اسٽريٽ جي ساڄي پاسي سينٽ انڊريو نالي ڪئٿڊرل آهي جيڪو پڻ پراڻي زماني جو آهي ۽ ان کان علاوه هڪ ٻيو گرجا گهر ڪوئين اسٽريٽ ۾ هڪ سئو ٽيهہ سال پراڻو Cathedral of Good Shepherd آهي.

سنگاپور ۾ انهن گهٽين ۾ هلندي ايترو ضرور چوندس تہ توهان بہ هتان اچي نڪرو تہ چانهہ يا ٿڌو پيئڻ لاءِ بيچ روڊ ۽ براس باساهہ روڊ (Bras Basah Road) تي هتي جو تواريخي هوٽل (Raffles Hotel) ۾ ضرور وڃجو. خاص ڪري جيڪڏهن توهان ليکڪ آهيو يا ڪتابن سان لڳاءُ اٿوَ. ڇو تہ هن ۾ گذريل سئو سالن ۾ ڪيترائي دنيا جا نامور اديب ڪهاڻين جي ڳولا ۾ اچي ويٺا جن مان ڪن جا يادگار فوٽا سندن آٽوگراف سان گڏ هن هوٽل ۾ اجا تائين رکيل آهن. انهن مان ڪجهہ: سمرسٽ ماهام، نول ڪاورڊ، جوزف ڪونفراڊ ۽ رڊيارڊ ڪپلنگ وغيره جا آهن. هن هوٽل مان سامهون رئفل جو وڏو مجسمو (Statue) صاف نظر اچي ٿو. هيءَ اها هوٽل آهي جنهن ۾ ويهي سمرسٽ ماهام هڪ دفعي چيو هو:

"Raffles S'ands for all the Exotic Tales fo the East."

ٻڌل ڪهاڻين مطابق، هندستان پاسي کان آڳاٽي شهنشاهيت سري وجايا جي هڪ شهزادي هتي هڪ شينهن جهڙي عجيب جانور کي ڏسي هن ٻيٽ جو نالو سنگاپور رکيو- معنيٰ 'شينهن وارو شهر'. شينهن ان وقت کان سنگاپور جي نشاني هلندو اچي. هڪ اهڙي شينهن جو وڏو مسجمو جنهن مان ڦوهاري جيان پاڻي نڪري رهيو آهي ميرلائن (Merlion) پارڪ جي ڪنڌ تي

سمنڊ جي ڪناري پڻ رکيل آهي. ان جانور جو مٿيون حصو شينهن (Lion) وانگر آهي ته هيٺيون حصو جل پريءَ (Mermaid) جي هيٺين ڌڙ جيان.

امير ۽ غريب خريدار

بهرحال هن شهر جو مئرينرس ڪلب جنهن ۾ اسان جي ٽڪڻ جو بندوبست هو، اهو به ان علائقي جي پاسي کان هو جتي پهچڻ سان جڏهن ڊيسڪ ڪلارڪ ڇوڪريءَ کان پڇيوسين ته ڪلب ۾ رهائش لاءِ ڪي ڪمرا خالي ملي سگهندا ته هن منهن پيلڙو ڪري ٻڌايو:

"نه. سڄو ڪلب فل ٿيو پيو آهي."

اهو ٻڌي اسان جا ته طاق لڳي ويا. پر پوءِ يڪدم ڌيان ۾ آيو ته ڪئپٽن ظهور نالي رکيل هوندا. سو اسان پڇيس ته پلا فائيل ۾ ڏس ته ڪئپٽن ظهور نالي ڪمرا بُڪ ٿيل آهن؟"

"نه؟"

"ڏاڍي ٻڌايائين." اسان دل ئي دل ۾ چيو. هاڻ ڪئپٽن ظهور کي فون ڪرڻ وارا هئاسين ته چيني ڇوڪريءَ اسان جا نالا پڇيا.

نالا ٻڌي هن هڪ دفعو وري فائيل کوليو ۽ خوشخبري ٻڌائي ته انهن نالن تي ٻارهين بجي کان ڪمرا واقعي رکيل آهن ۽ ان خوشخبري سان گڏ ڪمرن جون چاٻيون اسان جي هٿن تي رکيون. منهنجو ڇهين فلور تي ڪمرو هو ۽ ذوالفقار ۽ آصف جو ٽي ماڙ تي. ڪمرن جا پڙدا سو ميرا هئا. 'پر نيور مائينڊ' دل ۾ سوچيوسين. 'گهٽ ۾ گهٽ ڪمرا ته ايئرڪنڊيشنڊ آهن.'

سنگاپور جي مئرينر ڪلب ۾ رهندڙن کي هڪ ڳالهه البت ضرور ذهن ۾ رکڻ کپي ته روز جي مسواڙ ۾ ڪمرو ته سڄو سندن ٿيو پر ٽائليٽ/ وهنجڻ جاءِ تي پر واري ڪمري ۾ رهندڙ جو به اوترو ئي حق آهي ڇو جو هن ڪلب ۾ ڪمرن کي هڪ ڪامن (ساڃيو) Toilet آهي. جنهن جا در ٻنهي ڪمرن ۾ کلن ٿا.

ان وقت سامان رکي هٿ منهن ڌوئڻ لاءِ باٿ روم ۾ اندر ويس ته ڪنهن جا ڪپڙا ٽنگيا پيا هئا. سوچيم ته هيٺ لهڻ وقت دخل تي ٻڌائيندو ويندس ته مون کان اڳ هن ڪمري ۾ رهندڙ شايد وساري ويو آهي. پر ڳالهه ياد نه

رهي. سنگاپور جو چڪر هٽي رات جو موٽيس تہ باٿ روم خالي هو. سمجهي ويس تہ هوٽل وارن منهنجي غير موجودگيءَ ۾ ڪمري جي صفائي ڪرڻ مهل باٿ روم بہ ٺيڪ ڪري ڇڏيو آهي. اها خبر صبح جو پيئي جڏهن آصف منهنجي باٿ روم استعمال ڪرڻ لاءِ ڊوڙندو آيو ۽ بنا ڪيڪارڻ جي سڌو اندر گهڙي ويو. واندو ٿي جڏهن ٻاهر نڪتو تہ پڇيومانس تہ خدا جا بندا تون ٽئين طبقي تان هتي منهنجو باٿ روم استعمال ڪرڻ لاءِ آيو آهين. پنهنجو عوام جي استعمال لاءِ ڇڏي آيو آهين يا مسواڙ تي؟

تنهن تي ڪلي حقيقت کان آگاهہ ڪيائين ۽ مون دل ئي دل ۾ شڪر ڪيو تہ اڃا مون کي ۽ منهنجي پر واري ڪمري ۾ رهندڙ فلپينو جهازيءَ کي ساڳي وقت باٿ روم جي ضرورت محسوس نہ ٿي. پيو تہ چڱو جو اسين ٿي ڄڻا پاڻ ۾ آهيون جيئن ايمرجنسيءَ ۾ هڪ ٻئي جي ڪمرن جي باٿ روم استعمال ڪري سگهون ٿا.

بهرحال سنگاپور، شنگهائي، يوڪوهاما يا هانگ ڪانگ جهڙن مهنگن شهرن ۾ جهازين لاءِ مئرينرس ڪلب زنده باد. نہ فقط هنن ڏور اوير جي شهرن ۾ پر انگليند، آسٽريليا ۽ آمريڪا جي پڻ ڪيترن ئي بندرگاهن ۾ جهازين لاءِ سرڪار طرفان يا رٽائرڊ جهازين طرفان ڪلب- مئرينرس ڪلب نالي- يا 'سي مئن ڪلب'، 'فلائنگ ائنجل ڪلب' (Flying Angels Club) نالي ٺهيل آهن جن ۾ سستي اگهہ تي جهازن جا خلاصي يا عملو رهي ٿو. بلڪ اهڙن هنڌن تي اسان جهڙا ماڻهو وڌيڪ ئي هوملي محسوس ڪن ٿا جو هتي ذات ذات جا سيلر (جهازي) نظر اچن ٿا جن سان مختلف جهازن، جهازران ۽ جهازساز ڪمپنين، شپ يارڊن، ايجنٽن، ساموندي رستن ۽ بندرگاهن بابت ڳالهيون ۽ خيالن جي ڏي وٺ ڪري سگهجي ٿي. بلڪ ڪجهہ آزاد نموني سان ئي.

شام جو خريداريءَ لاءِ آصف ۽ آئون پيپلس پارڪ (Peoples Park) وياسين ۽ ڪئپٽن ذوالفقار تنجم پگار ۾. سنگاپور ۾ ڪراچي جي محبوب ڪلاٿ مارڪيٽ، گلئمر ون ۽ عظما سينٽر جيان سوين شاپنگ سينٽر آهن جتي هر ملڪ ۽ طبيعت جا ماڻهو پنهنجي مرضي ۽ پسند موجب خريداريءَ لاءِ وڃن ٿا. پيپلس پارڪ بہ هڪ تمام سهڻو ۽ وڏو شاپنگ سينٽر آهي. جتي ڏيڍ سئو کن ننڍا وڏا دڪان، ڊپارٽمينٽل اسٽور ۽ سپر مارڪيٽون آهن. اهڙي

نموني سان تنجم پگار ڪامپليڪس آهي. جيڪو پڻ پيپلس پارڪ وانگر ٺماڙ آهي. پر تنجم پگار ۾ گهڻا دڪاندار ننڍي کنڊ جي ملڪن جا: سنڌي، هندو پنجابي مسلمان، تامل مسلمان ۽ هندو، ملباري، مسلمان ۽ هندو گجراتي، کوجا ۽ بوري آهن. جيڪي اسان جهڙن جهازين سان اگهه تي ريڙهه پيڙهه ڪن ٿا ۽ ٿورو مناسب فائدو رکڻ ۽ گراهڪ کي هميشه پنهنجو ڪرڻ جي اصول تي يقين رکن ٿا. باقي پيپلس پارڪ ۾ اسي نوي سيڪڙو چيني آهن جيڪي اگهه تي هڪ ته گهٽي ريڙهه پيڙهه ڪن ٿا. سئو ربين جي شيءِ جا به سئو يا اجا به ادائي سئو ٻڌائيندا پوءِ ڪنهن کي وقت هجي ته ويهي مغز ماري ڪري. ۽ ٻيو ته چيني دڪاندار اسان جهڙن غريب ملڪن جي ماڻهن کي گهٽي لفٽ نٿا ڪرائين. خاص ڪري پيپلس پارڪ جا ته انڊين پاڪستاني دڪاندار به گهٽي لفٽ نٿا ڪرائين جو پيپلس پارڪ شهر جي وچ ۾ آهي، صاف سٿرو ۽ سهڻو آهي سو اتي دنيا جا سڀ ماڻهو- خاص ڪري آمريڪن، آسٽريلين، گلف جا عرب وغيره ليئو ضرور پائين ٿا. اهي امير ماڻهو آهن سو ظاهر آهي دڪاندار انهن ڏي گهڻو ڌيان ۽ وقت ڏين ٿا. غريب جي ٻار وانگر اسان جو سندن دڪان ۾ گهڙڻ به ڪڏهن ڪڏهن ڪين سٺو نه لڳندو آهي. بقول هڪ چينيءَ جي: ’آمريڪن يا يورپي گراهڪ آيل هجي ته پاڪستاني، هندستاني يا بنگالي گراهڪ کي اهڙو رُخ ڏجي جو هليو وڃي ته اهو وقت به امير گراهڪ کي ڏجي. جو غريب ملڪ جو گراهڪ هر شيءِ ايتري سستي ڪري وٺندو جو ذري گهٽ مُور ئي هڙ حاصل ٿيندو، وري هر شيءِ لاءِ پلاسٽڪ جي ٿيلهي به الڳ، سڪٽن وانگر پيو وٺندو- جيڪو پڻ وڏيڪ نقصان. ۽ آخر ۾ نوٽ به اهڙا چبا سبا ۽ پگهريل ڏيندو جو دل پيئي ڪچي ٿيندي.‘

سنگاپور ۽ بيلجم ۾ نانيءَ جو دڪان

خير اهي زندگيءَ جون تلخ حقيقتون آهن جن کان اسان جهڙا هتي آيل چڱي ريت واقف آهن. پر اسان اڄ ان ڪري پيپلس پارڪ ۾ اچڻ جو ڦاهو ڪاڌو جو هڪ ته ڏياريءَ ڪري تنجم پگار جي هندو واپارين جا دڪان بند هئا، ٻيو ته ڪيترن دڪاندارن کي تنجم پگار ڪامپليڪس ۾ آفيسون ٺهڻ ڪري ٻي هنڌ شفٽ ڪيو ويو هو. ٽين ڳالهه ته پيپلس پارڪ ۾ ڪي ڪي

’چائنيز امپوريم‘ جهڙا دڪان آهن جن ۾ قيمتون مقرر آهن جيڪي هندستاني دڪاندارن ڪان بہ سٺيون آهن ۽ شين جي ورائٽي وڌيڪ آهي. چوٿين ڳالهہ تہ بک لڳي هئيسين ۽ ڪنهن ملئي يا تامل هوٽل ۾ مرچن مسالن واري ٻوڙ کائڻ بدران مئڪڊونالڊ تان هئمبرگر ۽ ملڪ شيڪ پيئڻ ٿي چاهيوسين. ان ڪري اسان پيپلس پارڪ ۾ وياسين ۽ ڪئپٽن ذوالفقار- جنهن جي پيٽ ۾ پيل آئر حطام شهر واري ماني اڃا هضم نہ ٿي هئي- سو تنجم پگار ويو.

تنجم پگار جا ڪجهہ دڪان هاڻ اسٽريٽ ڪامپليڪس ۽ پلازا ۾ شفٽ ٿي ويا هئا ۽ ڪجهہ واقعي ڏياري ڪري بند ٿيل هئا- جيڪو اهڙو ڏينهن آهي جنهن تي ۽ فقط جنهن تي سنگاپور جا هندو واپاري سڄي سال ۾ هڪ ڏينهن دڪان بند رکن (اهڙي طرح مسلمان رمضان جي عيد تي ۽ چيني، چينين جي نئين سال تي.) ڪئپٽن ذوالفقار هڪ چينيءَ جي دڪان تان تنجم پگار ۾ خريداري ڪئي- جيڪو هاڻ نئون کليو هو پر سندس نالو. ”ناني ڪِي دڪان“ اسان جهازين لاءِ نئون نہ هو. بلڪ ان نالي ڪري ئي ڪئپٽن ذوالفقار ان ننڍڙي دڪان ۾ ويو ۽ ٻيا سوين هزارين جهازي پڻ ان دڪان ۾ هڪ دفعو جهاتي پائيندا.

”ناني ڪي دڪان“ بيلجم جي ائنٽروپ شهر وارو دڪان، دنيا جي جهازين لاءِ (خاص ڪري پاڪستان، هندستان، بنگلاديش، سلون، انڊونيشيا ۽ ٻين ڪيترن آفريڪي ۽ ايشيائي ملڪن جي خلاصين لاءِ) ائين مشهور آهي جيئن سنڌ جي لاءِ ڪنهن زماني ۾ ڪراچيءَ جو مولوي مسافر خانو هو يا اڃا تائين حيدرآباد جي بمبئي بيڪري آهي.

اڄ کان ويهہ ٽيهہ سال اڳ جڏهن جهازين جي خريداريءَ جا ڊيوٽي فري بندرگاهہ فقط ايشيا ۽ آفريڪا جي ملڪن ۾ عدن، ڪولمبو، هانگ ڪانگ، دبئي، بيروت، ممباسا وغيره هئا تڏهن يورپ جي ٻن شهرن: بريمن (جرمني) ۽ ائنٽورپ (بيلجم) ۾ بہ ڊيوٽي فري دڪان کليا جن تان جهازي عدن، هانگ ڪانگ، ڪولمبو وغيره جي سستي خريداريءَ جون سِڪون پوريون ڪرڻ لڳا. جيتوڻيڪ يورپ ۾ پوءِ ٻين بہ ڪيترن ئي شهرن ۾ اهڙا دڪان کلندا رهيا پر هنن ٻن جا نالا تمام مشهور ٿيا: هڪ حديدي نالي عرب جو دڪان مغربي جرمنيءَ جي بريمن شهر ۾. جنهن جو نالو ”حديديءَ جو دڪان“ مشهور ٿي

ويو هو ۽ ٻيو هڪ بيلجق عورت جو دڪان ائنٽورپ (بيلجم) ۾. هن پوڙهي عورت پنهنجي دڪان جو نالو ”ناني جي دڪان“ رکيو- شايد اهو سوچي ۽ صحيح سوچي رکيو ته سندس خريدار ننڍي کنڊ جا ماڻهو ٿيندا جو نت نين نڪرندڙ ريڊين، ٽرانسسٽرن، ٽي. وي، واشنگ مشين، استرين ۽ ڪپڙن جي ضرورت انهن کي گهٽي پوندي- اهي شيون انهن ملڪن ۾ نه نهڻ ڪري ۽ گهٽي ٽئڪس لڳڻ ڪري اتي جا ماڻهو پنهنجن ملڪن مان خريد ڪرڻ بدران ٻاهران ئي وٺندا ۽ ان ۾ ڪو شڪ ناهي ته اجا تائين ته وٺندا رهن ٿا.

نانيءَ جا اصول

جيئن مٿي لکيو اٿم ته جيتوڻيڪ يورپ جي ڪيترن ئي ملڪن ۾ اهڙا دڪان کليا- خاص ڪري اڳتي هلي جيئن جيئن ڪولمبو، عدن ۽ ممباسا جهڙا بندرگاهه سياسي يا معاشي حالتن ڪري مهانگا ٿيندا ويا تيئن تيئن هنن دڪانن جو وڪرو خوب هلڻ لڳو پر هر دور ۾ ”ناني جي دڪان“ Nani Ki Dokan جي ساک ۽ ڪاريت جا ڪٽي چئجي ته ملڪان ملڪ- يا جهازان جهاز ۽ سمندان سمنڊ سيني ڪان وڌيڪ ۽ سٺي رهي. ان جو سبب اهو به هو ته ’ناني جي دڪان‘ جي پوڙهي مالڪڻ- (جنهن کي جهازي ناني سڏين ۽ سندس مڙس کي نانو)- جا شروع ڪان ڪجهه پڪا اصول هئا. مثال طور: شيءِ هميشه سٺي ڏيندي هئي ۽ ان جي ڪجهه عرصي لاءِ ذميواري به کڻندي هئي. ٻي سفر ۾ واپس ڪرڻ تي به وٺندي هئي. اگهه ايترو گهٽ جو ٻئي دڪاندار لاءِ ان تي وڪڻڻ ناممڪن ٿي پوي. ٻين لفظن ۾ فائدو تمام گهٽ رکندي هئي. ڪڏهن به لالچ ۾ اچي قيمت ڳري رکڻ جو نه سوچيائين. جو جو پاڻ چوندي هئي ته هڪ گراهڪ به شڪجي پيو ته ناني مهنگي شيءِ ٿي ڏئي معنيٰ سئو کن گراهڪ چٽ- جو بدنامي تمام جهٽ دنيا ۾ پکڙي ٿي. جهاز اچڻ تي ان جي عملي کي پنهنجي وئن ۾ پنهنجي دڪان تائين وٺي ايندي هئي پوءِ چاهي ڪو خريداري ڪري يا نه ۽ دڪان ٻاهران ئي شهر روانو ٿي وڃي. خريداري ڪرڻ تي هرهڪ گراهڪ جو سامان جهاز تائين ڇڏي ايندي هئي ۽ شهر ڪان موٽيل جهازين کي پڻ. اهڙيءَ طرح جهازي ائنٽورپ جهڙي مهنگي يورپي بندرگاهه ۾- جتي جهاز شهر ڪان ڏهه ڏهه ميل

پري بيهندو هو. شهر وچڻ لاءِ نانيءَ جي وئن ۾ چڙهي ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو بچائيندا هئا.

نانيءَ جي دڪان ۾ نہ فقط شيون ڊيوٽي فري (ذري گهٽ ڪارخاني جي اگهہ تي) هيون پر شين جي ورائٽي بہ تمام گهڻي هئي. ڪنهن بہ جهازي جو جهاز ڪٿي آمريڪي يا جپان نہ وڃي پر هڪ دفعو ائنٽورپ اچي ويو تہ معنيٰ جهازيءَ کي انهن ملڪن جون بہ شيون سستي اگهہ تي 'ناني ڪي دڪان' تان ملي وينديون هيون.

'ناني ڪي دڪان' جي نانيءَ جو سڄو زور شيءِ جو اگهہ گهٽ رکڻ تي هوندو هو پوءِ ان لاءِ چاهي هن کي ريڊيو ۽ ٽي. وي ڪمپنيءَ سان وڙهڻو پوي يا پنهنجي دڪان ۽ پاڻ کي سادو رکڻو پوي. دڪان کولڻ بعد ڪي سال تہ ناني جي دڪان جون شيون عام رواجي ڪاٺ جي تختن تي رکيل هونديون هيون پوءِ 1969ع يا 1970ع ڌاري هن پنهنجي دڪان کي ڪجهہ بهتر بڻايو جو انهن سالن ڌاري جڏهن منهنجو پهريون دفعو بيلجم وڃڻ ٿيو هو تہ هڪ بنگالي ٿرڊ انجنيئر رشيد نانيءَ جي دڪان تان اچڻ تي اسان کي کِلي ٻڌايو: "يار نانيءَ پنهنجو دڪان آٽوميٽڪ ڪيو آهي."

اسان پڇيس تہ اهو ڀلا ڪيئن؟

"خبر اٿوَ ڪيئن،" هن ٻڌايو، "نانيءَ سڄي دڪان ۾ شيشي جا ڪٻٽ ٺهرايا آهن جنهن ۾ ننڍيون ننڍيون شيون: پاڪيٽ ريڊيا، اسٽريون، هيئر ڊرائر، سئچ، بلب، عطر، واچون، گهڙيال سينگاري رکيا آهن. هاڻ نانو ۽ ناني هيڏانهن هوڏانهن ڊوڙي چڪاس ڪرڻ بدران تہ ڪو چوري تہ نٿو ڪري هڪ هنڌ آرام ڪرسيءَ تي ويٺا آهن. جيئن ئي ڪو اندر گهڙي ٿو تہ هن کي ويٺي ويٺي السلام عليڪم يا نمستي چئي خبرچار پڇن ٿا. (اها ڳالهہ لکڻ وسري ويئي تہ 'ناني ڪي دڪان' جي ناني ٿورو گهڻو اڙدو/ هندي بہ ڳالهائيندي هئي.)

اڄڪلهہ خبر ناهي تہ اها بيلجق پوڙهي ناني اجا جيئري آهي يا نہ جو ڪجهہ سالن کان بيلجم وڃڻ نہ ٿيو آهي پر سنگاپور جي هن پوڙهي چينيائي نانيءَ ضرور ان بيلجم جي رهاڪو نانيءَ کان متاثر ٿي پنهنجي دڪان جو نالو 'ناني ڪي دڪان' رکيو آهي. ان نانيءَ وانگر هن بہ نہ فقط نالو ساڳيو رکيو

آهي ۽ گراهڪن سان اڙدو ڳالهائي ٿي پر شيون پڻ ساڳي سستي اگهه تي ڏئي ٿي- يعني في الحال ته گهٽ اگهه تي ڏيئي رهي آهي. ان ڪري نالي ۽ سستي اگهه ڪري سندس دڪان ضرور ڪامياب ويندو- جيتوڻيڪ ڪيس بيلجم جي نانيءَ کان وڌيڪ محنت ڪرڻي پوندي ڇو جو بيلجم جهڙي مهنگي شهر ۾ ٿورو گهٽ اگهه ڪرڻ تي به شيءِ سستي پيئي لڳندي هئي. پر سنگاپور جهڙي شهر ۾ جتي هر وکر جا هزارين ۽ سستا دڪان آهن اتي اگهه اجا به گهٽ ڪرڻ لاءِ محنت ۽ جدوجهد جي ضرورت آهي.

هيئرڪٽ يا شيو

ذوالفقار کي ٽانون جي ضرورت هئي سو سنگاپور جي هن چيني نانيءَ جي دڪان تان يڪو پنجيتاليهه نگن جو ڊنر سيٽ وٺي آيو جيڪو ڪيس فقط پنجاهه ڊالرن (سادن ٽن سئو رپين ۾ پيو). هن قسم جا شيشي جهڙا ناسي رنگ جا فرانس جا ٺهيل ٽانوَ ڪيترن هنڌن تي عام آهن. پين اوچن ٽانون کان هي چڱا سستا آهن جيتوڻيڪ شڪل ۽ مٽيريل ۾ به اهڙا خراب نه آهن ۽ هن مائيءَ ته واقعي ايتري گهٽ اگهه تي ڏنو جو اسان کي شڪ ٿيو ته متان هن پنهنجي دڪان جي مشهوريءَ لاءِ پنهنجو پاڻ کي گهٽ فائدي ۾ ته ڇا پر نقصان ۾ نه رکيو هجي. پر لڇمڻ ميرچندائي ۽ موهن جهڙن سنڌي سنگاپوري دڪاندارن جا گفتا به ياد اچن ٿا ته دڪاندار/ واپاري ڪڏهن به پاڻ کي نقصان ۾ نه رکندو آهي.

پيپلس پارڪ (Peoples Park) ۾ پهرين ته اسان وڃي ماني کاڌي پوءِ آصف ٽٽاليت ۾ گهڙڻ جي في ڏهه سينٽ در تي ويٺل پوڙهي چينيءَ کي ڏيئي اندر اسهيو ۽ آئون اهو اڌ ڪلاڪ ڪن پاس ڪرڻ لاءِ هڪ باربر شاپ ۾ هليو آيس ان لاءِ نه ته ڪو منهنجي گنج تي رهيل چند وارن کي استري يا ڪٽائيءَ جي سخت ضرورت هئي پر بس اهوئي هڪ هنڌ بهتر لڳو جتي اکيون پوري نرم ڪرسيءَ تي ويهي ٿوري دير ٽڪ پيچي سگهيس ٿي. ڇو جو اجا تائين رڳو هل هلان ۾ هئاسين. مئڪڊونالڊ دڪان/ هوٽل ۾ به ويهڻ جي جاءِ نه ملڻ ڪري ماني بيهي کاڌي هئيسين.

جنهن حجام جي دڪان ۾ گهڙيس اهو آهي ته ڪافي سالن کان ۽ پهرين

بہ گهٽو ڪري ان ۾ ئي اچڻ ٿيو آهي پر هن دفعي اندر گهڙي ڏٺم تہ دڪان جي مالڪ- يا مالڪڻ هن ڪي وڏيڪ سهڻو بنائڻ لاءِ سڄي دڪان ڪي پٽ ڪان پٽ تائين غاليچن سان پري چڙيو آهي. ايئرڪنڊيشن تہ اڳهين هئو پر هاڻ وري چوڏاري سهڻا پردا ۽ ٽنٽيڊ شيشا هڻائي ايئرڪنڊيشن جي ٺڏڪار برقرار رکڻ جو جوڳو بندوبست ڪيو اٿس ۽ سپني گراهڪن ڪي هڪ قطار ۾ ڪرسين تي ويهارڻ بدران ننڍڙين پٽين وارا ننڍڙا ڪمرا (Cubicles) ٺهرائي چڙيا آهن جيئن انهن ۾ هرهڪ الڳ سانتيڪو ويهي وار ٺهرائي يا شيوَ شمپو ڪرائي. وار ناهڻ لاءِ حجامن بدران 'حجام چوڪريون'- تمام سهڻيون ۽ نوجوان رکيون اٿس- يعني پنهنجي پَر ۾ دڪان جو معيار هينئن ماڙ تي ٺهيل بين حجامڪن دڪانن کان بلند ڪيو اٿس ۽ هاڻ وار ٺهرائڻ جي في بہ گهٽي تي تہ ٽِپ بہ. بهرحال اهو احساس اندر گهڙڻ بعد ٿيو. ان ڪري "ڦاتو تہ ڦٽڪڻ ڪهڙو" چوڻي تي عمل ڪري دخل تي ويٺل عورت جي اشاري سان ساڄي پاسي واري هڪ خالي ڪيوبيڪل ۾ وڃي ويٺس. سندس پر ۾ ويٺل بن ٽن چيني حجام چوڪرين مان هڪ ڪي مون ڏي موڪليائين جنهن نيلان جو اڇو ترڪٽو ڪپڙو منهنجي ڳچيءَ جي چوڏاري ويڙهي ڪلهن تي (منهنجن ڪلهن تي) هٿ رکي پڇيو: "وار ٺهڻا آهن يا شيو."

ايتري ۾ ٻاهران هڪ چيني هوٽل جو ٻئرو سندس اڳ ڏنل آرڊر موجب هن لاءِ مانيءَ جو پيالو ۽ کائڻ لاءِ بہ تيليون (Chop Sticks) کڻي اندر گهڙيو. هن کائنس ماني ورتي ۽ مون کان کائڻ جي اجازت وٺي منهنجي اڳيان پلاسٽڪ جي صندليءَ تي ٽي ويٺي. اهڙيءَ طرح مون ڪي سندس پڇيل ڏکيو سوال سارڻ جو وقت ملي ويو تہ مون ڪي واقعي ڇا ڪرائڻو آهي- شيو يا هيئرڪٽ! يا ڪي ڪجهہ ٻيو. شيو جي بنهہ ضرورت ان ڪري ڪانہ هئي جو تازو صبح ڪئي هيم ۽ ساڳي ريت هيئرڪٽ جي بہ ڪا اهڙي ضرورت نہ هئي- جو ايترن ٿورن وارن جي ايتري گهٽ وقفي بعد ڳوٺ جي ٻچل حجام کان پنج ربيا ڏيئي هيئرڪٽ تہ ڪرائي سگهجي ٿي پر ولايت ۾ فارين ايڪسچينج ۾ پئسا ڏئي، اهڙن وارن پنيان انويسٽمينٽ ڪرڻ اجايو ڪم هو- جيڪي حجامت کان اڳ بہ ڪٽيل لڳي رهيا هئا. بهرحال شيو کان هيئرڪٽ ڪرائڻ جو فيصلو هن وقت مناسب لڳم.

چينين لاءِ آئيڊيل ڪنوار

نرس جهڙن ڪپڙن ۾ تلهي- پر سهڻي حجام چينياڻيءَ رس سان ڀريل پيالي ۾ ڪاٺ جون تيليون ٽٻي ٽٻي منجهائس گوبيءَ جا ٽڪر، ساٿو بصر ۽ گول ڏوپ چٽيءَ جهڙيون ڪنيپيون 'Mush Rooms' ڪڍي ڪائيندي رهي ان سان گڏوگڏ سُرڪات ڪري رس جا ڍڪ پڻ پيرڻ لڳي. پيالو خالي ٿيڻ تي ٽِشو پيپر سان چپ اگهيا. ان بعد ڪبٽ مٿان رکيل ٽرپل فائوِ جي پاڪيٽ مان سگريٽ ڪڍي لائيٽر سان دکائي ڀرين موالين وانگر ڊگهو ڪش هڻي دونهين جي لار کي ٻاهر ڪڍيو پوءِ ڪئنچي کڻي منهنجن وارن تي ڪم شروع ڪيو. حجامن جي پَر پوري ڪرڻ لاءِ خبرچار پڻ ونڻ لڳي. منهنجو مختصر حال احوال وٺي بس ڪيائين ته مون کانئس پڇيو ته آيا هوءَ هتي جي (سنگاپور جي) چينياڻي آهي يا ڪنهن ٻئي ملڪ جي.

سگريٽ جو ڦلو ائش ٽري ۾ ڇنڊي چيو: ”تون ٻڌاءِ؟ هونئن سنگاپور جي نه آهيان.“

”انگريزي سٺي ڳالهائين ٿين سو پڪ هانگ ڪانگ يا تائيوان جي هوندينءَ.“ مون وراڻيو.

”نه. ملائيشيا جي ٿي آهيان. هتي ڏهاڙيءَ جي حساب سان نوڪري ڪري رهي آهيان.“

”پگهار ته هتي چڱو ڀرو ملندو هوندءِ؟“

”نه. دڪان جي مالڪڻ پاڻ ته گهڻو ٿي تي ڪمائي پر ظاهر آهي دڪان تي لک هن خرچيا آهن. اسان پورهيتن کي ايترو ته نه ڏيندي.“ سندس لهجي ۾ ايئر هوسٽس ٽائيپ مرڪ بدران نهنائي ۽ مايوسي هئي. کانئس جڏهن پڇيم ته ڪمايل پئسن مان پنهنجو دڪان ڇو نٿي کولين ته ٻڌايائين ته هوءَ سنگاپور جي نه ته شهري آهي، نه پاسپورٽ رکي ٿي ۽ نه سنگاپور جي پي. آر (مستقل رهائش) اٿس. ان ڪري هتي پنهنجو دڪان نٿي کولي سگهي ۽ نه وري پنهنجي ملڪ ملائيشيا ۾ دڪان کولڻ لاءِ پئسو اٿس.

”هونئن ڪٿي ملائيشيا ۾ ڪٿي دڪان کولي به وجان.“ هن ٻڌايو، ”پر في الحال اوڏانهن واپس وڃڻ نٿي چاهيان جو تازو منهنجو مڙس سان جهيڙو ٿيو آهي ۽ طلاق گهري اٿم. سو جيسين ڪورٽ ڪو فيصلو ڏئي تيسين وڪيل

جي صلاح موجب هتي رهڻ چاهيان ٿي جيئن پنهنجو ۽ پنهنجي ٻن سالن جي ٻار جو ٻي خوف نيپاج ڪري سگهان."

ڪانئس سندس جهڳڙي ۽ طلاق جو سبب پڇيم.

"هو مون تي اهو الزام ٿو هڻي تہ آئون بدڪردار آهيان پر حقيقت اِها آهي تہ هن جو شروع کان ٻي ڇوڪريءَ سان پيار آهي. مائٽن ۽ ڳڌيل واپار جي چڪر ۾ اسان جي واپاري مائٽن اسان جي شادي ڪٽي ڪرائي پر ان ۾ ٻنهي واسطيدار ڌرين جي رضامندي نہ هئي."

"توهان چينين ۾ ڇوڪرو سپ کان گهٽي اهميت ڪهڙي ڳالھ کي ڏئي ٿو- ڪنوار جي سونهن کي، تعليم کي، قدبت کي، خانداني رتبي کي يا مٿي مائٽيءَ کي؟" مون پڇيومانس.

"انهن ڳالهين کي بہ ٿورو گهڻو ڌيان ۾ ضرور رکيو وڃي ٿو." حجام چيني ڇوڪريءَ ٻڌايو، "پر گهڻو خيال ان جو رکيو وڃي ٿو تہ ڇوڪريءَ کي بہ واپار وڙي جي سُڌ سماء آهي يا نہ. مڙس يا سهري جي دڪان تي ڇوڪري سٺي سيلس گرل جا فرض انجام ڏيئي سگهندي يا نہ. ڪنوار جي اچڻ ڪري گهوٽ جي گهر جي مالي حالت ۾ واڌارو ايندو يا نہ- وغيره وغيره."

اسان جون ڳالهيون اجا وڌيڪ هلن ها پر هڪ تہ منهنجي مختصر هيئرڪٽ اختتام تي اچي پهتي، ٻيو آصف بہ ڀڄائيندو اچي ان حصي ۾ نڪتو جتي اسين هئاسين ۽ هاڻ هڪ منٽ بہ وڌيڪ ترسڻ لاءِ تيار نہ هو. هيئرڪٽ جا ڏهہ ڊالر ۽ هڪ ڊالر ٽپ ڏيئي ٻاهر نڪتاسين- جيڪو ان دڪان جي ماڊرن ٽيڻ ڪري آخري دفعو هو ۽ فيصلو ڪيم تہ آئينده اهڙي آرام ۽ هيئرڪٽ لاءِ پيپلس پارڪ جي گرائونڊ فلور وارن دڪانن ۾ ئي ويٺو پوندو جتي هيئرڪٽ جا فقط پنج ڊالر آهن يا اجا بہ ٻاهر عام دڪانن ۾ جتي فقط ٽي ڊالر (ايڪيھہ رپيا) تا وٺن- پرواھہ ناهي جي اهي دڪان ڪٽي ايئرڪنڊيشنڊ نہ آهن.

مئرينرس ڪلب ڏي واپسي

پيپلز پارڪ مان جيڪا هلڪي ڦلڪي يا وڏي خريداري ڪئيسين سا چڱي طرح تہ ياد نہ آهي پر هڪ دڪان تان آصف سئنڊوچ ناهڻ لاءِ

اليڪٽرڪ سئنڊوچ توسٽر ورتو جيڪو جپان جو هوندي بہ جپان کان هتي سستو- اٽڪل پنجاهہ ڪن ڊالرن ۾ مليو. ڇو جو جپان ۾ ’لوڪل مارڪيٽ ٽئڪس‘ ۽ ٻيا ٽئڪس هجڻ ڪري ٻين شين وانگر مهنگو آهي. پر سنگاپور ۾ فقط شيءِ جي قيمت ورتي وڃي ٿي ۽ مٿان هلڪو فائدو. ۽ جي ڪن شين تي ٽئڪس آهي تہ بہ نہ برابر. هن اليڪٽرڪ سئنڊوچ توسٽر ۾ ڊبل روٽيءَ جا ٻہ پڙ رکي وچ ۾ رڌل ڀاڄي يا قيمون وجهڻ سان سمبوسي وانگر ڪڙڪ سئنڊوچ ٺهيو وڃي. اها هڪ اهڙي شيءِ آهي جيڪا مشغول شهرن جي گهرن ۾ ڏينهون ڏينهن مشهور ٿيندي وڃي. ڪراچيءَ ۾ ان جو آسان نسخو بوري بازار ۾ پندرهين ويهين رپئي ملندو جيڪو ٽين جي ٻن پڙن ڪي ڏگهين لوهي ڏنڊين سان ڳنڍي ٺاهيو ويو آهي ۽ اهو اليڪٽرڪ بدران باهہ تي گرم ڪرڻ سان اندر سئنڊوچ ٺهيو وڃي. ڪراچيءَ مان جي اهو ڪٽي اچون ها تہ هن اليڪٽرڪ سئنڊوچ توسٽر پنيان خرچ ڪيل اهي پنجاهہ ڊالر (ٽي سئو رپيا) بہ بچي پون ها. (پر پوءِ اها خبر معلوم ڪري ويتر افسوس ٿيو تہ ملاڪا شهر ۾ پڻ اها ساڳي بوري بازار واري شيءِ لٽان فاٽ ڊپارٽمينٽ اسٽور جي سامهون واري گهٽيءَ ۾ ملي پئي).

سنگاپور جي پيپلس پارڪ مان ڪجهہ قميصون، پتلون، چڊيون ۽ ٽوال بہ ورتاسين. گهڻي بحث بعد مدراسي دڪاندار گهٽ ڪري هڪ هڪ پتلون جا ٽيهہ ڊالر (ٻہ سئو رپيا ڪن) ورتا. پر ٻئي ڏينهن هاءِ اسٽريٽ ۾ ”هاءِ اسٽريٽ سينٽر“ جي هڪ دڪان ۾ اها ساڳي پتلون ويهي ڊالر پئي ملي. پيپلس پارڪ مان هڪ هڪ بئگ ۽ هڪ بريف ڪيس ورتوسين. بوٽن جا ڪشا ۽ شيونگ ڪريم ورتيسين جو اهي ٻئي شيون ملائيشيا ۾ ڏکيون ٿيون ملن. ملائيشيا ۾ هر گهر ۾ بوٽ ٻاهر لاهي وڃڻ جي عادت ڪري ماڻهو ڪشن (ڪهين) وارا بوٽ پائين ئي ڪونہ، جو ذري ذري ڪير لاهي ۽ ٻڌي. ان ڪري ملائيشيا ۾ ڪهين وارا بوٽ يا ڪهيون ورلي ڪو ملن. ملائيشيا ۾ شيونگ ڪريم يا صابڻ بدران فقط ’صابڻ جي گجي‘ (Shaving Lather) استعمال ٿئي. جنهن سان ٻُچي ڏاڙهي يا ڪنپ ڪنپ وارن وارا چيني ۽ ملئي تہ آرام سان شيو ڪريو وڃن پر اسان جهڙن ڏارين لاءِ مشڪل آهي جن جا ڏاڙهيءَ جا وار گهٽا ۽ کهرا آهن- جن کي ڪوڙڻ کان اڳ نرم ڪرڻ لاءِ برش

سان چگي طرح شيونگ ڪريم يا صابڻ هڻڻ جي ضرورت آهي. آصف کي Diabetes (ذيابيطس) هجڻ ڪري هن ڪجهه ڪولڊ ڊرنڪس، بسڪيٽ، ڪيڪ ۽ چاڪليٽ اهڙا ورتا جن ۾ کنڊ بدران سئڪرين جهڙو مناڻ ٿئي ٿو. بهرحال اهڙيون ڪجهه شيون وٺي واپس رهائش گهر- يعني مئرينرس ڪلب ڏي آياسين.

مئرينرس ڪلب جي ڊائننگ هال ۾ ان وقت تمبولا راند- جيڪا جوا جو هڪ فئشنبل قسم چئي سگهجي ٿو- هلي رهي هئي. نمونو ڏسڻ لاءِ اسين به اندر گهڙياسين. سڀ پني تي پنهنجا نمبر ڪٽڻ ۾ مشغول هئا. اسان هڪ ٽيبل تي ڪرسيون خالي ڏسي وڃي ويناسين. هيڏانهن هوڏانهن لوٽا هنياسين ته من ڪو چانهه پاڻيءَ جو آرڊر وٺڻ لاءِ اچي يا راند/ جوا کيڏڻ لاءِ چوي. پر ڪا پهر نظر نه آئي. ٿوري دير بعد هڪ ويٽريس ڇوڪري اچي لنگهي تنهن کي ڪجهه آڻڻ لاءِ چيوسين. تنهن ڀت ۾ لڳل لڏڻي واري گهڙيال ڏي اکين سان اشارو ڪري چيو ته ڪافي دير ٿي ويئي آهي. حساب ڪتاب بند ڪري ڇڏيو اٿئون. هيءَ راند به آخري هلي رهي آهي. آصف چيو اهو ته ڀاڻ سنو، اسان ته هتي ويهڻ جي تڪلف ۾ ڪجهه گهرايو ٿي، جيئن ڪلب وارا اهو نه سمجهن ته بنا خرچ جي مفت ۾ اچي وينا آهيون.

تمبولا- لڪي فار سم

هال ۾ ڏيڍ سئو کن ماڻهو هئا ۽ ذري گهٽ سڀ تمبولا کيڏي رهيا هئا. ڪن جي اڳيان چانهه رکي هئي ته ڪن اڳيان ڪوڪا ڪولا وغيره. گهڻن اڳيان هتي جي سنگاپوري بيئر (Anchor) جا ٽِڌا ڊبا هئا جن مان هو ڇسڪيون ڀري رهيا هئا.

راند جاري هئي ۽ سڀ هٿن ۾ پينسلون جهلي پنهنجن نمبرن کي ڪٽي رهيا هئا. دخل تي ويٺل انائونسر دٻي مان گولا ڪڍي ان تي لکيل مختلف نمبر وڏي واڪ سان ائين ٻڌائيندو رهيو جيئن نيلام جو واڪ ڏيندڙ زور زور سان اگهه جو اعلان ڪندو آهي.

”ٻه ننڍڙيون ٻدڪون (Two Small Ducks) نمبر ٻاويهه.“ دخل تي ويٺل همراهه گولي تي لکيل نمبر پڙهي اعلان ڪيو. اسان جي ٽيبل تي ويٺل چيني ڇوڪريءَ پنهنجي ڪاغذ تي ڇپيل اهو نمبر ڪٽيو. سندس جهازي ٻئاءِ

فريندِ خوشيءَ مان کيس ٺڪڪي ڏني.

”شينهن جو پنجو،“ دخل تي بينل همراهہ ٻئي نمبر ٻڌائڻ جي شروعات ڪئي، ”نمبر پنج.“

جن جي پٽن تي پنجن جو انگ هو انهن اهو ڪٽيو ۽ ڪجهہ همراهن ڏند ڪڍي خوشيءَ جو اظهار ڪيو تہ سندن نمبر ڪٽجن پيا. چو جو جنهن جي پني جا سڀ نمبر پهرين ڪٽبا ان لاءِ انعام هو. ۽ تمبولا ۾ انعام چڱا ڳرا رکيا وڃن ٿا.

”اٺتو سٺتو- نمبر سڪستي نائن“ اناؤنسر وري اعلان ڪيو.

تمبولا راند جهازين ۾- ڪناري توڙي جهاز تي، تمام مشهور راند/ جوا آهي جو اِها ٿورا ڇٽا بہ کيڏي سگهن ٿا تہ گهڻا بہ. ان راند لاءِ فقط ننڍڙا پنا- ڪتاب جي صفحي جي اڌ جيترا کپن. جن تي ويهہ کن چونڪڙيون ٿين جن ۾ مختلف نمبر ڇپيل ٿين. اهي نمبر هڪ کان نوانوي تائين ڪي بہ ٿي سگهن ٿا. هڪڙي پرچي ٻيءَ کان مختلف ٿئي. يعني ڪو نہ ڪو نمبر ٻئي ۾ مختلف رکندا آهن. مثال طور هڪ پرچيءَ جي مٿئين قطار ۾ نمبر آهن: ٻہ، ٻارهن، ٽيٽيهہ، پنجتاليهہ ۽ اسي، تہ ٻي پرچيءَ جي مٿئين قطار ۾ ضرور انهن نمبرن مان ڪو هڪ يا ٻہ ڦريل هوندا. يا مٿين قطار ٻنهي جي ساڳي هوندي تہ ٻي يا ٽي قطار جو انگ ضرور ڦريل هوندو.

راند کيڏندڙ اها پرچي مقرر ٿيل قيمت ۾ وٺندو آهي. قيمت ڪيتري بہ رکي سگهجي ٿي، جيئن تہ رپيو، ڏهہ رپيا يا جيئن هتي سنگاپور جي هن ڪلب هڪ پرچيءَ جي قيمت هڪ ڊالر رکي هئي. اناؤنسر وچان وچان نمبر چوندو ويندو. گهڻو ڪري نوانوي بلور ٿين جن تي هڪ کان نوانوي تائين نمبر ٿين. اهي بلور برنيءَ يا پيالي ۾ رکي پوءِ هڪ هڪ ڪري ان نمبر جو اعلان ڪندو آهي ۽ کيڏندڙ اهي نمبر پنهنجي پرچي تان ڪٽيندا ويندا آهن. پوءِ جنهن جي پرچيءَ جا نمبر سڀ کان پهرين ڪٽجن ان کي انعام ملندو آهي.

ڪڏهن ڪڏهن تہ هڪ وڏو انعام سڀ نمبر ڪٽجڻ تي هوندو آهي ۽ ان کان علاوه بہ ٽي ننڍا انعام پڻ رکيا ويندا آهن. جيئن تہ جنهن جي پهرين مٿين نمبرن جي قطار ڪٽجي. يا جنهن جا بارڊر وارا نمبر پهرين ڪٽجن، وغيره وغيره. پوءِ هڪ راند بعد وري کيڏڻ لاءِ ٻيون پرچيون وٺبيون آهن. ڪو

چاهي تہ هڪ ڪان وڌيڪ پرچيون بہ خريد ڪري سگهي ٿو بشرطيڪ ان ۾ ايتري ڦڙتي هجي جو هڪ ئي وقت سيني پرچين جا نمبر جانچي ۽ ڪاٽي سگهي.

جهاز تي اڪثر ائين ڪندا هئاسين تہ هر راند ۾ جيترين پرچين جو وڪرو ٿيندو هو انهن پئسن جو چوٿون حصو رکي باقي پئسا انعامن ۾ هلائيا هئا. پوءِ آخري راند ۾، هر دفعي جي راند مان بچايل پئسا بہ ملائي تمام وڏو انعام ڪري رکيو ويندو هو. جيڪو اڪثر Snow Ball سڏبو آهي يا جئڪ-پاٽ. خير هتڙن ڪلبن ۾ تہ هر راند مان هوٽل جو حصو بہ ڪڍيو ويندو آهي. بس پوءِ جنهن هارايو ان جا بہ چار ڊالر ويا پر جنهن کي انعام مليو ان جو عيش ٿي ويو. هوٽل وارن جو ان فائدي کان علاوه شراب ۽ شربت جو وڪرو پڻ ٿيو.

اسان جنهن وقت اچي ويناسين ان وقت تمام وڏي انعام سنو بال جي آخري راند هلي رهي هئي ۽ اسان ڪيڏندڙن جي چهرن جا تاثرات پڙهندا رهياسين تہ ڪير ڪير ڪٿڻ تي آهي. ڪي چيني هئا، ڪي ملئي. ڪي يورپين جهازي هئا تہ ڪي انڊونيشي ۽ انڊين پاڪستاني، ۽ سندن هتي جون چيني، ملئي ۽ تامل نادو گرل فرينڊس هيون. هڪ همراهہ تہ بلڪل پاڪستاني انجنيئر جميل جهڙو لڳي رهيو هو. پاڪستان کان ملائيشيا اچڻ کان اڳ خالد جميل نالي هڪ سيڪنڊ انجنيئر امتحان لاءِ مون وٽ مئرين ڪاليج ۾ E.K (انجنيئرنگ) پڙهڻ آيو هو. آصف کي چيم تہ يار ڏس تہ سهي بلڪل هوبهو خالد جميل جهڙو پيو لڳي. اجا مهينو ڏيڍ اڳ ڪراچي ڇڏڻ وقت مليو هو. سندس امتحان ٿيڻ ۾ اجا ٿي مهينا دير هئي. ذوالفقار کي ٻڌايم تہ سامهون جيڪو ڪارن ڪپڙن ۽ ڳچيءَ ۾ سوني تار وارو چيني ڇوڪريءَ سان گڏ وينو آهي ان جي شڪل منهنجي هڪ شاگرد خالد جميل سان ڪافي ملي ٿي. ان ئي وقت هن بيئر جو ڍڪ ڀي اسان ڏي نهاريو. ذوالفقار يڪدم چيو پراين ماڻهن کي وينا گهوري ڏسون اجايو ڦڏو نہ ٿي پوي ۽ اسان يڪدم ڪٽي ٻي پاسي منهن ڪيو. هال ۾ چوڌاري وينل پنهنجين پرچين تي ڪنڌ جهڪائي اعلان ٿيل نمبر ڪٽي رهيا هئا.

”ٽو فئٽ ليڊيز (Two Fat Ladies) نمبر اناسي“ دخل تي ويٺل همراهہ اعلان ڪيو ۽ جن جي پرچين ۾ 88 جو انگ هو انهن ڪٽيو. ان بعد ٻين نمبر جو اعلان ٿيو.

”سيلرس ليگ (Sailors Legs) نمبر يارهون.“
”لڪي فار سم (Lucky for Some) نمبر ستون.“
”Unlucky نمبر ٽرٽين- تيرهون ۽ نمبر ٽين- ڊائوننگ اسٽريٽ.“

مڙسي منجهس نہ. ڏوهہ ڪنوار جو

هال مان ڪنهن رڙ ڪري چيو ”هائوس“ معنيٰ هن جي پرچيءَ جا سڀ نمبر ڪٽجي ويا. هو پنهنجي پرچي کڻي دخل تي پهتو. انائونسر ان همراهہ جا نمبر چيڪ ڪيا ۽ کيس انعام ڏنو ۽ راند ختم ٿي. پوءِ سڀ ڪپڙا ڇنڊي اٿي کڙا ٿيا. هڪ دفعو وري مون خالد جميل سان ملندڙ همراهہ کي تيڏي اک سان ڏٺو جيڪو پڻ اسان ڏي لڳاتار نهاري رهيو هو. ايتري ۾ ذوالفقار جي ڏڪن ۽ ماڻهن جي ڀيهہ ڀيهان ۾ اچي ٻاهران نڪتاسين.

جيئن ئي ٻاهر پهتاسين تہ رسيپشن وٽ ٻي در ڪان آيل خالد جميل جهڙي همراهہ اچي اڙدوءَ ۾ ڪيڪاريو. ڪلي چيومانس: ”ميان اسان بہ چئون تہ بلڪل جميل جهڙو هتي ڪٿان اچي ويو؟“

”سرا مان تہ توهان کي ڀهرين سجاڻي ويس جيتوڻيڪ ٿورو شڪ ضرور ٿيم تہ توهان ملائيشيا ۾ رهيل هتي سنگاپور ۾ ڪيئن؟“

”بس گهر لاءِ ڪجهہ سامان وٺڻو هو. ملائيشيا ۾ شيون مهانگيون آهن. ڏياريءَ جي موڪل هئي سو هيڏانهن سنگاپور هليا آيا آهيون، تون ڪر خبر؟“

”بس سر امتحان ڏنم پهرين دفعي ئي سڀ سبجيڪٽ پاس ڪري ورتم. ان بعد سوچيم تہ رهڻو تہ هونئي سمنڊ تي آهي پوءِ ڇو نہ ڪنهن اهڙي جهازران ڪمپنيءَ جا جهاز هلائجن جيڪا گهڻو پگهار ڏئي- پوءِ کڻي ان ڪمپنيءَ جا کهڙا بہ جهاز هجن، کهڙي بہ ملڪ ويندا هجن ۽ جهاز تي رهڻ جون حالتون کهڙيون بہ هجن. پنهنجي ملڪ جي ڪمپنيءَ کي جهازن جي مقابلي ۾ انجنيئر ايترا تہ گهڻا ٿي ويا آهن جو پاس ڪيل عهدي ڪان بہ رئنڪون هيٺ نوڪري ٿا ڏين. يعني سيڪنڊ انجنيئر جو امتحان پاس ڪرڻ ڪان پوءِ بہ مون کي فورٿ انجنيئر ٿا رکن ۽ پگهار بہ ايترو گهڻو ناهي. اهو سو فائدو ضرور آهي- ۽ هڪ خيال ڪان وڏو فائدو آهي تہ پنهنجي ملڪ جي جهازران ڪمپنيءَ وٽ نوان ۽ سٺا جهاز آهن، عملو گهڻو آهي ان ڪري ڪم

جو آرام آهي. ان کان علاوه هر سفر (Voyage) بعد جهاز پنهنجي ملڪ اچي ٿو، سو هڪ ته ماڻهو مائٽن مٽن سان مليو تازو ٿيو وڃي ۽ ٻيو پنهنجي لاءِ ٽي. وي، فرج، واشنگ مشين جهڙي ڳري خريداري ڪري سگهي ٿو. پر آئون اڪيلو سر آهيان، اهو سوچي ولائتي جهازران ڪمپني اختيار ڪئي اٿم. تازو گوڪل صاحب جي جهازران ڪمپني 'گلف- ايسٽ' جي هڪ جهاز تي سيڪنڊ انجنيئر جي ضرورت هئي سو اشتهار ڏسي مون اپلاءِ ڪيو ۽ هنن مون کي هوائي جهاز جي ٽڪيٽ ڏيئي سنگاپور موڪليو آهي. ڪالهه کان هتي هن ڪلب ۾ رهيل آهيان جنهن جو بندوبست ايئرپورٽ تي پهچڻ سان گوڪل صاحب جي هتي جي آفيس وارن ڪرايو آهي. جنهن جهاز تي مون کي رکيو اٿن اهو پرهين ۽ يا ارهين ۽ بئنڪاڪ کان هتي پهچڻو آهي."

"منهنجي خيال ۾ ته سٺو ڪئي. پنهنجي ملڪ جي ڪمپني به اهوئي چاهي ٿي ته هن وقت پلي ڪجهه انجنيئر ۽ نيويگيٽر ٻاهر هليا وڃن جيئن بار هلڪو رهي." مون چيومانس.

"پر سائين مون ٻڌو آهي ته جيڪو جهاز مون کي ملي رهيو آهي اهو جهاز تمام پراڻو آهي. سندس انجڻ ۾ چڱا خاصا نقص آهن." خالد جميل ٿورو اداسيءَ مان چيو. سندس چهري مان اهو خوف ليئا پائي رهيو هو جيڪو ننڍي نيٽي ڪنوار جي چهري تي اڻ ڏٺل پوڙهي گهوٽ سان پرڻجي وڃڻ تي هوندو آهي. اهو خوف ڌارئين ملڪ جي جهاز تي ته ڇا پر پنهنجي ملڪ جي جهاز کان ٻئي جهاز تي ويندي وقت به ٿيندو آهي ته خبر ناهي ٻئي جهاز جو ماحول ڪيئن هوندو، ڪهڙن ملڪن ۽ موسمن ۾ سفر ڪندو. ويتر جي پراڻو جهاز آهي ته انجنيئر لاءِ هيڪاندو وڌيڪ خوف ته آيا ان جهاز جي انجڻ ۾ ٿورا نقص آهن يا گهڻا. اوزار گنل اٿس يا منجهس اجا ڪڙ تيل آهي. ائين نه ٿئي ته سيان 'هلي پنهنجي مڙسيءَ سان نه' پر ڪمپني/ اوڙو پاڙو چوي ته ڏوهه انجنيئر/ ڪنوار جو. وغيره وغيره.

وڏي پارت پنهنجا لڇڻ آهن

"مڙيئي خير آهي يار. تو جهڙي محنتي ۽ نوجوان انجنيئر کي اهي ڳالهيون هرگز سوچڻ نه کپن. ڏينهن رات محنت ڪري سندس نقص دور

ڪري ڇڏجانس. پوءِ آرام ئي آرام اٿئي.“ مون کيس آٿت ڏيندي چيو، ”خبر اٿئي انجنيئر جڏهن جونيئر هجي ته هن کي گهٽي کان گهٽو ڪم ڪرڻ کپي جيئن هڪ ته هر قسم جو ڪم سکي وٺي ۽ ٻيو ته هڏ پورهئي تي هري وڃيس. پوءِ آخر ۾ جهاز جو چيف انجنيئر ٿي جيڪو به جهاز مليو ته مزو آهي- جيڪڏهن نئون جهاز بنا نقص جي مليو ته به آرام جي ننڊ، پر جي پراڻو جهاز گنل پينل مليو ته به هن لاءِ مڙيئي خير آهي جو هن کي هر ڪم اچي ٿو. وچ سمنڊ تي اوچتو جهاز بيهي رهيو ته به هن جي دل بهادر آهي جو هن هر مسئلي کي منهن ڏيڻ سکيو آهي. وچ سمنڊ تي ته ڪوبه ڪناري جو مستري يا انجنيئر مدد لاءِ نه ايندو. جهاز جي انجنيئرن کي ئي هر خرابي دور ڪرڻي پوي ٿي ۽ جڏهن ڪنهن به انجنيئر کان انجڻ صحيح نٿي ٿئي ته آخر ۾ چيف انجنيئر وٽ پهچن ٿا ته هاڻ ڪم زور آهي تون سڀ کان پراڻو ۽ وڏو انجنيئر (مستري) آهين مترڪو پانو ڪٽي هلي انجڻ کي منهن ڏي ته جهاز ساموندي ڪُنَ مان نڪري نه ته سڀ ٿا مرون. پوءِ جيڪڏهن چيف انجنيئر جو ننڍي هوندي ڪم ٿيل آهي ته ڪتابي علم ۽ تجربي جي آڌار تي وڏي اعتماد ۽ رعب سان اٿي انجڻ جو اهو پرزو نـاهي عزت ماٺي ٿو ٻي صورت ۾ گلا ڪڍائي ٿو.“

منهنجيون اهي ڳالهيون ٻڌي خالد جميل مرڪڻ لڳو.

اٺي سندس پر ۾ ٽي ڄڻا ٻيا به اچي ويٺا جن جو پاڻ تعارف ڪرائين ته هي به ساڳي جهاز لاءِ آيل آهن. ٻه ڄڻا رحيم يار خان جا هئا ۽ خلاصي طور جهاز ڀرتي ڪرڻ آيا هئا ۽ هڪ مدراس (هندستان) جو چيف آفيسر هو.

”گوڪل صاحب جا هي جهاز هانگ ڪانگ ۾ رجسٽرڊ ٿيل آهن،“ خالد جميل ٻڌايو، ”۽ اسٽاف گهڻي ڀاڱي انڊيا، پاڪستان، فلپين، مالديپ ٻيٽ، سريلنڪا ۽ بنگلاديش جو اٿس.“

”ها مون کي خبر آهي،“ مون ٻڌايومانس، ”منهنجا پڻ ٽي چار ڪلاسي دوست ڪافي عرصي کان گوڪل ڪمپنيءَ ۾ آهن ۽ خوش آهن. هڪ ته توهان جي جهازن جي مرمت مٿان سپرنٽيڊنٽ انجنيئر راشد ڪاظمي آهي. جتي به جهاز خراب ٿيندو آهي ته هانگ ڪانگ کان اوڏانهن هوائي جهاز رستي پهچي ويندو آهي جيئن ان جي مرمت بابت فيصلو ڪري سگهي. ٻيو

ڪلاسي قيصر اصغر هانگ ڪانگ آفيس ۾ چيف انجنيئر آهي. ۽ هڪ چيف انجنيئر اڄڪلهه ڏکڻ ڪوريا ۾ آهي جتي توهان جي شپنگ ڪمپنيءَ جا نوان جهاز ٺهي رهيا آهن ۽ هو انهن جي نظرداريءَ تي مقرر ٿيل آهي."

"سائين انهن کي منهنجي پارت ڪرڻ جي ضرورت سمجهو ٿا يا نه؟" جميل پڇيو.

"جهازن جي نوڪريءَ ۾ ته خبر اٿئي ته وڏي پارت پنهنجا لڇڻ ۽ محنت آهي. ڪو ماڻهو ذاتي زندگيءَ ۾ ڪٽي دشمن هجي پر جهاز جي ڊيوٽيءَ ۾ جي هو محنتي آهي ته اهو سڀ ڪان گهٽو وٺي ٿو."

"واقعي. اها ڳالهه ته آهي. ۽ اهوئي سر منهنجو اصول آهي. اميد ته توهان جا دوست جڏهن توهان سان ملندا ته منهنجي ڪم جي ضرور تعريف ڪندا." خالد جميل چيو.

"اهائي تو جهڙي سٺي ماڻهوءَ ۽ لائق انجنيئر مان اميد رکي سگهجي ٿي." مون ڪلي ڪائنس موڪليو ۽ سڀ الڳ لفٽن ۾ چڙهي پنهنجن ڪمرن وارين ماڙين ڏي روانا ٿي ويا.

سنگاپور- ڪارڪردگيءَ ۾ سنو بندرگاهه

ڪمري ۾ اچي ڪپڙا بدلائي سمهڻ جي تياري ڪيم. مرٽينگ ايئرڪنڊيشنر، ڪمري کي 'نه- جهڙو' ٿڌو ڪري رهيو هو. اٿي دريون کولڻ جو سوچيم. پردو ريڙهي ڏٺم ته سامهون ڪيپل شپ يارڊ ۽ بندرگاهه جي زردي رنگ جي تيز سوڊيم لائيٽن اکيون ٿي ڪڍيون ۽ ساڳي وقت خط استوائي ملڪن ۾ ڪمري جون دريون کولڻ معنيٰ مڇرن ۽ جيت جٽين کي گهر ۾ گهرائڻ. پر مٿاهين ماڙ هجڻ ڪري لانگهائو جيتن به اندر جو رُخ نٿي رکيو. بهرحال ٻاهر جي تکي روشني ۽ رکي رکي ڦڙين جي ڇاٽ اندر اچڻ ڪري وري دري بند ڪرڻي پيئي. ٻئي نمبر نسخي موجب ڳري سٽڻ قميص لاهي فقط ڪڇي ۾ سمهڻو پيو ۽ ننڊ کي آڻڻ لاءِ ردون يا هاٿي ڳڻڻ بدران سنگاپور شهر جو سوچڻ لڳس جتي گذريل ڏهن سالن ۾ ڪيترائي دفعا آيو هوندس. هن دفعي وقت نه هجڻ ڪري ڪيڏانهن به وڃڻ نه ٿي سگهيو نه ته سنگاپور جي حڪومت سنگاپور کي ڏينهون ڏينهن اهڙو بنائيندي وڃي جو ٻار

ڪان وٺي وڏي عمر جو ماڻهو هتي وندريل رهي ٿو- گهمڻ ڦرڻ ۾، خريداريءَ ۾، راندين روندين ۽ فلمن ڊرامن ۾، مذهبي توڙي دنياوي مشغولي ۾.

سنگاپور ملڪ، پيٽ، شهر يا بندرگاهه جيڪي ڪجهه سمجهيو وڃي- ان جي بنيادي اهميت بندرگاهه ڪري آهي ۽ جاگرافيائي طور اهڙي بيهڪ اٿس جو سندس پرسان جهازن جو تمام گهڻو لنگهه ٿئي ٿو ۽ اهڙي بيهڪ جيتوڻيڪ سلون (سريلنڪا)، عدن، پورٽ توفيق، پورٽ سعيد، لاس پاماس، ڪيپ وردي بيٺن جي بندرگاهن جي پڻ آهي پر سنگاپور جي حڪومت ايڏي تہ ملڪ ۽ ماڻهن سان وفادار، گهڻي حد تائين ايماندار، هڏڏوڪي ۽ محنتي آهي جو هنن سنگاپور کي اهڙو ناهي چڙهيو آهي جو اڄڪلهه سنگاپور تمام مشهور، سهڻو ۽ امير ملڪ ٿي ويو آهي. جيتوڻيڪ ڪنهن زماني ۾ سلون، عدن جهڙن هنڌن جي وڏي لئہ هوندي هئي- گهمڻ ڦرڻ ڪان وٺي واپار وڙي ۽ سونهن سوبيا تائين، پر پوءِ حڪومتون ۽ انهن جا نمونا ڪجهه اهڙا ٿيندا ويا جو ان قسم جا بندرگاهه وري ايري نہ سگهيا آهن. سنگاپور جيتوڻيڪ اڄ ڪان ويهہ سال کن اڳ تائين عدن، ڪولمبو جهڙن بندرگاهن ڪان گهٽ مشهور هو پر هاڻ ڏسندي ئي ڏسندي دنيا جو پيو نمبر مشغول ترين بندرگاهه ٿي ويو آهي. اڄ ڪان فقط ڏهہ ٻارهن سال اڳ (72-1970ع) سنگاپور ۾ چوري چڪاري ايتري هوندي هئي جو سرڪاري بسن تي بہ چئني قومي زبانن: چيني، انگريزي، ملئي ۽ تامل ۾ لکيل هوندو هو تہ کيسو ڪترڻ وارن ڪان خبردار ٿجو- جنهن جو ذڪر مون پنهنجن پهرين سفرنامن ۾ پڻ ڪيو آهي. پر هاڻ حڪومت ڏينهون ڏينهن سنگاپور کي هر خيال ڪان اهڙو تہ ٺاٺي چڙهيو آهي جو ڌاريان ماڻهو هتي ئي سلامتي محسوس ڪن ٿا ۽ گهمڻ لاءِ اچن ٿا. ڌاريان جهاز پڻ هتان ئي تيل ۽ سيڌو سامان وٺڻ اچن ٿا. مثال طور اسان جي ملڪ جي جهازن جو لنگهه تہ ايشيا جي ٻين بہ ڪيترن ئي بيٺن ۽ بندرگاهن وٽان ٿئي ٿو پر ڪسٽم ۽ اميگريشن جو ڏگهو طريقو، واپارين ۽ ايجنٽن جي سُستي ۽ بدامني ڪري ٻين بيٺن تان سيڌو سامان وٺڻ ڪان لنوائڻو پوي ٿو يا وري گهربل پنجن شين مان بہ ملنديون تہ ٿي غائب! مصر هيڏو سارو ملڪ آهي ۽ پر ۾ ڪيترائي تيل پيدا ڪندڙ ملڪ اٿس پر شل نہ ڪنهن شيءِ جي ضرورت پوي. تيل وٺڻ لاءِ بہ پريشان ٿيڻو پوندو آهي. سلون، جبوتي،

ممباسا، ويندي ڪراچي جهڙن بندرگاهن ۾ پاڻيءَ جا ٻه ادائي هزار ٽن خريد ڪرڻ لاءِ جاکوڙ ڪرڻي پوي ٿي ۽ جهاز کي ترسائي ايتري دير ڪرائي وڃي ٿو ته جو ماڳهين پيٽو نقصان. يا ڪڏهن جهاز جا خلاصي بيمار هجڻ يا بدلي ڪرڻ لاءِ هوائي جهاز رستي ٻئي ملڪ موڪلڻو هوندو آهي ته هفتو هفتو اڳام جو بندوبست نه پيو ٿيندو آهي ۽ اهو عرصو ترسڻ لاءِ ڪنهن چڱي هوٽل جو ڪمرو نه پيو ملندو آهي. يا ڪمرو ملي ويو ته هفتي اندر چوري، ڪيسو ڪترڻ يا ڪاڌي ۾ زهريات ڪري بيماريءَ جهڙين وارداتن جو ضرور انديشو هوندو آهي. پر سنگاپور حڪومت ۽ عوام هر ڪم سليقي، سنائي ۽ اڄتائيءَ سان اڪلائڻ جو اهڙو ته سهڻو بندوبست ڪري ڇڏيو آهي جو روزانو سوين جهازن جي اچ وڃ ٿئي ٿي ۽ سنگاپور دنيا ۾ ٻيو نمبر مشغول بندرگاهه هجڻ جي باوجود به هر جهاز جي عملي زبان تان ڪنهن ڳالهه، ڪم، مسئلي جو نالو ڪنيو ناهي ته ان جو تدارڪ ٿيو ناهي. جهاز تان سنگاپور پهچڻ کان ٻه ڏينهن اڳ سنگاپور جي جهازي ايجنٽ کي جيئن ئي تار ڪبي آهي ته فلاڻي ڏينهن شام جو ڇئين بجي ڌاري اسان جو جهاز سنگاپور جي پاڻيءَ ۾ پهچي رهيو آهي ته جواب ملندو: ”موسٽ ويلڪم پائليٽ پوڻي ڇئين کان توهان جو منتظر هوندو.“

”چار سئو ٽن ڪچو تيل، سئو ٽن ڊيزل آئل، هزار گئلن ليوب آئل ۽ ٽي سئو ٽن تازو پاڻي کپي.“ جواب ملندو: ”بلڪل تيار ملندو.“

”هڪ جهازي سخت بيمار آهي ان کي اسپتال ۾ داخل ڪرڻو آهي ۽ مڙني جهازين کي سندن اڌ اڌ مهيني جو پگهار هتي جي سڪي ۾ کپي ان لاءِ هيترا هزار ڊالر گهرجن. پر انهن ۾ هيترا سئو جا نوٽ، هيترا پنجاهه جا، هيترا ڏهين، پنجين ۽ هڪ جا هئڻ کپن.“ جواب ملندو: ”بلڪل صحيح آهي، اهو به ڪم ٿي ويندو، بي فڪر ٿي هليا اچو.“

پوءِ بندرگاهه ۾ شام جو پهچڻ ڪري جيتوڻيڪ آفيسون بند هونديون پر سنگاپور آفيس جو ايجنٽ ڪنهن به نموني سان بئنڪ کان اسپتال تائين، جهاز جي مرمت کان اسپيئر پارٽس خريد ڪرڻ تائين جي ڪم جو بندوبست ۽ اڪلاءَ ڪرائي ونندو. بلڪ ڪيتريون شيون ۽ مسئلا بندرگاهه ۾ پهچڻ بعد ياد ايندا يا رونما ٿيندا ته انهن جو به اڪلاءُ سنگاپوري ايجنٽ ڪرائي ونندو.

سنگاپور ۾ گهمڻ جي دلچسپي رهي ٿي

سنگاپور هڪ شهر جيڏو ٻيٽ ۽ ملڪ آهي پر منجهس ڍاڪو کن ته رڳو شپ يارڊ آهن- جتي ننڍا وڏا جهاز ٺهن ۽ مرمت ٿين ٿا. موڪل واري ڏينهن تي به جهاز ۾ خرابي ٿئي ته وقت ضايع ڪرڻ بنا ڪم شروع ڪري ڏيندا. نه ته دنيا ۾ ڪيترا ملڪ آهن جن ۾ سنگاپور جي شپ يارڊن کان وڏا ۽ پراڻا شپ يارڊ آهن پر الله نه ڪري جي اتي جهاز خراب ٿي پوي. پهرين ته وارو نه ملندو ۽ جي وارو مليو ته هڪ ڏينهن جي ڪم کي انگهائي ٿي ڏينهن ڪندا ۽ پوءِ اتو اڌ چانس هوندي ته سمنڊ تي هلي ويلڊ ٿيل پليٽ وري ٽٽڪي نه پوي يا مرمت ڪيل بيرنگ وري نه گرم ٿي پوي يا وائنڊنگ ڪيل موٽر وري نه سڙي پوي. پر سنگاپور جي حڪومت ۽ ماڻهن ملڪ ۾ اينڊڙ جهازين ۽ ٽوئرسٽن کي ڌيان ۾ رکي، ۽ ٻين بندرگاهن جي ڪمزورين مان سبق ۽ فائدو حاصل ڪري پاڻ کي ايڏو ماڊرن ڪري ڇڏيو آهي جو پاڻ به پئسو ڪمائي سگهيا ستابا پيا ٿين ته اينڊڙ ويندڙ جهازي ۽ ٽوئرسٽ به منجهانئس خوش آهن.

مثال طور: جهاز سان واسطو رکندڙ هرهڪ ماڻهو- مالڪ کان وٺي جهاز جي ڪئپٽن ۽ چيف انجنيئر تائين اهو چاهيندو ته سندس جهاز جي مرمت سنگاپور ۾ ٿئي، جهاز جو سيڌو سامان ۽ تيل پاڻي سنگاپور ۾ ورتو وڃي، ان ڪري ڪڏهن ٻئي ملڪ وٽان لنگهندي جهاز کي ڪو مسئلو درپيش ايندو آهي ته جهازران ڪمپني جي هيڊ آفيس وارا يڪدم ٽيليڪس ذريعي جهاز وارن کان پڇندا ته اڳيان سنگاپور تائين ڌڪيو سگهيو پهچي سگهو ته اتان وڃي مرمت ڪرايو ۽ تيل پاڻي به اتان ڪڻو.

جهاز کان علاوه جهازين ۽ ٻين مسافرن لاءِ به سنگاپور ۾ مزو آهي جو سنگاپور ۾ هرهڪ جي پسند جي هر شيءِ ملي ٿي ۽ گهٽ ڊيوٽي ڪري ڇگي سستي آهي. اها ٻي ڳالهه آهي ته گهٽي ڪپت ڪري دڪاندار ساڳيو فائدو بلڪ وڌيڪ ماٽيو وڃي پر خريدار لاءِ مزو ٿيو جو هن کي سنگاپور ۾ هر شيءِ سستي پوي ٿي.

ڪو خريداريءَ ۾ دلچسپي نٿو رکي ته هن جي وندر لاءِ سنگاپور ۾ ٻيون ڪيتريون ئي شيون آهن. مندر مسجدن کان وٺي، لئبررين، جماعت خانا (ڪميونٽي سينٽر) آهن. شراب خانا، بار ۽ Pubs کان وٺي مالش

(Massage) گهر، ناچ گاني جا گهر ۽ ٻيا عياشي جا اڏا آهن. وڏن وڏن اميرن، شهزادن ۽ عرب پتي عربن جي سڪون ۽ خاموشيءَ ۾ ننڊون ڪرڻ لاءِ شهر جي گوڙ گهمسان اندر مانيٽيون هوٽلون آهن جن جي ڪمري جي روزانا مسواڙ هزارين رپيا آهي- جيئن تہ ڊائنسٽي هوٽل، منگ ڪورٽ هوٽل، فونيڪس، رئفلس، حايات ريجسني، پيننشولا هوٽل وغيره.

ان ڪان علاوه هتي جي حڪومت ٻارن توڙي وڏن لاءِ صحتمند وندر ۽ سٺو وقت گذارڻ لاءِ چڙيا گهر، پکين جو پارڪ، مانگر مڇن جو تالاب ۽ ڪيبل ڪار جهڙيون شيون اهڙي تہ سهڻي نموني سان ناهي ڇڏيون آهن جو سنگاپور ۾ جنهن کي وقت ملي ٿو اهو اوڏانهن پڄي ٿو. انهن مان ڪجهہ شيون هتي مختصر طور بيان ڪرڻ بي مقصد نہ ٿيندو جيئن هيڏانهن ايندڙ يا نہ ايندڙ کي گهر ويٺي ٿوري آئيڊيا/ ڄاڻ رهي.

هونءَ تہ سنگاپور جو سڄو ٻيٽ هالا يا ميهڙ تعلقي جيترو مس ٿيندو ۽ سڄو ٻيٽ هڪ ئي شهر 'سنگاپور' آهي. پر حڪومت سنگاپور جي شهر/ ٻيٽ جي مختلف هنڌن کي سڃاڻڻ جي خيال کان ڪيس ننڍين ننڍين حصن ۾ ورهايو آهي ۽ هر حصي ۾ چڱا خاصا شاپنگ سينٽر، ماڻهن جي رهائش لاءِ تمام گهڻا 'گهڻ- ماڙ' فليٽ، ڪميونٽي سينٽر، اسڪول، اسپتالون، راندين جا ميدان ۽ پارڪ ٺهرائي ڇڏيا آهن. جيئن هرهڪ جون گهرجون پنهنجي ئي رهائش واري حصي ۾ پوريون ٿي سگهن. اهڙيءَ طرح ملڪ جي آدمشماري سڄي ملڪ ۾ ٽڙيل پکڙيل رهي ۽ سڀ هڪ هنڌ رئفل اسڪائر، ڪلفرڊ پيئر واري علائقي ۾ ڳهٽ ٿي نہ رهي. مثال طور ڪراچيءَ ۾ ڪورٽن ڪان وٺي بئنڪن، انشورنس ڪمپنين ۽ پوليس جي هيڊ آفيس، ميونسپالٽي، بندرگاهہ، جنرل پوسٽ آفيس، وڏا ڪاليج، جنرل ٽيليفون ۽ تار گهر وغيره هڪ ئي هنڌ هجڻ ڪري ڪراچيءَ جي سڄي شهر جو لوڊ فقط بندر روڊ ۽ ميڪلوروڊ وارن حصن تي آهي.

سنگاپور جا مختلف علائقا

هاڻ مڙيئي جيڪي نوان علائقا، گلشن اقبال، نارٿ ناظم آباد، ڊفينس سوسائٽي ٿيا آهن انهن ۾ ڪجهہ سهوليتون ۽ رهندڙن جي گهرج مطابق ڪجهہ

شيون ٺاهيون ويون آهن. سو هتي سنگاپور کي مختلف حصن ۾ ورهائي هر حصي ۾ نئين ڪالوني ۽ ان جي ضرورت پٽاندر شيون ٺاهيون ويون آهن. سنگاپور جي سرڪار اهي نوان علائقا يا بستيون ڪجھ اهڙي اسٽائيل ۾ ٺهرايون آهن جيئن ڪراچيءَ جي شهر ۾ آغا خاني (اسماعيلين) جا فليٽس: ڪريم آباد، نظاري، حسين آباد وغيره ۾ آهن. اهي هميشه شهر کان پري جتي اجا آبادي نه هجي اڏاوت ڪري رهڻ شروع ڪندا. پهرين ڪراچي جڏهن نظام آباد ۽ لالو کيت ٺائين هئي ان وقت اڄ جو نارٿ ناظم آباد ۽ ڪريم آباد وارو علائقو ويران هو. آغا خانين اتي پٽ وٺي پنهنجن ماڻهن لاءِ ڪئين فليٽن واريون عمارتون ۽ دڪان ٺهرائي رهڻ شروع ڪيو، هڪ جماعت خانو، اسپتال ۽ ڪميونٽي سينٽر پڻ. نتيجي ۾ اهي هنڌ هڪدم آباد ٿي ويا ۽ پوءِ انهن کي ڏسي ان علائقي ۾ ٻيا ماڻهو به رهڻ لڳا ۽ ڏسندي ئي ڏسندي ڪراچي شهر اندر اهي علائقا هاڻ نندا شهر ٿي ويا آهن ۽ ڪراچي جيڪا شروع ۾ فقط کياماڙي، چاڪيواڙه، کارادر، ميٺادر ۽ بولٽن مارڪيٽ هئي سا هاڻ وڃي سپر هاءِ وي کان لڳي آهي- يعني وڃي ٿي حيدرآباد جي ويجهو ٿيندي. اهڙي طرح اصل سنگاپور شهر فقط ڏکڻ وارو سمنڊ جو پاسو آهي جنهن ۾ آرچرڊ روڊ کان وٺي هاءِ اسٽريٽ، رئفل اسڪائر، سرنگون روڊ جو ڪجھ ڏاکڻو حصو، شينٽن وري ڪلفرڊ پيئر وغيره اچن ٿا. باقي ٻيٽ جو اتراهون حصو جيڪو اڳيان وڃي ملائيشيا جي سرزمين سان پُل (Cause Way) ذريعي ملي ٿو جهنگل، ٽڪرين ۽ دلدل سان ڀريل هو. هاڻ ويجهڙائي وارن سالن ۾ حڪومت هن ٻيٽ جي هڪ هڪ ٽڪر کي صحيح ڪرائي ان تي پنهنجي (سرڪاري) خرچ سان هزارين فليٽ ٺهرائي هر ٻي گهر سنگاپوريءَ کي تمام گهٽ قسطن تي رهائش لاءِ آڇ ڪئي آهي. اها قسط ڄڻ مسواڙ وانگر ٿي ۽ فليٽ جي قيمت جيترا پئسا پورا ٿيڻ تي اهو فليٽ ان حوالي. فليٽن جي هيٺ يا ڀر ۾ دڪان، اسڪول، اسپتالون، ڪميونٽي سينٽر وغيره پڻ سرڪار ٺهرائي ڇڏيا آهن جيئن اتي جا رهاڪو ضروري ۽ روزمره جي گهرجن لاءِ پري وڃڻ بدران اتي ئي پوريون ڪري وٺن. ساڳي وقت پراڻي شهر- يا ڪٽي چئجي ته شروعاتي شهر واري حصي سان ڳنڍڻ لاءِ رستن جي پڻ جار وڇائي ڇڏي آهي. جيئن ڪنهن کي اصلي شهر واري حصي ۾ وڃڻو به پوي

تہ وقت ضايع نہ ٿئي جو سنگاپورين جو اهو Moto آهي تہ وقت پئسو آهي. سو پئسي وانگر وقت کي هرگز اجايو نہ وڃائجي.

سنگاپور حڪومت پنهنجن ماڻهن لاءِ جتي ٻيون سهوليتون مهيا ڪيون آهن اتي هر علائقي جي ماڻهن جي مذهب ۽ زبان جو پڻ خيال رکيو آهي. ايتريقدر جو هر علائقي ۾ جتي مسلمان گهڻا آهن، اتي خوبصورت مسجد ٺهرائي آهي ۽ جتي چيني يا هندو گهڻا آهن تہ اتي انهن جو عبادت گهر- مندر، پگوڊا وغيره ٺهرائي ڏنو آهي. نتيجي ۾ اهي نيون اُپريل وستيون ايتريون ئي ماڊرن ۽ سهوليت واريون آهن جيترو شهر جو پهريون/ اصلوڪو علائقو آهي.

بهرحال انگ موڪيو، ووڊ لئنڊس، تمپين، جورونگ ٽائون، بڪت بانوڪ، توئا پايہ، ني سون وغيره سنگاپور جون نيون وستيون/ علائقا/ ڪالونيون/ شهر (Towns) آهن- جتي هاڻ هرڪو سهوليت آهر شاپنگ ڪرڻ ۽ گهمڻ ڦرڻ لاءِ وڃي ٿو. ووڊلئنڊس وارو حصو بلڪل ملائيشيا جي پر وارو آهي جتي بيهي ملائيشيا جي سرزمين ۽ آخري شهر جوهوربارو جون ڏگهيون عمارتون ڏسي سگهجن ٿيون. اتي (ووڊلئنڊس ۾) ملائيشيا جا ماڻهو بہ اچن ٿا. هوائي جهاز رستي سنگاپور ۾ آيل مسافر گهڻو ڪري آرچرڊ روڊ، هاءِ اسٽريٽ، پيپلس پارڪ وارن پاسن ۾ شاپنگ ڪن ٿا. انڊيا، پاڪستان يا يورپ پاسي کان آيل پاڻيءَ جا جهاز ويسٽ ڪوسٽ پاسي بيهڻ ڪري جورونگ وارو حصو ڪين ويجهو پوي ٿو ۽ جپان، چين، ڪوريا کان اينڊڙ پاڻيءَ جا جهاز گهڻو ڪري سنگاپور ۾ ايسٽ ڪوسٽ پاسي لنگر انداز ٿين ۽ انهن کي چانگي ٽائون ۽ ڪيپل وارو علائقو ويجهو ٿئي.

اڄ کان ڏهہ ٻارهن سال اڳ چانگي هڪ ننڍڙو ڳوٺڙو هو ۽ هاڻ نہ فقط چانگي ۾ پر سنگاپور جي هر علائقي ۾ جديدپڻو نظر اچي ٿو. سنگاپور ۾ پهرين ٽرئفڪ جام ٿيڻ جو وڏو مسئلو رهندو هو ٻيٽ جي اوپر پاسي کان اولهہ ڏي ايندي ويندي وچ شهر/ اصلوڪي شهر مان لنگهڻو پوندو هو جتي گهڻي ٽرئفڪ ڪري وقت ٿي لڳو. ان مسئلي کي منهن ڏيڻ لاءِ سنگاپور وارن گهڻن ئي ملڪن جا عالم انجنيئر گهرايا. آخر جپانين صلاح ڏني تہ سمنڊ جو ڪجهہ حصو مٽيءَ سان پري ان مٿان سپر هاءِ وي (ايڪسپريس وي) ٺاهيا وڃن جيئن ٽرئفڪ شهر بدران تيز رفتاريءَ سان سمنڊ مٿان ٿهيل رستي تان هلي

وڃي. لڪت ۾ اهو آسان هو پر سمنڊ کي ڪيئن پرڄي. ان لاءِ پر پاسي ۾ هڪ ٻہ جبل هئا جن کي ڍاهي ان جي مٽيءَ سان سمنڊ کي پرٽو هو. پر سمنڊ کان پري هجڻ ڪري اهو ڪم ٽرڪن ذريعي تہ سالن جا سال کائي ها. ان ڪري سمنڊ پرڻ جي اها ترڪيب سوچي ويئي تہ مٽيءَ کي ٽرڪن بدران ربڙ جي ڊگهن بيلٽن ذريعي جبل کان سمنڊ تائين آڻجي. اهو جيتوڻيڪ وڏو پروجيڪٽ هو پر حڪومت ڏٺو تہ ان مان فائدو ئي فائدو آهي. سو ڪروڙها ڊالرن جي خرچ سان اهو ڪم جپانين کان مڪمل ڪرايو ويو. جتي جبل هئا اتي هاڻ لسو پٽ ٿاهي رهائش لاءِ وڏيڪ نوان علائقا ٺاهيا ويا آهن.

ووڊلئنڊس جهڙن علائقن ۾ تہ گهاٽو جهنگل هو جنهن کي ڪٽرائي ڪيس ماڊرن شهر جو روپ ڏنو ويو آهي. ڪن ڪن هنڌن تي سمنڊ اندر تائين آيو ٿي. اهڙن هنڌن کي ٻاهران بند ڪرائي خوبصورت ڍنڍون ٺاهيون ويون آهن جن ۾ اڄڪلهہ مينهن جو مٺو پاڻي گڏ ٿئي ٿو.

سنگاپور ۾ پکين جو پارڪ

سنگاپور ۾ ٻارن ۽ وڏن لاءِ ڪجهہ ڏسڻ جون جايون هن ريت آهن:

جورانگ برڊ پارڪ (Jurong Birds Park): پڃرن ۾ بند ٿيل مختلف قسمن جا جانور ۽ پکي تہ هر ملڪ جي چڙيا گهر ۾ عام آهن پر سنگاپور جي جورانگ برڊ پارڪ ۾ فقط پکي ئي پکي آهن. ڪي پڃرن ۾ بند تہ ڪي آزاد. دنيا جي چند سهڻن پارڪن مان هڪ، هي پارڪ، جورانگ ۾ احمد ابراهيم روڊ تي آهي. جورانگ سنگاپور ٻيٽ جو الهندو حصو آهي. آرچرڊ روڊ کان پارڪ تائين ٽئڪسي ڇهہ ست ڪن ڊالر وٺي ٿي. پارڪ ۾ پکين جو تعداد ٽي هزار ڪن ڇيو وڃي ٿو. جيڪي چار سئو ڪن مختلف نمونن جا آهن. پارڪ جي پکيڙ ويهہ ڪن هيڪٽر ٿيندي. پارڪ جو پَٽ سڌو هجڻ بدران جبل ۽ ماٿرين وارو آهي ۽ نهايتُ خوبصورت وڻن، ڇٻرن ۽ گلڪارين سان جهنجهيو پيو آهي. منجهس ڪي پکي وڏن پڃرن ۾ آهن تہ ڪي ذاتيرا طوطن جهڙا ڳرا ۽ گهٽ اڏام وارا ائين ئي وڻن جي ٽارين تي ڇڏيا ويا آهن. پينگئن جهڙن ڪيترن ئي نظر نہ ايندڙ پکين کي هن پارڪ ۾ ڏسڻ جو موقعو ملي ٿو نہ تہ اهڙا پکي فقط 'نئشنل جاگرافڪ' رسالي جي صفحن تي ڏسي سگهجن ٿا يا خواب ۾. اهڙا رنگين وڏا

طوطا- چهچ ڳاڙهي، اڇي، ڪارسري رنگن جا، يا وري قسمين قسمين جيئرا جاڳندا عقاب، باز ۽ ٻيا پهاڙي پکي گهٽ ۾ گهٽ ڪڏهن آسمان ۾ يا باغن ۾ اڏامندي مون تہ نہ ڏٺا آهن. (ڪنهن اهڙي پکيءَ مون کي واٽ ويندي ڏٺو هجي تہ اها ٻي ڳالهہ آهي.) هي پارڪ ٻارن لاءِ تہ نهايت ئي دلچسپ آهي ۽ ڪو ٻارن سان گڏ سنگاپور اچي تہ ان کي هي پارڪ ضرور ڏسڻ کپي پوءِ جي سندس دل پکي ڏسڻ تي نہ چوي تہ ٻلي نہ ڏسي ۽ ٻارن ٻچن کي چڙدي ڏي تہ اڏامندڙ پکي ٻيا ڏسن. پاڻ اسڪرٽن ۽ گوڏين ۾ چيني ۽ ملئي ڇوڪريون ويٺو ڏسي. هونءَ باٽني ۽ زولاجي جي شاگردن کي هن پارڪ جا جهونا ۽ ناياب وڻ ٻوٽا پڻ پسند ايندا.

پارڪ ۾ هڪ اهم شيءِ اِها بہ آهي جو هن ۾ رات وارا پکي پڻ آهن. يعني اهي پکي جيڪي ڏينهن جو تہ ڊنل جاين، اونداهين ڇُرن ۽ پراڻن وڻن جي ڏارن ۾ لڪي ننڊون ڪن ٿا پر سج لهڻ کان پوءِ اونداهہ ٿيڻ تي سندن چرپر شروع ٿئي ٿي. مثال طور چبرا، چڪور، چمڙا وغيره. انهن پکين جا ڪيترائي نمونا هلڪي ميرانجهڙي روشني ۾ پڃرن ۾ رکيا ويا آهن ۽ ڏسندڙن جي پاسي انهن پڃرن اڳيان ٿلهو شيشو ڏنل آهي. جيئن ڳالهائڻ جو آواز بہ هنن تائين نہ پهچي. هنن پکين جو فوٽو ڪڍڻ جي بندش آهي ڇو جو ڪئميرا جي فليش تي هو ڊسٽرپ ٿي سگهن ٿا. سج لٿي کان پوءِ جيئن ئي پارڪ بند ٿئي ٿو تہ انهن پکين جي پڃرن جون بتيون ٻاري ڏينهن ڪري ڇڏين ٿا. جيئن هو پڃرن ۾ اڏامڻ بدران هڪ هنڌ ڪنڊ پاسي ۾ سمهي رهن.

پارڪ کي بين الاقوامي ٿچ ڏيڻ لاءِ آسين (Asean) ملڪن جي پکين کان علاوه ٻين ملڪن جا پکي پڻ رکيا ويا آهن جيئن تہ اڇي ڪلنگيءَ وارو ڪلٽو پکي، آسٽريلين EMU، تائيوان جو مئگپائي پکي، پيڪنگي (چيني) ابابيل، برازيلي رابن، جپاني بنتام، نيوگني جا مختلف ڪاسو وري پکي، ملئي عقاب ۽ چبرا، ۽ ڏکڻ قطب جا پنگئن پکي، وغيره وغيره. هڪ هنڌ موڳا ڳيرا بہ ڇڳي رهيا هئا جن کي پاڻ بختيارپور يا ٻوبڪن جا ڳيرا چئي سگهون ٿا.

مون هي پارڪ گهٽو اڳ ڏٺو هو جڏهن هڪ دفعي مرمت لاءِ جهاز کي سنگاپور آندو ويو هو. تڏهن هن پارڪ جي شايد ٽڪيٽ نہ هئي پر هاڻ ٻڌجي پيو تہ وڏي ماڻهوءَ جي ٽڪيٽ ساڍا ٽي ڊالر ۽ ننڍي ٻار جي ڏيڍ ڊالر ڪن رکي ويئي آهي. فوٽوءَ لاءِ ڪئميرا ڪٽي وڃڻ جي ڊالر يا اڌ کن ٻي آهي.

سنگاپوري طوطا سڪرات ۾ هئا

ڪئميرا تان ياد آيو تہ هن پارڪ جو هڪ هنڌ سڄو جاريءَ سان ڍڪي هڪ وڏو پڃرو Walk in Aviary ناهيو ويو آهي جنهن ۾ ڪئين سوين وڻ پڻ اڃي وڃن ٿا ۽ ماڻهن جي هلڻ لاءِ رستا ۽ پليون پڻ ناهيون ويون آهن. جاري بہ سئو ڪن فوٽ مٿي لڳل آهي ان ڪري پکي آزاديءَ سان هن وڏي پڃري منجهہ اڏامي وڻن تي ويهن، بيضا لاهين ۽ ٻچا ڪن. هڪ وڏو هٿرادو آبشار، پاڻيءَ جو واٽر ڪورس ۽ ڍنڍ پڻ ان پڃري اندر ٺاهي ويئي آهي جيئن پاڻيءَ جا پکي پڻ آزاديءَ سان ان محدود ٽڪري ۾ هلي چلي سگهن. چوڌاري وڏو گاهہ ۽ گهاٽا ٻوٽا ۽ ٻوڙها پڻ آهن جن ۾ تترن جهڙا پکي پنهنجائي محسوس ڪري سگهن. هن وڏي پڃري Walk in Aviary ۾ پکين جو ايڏو تہ وڏو تعداد آهي (ڙڳو مور ڍيلون ئي سئو ڪن آهن) جو جتان لنگهہ رستي جي ڪپرن تي، وڻن تي، گاهہ مٿان هڪ ئي وقت ڪيترن ئي قسمن جا پکي لاتيون لوندي نظر اچن ٿا. سندن ڪاڏو خوراڪ ماڻهن جي لنگهڻ واري رستي پرسان ئي رکن ٿا، سو لنگهندڙ انهن پکين کي بلڪل ويجهڙائيءَ تان ڏسي سگهن ٿا. پکي بہ هري ويا آهن ۽ ماڻهن کي ڏسي اڏامن نٿا. سو اتي ان پکين جي پڃري (Aviary) ۾ ڏٺم تہ هڪ آمريڪن ڪئميرا تي وڏا وڏا لينس هٽي هڪ ڊگهي اسٽينڊ تي ڪئميرا بيهاري تمام سنجيدگي ۽ غور سان هڪ هڪ پکيءَ جو فوٽو ڪڍي رهيو هو. مون کي اوچتو ڌيان ۾ اچي ويو تہ نہ ڄاڻ هي ڪنهن رسالي جو فوٽو گرافر نہ هجي. نيٺ هڪ هنڌ پارڪ جي هوٽل ۾ چانهہ تي گڏ ويهڻ وقت پڇيومانس تہ ڪلي هائوڪار ڪيائين ۽ ان آمريڪن رسالي جو نالو ٻڌائي چيائين تہ هن کي ان رسالي وارن نيويارڪ کان هيڏانهن خاص ان ڪم لاءِ موڪليو آهي تہ وڃي ملائيشيا، برما، انڊونيشيا ۽ پاپئانيوگني جي جهنگلن ۾ اتي جي پکين جا فوٽو ڪڍي اچي. سو اتي جي جهنگلن ۾ ڀٽڪڻ بدران هن اتي جي پکين جو هتي سنگاپور ۾ فوٽو ڪڍڻ جو هي آسان طريقو ڪڍيو آهي. ”باقي ڏينهن آئون هتي هوٽل ۾ آرام ڪندس. رسالي جي ايڊيٽر يا پڙهندڙن کي ڪهڙي خبر تہ هي فوٽا پڃرن ۾ رهندڙ پکين جا آهن يا برما جي جهنگلن جا.“ هن ٻڌايو.

پکين جو هي پارڪ ايڏو وڏو آهي جو جيڪو صبح جو جاگنگ نہ ڪري

آيو هجي، اهوئي وينو ڪڙيون هٽي. سڄي پارڪ کي ڏسڻ لاءِ پارڪ طرفان ٽرام ڪارون پڻ هلن- جن کي ٽريڪٽر ڇڪين. اهي ’ٽرام ڪارون‘ ڊالر جي ٽڪيٽ تي سڄي پارڪ جو سير ڪرائين.

روزانو پارڪ ۾ شام جو ٽي بجي ڏاري پکين جو شو- کيل تماشو مفت ڏيکارين جنهن ۾ ڳرا ڳرا پکي هارن بل (Horn Bill) جهڙا ۽ ڳاڙهن اڇن پوڙهن طوطن جهڙا ’ائڪٽر پکي‘ ڪرتب ڪري ڏيکارين. مثال طور طوطن ۾ ڪو باسڪٽ بال کيڏي، ڪو توب هلائي، ڪو سائيڪل جي سواري ڪري، ڪو جهنڊو چاڙهي، ڪو راڪٽ ذريعي چنبِ تي مٿي وڃي واپس ڏوپ چٽيءَ ذريعي موٽي، ڪو ڪيبل ڪار ۾ چڙهي ڏيکاري. ٽي سگهي ٿو ته اڄڪلهه اڃا به گهڻا ۽ نوان نوان ڪرتب ڏيکاريندا هجن جو ٻه چار سال اڳ جڏهن مون اهو شو ڏٺو هو ته ڪرتب ڪندڙ رنگين وڏن طوطن مان ٻه چار ذري گهٽ سڪرات جي ويجهو هئا ۽ ايڏو وزني ۽ پوڙها ٿي چڪا هئا جو هنن کان اڏامڻ ته بنهه ڪونه ٿي پڄيو پر هلڻ کان به هلاڪ هئا.

ڪرتب ڏيکاريندڙ همراهه جي پهرين سڏ تي مجال آهي ڪو طوطو پڄري يا چڪي مان لهي اچي. پوءِ ٻئي يا ٽئي سڏ تي ’جاني‘ (نر طوطي جو نالو) ۽ ’ملاڪا‘ (مادي طوطي جو نالو) هڪ پراڻي رڪيل ٽڙ جي ٻر مان نڪري پهرين ٽپ ڏيئي ٽيبل تي ٽي لٿا. پوءِ ڪرتب ڪندڙ همراهه وٽ پهچڻ لاءِ اڏامڻ بدران ٻرانگون ڀري ’واڪ‘ ڪري ٽي ويا. سو ظاهر آهي ته چار سال اڳ جا اهي پوڙها جاني ۽ ملاڪائون ته هينئر تائين مرحوم ۽ مرحياتون ٿي چڪيون هونديون.

هي پارڪ صبح جو نائين کان ڇهين تائين کليل رهي ٿو ۽ سنگاپور جي بس نمبر 250 شهر کان پارڪ تائين وڃي ٿي.

سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار جو ڪِرڻ

ڪيبل ڪار منهنجي خيال ۾ اهڙي تفريح آهي جنهن ۾ نه فقط ايشيائي ملڪن جا پر يورپ، آمريڪا، آسٽريليا جا ٽوئرسٽ پڻ چڙهن ٿا. چو ته گذريل سال انهن ڪيبل ڪارن جو رسو (Cable) ٽٽڻ ڪري، ڪيبل ڪار جا جيڪي مسافر مري ويا هئا، تن ۾ اڌ کان وڌيڪ آمريڪن ۽ آسٽريلين هئا.

ڪيبل ڪار هڪ ننڍڙي ڏولي ڇهه ڪن ماڻهن جي ويهڻ جيتري ٿئي ٿي، جيڪا تمام مٿي بلنديءَ تي ڇڪيل لوهي رستي تي هڪ هنڌ کان ٻئي هنڌ تائين گهرڪي هلي. جن ملڪن ۾ جبل ٿين ٿا اتي هڪ جبل جي چوٽيءَ کان ٻي جبل جي چوٽيءَ تائين اهي ڪيبل ڪارون هلن. جيئن جپان ۽ سئٽزرلئنڊ پاسي. پاڻ وٽ پڻ اسلام آباد ايوبيه ۾ آهي. هتي سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار سنگاپور جي وڏي ٻيٽ کان مسافر کڻي سمنڊ ٽپائي ٻئي پاسي سينتوسا نالي هڪ ننڍڙي ٻيٽ تي وڃي لاهي ٿي. سنگاپور پاسي هيءَ ڪيبل ڪار مائونٽ فيبر- فيبر جبل تان شروع ٿئي ٿي- جيڪا سندس پهرين اسٽيشن سڏجي ٿي. اها فيبر روڊ تي آهي. شهر کان ڏهه پندرهن منٽن جو مفاصلو آهي ۽ ٽئڪسي جو ڀاڙو پنج ڇهه ڊالر ٿئي ٿو. هونءَ شهر کان ڪيترين ئي بسون پڻ وڃن ٿيون. جيئن ته ڏهون، ويهون، ٽيهون، ايڪهٺون ۽ هڪ سئو پنجويهون نمبر بس. فيبر جبل جي چوٽيءَ تي فقط بيهي سڄي سنگاپور ٻيٽ ۽ ڀرسان سمنڊ جو نظارو ڪرڻ ئي هڪ دل لڀائيندڙ شيءِ آهي. پر ڪيبل ڪار ۾ ويهي سينتوسا ٻيٽ تائين وڃڻ ۾ اوسي پاسي جي ٻين ننڍڙن ٻيٽن ۽ چوڌاري سمنڊ جو نظارو غور سان ڪرڻ جو موقعو ملي ٿو. هونءَ ته سنگاپور پاڻ به هڪ ننڍڙو ٻيٽ آهي پر سندس اوسي پاسي ان کان به ننڍا ننڍا- ڪي ته ڪٽ جيڏا به، چوونجاهه ٻيٽارا آهن. ان کان علاوه ڪيبل هڪ اهڙي هنڌان به لنگهي ٿي جنهن هيٺان سمنڊ جو اونهو چئنل آهي ۽ پاڻيءَ جا وڏا وڏا جهاز سنگاپور ڏي ايندا ويندا نظر اچن ٿا. ڪيبل ڪار وارو رسو جهازن جي ڪوهن کان گهڻو مٿي ڇڪيل آهي ۽ جيڪڏهن ڪنهن جهاز جا ڪوها وڏا آهن ته ان کي هن پاسي کان لنگهڻ جي اجازت بلڪل نه آهي. پر گذريل سال دردناڪ حادثو ٿيو. مرمت لاءِ هڪ جهاز Entiwetok نالي جنهن جا پنهنجا ڪوها (Masts) هتان لنگهڻ وقت اتاهان نه هئا. سو ڪيبل ڪار جي رسن هيٺان 1981ع ۾ لنگهي سنگاپور جي ڪيپل شپ يارڊ ۾ ويو. مرمت کان علاوه پروگرام موجب ان جهاز ۾ ڪيترين ئي وڏيون ردو بدليون (Conversion) پڻ ٿيون جيئن هو ٻئي ڪارگو کان علاوه ڊرلنگ مشينون (سمنڊ تي تيل کوٽڻ جا اوزار ۽ Rigs پڻ کڻي سگهي. بهرحال اهو ڪم ائين هو جڻ گهر جو ڪجهه حصو ڊاهي، پٽيون ۽ ڇت مضبوط ڪري ماڙي اڏائجي. اهو ڪم به

سال کن هلندو رهيو. ان بعد جڏهن جهاز شپ يارڊ (ورڪشاپ) مان نڪتو تہ هڪ تہ ان جي اوچائي ٿوري وڌيل هئي جيڪا لهندڙ وير (Ebb) ۾ ڪيبل ڪار جي رسن کي بلڪل نہ ڇهي سگهي ها پر جهاز جنهن وقت لنگهي رهيو هو ان وقت وڌي وير (High Tide) چڙهيل هئي جنهن ڪري جهاز ڪجهہ مٿيرو ٿي ويو ۽ سندس کوها ڪيبل ڪار جي رسيءَ ۾ وچڙي پيا. جهاز جيئن جيئن اڳيان رڙهندو ويو تيئن تيئن رسو ڇڪبو ويو ۽ آخر گهٽو سيٽجڻ ڪري وڃي پيو ۽ ست کن ڪيبل ڪارون جيڪي ان وقت هلي رهيون هيون هيٺ ڪري پيون. ڪي سمنڊ ۾ ڪريون تہ ڪي سنگاپور پيٽ جي رستن ۽ گهاٽن وڻن ۾ ٽڙي پکڙي ويون. جيتوڻيڪ مدد لاءِ هڪدم فائربرگيڊ، هيليڪاپٽر ۽ اسپيڊ لانچون پهچي ويون پر ان هوندي بہ ست ماڻهو اتي مري ويا ۽ تيرهن سخت زخمي ٿي پيا. هڪ ننڍڙو ٻار جيتوڻيڪ سمنڊ ۾ اچي ڪريو پر هيليڪاپٽر ذريعي ان کي ٻڏڻ کان بچايو ويو.

ڪيبل ڪار جي تواريخ

جهاز جي ان غلطيءَ ۾ ڪنهن جو ڏوهہ ٿي سگهي ٿو ڪجهہ چئي نٿو سگهجي. هڪ ماڻهوءَ يا اداري جو بہ ڏوهہ چئي سگهجي ٿو تہ گهٽڻ جو بہ. مثال طور مٿان کان وني ڏسجي تہ پهرين ڳالهہ ڪيبل ڪار جا رسا اتان لنگهائڻ ئي نہ گهربا هئا جڏهن جهاز هيٺان لنگهن ٿا. پر ساڳي وقت ان اداري جو ڏوهہ بہ نٿو چئي سگهجي جو آخرڪار اها ڪيبل ڪار گذريل ڏهن سالن کان پئي هلي ۽ هيٺان لنگهندڙ جهاز بہ خيال سان هليا پي. تہ پوءِ ڏوهہ ان جهاز جي ڪئپٽن جو چئي سگهجي ٿو جنهن کي گهٽ ۾ گهٽ پنهنجي جهاز جي عضون جي تہ چڱي ريت پروڙ هجڻ گهرجي تہ ڪهڙو ننڍو ٿي ويو آهي ۽ ڪهڙو وڏو! ساڳي وقت پائليٽ جو ڏوهہ بہ چئي سگهجي ٿو جيڪو ان وقت جهاز کي شپ يارڊ (ورڪشاپ) کان ٻاهر ڪڍي رهيو هو. قاعدي موجب پرائي جهاز کي هلائڻ کان اڳ پائليٽ کي ان جهاز جي ڊيگهہ، ويڪر، اونهائي، بلندي، تور، انجڻ جي رفتار وغيره پڇڻ کپي ۽ پوءِ جهاز تيائڻ لاءِ هائوڪار ڪرڻ کپي. بندرگاهہ وارن جو بہ ڏوهہ چئي سگهجي ٿو جن اهڙي جهاز کي وڏي وير ۾ لنگهڻ کان منع نہ ڪئي. جهاز کي ڇڪڻ وارن ٽگ- بوٽ (Tug Boats) جو بہ

ڏوهہ چئي سگهجي ٿو. وغيره وغيره.

بهرحال ان بعد سنگاپور وارن آئيندي جي حفاظت لاءِ جهازين توڙي بندرگاهہ وارن لاءِ قاعدا قانون سخت ڪري ڇڏيا آهن ۽ هاڻ پائليٽ اجا بہ وڌيڪ پڙهيل ڳڙهيل ۽ قابل ڪٽڻ لڳا آهن جن جو دنيا جي مختلف سمنڊن تي ڪئپٽن جي عهدي تي جهاز هلائڻ جو گهڻو تجربو هجي. ان مان ملاڪا (ملائيشيا) ۾ رهندڙ اسان جي هڪ ڪليگ ڪئپٽن هرداس کي فائدو ٿيو جو سنگاپور بندرگاهہ جي چونڊ ۾ هو بہ ڪجي ويو ۽ ملائيشيا مان اسان وٽان نوڪري ڇڏي ڏنائين. اڄڪلهہ هو سنگاپور ۾ رهي ٿو جتي رهڻ جو اسان مان ڪنهن کي شوق هجي يا نہ پر هن کي ۽ سندس زال کي تمام گهڻو هو.

سنگاپور ۾ ڪيبل ڪار سسٽم جو ڪم سئٽزرلئنڊ جي هڪ انجنيئر مسٽر وان رال (Von Roll) جي سپردگيءَ ۾ سنگاپور حڪومت 1973ع ۾ شروع ڪرايو ۽ پندرهين فيبروري 1974ع کان ڪيبل ڪارون هلڻ شروع ٿيون هيون. هي رسو سنگاپور ٻيٽ کان سينتوسا ٻيٽ تائين اٽڪل بہ ڪلوميٽر ٿيندو. جنهن تي اٽڪل چاليهہ کن ڪيبل ڪارون اچن وڃن ٿيون. سندن رفتار ٽي ميٽر في سيڪنڊ آهي. ۽ اينڊڙ ويندڙ رسيون (Cables) هڪ ٻئي کان سادا پنج ميٽر پري آهن. ڪيبل ڪارون (ڏوليون) اليڪٽرڪ ذريعي ڇڪجن ٿيون ۽ هرهڪ ڪار سادا چار سئو ڪلو وزن کڻي سگهي ٿي- يعني ڇهن ماڻهن کان علاوه منجهس هڪ بہ ننڍا ٻار بہ ويهي سگهن ٿا. هونءَ ان حفاظت جو پهلو (Factor) تمام وڏو رکيو ويو آهي. ان ڪري هڪ تہ انهن جي رفتار مقرر حد کان نٿي وڌي، نہ پاڻهي رسا ٽٽي سگهن ٿا ۽ نہ وري ڪا ڏولي اڌ رستي تي ٽنگجي بيهي سگهي ٿي.

سينتوسا ٻيٽ گهمڻ

سينتوسا ٻيٽ ۽ سنگاپور جي ٻيٽ جي وچ ۾ اڌ ڪلوميٽر کن جو ساموندي فاصلو آهي ۽ فيري، ٻيڙي، لانچ ۽ ڪيبل ڪار ذريعي اتي وڃي سگهجي ٿو. سينتوسا ملئي لفظ آهي جنهن جي معنيٰ آهي 'سڪون'- يعني آرام ۽ سڪون جو ٻيٽ. هونءَ تہ هن بہ ميل کن ڊگهي ۽ ميل کن ويڪري ٻيٽ جي ڪابہ اهميت نہ هئڻ کپي- خاص ڪري هن علائقي ۾ جتي ميلن

تائين ان کان بہ تنديا وڏا هزارين پيٽ انڊونيشيا، ملائيشيا ۽ فلپائين تائين پکڙيا پيا آهن. پر سنگاپور وارن گهمڻ لاءِ آيل ٽوئرسٽن ۽ سياحن جي وندر لاءِ هن پيٽ تي پڻ ڪجهہ شيون ناهي ڇڏيون آهن جيئن هو پنهنجي وطن وڃي ڪجهہ تہ پنهنجن دوستن يارن کي چئي سگهن تہ اسان هي بہ ڏٺو هو بہ ڏٺو. هر شيءِ وانگر هن پيٽ تي گهمڻ جي بہ ڪافي ٽڪيٽ رکيل آهي ۽ آيل مسافرن مان هن ملڪ جي روزانو وڏي ڪمائي ٿئي ٿي. ان کان علاوه پيٽ تي پهچڻ لاءِ ٽئڪسي جو ڀاڙو يا ڪيبل ڪار جي ٽڪيٽ تي خرچ ڏار تہ هوٽلن ۾ کائڻ پيئڻ تي ڏار. ڪڏهن ڪڏهن ههڙن ملڪن ۾ پئسي ڪمائڻ جا هي نمونا ڏسي دل چاهيندي آهي تہ اسان جي ملڪ ۾ خبر ناهي ڇا ڇا ڏسڻ لاءِ پيو آهي، رڳو ڪنهن نموني سان هر شيءِ ناهي، جوڙي، سڌاري صحيح طرح اشتهار بازي ڪئي وڃي ۽ آيل مسافرن جي امن امان جو بندوبست رکيو وڃي (جيڪا ڳالهہ سڀ ۾ اهم آهي) تہ اسان جو ملڪ ٽوئرسٽ- انڊسٽريءَ مان ڪافي ڪمائي سگهي ٿو.

سينتوسا پيٽ تي ننڍين ۽ وڏن جي وندر لاءِ جيڪي شيون آهن انهن مان هڪ تہ مونو ريل (Mono Rail) آهي. مونو ريل عام ريل گاڏيءَ جهڙي ٿئي ٿي. فرق رڳو اهو آهي تہ اها ٻن پٽڙن (Rails) بدران هڪ ئي پٽي تي هلي ٿي. هن ريل ذريعي سڄي سينتوسا پيٽ جو سير ڪري سگهجي ٿو.

ان کان علاوه هڪ گولف گرائونڊ جيڪو اسان جهڙن غريب ملڪن جي غريب ماڻهن لاءِ ڪٿي اهميت نٿو رکي پر يورپ جي ڳتيل ملڪن جي امير ماڻهن لاءِ وڏي عياشي سمجهيو وڃي ٿو ۽ گولف راند کيڏڻ جا شوقين پنهنجن ملڪن ۾ پٽ (زمين) جي کوٽ سبب يا گهڻي سيءَ ڪري چپر جي نہ ٿيڻ ڪري هن پاسي ڪاهيو اچن. ويندي برونائي ملڪ جي آزادي واري موقعي تي جڏهن انگلينڊ جو شهزادو چارلس برونائيءَ ۾ آيو تہ پاڻ سان گولف کيڏڻ جو سامان بہ کڻي آيو ڇو تہ گهڻي بارش ۽ کيڏڻ جي وڏن ميدانن ڪري هي علائقا پارهوئي تمام گهڻو سرسبز ۽ گولف راند جي لائق آهن.

ٻارن يا وڏن لاءِ سائيڪلون هلائڻ يا اسڪيٽنگ ڪرڻ لاءِ تمام ڊگها پڪا رستا ٺهيل آهن جيئن سائيڪلنگ جا شوقين پنهنجو شوق پورو ڪري سگهن. ان کان علاوه چوڏاري سمنڊ جا تانگها ڪنارا هجڻ ڪري ترڻ، ٻيڙي هلائڻ يا

سرفنگ جھڙا شوق پورا ڪري سگھجن ٿا.

سينتوسا ٻيٽ تي Wax Museum ميڻ جا ٺهيل بوتا پڻ رکيل آهن جيئن لنڊن ۾ مئڊم تشو جو عجائب گهر آهي. هي ان جيڏو ته نه آهي پر مڙيئي جن اهو نه ڏٺو هجي اُهي هي ڏسي سڌ پوري ڪري سگهن ٿا. منجهس ٻي وڏي لڙائيءَ جون اهم شخصيتون- خاص ڪري جپاني هوبهو ساڳين شڪلين ۾ قدبت ۾ ميڻ جا ڏيکاريل آهن. 15 مئي 1942ع تي انگريزن جپانين جي آڏ مڃي ۽ لکت پڙهت ۾ انگريزن سنگاپور جو ٻيٽ جپانين حوالي ڪيو هو. ان معاهدي وقت جيڪي شخصيتون ٻنهي ملڪن جون موجود هيون اُهي هوبهو ان ئي حالت، شڪلين ۽ ڪپڙن ۾ ٽيبل جي چوڌاري ڏيکاريل آهن. ان بعد ناگاساڪي ۽ هيروشيما تي بم ڪرڻ بعد حالتن ٻيو رُخ رکيو ۽ هاڻ جپانين کي آڏ مڃڻي پيئي ۽ سنگاپور جي ٻيٽ مان هٿ ڪڍڻا پيا. سنگاپور وري واپس ڪرڻ ۽ آڏ مڃڻ جو اهو معاهدو 12 سيپٽمبر 1945ع ۾ سنگاپور جي سٽي هال ۾ ٿيو هو. ان وقت جيڪي جپاني يا آمريڪن، انگريز، انڊين ۽ ملئي موجود هئا اهي هوبهو انهن شڪلين ۽ ان وقت جي ڪپڙن ۾ ڏيکاريل آهن ڄڻ سچا پچا ماڻهو هجن ۽ ائين لڳي ٿو ته اڄ اهائي تاريخ ۽ سال 1945ع هجي. پورا چاليهہ سال اڳ جو نظارو اڄ به ڏسي سگهجي ٿو.

مونو ريل جي چوٿين نمبر اسٽيشن تي اهو ميڻ جو عجائب گهر آهي. اتي ئي جيت جنتن جو گهر (World Inspectarium) آهي جنهن ۾ اوسي پاسي جي ايشيائي ۽ ٻين ڪنڊن جا ڪيترائي قسمن جا جيت جنتيا رکيل آهن. خاص ڪري پوپٽ گڏ ڪندڙن جي شوقينن لاءِ هتي گهڻو ڪجهہ آهي.

اسان وٽ جتي ڪٿي ماتم آهي

مونو ريل جي پنجين اسٽيشن وٽ فورٽ سيلوسو نالي انگريزن جي ڏينهن جو قلعو آهي جيڪو انگريزن جوهور نار جي بچاءَ ۽ چڪاس لاءِ 1874ع ۾ ٺهرايو هو. ڏٺو وڃي ته هي شيون تواريخ جي شاگرد کي ئي مزو ڏيئي سگهن ٿيون ۽ تواريخي اهميت ڪان منهنجي خيال ۾ ته هن ڪان.وڌيڪ اهميت واري شيءِ ته هالا جو منزل گاهہ آهي جتي 1843ع ۾ سرچارلس نيپئر جي لشڪر نوشهري فيروز کان حيدرآباد ويندي وقت منزل ڪئي هئي ۽ پوءِ ٻئي ڏينهن

حيدرآباد کان ويجهو مياڻي ٻيلي وٽ ميرن جي لشڪر سان مقابلو ڪيو هو جنهن ۾ هوشوءَ جهڙا پهلوان 'مر ويسون پر سنڌ نه ڏيسون' جهڙا نعرا هڻي شهيد ٿي ويا ۽ سنڌ سئو سالن کن لاءِ انگريزن جي ور چڙهي ويئي.

ٻاهر ايندڙ هر پاڪستانيءَ کي افسوس ٿئي ٿو ته ٻين ملڪن جي مقابلي ۾ اسان وٽ ڪيتريون ئي تواريخي شيون ۽ جايون آهن: موهن جي دڙي کان وٺي ڪوٽڏيجي جي قلعي تائين، هڙاپا ۽ لاهور کان وٺي اروڙ ۽ آمري تائين، ڀنڀور ۽ ڪاهوءَ جي دڙي کان وٺي سيوهڻ ۽ ٺٽي جي مقبرن ۽ مسجدن تائين. پر انهن کي اوتري اهميت نٿي ڏني وڃي جيتري ڏيڻ کپي. خير اهڙيون ٻيون ٻه ننڍيون وڏيون شيون سينتوسا ٻيٽ- بلڪ ٻيٽاري تي نظر ايندڙيون جن جي ڏسڻ تي چڱي ڳري ٽڪيٽ رکيل آهي. هڪ ميوزڪ وارو ڦوهارو به آهي جنهن جو ذڪر ڪرڻ وسري ٿو وڃيم. ان مان رات جي وقت ميوزڪ سان گڏ پاڻي اچي ٿو ۽ رنگين بتيون ٻه ٻرن ٿيون. ڪجهه پاڪستاني نوجوان، هڪ دفعي، اهو ميوزڪ وارو ڦوهارو وڏي غور سان ڏسي سنگاپور جي سونهن، ترقي ۽ ماڊرن هجڻ جي واکاڻ ڪري رهيا هئا. اهو ڏسي افسوس ۽ تعجب ٿيو ته هنن ويهه ٻاويهه سالن جي ڄمار جي نوجوانن کي ڪهڙي خبر ته اڄ کان پنجويهه سال اڳ جڏهن هو اڃا ڄاوا به نه هئا ته ڪراچي ان کان به وڌيڪ صاف سٿرو ۽ سهڻو شهر هو ۽ ان کان به سهڻو ميوزيڪل ڦوهارو ميٽروپول هوٽل جي ٻرواري چوِنڪ ۾ لڳل هو جنهن مان ميوزڪ ۽ پاڻيءَ سان گڏ مختلف رنگن جي روشني پڻ نڪتي ٿي. ان وقت سنگاپوري ماڻهن جي ته ڇا مجال- جو سنگاپور ته اڃا به (Lime Light) ۾ نه آيو هو پر چڱا خاصا مشرقي يورپ ۽ عرب رياستن جا ماڻهو اهو ڦوهارو ڏسي/ ٻڌي وائڙا ٿي ويا ٿي. پر افسوس جو ان جي نه سرڪار پرگهور لڌي سگهي ۽ نه اسين عوام. ڦوهارو ته ڇا سڄو ڪراچي ڏينهون ڏينهن ترقي ۽ ماڊرن ٿيڻ بدران ڌاهه ڌوهه ۽ مسئلن جو شهر ٿيندو وڃي. اڄ ان چونڪ تي ان کان به ڪا وڏي ۽ جديد شيءِ هجڻ بدران پراڻي ڊنل ميوزيڪل فائونٽين (ڦوهاري) جون ٻچيل ڪُٽُ لڳل ٻه شيخون ماتم ڪري رهيون آهن. اسان وٽ جتي ڪٿي خوشي ۽ سونهن بدران ماتم آهي.

سنگاپور جو زولاجيڪل گارڊن

سنگاپور ۾ چڙيا گهر پڻ گهمڻ وٽان شيءِ آهي ۽ نہ فقط سنگاپور ۾ پر ملائيشيا ۾ پڻ ان چڙيا گهر جي هاڪ آهي. سنگاپور جي پر وارن ملائيشي علائقن مان ماڻهو خاص چڙيا گهر ڏسڻ لاءِ سنگاپور ۾ اچن ٿا. ڪيس سڄي ايشيا جو وڏو ۽ سهڻو چڙيا گهر تہ چئي نٿو سگهجي جو ائين ڪولمبو (سري لنڪا) وارو هن ڪان زور آهي. پر تڏهن بہ ڏٺو وڃي تہ هي بہ گهٽ ناهي ۽ اٽڪل ٽيهہ هيڪٽرن (پاهتر ايڪڙن) ۾ پکڙيل آهي جنهن ۾ ڪيترن ئي قسمن جا جانور آهن. روزانو جانورن جو شو پڻ ڏيکاريو وڃي ٿو جنهن ۾ اورانگ اٽان (ماڻهوءَ سان تمام گهڻو ملندڙ پولڙا)، هاٿي، نانگ ۽ لڌڙا اهم ڪردار ادا ڪن ٿا.

سنگاپور جو هي چڙيا گهر منڊائي روڊ تي آهي ۽ شهر ڪان بسون ۽ ٽئڪسيون عام وڃن ٿيون. منجهس چوڏهن سئو ڪن جانور چيا وڃن ٿا. صبح جو سادي انين ڪان ڇهين بجي شام تائين ڏسندڙن لاءِ کليل رهي ٿو. پکين جي پارڪ وانگر هن جي بہ سادا ٽي ڊالر ٽڪيٽ آهي. هڪ ڳالهہ آهي تہ سنگاپور جي چڙيا گهر توڙي پکين جي پارڪ ۾ يا ويندي ملاڪا، ڪوالالمپور جي چڙيا گهرن ۾ صفائيءَ جو ڏاڍو خيال رکيل آهي ۽ جانورن جي پرگهور ۽ ڪاڌي خوراڪ جو پڻ تمام سٺو بندوبست آهي. خير سنگاپور ۾ تہ وڏي ٽڪيٽ هجڻ ڪري ايڏي ڪمائي ٿيندي هوندن جو جانورن کي روزانو هڪ ويلو ڪنهن فائيو اسٽار هوٽل ۾ بہ کارائي سگهن ٿا. پر ملاڪا واري زو ۾ جتي ٽڪيٽ بنهہ ناهي اتي بہ جانورن کي سندن قدبت ۽ خوراڪ مطابق ڪاڌو ڏنو وڃي ٿو. ان ڪري چڙيا گهر جي رکوالي/ ٺيڪيدار سان گڏ جانور بہ صحتمند ۽ تندرست نظر اچن ٿا.

سنگاپور ۾ چيني ۽ جپاني باغيچا

سنگاپور جي پکين جي پارڪ پر ۾ هڪ ننڍڙو چيني ۽ هڪ جپاني اسٽائيل جو باغيچو آهي. هنن باغيچن کي ڏسي چين ۽ جپان جي عام باغيچن جي آئيڊيا ٿي سگهي ٿي. چيني باغيچي جو نالو يو- هُو- ايئان آهي ۽ جورانگ ڍنڍ جي هڪ تيرهن هيڪٽرن جيڏي پيٽاري تي آهي. هن باغيچي جو نمونو چين جي سنگ گهرائي جي ٿهرايل پيڪنگ جي محلات جهڙو آهي.

منجهس نون قبن وارو پگوڊا (ٻڌن جو عبادت گهر)، چيني نموني جون اوطاقون ۽ اوتارا، ڳاڙهيون ڪمانن واريون پليون نهيل آهن.

جپاني باغيچي جو نالو سيئي وائن آهي جيڪو چيني باغيچي کان سڌ پنڌ پري آهي. هن باغيچي جو نمونو ۽ نقشو بلڪل جپان جي روائتي باغيچي جهڙو آهي. پٿر جا ٺڪيل لالٽين، پاڻيءَ جي وهڪري ۾ ٽيل لسا پٿر، ڪاٺ جون پليون ۽ ڍنڍون باغيچي ۾ نظر اينديون.

مانگر مڇن جو فارم

سنگاپور اچڻ سان هوٽل، ايئرپورٽ يا وڏن دڪانن تي ڪيترائي اشتهاري پنا ۽ ڪتابچا ملن ٿا جن ۾ سنگاپور جي هوٽلن، دڪانن ۽ مختلف گهمڻ جي جڳهين جي اشتهاربازي هوندي آهي. انهن ۾ ٻين شين کان علاوه، (جن مان ڪجهه جو مٿي ذڪر ڪري آيو آهيان)، مانگر مڇن جي فارم جي پڻ واکاڻ ڏنل آهي. مون پاڻ اهو ڪڏهن نه ڏٺو آهي پر هڪ دفعي منهنجا ڪجهه واقفڪار حيدرآباد ۽ نوابشاهه کان سنگاپور گهمڻ آيا هئا. تن ڏينهن ۾ منهنجو جهاز سنگاپور ۾ هو سو ساڻن ملڻ لاءِ وڪٽوريا اسٽريٽ تي سندن رهائش جي هوٽل تائي پان (Tai Pan) تي پهتس. خبر پيئي ته هو صبح ساڻ اپر سرنگون روڊ تي مانگر مڇن جو فارم ڏسڻ ويا آهن. ٿوري ئي دير کا لائونج ۾ انتظار ڪيو هوندم ته هي اچي نڪتا. ڪانئن مانگر مڇن جي فارم جو حال احوال ورتم. سخت بيزاريءَ مان وراڻيائون: ”رڳو اجائي تعريف! اُها اهڙي ته ڪا خاص شيءِ آهي ئي ڪانه جنهن کي ڏسڻ لاءِ ماڻهو هلي ملي وڃي. چند واگهو پاڻيءَ ۾ ترڳي رهيا هئا. اهڙا واگهو ته منگهو پير تي ٻه پيا ڊوڙ پائين ۽ بنا ٽڪيٽ جي ڏسي سگهجن ٿا. هتي ته انهن جي ڏسڻ جي ٻه ڳري ٽڪيٽ رکي اٿن. اڌ ڏينهن هڪ طرف ضايع ٿيو ته ٽئڪسيءَ جو ڀاڙو وغيره ٻي طرف....“

ڳالهه مون کي ٻه دل سان لڳي ته واقعي ڪي ڪي شيون اهڙيون آهن جن ۾ ٻنهه کا ڪشش يا نواڻ ناهي جيتري ان ملڪ جي حڪومت طرفان ان جي ڏسڻ لاءِ ڪيل آهي. بهرحال تڏهن ٻه ماڻهو وڃيو نڪري ۽ حقيقت تائين پهچڻ کان اڳ هرڪو اهوئي سوچيندو ته الائي مانگر مڇن جو فارم ڇا هوندو.

اهوئي ساڳيو حال مختلف ملڪن ۽ شهرن گهمڻ جو آهي. ڏهه پندرهن ملڪ ڏسڻ بعد هرهڪ کي اهوئي احساس ٿئي ٿو ته منجهن ڪا به نواڻ ناهي سڀ ملڪ ۽ شهر ذري گهٽ هڪجهڙا آهن. هر شهر ۾ ساڳيا ريڊين، واچن، ڪئميرائن ۽ ٽي وين جا دڪان. اهي ئي چڙيا گهر ۽ سئنيما ٿيٽرن جا اڏا. اهي ئي هوٽلن ۽ ايئرپورٽن جا نمونا. اهي ئي تڪلف ۽ رک رکاءَ جا طريقا. سنگاپور جهڙن ملڪن مڙيئي ٻين کان ڪجهه شيون اهڙيون مختلف رکي ڇڏيون آهن جن کي ڏسي پئسا خرچ ڪرڻ وارو ٽوئرسٽ پنهنجي ملڪ پهچي شرم کي پرچائڻ لاءِ ۽ پنهنجن دوستن عزيزن کي سڪائڻ ۽ هرڪائڻ لاءِ چئي سگهي ته ٻيلي ولايت ۾ واهه جو مزو هو، مون هي به ڏٺو ته هو به ڏٺو. سستائي به ڏاڍي هئي، واهه جا شاپنگ جا مزا هئا. سنگاپور ۾ چڙيا گهر به ڏٺم ته مانگر مڇن جو فارم به. وغيره وغيره. (پيو پلا چا چوي ته هوٽلن ۽ ٽئڪسين جي ڳاتي پڳي خرچ ماري رکيو. اجايو ويس). پر يارو، هن ٽي وي، ويو ڪارڊ، سفرنامن جي دور ۾ سنگاپور توڙي هانگ ڪانگ يا دنيا جو ڪو ٻيو ملڪ اڄڪلهه گهمڻ ڪا اهم ڳالهه ناهي. گهر ويٺي ٽي ويءَ تان ملڪ ملڪ جا نظارا ڏسڻ ۾ وڌيڪ تفصيلي معلومات ملي ٿي. اهو ائين جيئن ڪو خرچ ڪري اس ۾ سڙي اسٽيڊيم ۾ ڪرڪيٽ مئچ ڏسڻ کان آرام سان گهر ويهي ٽي ويءَ تي ڏسي.

واپاري ترپ تي، يا نوڪري يا ڊيوٽي جي سلسلي ۾ ڪو ولائتي ملڪن ۾ اچيوَ ٿو نڪري ته ضرور هيڏانهن هوڏانهن ٽنگون هڻي وقت گذاري، نه ته پنهنجي خرچ تي، پنهنجو وقت وڃائي پگ ٻڌي گهران نڪرڻ نسورو ئي بيوقوفي آهي. ان کان بهتر اهوئي مٿيون طريقو آهي- يعني گهر ويٺي، ٿڌي ڇانوَ ۾ ولايت جا نظارا ٽي ويءَ تي، يا فوٽو ڪارڊن ۽ رسالن ۾ ڏسي دل خوش ڪري ڇڏجي. يا وري ڪو سفرنامي جو ڪوڙو سچو ڪتاب پڙهي ڇڏجي. باقي جيڪڏهن ڪو توهان کي ولايت گهمڻ جي صلاح ٿو ڏئي ته اهو پڪ توهان جو همدرد يا سڄڻ ناهي. هو پنهنجو وقت ۽ ٽڪا ته وڃائي آيو آهي هاڻ چاهي ٿو ته توهان جو به خرچ ٿئي. توهان به پراين ملڪن جي ايئرپورٽ لائونجن ۾ وڃي ڌڪا کائو ۽ نٿهه اُس يا سخت سرديءَ ۾ پڪن رستن تي ٽئڪسيءَ لاءِ رڙيون ڪريو.

ڪئپٽن رشيد ابڙو سان ملاقات

بهرحال هي سڀ سنگاپور جا کيل تماشا- يعني گهمڻ ڦرڻ جون جايون ۽ گهات گهات هينئر هي سفرنامو لکڻ وقت لکي ويٺو آهيان. نہ تہ ان مهل ننڊ آڻڻ لاءِ سنگاپور شهر بابت ٿوري دير ضرور سوچيو هوندم. خاص ڪري سندس ماضي قريب ۽ ان سان گڏ پنهنجي ماضي قريب بابت پڻ، جنهن جو ڪجهہ حصو سنگاپور ۾ گذاري چڪو هوس. پوءِ خبر ناهي ڪنهن وقت اک لڳي ويئي ۽ سڄي ڏينهن جي ٿڪ ڪري يڪدم اهڙي گهاٽي ننڊ وڪوڙي ويئي جو در تي ڪنهن جي پرپور مڪن جي آواز تي بہ هوش نہ پئي آيو. در تي مڪن لڳڻ ۾ جڏهن بنهہ ٺاپر نہ آئي تہ پهرين ننڊ ۾ ۽ پوءِ اڌ سجاڳ ۽ اڌ ننڊ ۾ محسوس ڪيم تہ ڪو منهنجو در زور زور سان کڙڪائي رهيو آهي. اکين کولڻ ۽ هنڌ تان اٿڻ تي دل ئي نہ پئي چيو. ائين پئي لڳو ڄڻ ننڊ صفا نہ ٿي هجي. گهٽي اوجاڳي وانگيان اکيون سڙي رهيون هيون. سمجهہ ۾ نہ پئي آيو تہ واقعي ايترو جلد صبح ٿي ويو آهي يا ڪنهن آڌيءَ رات جو اچي اٿاريو آهي. پر اهو سڀ ڪجهہ سوچڻ جو موقعو ڪٿي جو ٻاهران ڪو همراهہ در کي اصل ٺڦڙن سان پيڄڻ جي موڊ ۾ هو. جلدي ٻتي ٻاري اٿڻ سان گڏ وقت ڏٺم تہ اڃا هڪ ٿيو هو- معنيٰ اڃا اڌ منو ڪلاڪ کو مس ستو هوس.

”Who ڪون؟ Siapa-؟“ انگريزيءَ سان گڏ اڙدو ۽ ملئيءَ ۾ ٻاهر واري جو پڇيم تہ ڪير آهي.

”ٽيليفون“ (تنهنجون فون) ٻاهران جواب آيو. تيسين ڪنڍي لاهي در کولي چڪو هوس. سامهون مائوزي تنگ ڪان اڳ واري دور جي چين جي چرسي مهانڊي وارو اڌڙوٽ چيني بيٺو هو. ڄڙ مان چيائين:

”چيپات (جلدي ڪر)، پرگي باواح (هيٺ وڃ). اورانگ ماهو چڪ اپ اواڪ (ڪو ماڻهو توسان ڳالهائڻ ٿو چاهي).“ هن چيني لهجي ۾ ملئيءَ ۾ چيو.

دل ۾ چيم: چاچا ڪاوڙ تہ نہ ڪر. هڪ تہ آئينده هتي رهڻ جي غلطي هن جنم ۾ تہ نہ ڪبي. پيو تہ اهو فون هن ويلي، هن ٽائي، مون کي ڪير ڪندو. گهڻو شڪ ڪئپٽن ظهور ۾ هو. يا وري آصف ۽ ذوالفقار ۾ هو- جيڪي مانيءِ کائڻ ۽ ڊنرسيٽ ونڻ لاءِ رات جو دير سان تنجم پگار وچي رهيا هئا. ٿي سگهي ٿو انهن سان ڪو مسئلو ٿيو هجي. باقي ٻي ڪنهن کي

ڪهڙي خبر تہ آئون سنگاپور ۾ آيل آهيان ۽ هتي رهيل آهيان.

رسيپشن تي پهچي فون ڪٽي 'هيلو' ڪيم تہ ٻئي طرف کان ظهور عالم يا آصف جو انگريزي يا اڙدو ۾ آواز اچڻ بدران سنڌيءَ ۾ ڪئپٽن رشيد ابڙو ڳالهائي رهيو هو.

اسان جي ڳوٺ جو رشيد ابڙو جيڪو جهاز جو ڪئپٽن آهي ان جي اجڪلهہ هيءَ روٽ آهي- يعني ڪراچيءَ کان جپان واري. رستي تي ايندي ويندي ڪولمبو، پينانگ، سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ جي بندرگاهن تي پڻ ترسن. هينئر سندس جهاز جپان کان واپس ڪراچيءَ ڏي موٽي رهيو هو. سنگاپور مان ڪجهہ سامان کڻڻ ۽ ڪجهہ مرمت ڪارڻ گذريل هفتي کان هو هتي ترسيل هئا. مون کي ان جي اوچتي خبر شام جو پيپلس پارڪ ۾ پيئي هئي. جتي ان جهاز جو سيڪنڊ انجنيئر ۽ چيف آفيسر شاپنگ ڪري رهيو هو. انهن ٻنهي چڙن ڪنهن زماني ۾ مون سان گڏ پڻ Sail ڪيو هو. ڪين خبر هئي تہ رشيد منهنجو ڳوٺائي آهي سو انهن مون کي يڪدم ٻڌايو تہ هن دفعي موڪلن تان جيئن ئي ڪئپٽن رشيد موٽيو تہ ڪيس انگلينڊ واري روٽ ڏيڻ بدران هن جهاز تي رکيو اٿن.

ٻہ ٽي مهينا اڳ جڏهن آئون هيڏانهن ملائيشيا اچڻ کان اڳ ڳوٺ موڪلائڻ ويو هوس تہ رشيد موڪل تي هجڻ ڪري اتي مليو هو. پاڻ ٻہ ڏهاڪو کن سال جهازن تي Sail ڪري چڪو هو ۽ هر جهازيءَ وانگر هن جو بہ هاڻ پروگرام هو تہ ٻارن ٻچن سان گڏ جهاز ۾ هيڏانهن هوڏانهن سڄي دنيا کي اورانگهڻ بدران هڪ هنڌ ڪناري جي نوڪري (Shore Job) وٺي هڪ منو ٿي ويهجي. جيتوڻيڪ ڪناري جي نوڪريءَ ۾ تڪليف يا جوکو نہ هجڻ ڪري پگهار سامونڊي نوڪريءَ جي چوٿين حصي جيترو بہ نٿو ملي پر هڪ اهڙي عمر، حد يا حالت اچي ٿي جڏهن هرهڪ جهازي Settled زندگيءَ لاءِ. ٻارن جي پڙهائيءَ لاءِ ۽ هُيڏانهن هوڏانهن آفريڪا جي تپنڌڙ ۽ اتر قطب جي يخ نما سرد بندرگاهن ۾ پٽڪڻ بدران هڪ هنڌ رهڻ چاهي ٿو.

هڪ اهو بہ سبب آهي تہ مون کي جيئن ئي ملائيشيا ۾ يڪا ٽي سال هڪ هنڌ رهڻ لاءِ آفر ٿي تہ هليو آيس ۽ هيڏانهن اچڻ لاءِ رشيد پڻ خيال ظاهر ڪيو هو. پر هو ٿورو ٻڌتر ۾ هو تہ ملائيشيا ملڪ، ماحول، موسم ۽ ماڻهو

ڪيئن هوندا ۽ ان وقت مون کي بہ ملائيشيا جي هن نوڪريءَ جي چڱي طرح پروڙ نہ هئي تہ آيا ڪيتري قدر اسان لاءِ صحيح ثابت ٿي سگهي ٿي ۽ ڪنهن حد تائين نباهي سگهجي ٿو. پر ڪيس چيو هوم تہ اتي پهچي ڪجهہ عرصي ۾ اتي جي حالتن جو جائزو وٺي توکي ان بابت سنا ۽ خراب نقطا لکندس. جيئن انهن جي روشنيءَ ۾ پنهنجين حالتن سان ڀيٽ ڪري هيڏانهن اچڻ يا اجا جهاز تي ئي Sail ڪرڻ بابت فيصلو ڪري سگهين.

ملائيشيا پهچي جيڪو مون جائزو لڳايو هو سو منجهائيندڙ هو ۽ پلين ۽ ڪسين ڳالهين کي ساهميءَ جي مختلف پڙن ۾ وجهڻ سان ڪڏهن هي پڙ ڳرو ٿي ٿيو تہ ڪڏهن هو پڙ. بهرحال اهي سموريون ڳالهيون رشيد کي لکڻ کان اڳ سندس جهاز جي نالي جي ڳولا ۾ هوس تہ ڪراچي هيڊ آفيس يا هانگ ڪانگ، لنڊن، ترڪي، نيويارڪ جي ريجنل آفيسن کي لکي معلوم ڪجي تہ رشيد ڪهڙي جهاز ۽ روٽ تي آهي.

اڄ اوچتو اهو معلوم ڪري خوشي ٿي تہ سندس جهاز نہ فقط هن- ڏور اوپر جي روٽ تي آهي پر بلڪل هن ئي بندرگاهہ سنگاپور ۾ آهي. جتان ٿي سگهي ٿو ملائيشيا جي بندرگاهہ پينانگ ۾ بہ اچي. پينانگ فاصلي ۾ ملاڪا کان 320 ميل ڪن ٿيندو، سنگاپور وري بہ ويجهو آهي ۽ ملاڪا کان 200 سئو ميل ڪن مس آهي. سو پيپلس پارڪ ۾ مليل جهازين کي مون اتي جو اتي دڪاندار کان پني پور وٺي ڪئپٽن رشيد لاءِ بہ ٽي سٽون لکي موڪليون تہ آئون فلاڻي هنڌ رهيل آهيان ۽ منهنجو هي فون نمبر آهي. مون سان فون تي ڳالهاءِ يا ٻئي ڏينهن سڌو ملاڪا پهچي وڃ جيئن توکي هتي جي واسطيدار عملدارن سان بہ ملائي سگهان.

سو اهي جهاز جا آفيسر گهمندا ڦرندا رات جو ٻارهين بجي جهاز تي موٽڻ وقت منهنجي چٺي رشيد حوالي ڪيائون. رشيد ان ئي وقت مون سان ڳالهائڻ چاهيو.

هن پاسي نوڪريءَ بابت ڪجهہ ڳالهيون

سائس خوش خير عافيت ڪرڻ بعد ٻڌايومانس تہ هن ملڪ (ملائيشيا) جي هن نوڪريءَ جون هي هي ڳالهيون آهن:

- جنهن اداري سان واسطو آهي اهو تمام وڏو ادارو آهي ۽ ان ۾ نوڪري ڪرڻ جو تجربو اڳتي هلي ڪم اچي سگهي ٿو ۽ ان بعد پنهنجي ملڪ يا ڏارين ملڪن ۾ سٺي پوزيشن حاصل ڪري سگهجي ٿي.
- پگهار سعودي عرب، ڪويت يا ٻين عرب يا يورپين ملڪن جهڙو گهٽ نٿا ڏين پر ايترو آهي جو-هن ولايت ۾ سٺو گذارو ٿي سگهي ٿو. باقي بچت ڪجهه به نه.
- ملٽري ڪنٽونمينٽ ٽائيپ زندگي آهي. يعني جتي نوڪري ۽ رهائش آهي اها جڳهه ملاڪا شهر کان پريرو آهي. هڪ پنهنجي ننڍڙي دنيا آهي جتي سخت سڪيورٽي آهي. نوڪري ڪندڙ ۽ سندن فئملين لاءِ اندر ڪلب، ڪئنٽينون، راندين جا ميدان، لئبرري، سئمنگ پول، پارڪ، جمناسٽڪ هال ۽ هوٽلون آهن.
- شهر جي گوڙ گهمسان کان پري هجڻ ڪري ڪن کي هيءَ سانت واري زندگي وڻي ٿي ۽ ٽن سالن جو هڪڙو مدو پورو ڪرڻ بعد ٻيو به ڪري جي خواهش رکن ٿا. ڪن کي بنهه نٿي وڻي. هو سنگاپور يا آسٽريليا ۾ نوڪرين لاءِ واجهائي رهيا آهن. سو اهڙين ڳالهين لاءِ تون پاڻ ئي فيصلو ڪري سگهين ٿو.
- هتي ملائيشيا ۾ ڪجهه سالن کان جيتوٽيڪ سڀ اسڪول ۽ ڪاليج ملئي زبان جا ڪري ڇڏيا اٿن پر ملاڪا شهر ۾ جيئن ته بين الاقوامي هوٽلن، ڪارخانن ۽ هن قسم جي ادارن ۾ فارينر ڪم ڪن ٿا سو انهن لاءِ هڪ انگريزي اسڪول جو پڻ بندوبست آهي.
- اسڪول جي في جيتوٽيڪ قاعدي موجب اڌ ٻارن جي مائٽن کي ۽ اڌ اداري کي ڀرڻي آهي پر اجا تائين سڄي في ادارو ئي ڀري پيو. ويندي اسڪول تائين ٻار ڇڏي اچڻ ۽ وٺي وڃڻ لاءِ بس رکي آهي.
- ملائيشيا جا ماڻهو محبتي ۽ سادا سباجهڙا آهن. ان ڪري هتي رهڻ ۾ اهو سڪون آهي جيڪو اڄڪلهه دنيا جي فقط ايڪڙ ٻيڪڙ ملڪن: جپان، سئيڊن، ناروي، چين ۽ ڪجهه سوشلسٽ ملڪن ۾ وڃي رهيو آهي.
- ملائيشيا مسلمانن جو ملڪ آهي ۽ هر هنڌ حلال شيءِ ملي ٿي، سو هتي اهي ڏکيائون ناهن جيڪي آمريڪا، جپان يا روس جهڙن ملڪن ۾ نوڪري

ڪندي دربيش اچن ٿيون- يعني حلال گوشت بہ فقط ڪجهہ شهرن جي ڪن خاص دڪانن تان ملي يا وري ملڪي ايمبسيءَ جي معرفت.

- ملائيشيا ۾ نماز روزي ويندي ٻارن کي قرآن شريف سيکارڻ ۽ پڙهائڻ جو ڳوٺ ڳوٺ/ ڪمپونگ ڪمپونگ ۾ بندوبست آهي.
- ملائيشيا ۾ پاڪستانين جي چڱي گهٽي عزت آهي جو اجا تائين هتي ڪنهن ورلي پاڪستانيءَ ڪو چوري چڪاري، چرس، جهڳڙي ڦڏي يا بنا ويزا پاسپورٽ جي اچڻ جهڙو جڏو ڪم ڪيو هوندو- جنهن ڪان انگليند آمريڪا يا عرب ملڪن ۾ اسان لاءِ دانهن آهي ۽ اتي جو ماڻهو اسان مان هر هڪ کي شڪي نگاهن سان ڏسي ٿو. ان ڪري اهڙن ملڪن ۾ هڪ حساس ماڻهوءَ لاءِ رهڻ ڏکيو ٿيو پوي.
- ملائيشيا ۾ موڪلون هر سال نئيون ملن پر ٽن ٽن سالن بعد ڏين ٿا. اهو مدو پورو ڪرڻ تي پگهار سان گڏ ٽن مهينن جي موڪل ڏين ٿا ۽ سڄي فئملي جي اوٽ موٽ جي ٽڪيٽ پڻ.
- انهن موڪلن ڪان سواءِ سال ۾ پندرهن ڏينهن آرام ڪرڻ يا ملائيشيا گهمڻ ڦرڻ لاءِ موڪل ڏين ٿا. اهو دستور هن پاسي جي سيني ملڪن: سنگاپور، برونائي، پاپئانيوگني ۽ انڊونيشيا وغيره ۾ ساڳيو آهي. هن پاسي هر سال موڪل ان ڪري نٿا ڏين جو هڪ تہ هي ملڪ پاڪستان ڪان پري آهي ۽ ڀاڙو ڳرو آهي. (ڪراچيءَ ڪان جدو فقط بہ ڪلاڪ هوائي سفر آهي پر ڪراچيءَ ڪان ڪوالالمپور ڇهہ ڪلاڪ آهي.) ۽ ٻيو تہ هتي جي زندگي عرب ملڪن وانگر بور ۽ بندش واري ناهي. ان ڪري هتي وقت جلدي گذري ٿو. هتي گهمڻ ڦرڻ ۽ چرپر جي ڪليل آزادي آهي. موڊ ٿئي تہ ڪوالالمپور هليو وڃجي يا ڪيداح، پينانگ هليو وڃجي يا پيراق، ويندي جنهن وقت دل چوي تہ پر وارن ڌارين ملڪن: سنگاپور يا ٿائليند، انڊونيشيا يا فلپين بس، ٽئڪسي، لانچ يا هوائي جهاز ۾ اچي وڃي سگهجي ٿو.
- ملائيشيا دنيا جي بهترين Tourist Resorts مان هڪ آهي جنهن جو چپو چپو نرالو ۽ گهمڻ لائق آهي. خوشنصيب ماڻهو ويندي يورپ ۽ آمريڪا جي ڏورانهن هنڌن تان ڪهي ڏينهن ٻن جي جهلڪ لاءِ هتي اچن ٿا. ان خيال

ڪان پاڻ تہ جڻ وينا ئي هتي آهيون.

- پر ساڳي وقت اها ڳالهہ بہ آهي تہ ٽي سال چڱو وڏو عرصو آهي. پنهنجو اباڻو گهر، ٻَوٽ ۽ وطن- کهڙو بہ هجي، ڪٿي بہ هجي تہ هر انسان کي ياد اچي ٿو. نوڪريءَ جي نوعيت بہ ڪجهہ اهڙي آهي جو پنهنجي خرچ تي وڃڻ لاءِ بہ موڪل جي اميد نہ برابر سمجهڻ کپي جو جهجهي جوابداريءَ ڪري هڪ ماڻهوءَ جي غير حاضري بہ اداري کي ڪافي نقصان رسائي ٿي ۽ سڄو ڪم درهم برهم ٿيو وڃي. ان ڪري ٽن سالن اندر ڪنهن کي سخت مجبوريءَ جي حالت ۾ شايد موڪل ملي تہ ٻي ڳالهہ آهي ۽ اهو ٽن سالن جو عرصو گذارڻ ڪنهن لاءِ سولو آهي تہ ڪنهن لاءِ ڏکيو.
- اداري طرفان سڄي فئملي لاءِ فري ميڊيڪل ۽ انشورنس پڻ آهي.
- ٽن سالن بعد هرڪو آزاد آهي. وڌيڪ ٽي سال نوڪريءَ لاءِ ٻنهي ڌرين جي گڏيل رضامندي ضروري آهي- يعني نوڪري ڪندڙ ۽ هتي جي حڪومت جي. نہ تہ نہ. ڇو جو هونءَ ملائيشيا جي حڪومت جو قاعدو قانون بہ پاڻ جهڙن ملڪن جيان آهي تہ جيسين پنهنجو ماڻهو ناهي تيسين ڌارئين کي رکجي. جيئن ئي پنهنجا ماڻهو تيار (Train) ٿي وڃن تہ ڌارئين جي نوڪري ختم. سو هن وٽ جيئن ئي پنهنجا ڪئپٽن، چيف انجنيئر ۽ پائليٽ ٿيندا تہ پنهنجي موڪل. سو هن نوڪريءَ ۾ اهو خوف ۽ خدشو هر وقت رهي ٿو تہ ٽيِ سگهي ٿو وڌيڪ ٽي، ڇهہ يا نو سال ڪن نوڪريءَ ڪرڻ جو موقعو ملي سگهي يا ٻهرين ئي ٽن سالن بعد هتي جي بہ نوڪري ختم تہ پنهنجي ملڪ جي پراڻي نوڪريءَ تان بہ هٿ ڌوئڻا پون.
- بهرحال ٻهرين ٽي سال هتي نوڪري ڪرڻ ۽ پاڪستان جي نوڪري قائم رکڻ جو هڪ اهو ئي طريقو آهي تہ پاڪستاني نوڪريءَ مان ٽن سالن جي موڪل N.O.C وٺي اچجي. جيئن وري واپس ساڳي نوڪريءَ ۾ لڳي سگهجي.
- هونءَ ملڪ جي فائدي ۾ اهو آهي تہ گهٽي ڪان گهٽا پاڪستاني هتي اچي نوڪري ڪن جيئن پنهنجي ملڪ جي هنن ملڪن ۾ نمائندگي رهي ۽ ساڳي وقت اسان جي ڇڏيل جاين تي ٻيا جونيئر پروموشن حاصل ڪري

سگھن. آخر انڊين، بنگلاديشي، فلپيني ۽ سائوٿ ڪورين ان کان گھٽ پگھار ۽ ڏکين حالتن ۾ به ٻاهر نوڪري ڪن پيا.

مٿي جي سور لاءِ سنگاپور ۾ دوا

”سو هاڻ تون دل ۾ سوچ ۽ پنهنجي گھر وارن سان به صلاح ڪر. جي بهتر سمجهين ته سياڻ پرينءَ هتان سنگاپور کان ٽئڪسيءَ ذريعي ملاڪا هليو وڃ. جو جو ملاڪا پهچي نوڪريءَ لاءِ واسطيدار عملدارن سان آمهون سامهون ملندين ته نوڪري اتي جو اتي ملي ويندءِ نه ته پوءِ انتظار ڪرڻو پوندءِ، جيسين هتي جي حڪومت پنهنجا نمائندا انٽرويو وٺڻ لاءِ پاڪستان موڪلي. جيئن اسان کي ان ڪري سال ڪن انتظار ڪرڻو پيو هو.“

”اسان جو دراصل پرهينءَ هتان جهاز Sail پيو ڪرين.“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو ۽ ان مونجهاري ڪري في الحال ڪو فيصلو نه ڪري سگھيو.

”جهاز کي ڏينهن ٻن لاءِ وڌيڪ ترسائي نه سگھندين؟“ مون پڇيومانس.

”سوال ئي نٿو پيدا ٿئي. ڪلاڪ به به ليٽ ڪرائي نٿو سگھان جو شيڊول ايڏو ٽائيٽ آهي جو سنگاپور بندرگاهه وارا ئي ڏڪا ڏيئي ٻاهر ڪڍندا ۽ هوڏانهن ڪراچيءَ به پوري وقت تي پهچڻو آهي.“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو.

”پوءِ پلا ملائيشيا جي بندرگاهه پينانگ يا پورٽ ڪلانگ ۾ اچين ته اتان ملاڪا ڪار ذريعي هليو اچجانءِ.“ مون صلاح ڏنيمانس.

”اهو ته سڀ صحيح آهي پر بدقسمتيءَ سان هينئر موٽندي وقت اتي ترسڻو ناهي،“ ڪئپٽن رشيد ٻڌايو. ”بس رڳو ڪولمبو ۾ ٻارهن ڪلاڪ ڪن ترسي پوءِ ڪراچيءَ پهچڻو آهي.“

”پوءِ-!“ مون کي پڻ سمجهه ۾ ڪجهه به نه پئي آيو.

”آئون سڀاڻي صبح جو واندو آهيان سو ٽئڪسيءَ ڪري ملاڪا هليو ٿو وڃان ۽ نوڪريءَ لاءِ رضامندي ڏيکاري اچان ٿو.“ رشيد پروگرام رٿيو.

”اهو ته پاڻ سنو. آئون هتان سنگاپور کان شام ڌاري نڪرندس سو ملاڪا پهچندي رات ٿي ويندي. تون اسان جي گھر وڃي آرام ڪجانءِ. گھر جي ڪنجي گارڊ روم مان منهنجي نالي وٺجانءِ. آئون ڪين فون ڪري چڏيندس. باقي ڪمرن جون چاٻيون درن مٿان ملندءِ. ڪائڻ پيئڻ جو ڪجهه نه

ڪجهہ سامان ڪچن ۾ هوندءِ. نوڪريءَ لاءِ ضمانت گهرن تہ منهنجو ۽ آصف جو نالو ڏجان." مون سمجهايومانس ۽ وڌيڪ خبرون روبرو يا خط ۾ لکڻ جو پروگرام رٿي، موڪلايوسين.

ٽيليفون ڪري بس ڪيم تہ ان وقت سامهون ڪئپٽن ذوالفقار ۽ آصف تي نظر پيئي.

"ڪريو خبر هاڻ پيا موٽو ڇا؟" مون پڇيومان.

"بس يار دير ٿي ويئي. تنجم پگار ۾ ننديون وڏيون هوٽلون بند ٿي ويون هيون. پوءِ اهو شينٽن وي ڏيئي ڪلفرڊ پيئر تان وچي نڪتاسين. تون ڪر خبر؟"

"مون توهان جي ڳولا ۾ پوليس اسٽيشن فون پئي ڪيو،" مون وراٽيومان ۽ پوءِ ڪين ڪئپٽن رشيد ابڙي جي فون جي خبر ٻڌائيمان تہ هو ملائيشيا اچڻ ۾ دلچسپي رکي ٿو. اهو ٻڌي هو بہ خوش ٿيا ۽ وڌيڪ خبرون ٻئي ڏينهن لاءِ رکي رات جا باقي بچيل پهر سمهڻ لاءِ لفٽن ڏي وڌياسين.

ننڊ تہ ايندي اڪين مان وري هلي ويئي هئي. ڪمري ۾ پهچي محسوس ڪيم تہ شام کان پيل مٽي ۾ سور اجان جان نہ ڇڏي هئي. سو وري پويان پير ڪري مٽي جي سور جي ڪا گوري وٺڻ لاءِ هيٺ چيني ڪلارڪ وٽ آيس جنهن هڪ ننڍڙو هٽڙو- ڪتابن، چاڪليٽن، سگريٽن جو پڻ هلايو پئي. ان وقت پاڻ مشغول هو. ڪنهن جهاز جا فلپينو جهازي سنگاپور جي ڪنهن سستي پب (شراب خاني) مان ٽڙندا ٿاٻڙندا دخل ٿي پنهنجن ڪمرن جون چابيون وٺي رهيا هئا. ان ئي وقت آفريڪي ملڪ جا بہ شيدي جهازي ٽئڪسيءَ مان لٿا. هو سنگاپور ۾ ڪنهن بيٺل يا ڏينهن ٻن ۾ پهچڻ واري پاڻيءَ جي جهاز تي نوڪريءَ لاءِ پهتا هئا. ڪمرا سڀ ڀريل هئا سو پوڙهي چيني ڪلارڪ ڪين واءِ. ايم. سي. اي ۽ ٻين اهڙين رهائشي جڳهين ۽ هوٽلن جا نالا ٻڌائڻ لڳو جتي دنيا جي جهازين کي گهٽ اگهہ تي رهائش ملي ٿي. انهن کان واندو ٿيو تہ مون مٽي جي سور لاءِ ڪنهن گوريءَ جي گهُرَ ڪئيمانس- آئسپرو، ڊسپرو، پئراسٽمال، ساريدان، انلجين، پئناڊال- مون ٿي ويءَ تان وقت بوقت ٻڌل اشتهاري گورين جا نالا ياد ڪري پڇيومانس. پر پوڙهي وٽ ڪابہ اهڙي شيءِ نہ هئي! اهي گوريون تہ آسٽريليا کان آمريڪا جي

شهرن تائين، وچ آفريڪا کان ڏور اوڀر جي ملڪن تائين، جتي ڪٿي ملن ٿيون. ڪندو، ڪپرو ۽ ڪوسن جي ڳوٺن کان وٺي مڪي، ميامي ۽ مدراس شهر جي دڪانن تي ملن ٿيون. اڃي اڇي هتي نه. نيٺ چيومانس: ”ڪجهه نه هوندءِ. جنهن سان مٿي جو سور لهي سگهي- ڪا سُتي ڦڪي يا ڪو ٻُورو چُورو. ڪو خاڪو يا ڪو بام ترياق؟“

ان تي هن هڪ ننڍڙي، بام جي شيشي، ميز جي هيٺين خاني مان ڪڍي منهنجي حوالي ڪئي. شيشيءَ جي مٿان واگهه (Tiger) جي شڪل ٺهيل هئي ۽ مٿانئس ٽائيگر بام لکيل هو.

”بس بس. مهرباني!“ ڪانئس جڳ مشهور ’ٽائيگر بام‘ وٺي پنهنجي ڪمري ڏي موٽيس.

ٽائيگر بام ۽ گارڊن

ٽائيگر بام لاءِ مشهور آهي ته اهو بام ڪيترن ئي مرضن لاءِ يڪ تڪ علاج آهي. مٿي جو سور کان وٺي وچونءَ جي ڏنگ تائين، سَنڌن جي سور ۽ رهنڊ رانيوٽي کان وٺي ٽڏيل ڇاتي ۽ بند ٿيل نڪ جي علاج لاءِ ورهين کان هي بام هلندو اچي، جنهن جا اشتهار ڪيترن ئي ملڪن جي اخبارن، رسالن، ٽي وي، فلمن ۽ پٽين تي نظر ايندا. گڏيل هندستان تائين- بلڪ ان کان پوءِ به ڪيترن ئي سالن تائين اهو بام ۽ ان ڪمپنيءَ جون ٻيون به ڪجهه دوائون پاڪستان ۾ به هلنديون هيون. اڄ به ٽائيگر بام جا ڪجهه پراڻا اشتهار ريل گاڏيءَ ۾ لنگهندي وقت ڪراچي ۽ حيدرآباد جي پٽين تي نظر اچن ٿا. سنڌي هندن جي گهرن ۾ اهو تمام گهڻو استعمال ٿيندو هو جو هندو واپاري ولايتن مان موٽڻ وقت سنگاپور، هانگ ڪانگ، ملايا، انڊونيشيا، برما جهڙن ملڪن مان اهو ننڍڙي دٻيءَ وارو، اڇي رنگ جو، تکي خوشبوءِ/ بدبوءِ وارو بام گهرو علاج لاءِ وٺي ايندا هئا.

اڃا جڏهن نه انگريزي دوائن ايتري ترقي نه ڪئي هئي ۽ نه وري اهي اڃا عام ٿيون هيون ته هي بام ئي گهر جي اهم ضرورتن مان هڪ سمجهيو ويندو هو. اڄ جڏهن نه انگريزي دوائون اوج تي پهتل آهن تڏهن به هي بام- ملڪن مان سڀ کان گهڻو سنگاپور ۾، ۽ قومن مان سڀ کان گهڻو چينين ۾ ۽

ٻئي نمبر تي ملئي ۽ تامل ماڻهن ۾ تمام گهڻو مشهور آهي ۽ هن صديءَ جو وڏو حصو، هن دوا، مريضن کي آرام پهچايو هجي يا نہ پر مالڪن کي چڱو ناڻو ڪمائي ڏنو آهي. هي بام ماڻهن جي ڏائن جي سور، مٿي جي سور، ڪنگهہ ۽ سي سڪنيس جو علاج ڪري سگهيو هجي يا نہ پر بام جي ايجاد ڪندڙ/ ٺاهيندڙ ملڪن جي غربت جو علاج ضرور ڪيو آهي.

لونگن ۽ جَوَهر جي تکي خوشبوءِ جهڙي هن بام (ٽائيگر بام) جي نالي سان سنگاپور ۽ هانگ ڪانگ ۾ هڪ باغيچو- ٽائيگر بام گارڊن- پڻ دنيا ۾ مشهور آهي. جنهن کي ڏسڻ لاءِ ماڻهو هلي ملي سنگاپور اچن ٿا. هن باغ ۾ وڻن ٽڻن ۽ سهڻن ٻوٽن کان علاوه چيني ديومالائن (Mythology) جا هوبهو، ساڳي قد ڪاٺ جا جانور ٺهيل آهن. باغ ۾ گهڙڻ سان ئي هڪ واگهہ (Tiger) وڏي بلا (اجگر) کي کائڻ لاءِ تيار نظر ايندو- جيڪا غمن، مشڪلاتن ۽ ڏکن جي علامت آهي. هڪ حوض ۾ مهاڻو جار سان جل پريون ڦاسائيندو نظر ايندو ۽ ٻيا بہ ڪيترائي پرين جي قصن جا پٿر ۽ سيمنٽ جا ٺهيل جانور نظر ايندا.

سنگاپور وارو "ٽائيگر بام گارڊن" پاسر پنجانگ روڊ تي آهي ۽ وچ شهر کان ڏهين، ٽيهين، هڪ سئو ٽيتاليهين، هڪ سئو پنجيتاليهين ۽ بہ سئو نمبر جون بسون چاڻتا ٽائون ۽ ويسٽ ڪوسٽ واري رستي کان ٿينديون اتي پهچن ٿيون. باغ ۾ داخلا لاءِ ڪابہ في، چندو يا ٽڪيٽ رکيل ناهي ۽ صبح جو نائين کان شام جو ڇهين تائين پبلڪ جي ڏسڻ لاءِ کليل رهي ٿو.

ڏور اوڀر جي ملڪن جي هيءَ عوامي دوا ۽ باغيچي جو ايجاد ڪندڙ ۽ ٺاهيندڙ 'آ- بون- ها' (Aw Boon Haw) نالي هڪ چيني هو جنهن پنهنجي اڏايل سلطنت جو پايو رنگون شهر کان وڌو. رنگون شهر برما جي گاديءَ جو هنڌ آهي جتي آخري مغل شهنشاهہ، بهادر شاهہ ظفر پڻ دفنايل آهي. 'ٽائيگر بام سلطنت' جي مالڪ 'آ بون ها' جو پيءُ اصل چين جي فجيان (Fujian) علائقي کان لڏي برما 1870ع ۾ آيو، جتي پيٽ قوت لاءِ چيني دوائن جو هڪ ننڍڙو دڪان کوليو. 1880ع ۾ هن House of Tiger جي نالي سان مختلف قسمن جون دوائون هلائڻ شروع ڪيون. 1883ع ۾ هن کي ٻهريون پٽ ڄاڻو جنهن جو نالو Boon Haw (طاقتور واگهہ) رکيو. واگهہ (ٽائيگر) هن پاسي ڏي، يعني ڏور اوڀر جي ملڪن ڏي، چينين جي عقيدي موجب تمام اهم

جانور سمجهيو وڃي ٿو. چئن سالن بعد ڪيس بيو پٽ Boon Par (طاقتور چيتو) ڄائو. پوءِ هنن ٻن ڀائرن اڳتي هلي ٽائيگر بام جي نالي سان محل محلاتون ۽ ايتري ڪٺي ملڪيت ناهي جو سنگاپور جي تاريخ ۾ هي گهراڻو امير ترين سڏجڻ لڳو. سندس ٽريڊ مارڪ ٽائيگر ڪان ايشيا جا ڪروڙها ماڻهو واقف ٿي ويا. سندن پيءُ تہ 1908ع ۾ ئي مري ويو. جڏهن هي ڀائر ايڪيهن ۽ پنجويهن سالن جا هئا. سندس مري وڃڻ کان پوءِ جيڪو هلڪو ڦلڪو اباڻو ڌنڌو هو سو هنن ڀائرن جي هٿ ۾ آيو. ٻنهي ڀائرن جي شخصيت ڪجهہ اهڙي آڌار پري هئي جو هڪ ٻئي جي مدد سان ڏينهون ڏينهن ڌنڌي کي وڌائيندا ويا.

چيني ۽ مغربي طب جي اصولن ۾ ٻنهي جو گهڻو مطالعو ۽ مشاهدو هو ۽ ان کان علاوه ڪيترن ئي چيني ۽ برمي دوائن جي نسخن کان چڱي طرح ڄاڻو هئا. سندن ڀهرين ايجاد ٽائيگر بام هو جنهن ڪين ايترو تہ ڪمائي ڏنو جو سنگاپور ۽ باليءَ کان جاوا ۽ سماترا ٽائين، هندستان ۽ مالديپ ٻيٽن کان برما ۽ چين ٽائين ناٽي جون خرجينون ڀرڻ لڳا.

ٽائيگر بام ۾ بنيادي شيون جوهر Menthol، چندن، ڪافور Camphor، ميڻ ۽ جيلي Vaseline آهن. باقي بيون اهم شيون ڳجهيون رکيون ويون آهن ۽ جيتوڻيڪ بام ناهيندڙ ڪڏهن بہ لکت ۾ يا زباني ان ڳالهہ جو اقرار نہ ڪيو پر هن تر جا ماڻهو- خاص ڪري چيني سمجهن ٿا تہ هن بام ۾ ٽائيگر (شينهن) جي جسم جا ڪجهہ بيئل حصا پڻ آهن ۽ چيني لوڪ ڪهاڻين مطابق ٽائيگر کي قدرت طرفان اها غير معمولي طاقت مليل آهي جو هو پنهنجي شڪل بدلائي هر قسم جي دشمن کي مات ڪري سگهي ٿو. سو جتي 'ٽائيگر' جي نالي پنيان ماڻهن جو ايڏو انڌو عقيدو هجي اتي دبلين ۾ نلهي خاڪ بہ مڪمل شفا نہ تہ مريض کي گهڻو ڪجهہ تسلي ۽ سڪون ڏيئي سگهي ٿي. ٽائيگر بام دوا مان اڻ ميو ناڻو ڪمائڻ بعد هنن ڀائرن بيون بہ ڪيتريون ئي دوائون ٺاهي وڪڻڻ شروع ڪيون.

1926ع ۾ ٻئي ڀائر رنگون ڇڏي سنگاپور لڏي آيا جتان سندن دوائون سولائيءَ سان ڏورانهن هنڌن تي پهچڻ لڳيون. پاڻ دوائن جي ڀهرين فئڪٽري اينگ- اون- ٽانگ (هميشه سڪون وارو گهر) جي نالي سان 'چائنا ٽائون'

جي وچ ۾ نيل روڊ تي ٺهرائي. جتي ڪارخاني ۾ ڪم ڪرڻ لاءِ سستي اگهه تي چيني مزور مليا ٿي. چين ۾ غربت ڪري اتان ٿورا ٿورا ٿي چيني ماڻهو سنگاپور ۽ ٻين اوسي پاسي وارن ملڪن ۾ پورهئي خاطر اچي رهيا هئا ۽ جيئن تہ جهازراني ۽ واپار وڙي ڪري سنگاپور ڏينهون ڏينهن ترقي ڪري رهيو هو سو هي ٻائر سولائيءَ سان پنهنجون دوائون هند سنڌ، بنگال بهار کان وٺي سريلنڪا، جاوا، سماترا، فلپين، سيليبس، بورنيو برونائي ۽ هانگ ڪانگ چين تائين موڪلڻ لڳا ۽ پوءِ ويندي ڏکڻ آمريڪا ۽ آفريڪا جي ملڪن ڏي ۽ اڳتي هلي يورپ ۾ بہ هنن جون دوائون مشهور ٿي ويون.

هاڻ جيئن ئي سندن واپار دوائن جي سامان ۾ پڪو ۽ ٻڌل ٿيو تہ هي ٻائر ان کان علاوه ٻين ڌنڌن ۾ بہ گهڙي پيا. انهن ڏينهن ۾ هڪ چيني اخبار Sin Poh (اسٽار نيوز) نالي تمام مشهور هئي ۽ چوٽيءَ جي ٽيرهن اخبارن مان هڪ سمجهي ويندي هئي. ٽائيگر بام جي مالڪ 'آ بون ها' ان اخبار ۾ گهٽي کان گهٽو پئسو لڳايو ۽ آخر ۾ اها سڄي اخبار پنهنجي نالي خريد ڪئي.

اخبار کان علاوه هنن انشورنس ۽ زمين جي وڪري ۽ خريداريءَ جو ڪم پڻ شروع ڪيو. جيئن جيئن هنن جو پئسو وڌندو ويو تيئن تيئن گهر جايون، باغ زمينون ۽ سندن مان مرتبو پڻ وڌيو. هر هڪ ڀاءَ چار چار زالون رکيون. 'بون ها' کي اٺ ٻار ٿيا ۽ 'بون پار' کي چار. هنن ايشيا جي هر وڏي شهر ۾ محل نما گهر ٺهرايا. وڏي ۾ وڏو گهر هانگ ڪانگ ۾ ٺهرايو جنهن جي اڱيان پندرهن ايڪڙن جو تہ فقط باغيچو هو. هانگ ڪانگ ۽ سنگاپور جهڙا ٻيٽ نما ملڪ جتي زمين ايڏي مهنگي آهي جو ٻن ڪٺن جيڏن ٻن ڪمرن واري فليٽ جي ئي لکها ڊالر قيمت آهي سو اتي ايڏا وڏا محل نما گهر راجا يا انهن جي برابريءَ جا ئي ماڻهو ڏاري سگهن ٿا.

هائوس آف جيڊ

اهڙيءَ طرح سنگاپور ۾ بہ سندن بہ محل نما گهر هئا. هڪ جيڊ پٿر جو گهر (House of Jade) جيڪو نسيم روڊ تي آهي ۽ ٻيو 'ها پار وِلا' يعني ٽائيگر بام گارڊن- جيڪو پاسر پنجانگ روڊ تي آهي. سنگاپور ۾ ايندڙ ماڻهو ٻنهي کان چڱيءَ طرح واقف آهن. ٽائيگر بام گارڊن جو تہ مٿي ذڪر ٿي چڪو

آهي. باقي جيڊ پٿر جيڪو سائي رنگ جو ٿئي ٿو، هن پاسي قيمتي ۽ اهم شين منجهان هڪ آهي. هانگ ڪانگ، ٿائيلينڊ، سنگاپور وغيره ۾ ان پٿر مان گوتم ٻڌ جا ٺهيل مجسما ۽ سينگار جون شيون تمام ڳري اگهه تي ملن ٿيون. هائوس آف جيڊ ۾ ان قسم جون شيون نمائش لاءِ رکيل آهن جيڪي ٽائيگر بام جي مالڪ پنهنجي شوق لاءِ گڏ ڪيون هيون. پاڻ سنگاپور جو هي گهر 1927ع ۾ ٺهرائين ۽ سندس ڊزائين ۽ نمونو هوبهو آمريڪا جي وائيٽ هائوس جهڙو رکرائين. ان جي ناهڻ جو ڪم پڻ هڪ آمريڪن آرڪيٽيڪٽ انجنيئر جي سپرد ڪيو هئائين. ان ڪري هن گهر کي مڪاني ماڻهو وائيٽ هائوس ئي سڏين ٿا. پر ڌارين ولايتن ۾ هي گهر جيڊ- پٿر جي شين جو گهر سڏيو وڃي ٿو. جيئن ته ٽائيگر بام گهرائي جي هنن پائرن کي واپار خاطر ڪيترين ئي ولايتن ۾ وڪڻو پوندو هو سو اتان هي ڪيتريون ئي جيڊ، هيرن ۽ پٿرن جون سوکڙيون وٺي ايندا هئا. 'بون ها' جڏهن 1932ع ۾ ٽائيگر بام مرهم جو وڪرو پهريون دفعو شنگهائيءَ ۾ شروع ڪيو تڏهن کان هن چين مان جيڊ پٿر جي ڪم جون شيون آڻڻ شروع ڪيون. هي ان جي خريداريءَ ۾ ايڏو ته مشهور ٿي ويو جو چيني ماڻهو ان قسم جون قيمتي شيون ۽ هٿ جا هنر 'بون ها' وٽ ئي وڪري لاءِ کڻي ايندا هئا. اهڙي طرح هن وٽ ان قسم جون شيون ايتريون ته گڏ ٿي ويون جو 1945ع ۾ 'هائوس آف جيڊ' جڏهن پهريون دفعو عام پبلڪ جي ڏسڻ لاءِ کوليو ويو ته ڪين خبر پيئي ته سڄي دنيا ۾ ڪنهن اڪيلي ماڻهوءَ جو وڏي ۾ وڏو نمائش گهر هو.

هن گهر ۾ رکيل جيڊ پٿر جي ناياب شين کي تازو 1949ع ۾ سنگاپور جي قومي عجائب گهر (National Museum) ۾ رکرايون ويون آهن. جيئن اتي اجا به گهٽي ڪان گهڻا ماڻهو ڏسي سگهن. تواريخ ۾ هن کان اڳ جيڊ پٿر جون اهي شيون فقط هڪ دفعو اڳ ان گهر مان نڪتيون هيون- جڏهن جپانين سنگاپور تي قبضو ڪيو هو. نوڪرن چاڪرن جلدي جلدي ان قيمتي ۽ نازڪ سامان کي اخبارن ۾ ويڙهي کوکن ۽ دٻن ۾ بند ڪري گهر جي هيٺان ٺهيل Basement (بهرين) ۾ ڪٽي چڙيو هو. جنگ پوري ٿيڻ کان پوءِ جڏهن ٽائيگر بام مرهم جا مالڪ سنگاپور موٽيا ته هنن کي اهو مڙئي سامان کوکن ۾ بند ٿيل بندرگاهه جي پر ۾ هڪ گدام ۾ صحيح سلامت نظر آيو. اهو هڪ

اهڙو راز آهي جنهن جي اڄ ڏينهن تائين خبر نہ پئجي سگهي آهي. هونءَ سنگاپور جو 'ٽائيگر بام گارڊن' بہ ٻي وڏي لڙائيءَ ۾ جپانين ڪافي تباهہ ڪري ڇڏيو هو. اڄ جو جيڪو اسان ڏسون ٿا اهو حڪومت مرامتون ڪرائيندي اچي ۽ ڪيس ذري گهٽ ان ساڳي شڪل ۽ رنگ روغن ۾ رکندي اچي.•

ٽائيگر بام مرهم جي مالڪ مسٽر 'آ بون ها،' سنگاپور وانگر هانگ ڪانگ ۾ بہ ٽائيگر بام باغ ٺهرايو هو جيڪو البت اڄ بہ ساڳي شڪل ۾ آهي. اهو باغ سنگاپور واري باغ کان اڳ ٺهرائي پوءِ ساڳي چيني آرٽسٽ- مسٽر 'ڪو ووڪ وان شان' کان 1931ع ۾ سنگاپور جي باغ تي ڪم شروع ڪرايو. دراصل اهو آرٽسٽ مسٽر 'آ بون ها' جي چين واري شهر Swatow جي فئڪٽريءَ ۾ ڪم ڪندو هو.

ٻي وڏي جنگ ۾ جڏهن جپانين سنگاپور تي حملو ڪري سنگاپور تي قبضو ڪيو هو، ان کان اڳ ٽي ٻين امير چيني واپارين وانگر هي ڀئي ڀائر پڻ سنگاپور ڇڏي ڀڄي ويا هئا. مسٽر بون- پار (طاقتور چيتو) تہ رنگون ۾ ٽي پوءِ ٽِڪي پيو ۽ 1944ع ۾ اتي ئي گذاري ويو. پر وڏو ڀاءُ مسٽر بون ها (طاقتور ٽائيگر) هانگ ڪانگ ڀڄي ويو. جتي جيتوڻيڪ جهلجي پيو هو پر سندس سٺي پاليسيءَ ڪري بچي ويو. جنگ کان پوءِ ٽائيگر صاحب اڪيلي سر پنهنجي خانداني ملڪيت ۽ واپار کي وري سڌارڻ شروع ڪيو. جيتوڻيڪ ڪن ڪن نقصانن جي جيڪي کين چين ۾ رسيا، انهن جي تہ وري تلافي هرگز نہ ٿي سگهي. سو مسٽر بون ها چين کي پاسيرو ڪري پنهنجي واپار کي ٻين اوسي پاسي جي ملڪن ۾ وڌيڪ پکيڙيو.

هن پاسي ملائيشيا، سنگاپور، هانگ ڪانگ ڏي "چنگ خيا" Chung Khiaw نالي بئنڪ تمام مشهور آهي. اها پڻ مسٽر آ بون ها (يعني ٽائيگر صاحب) 1950ع ۾ هانگ ڪانگ ۾ کولي هئي جنهن جون اڄڪلهہ شاخون ڪيترن ئي هنڌن تي آهن. ساڳي وقت هن هانگ ڪانگ جي اخبار: هانگ ڪانگ اسٽينڊرڊ ۽ سنگاپور جي اخبار: ٽائيگر اسٽينڊرڊ ۾ پڻ پئسو لڳائي رکيو. (هانگ ڪانگ واري اخبار تہ اڃا تائين هلي پيئي پر سنگاپور واري بند ٿي ويئي آهي. ان کان علاوه گهر ٺهرائڻ ۾ پڻ هي تمام گهڻو پئسو لڳائيندو آيو- جن کي محلات سڏيندو هو. مرڻ وقت سندس اهڙا ڇهوڻهہ محلات هئا.)

مسٽر آ- بون- ها جي اها وڏي ڳالهہ هئي تہ هو خير خيرات ڏاڍا ڪندو هو. غريب غربن کي سنئون سڌو پئسو ڏيڻ کان علاوه اسڪولن، اسپتالن ۽ پوڙهن ماڻهن جي گذر سفر لاءِ پنهنجي زندگيءَ ۾ ئي ڏهہ ملين ڊالر کن خيرات طور ڏنا ۽ نہ فقط سنگاپور ۾ پر ڏکڻ اوڀر جي ٻڙني ملڪن ۾ سندس سخاوت مشهور هئي. سندس اهو مشهور قول هو: ”انسان جيڪو ناڻو جنهن قوم مان ڪمائي ٿو اهو ناڻو ڪيس ڪبي تہ ان تي ئي خرچي.“

مسٽر آ- بون دل جي دوري ڪري 1954ع ۾ هن جهان مان لڏي ويو. پر هزارين غريب ڪٽنبن کي سندس ٽورا ۽ مددون اڃا تائين ياد آهن. لکين ماڻهو سندس ڇڏيل اخبار پڙهن ٿا ۽ سندس بئنڪ مان فائدو وٺن ٿا ۽ ان کان بہ گهڻا گهڻا سندس دوا ’ٽائيگر بام‘ وغيره مان مٿي جو سور، هڏن جو سور، ٿڌ زڪام وغيره جو علاج ڪن ٿا. انهن مان هڪ شايد آئون بہ آهيان جنهن کي سنگاپور ۾ ان رات نفسياتي طرح يا واقعي سچ پچ، نرڙ تي لڳايل ٽائيگر بام جي هڪ مڪ، فرحت بخشي ۽ وري گهاٽي ننڊ ۾ سمهي رهيس. هينئر جڏهن ڳالهہ نڪتي آهي تہ ان بابت يڪي ڏگهي بڪ لکي پڙهندڙن کي مٿي جو سور وجهي ويٺو آهيان.

سنگاپور جو چائنا ٽائون

ٻئي ڏينهن صبح جو تيار ٿي نائين بجي ڌاري نيرن لاءِ هيٺ هوٽل ۾ آيس. رات وارو پاڪستاني انجنيئر بہ پنهنجي نئين جهاز جي ٻين ساٿين سان گڏ هڪ ٽيبل تي ويٺو هو. منجهن هڪ انڊين چيف آفيسر فئمليءَ سان هو، هڪ انڊين ٿرڊ انجنيئر هو ۽ ڪجهہ ٻار بہ. سڀني سان مختصر طور ’هيلو هيلو‘ ڪري ڪنڊ کان هڪ ٽيبل تي اچي ويٺس. ٻئري کي چانهہ، ڊبل روٽيءَ جا ٻہ ٽي سيڪيل پترا ۽ فراءِ بيضو آڻڻ لاءِ چئي انتظار ڪرڻ لڳس. ايتري ۾ آصف بہ اچي نڪتو ۽ پروگرام ٺاهيوسين تہ نيرن بعد هرڪو الڳ الڳ پنهنجن ڪمن لاءِ نڪري وڃي. ڇو جو وقت تمام ٿورو آهي. پوري ٻين بجي پنهنجي ٽئڪسيءَ وارو ڊرائيور پاڻ کي وٺڻ لاءِ پهچي ويندو ۽ ٻين بجي ڌاري جڏهن هتان نڪرانداسين تڏهن سنگاپور ۽ جوهور جي بارڊر واري پل (Cause Way) تي ٽين بجي مس پهچنداسين ۽ پوءِ ملاڪا گهر تائين پهچڻ ۾ رات جا نَو ٿي

ويندا. جيترو سنگاپور کان نڪرڻ ۾ دير ڪنداسين اوتروئي پهچڻ ۾ دير ٿيندي. ٻئي ڏينهن صبح جو سوير آفيس پڻ هئي. آصف کي به اهڙا اڪيلي اڪيلي نڪرڻ واري ڳالهه صحيح لڳي جو سنگاپور شهر ۾ هاڻ رلڻ ۽ ڪم ڪاربون لاهڻ لاءِ ڪي پنج ڪلاڪ مس وڃي بچيا هئا. مون کي به پڻ ٽن هنڌن تي ڪم هو. هڪ ته سيشل اسٽريٽ تي پنهنجي پراڻي جهازران ڪمپنيءَ جي آفيس ۾ ڪم هو.

ملائيشيا ايندي وقت هوائي جهاز رستي آيو هوس سو پاڻ سان گهٽو سامان نه کڻي سگهيس. ان ڪري وڌيڪ ڪپڙا ۽ ڪتاب پنهنجي جهازران ڪمپنيءَ جي هڪ ڪئپٽن کي ڏيئي آيو هوس ته يار سنگاپور کان لنگهين ته هي منهنجيون هڙون سنگاپور لاهيندو وڃجانءِ. اهو ويچارو ڪڏهوڪو اهو سامان سنگاپور واري آفيس ۾ ڇڏي ويو هو ۽ آفيس جي چيني مئنيجر فون ذريعي مون کي ملاڪا اطلاع ڪيو هو. سو پهرين ان آفيس مان اهو سامان کڻي پنهنجي هڪ ٻئي پراڻي بنگالي ڪلاس ميٽ: شهاب الدين جي گهر موڪليو جيڪو پڻ مون وانگر جهازن تي ڳپل حصو چيف انجنيئر رهڻ بعد هاڻ سنگاپور جي پوليٽيڪنڪ ۾ گذريل ٽن سالن کان 'اليڪٽرو ٽيڪنالاجي' سبجيڪٽ پڙهائي ٿو. پاڻ موڪلون گذارڻ لاءِ مون وٽ ملاڪا اچي رهيو هو ۽ جيئن ته اسان واري ٽئڪسيءَ ۾ ٽن ڄڻن جو سامان هجڻ ڪري گهٽي جاءِ نه هئي سو مون ان سامان لاءِ کيس ملاڪا کڻي اچڻ لاءِ اڳ ئي چئي ڇڏيو هو.

سيشل اسٽريٽ جي سڌائيءَ ۾ اوپر کان رابن سن روڊ وهي ٿو ۽ اولهه ۾ سائوٿ برج روڊ ۽ نيو برج روڊ آهي ۽ انهن رستن کي وري سنهيون گهٽيون: ماسق (مسجد) اسٽريٽ، ٽيمپل (مندر) اسٽريٽ، پگوڊا (ٻڌن جو مندر) اسٽريٽ، هوڪين اسٽريٽ، ڪراس اسٽريٽ وغيره ڳنڍين ٿيون. هي علائقو سنگاپور جو چائنا ٽائون سڏجي ٿو. جيڪو علائقو تمام آڳاٽو آهي. هونءَ ته سنگاپور ۾ انڊين، ملئي ۽ ٻين قومن جا به ماڻهو آهن پر هن علائقي ۾ گهٽي کان گهٽا دڪان چينين جا آهن ۽ تمام گهٽو ڳتيل آهي. گهڻن سان دڪانن جي درن، ڀتين ۽ ڇتين کي ٽيڪ ڏيڻ وارن ٿلهن ٿنين تي وڏا وڏا چيني اکر نظر ايندا. دڪانن ۾ گهرن اڳيان ٻرندڙ اگربتين جون ٻچيل ڪاٺين جون

ٽڪريون ۽ ديوتائن لاءِ آچيل نارنگيون ڪيلا يا اناس نظر ايندا. گهرن جي درن ۽ بالڪنين مان نڪتل بانس جي لڙهن تي سڪڻ لاءِ لڙڪيل ڪپڙا جهنڊن وانگر ڦڙڪندا ڏسڻ ۾ ايندا. ڪي ڪي ته سئو سوا سئو ڪن ٻماڙ ۽ ٽماڙ پراڻا گهر اڃا تائين نظر اچن ٿا. جن جون ڪاٺ جون ڏاڪڻيون اڏوهي کاڌل ۽ در درين تي پردن بدران ڪوڪن سان لڳل پراڻيون چادريون هونديون. انهن چادرن جا هيٺاهان حصا ڳرُ، مٽي ۽ ٻارن جي سنگهن سان ٿڦيل نظر ايندا. بوٽ، ڪوڪا، ڏوپ چٽيون، سائيڪلون وغيره ته در ٻاهران يا بالڪنين ۾ رکيل نظر ايندڙيون. شام جي وقت گهرن جون زالون ڍرن ڪپڙن ۾ ٻاهر فٽ پاٿ يا گهرن جي وچ واري سوڙهي گهٽيءَ ۾ ڪچهري به ويٺيون ڪنديون ته آر پرڻ، جوئون ڪڍڻ، هڪ ٻئي جا يا پنهنجا وار ناهڻ جهڙا ڪم به پيون ڪنديون. گهر جا پوڙها چيني مرد ڪنڌ تي نهيل اسٽالن تان چاليهن سينٽن واري چانهن جون چسڪيون پري سڄي ڏينهن جون خبرون وينا ڏيندا ونندا.

اڄ جي سنگاپور کي ناهڻ وارو

بهرحال سنگاپور جو چپو چپو ايترو ڦڙتيءَ سان ترقي ڪري رهيو آهي جو آئون نٿو سمجهان ته ٻن ٽن سالن بعد چائنا ٽائون جا بچيل ههڙا لقاءَ وري ڏسڻ لاءِ ملن. چو جو گذريل ڏهن سالن اندر– بلڪ گذريل پنجن ڇهن سالن ۾ سنگاپور ۾ ايتري ته پيچ ڏاهه ۽ نئين جوڙجڪ ۽ ناهه جوڙ اچي ويئي آهي جو چوڏاري چپي چپي تي اوچيون عمارتون ۽ پئسي دولت جي ريل پيل ٿي واسو ڪري ويئي آهي. پئسي سان گڏ رهڻ جو معيار، کاڌي پيتي ۽ پهرڻ جا طور طريقا ۽ اسٽائيل، دڪان، هوٽل ۽ گهر گهاٽن جي بناوت جو رنگ روپ– سڀ اعليٰ کان اعليٰ ٿيندو وڃي. ڪيتريون اهڙيون ڳالهيون جيڪي هتي ڏهه سال اڳ عام هونديون هيون ۽ جيڪي جيتوڻيڪ هينئر به اڪين اڳيان ڦري رهيون آهن، پر هاڻ سامهون مور نه آهن. انهن شين ۽ ڳالهين بابت فقط انهن سان ياد اوري سگهجي ٿي جيڪي هتي جا جهونا رهاڪو آهن يا انهن ڌارين سان جن مون وانگر سنگاپور جا مڙيئي روپ ڏٺا آهن. باقي اڄڪلهه جا ايندڙ سياح ۽ ٽوئرسٽ سنگاپور کي يورپ، آمريڪا ۽ جپان جهڙو سهڻو سکيو ۽ سٿابو ڏسي ڪڏهن به اعتبار نه ڪندا ته ڪجهه سال اڳ سنگاپور ڇا هو. سنگاپور

جيڪڏهن انگريز گورنر رئفلس لڏو ۽ ناهيو تہ سنگاپور کي اڄ جي ماڊرن حالت ۾ هتي جي چيني پرائيم منسٽر مسٽر 'لي- ڪئان- يوءَ' آندو. مون جهڙن ماڻهن جن، لي ڪئان يو جهڙي ملڪ سان وفادار حاڪم جي حڪومت ۾ سنگاپور کي هيڏي ترقي ڪندي ڏٺو هوندو اهي پڪ سڏون ڪندا هوندا تہ اهڙا حاڪم جيڪڏهن اسان جهڙن ٽين دنيا جي ملڪن کي ملي وڃن تہ الائي ڇا ٿي پوي. جڏهن سنگاپور جهڙا پينگ پيا ملڪ اهڙن سياستدانن ۽ عوامي ليڊرن ڪري ايڏي ترقي ڪري سگهن ٿا تہ اسان جا ملڪ تہ ان کان بہ وڌيڪ ترقي ڪري سگهن ٿا. اسان جهڙا ملڪ جن کي قدرت طرفان نہ فقط پوک لاءِ وشال ڌرتي، نديون نارا ۽ معدني ذخيرا مليل آهن پر محنتي ماڻهو ۽ ذات پڻ موجود آهي. هڪ چيني چوٽي پڙهي هيم تہ "ڳالهائڻ جا ڪي لفظ سلطنتون ناهي سگهن ٿا ۽ ڪي لفظ سلطنتون ڊاهي سگهن ٿا." ساڳي طرح منهنجي خيال ۾ ڪي سياسي ليڊر، حاڪم، رهنما هن مهنگائي ۽ مسئلن جي دور ۾ بہ ملڪ کي ناهي سگهن ٿا تہ ڪي ٺهيل ملڪن کي ڊاهي سگهن ٿا.

سنگاپور جو پرائيم منسٽر مسٽر لي ڪئان يو (Lee Kuan Yew) سنگاپور جي هڪ امير چيني گهراڻي ۾ 1923ع ۾ ڄائو. سندس وڏا اوڻهين صديءَ ۾ چين کان لڏي سنگاپور آيا هئا. لي وڏو ٿي انگريزي پڙهيو ۽ ذوالفقار علي ڀٽي وانگر پاڻ بہ سڀ کان پهرين انگريزي زبان تي عبور حاصل ڪيائين. پر پوءِ سياست ۾ گهڙڻ کان پوءِ پنهنجي مادري زبان: چيني ۽ ٻيون زبانون ملئي ۽ تامل ڳالهائڻ لڳو.

ننڍپڻ جي تعليم سنگاپور جي اسڪول ۾ ئي حاصل ڪيائين. پاڻ ننڍي هوندي کان تمام هوشيار ۽ ذهين هو. اسڪول ختم ڪرڻ تي کيس سنگاپور جي رئفلس ڪاليج ۾ پڙهڻ لاءِ اسڪالرشپ ملي. ان بعد انگلينڊ جي ڪئمبرج يونيورسٽيءَ ۾ داخلا ورتائين جتي هن کي قانون (Law) ۾ ڊبل فرسٽ ڪلاس مليو- معنيٰ ٻن سبجيڪٽن ۾ فرسٽ ڪلاس آنرز مليو. 1950ع ۾ کيس انگلينڊ جي بار ۾ داخلا ملي. ان ئي سال هن هڪ ملايا جي چيني ڇوڪري مس ڪوا- گيوڪ- چو سان شادي ڪئي جيڪا پڻ ڪئمبرج جي شاگرد هئي.

انگلينڊ ۾ بئريسٽر ٿي رهڻ بدران لي سنگاپور موٽي آيو جتي پوسٽل

يونين جو قانوني صلاحڪار (Legal Adviser) تي ڪم ڪيو ۽ ڪين انگريز سرڪار کان سنا پگهار وٺرائي ڏيڻ ۾ مدد ڪئي. ساڳي وقت هو ٻين ٽريڊ يونين لاءِ پڻ ساڳيا ڪم ڪرڻ لڳو. لي ساڳي وقت پنهنجي هڪ سياسي پارٽي– پيپلس ائڪشن پارٽي (PAP) پڻ ناهي جنهن جو پاڻ سيڪريٽري جنرل ٿي ڪم هلائڻ لڳو.

1955ع ۾ ڪائونسل ۾ وڌيڪ سيٽون رکڻ لاءِ اليڪشن ٿي جنهن ۾ ليءَ جي پارٽيءَ کي ٽي سيٽون مليون. هڪ سيٽ تہ سنگاپور جي ان علائقي مان مليس جتي سڀ کان غريب چيني رهيا ٿي. ساڳي سال کان لي سنگاپور ۾ ڌارين جي حڪومت خلاف آواز اٿاريو. 1959ع جي اليڪشن ۾ ليءَ جي پارٽيءَ کي 51 مان 43 سيٽون مليون. پاڻ ڪئبينٽ ناهيائين ۽ ان سان گڏ پهرين پنج سال رٽا پڻ– جنهن ۾ تعليم، ڪارخانن ۽ عورت جي آزاديءَ تي گهٽو زرو ڏنائين سندس پارٽي هر اليڪشن ۾ کٽيندي اچي ۽ پاڻ دنيا ۾ سڀ کان گهٽو پسند ايندڙ پرائيم منسٽر ليکيو وڃي ٿو. هيڏي ڏن، دولت ۽ مان مرتبي هوندي بہ چيو وڃي ٿو تہ سندس ذاتي زندگي تمام سادي سودي آهي.

ترقيءَ جو راز انگريزي زبان

سريلنڪا، انڊيا يا برما جي ڪنهن سودائي (Sailor) چيو تہ سنگاپور جي ترقيءَ جو راز ان ۾ آهي تہ سنگاپور کي اسان جي ملڪن جهڙا مسئلا نہ آهن. سندس اشارو ٻولين، مذهبن، ذات نيات جي اونچ نيچائين ڏي هو. پر ڏٺو وڃي تہ اها ڳالهہ ناهي. سنگاپور ۾ اڄ بہ ڪيتريون ئي زبانون ڳالهايون وڃن ٿيون. بدين ضلعي کان بہ ننڍي سنگاپور ملڪ ۾ خبر ناهي ڪيترين زبانن جا ماڻهو رهن ٿا ۽ چار زبانون: ملئي، تامل، چيني ۽ انگريزي تہ فقط قومي زبانون آهن. ڪهڙو ملڪ آهي جنهن ۾ ايترا گهڻا مذهب آهن جيترا سنگاپور ٻيٽ تي آهن. هڪ ئي گهٽيءَ ۾ مسجد آهي تہ ساڳيءَ ۾ يا پر واريءَ ۾ گرجا گهر آهي ۽ ٽينءَ ۾ پگوڊا ۽ گردوارو آهي. فقط چائنا ٽائون ۾ ئي ڪيترا مختلف مندر ۽ مسجدون آهن. سنگاپور ۾ رهندڙ چيني جن لاءِ لڳي ٿو تہ هنن جو هڪ ئي زبان ۽ مذهب هوندو پر ائين ناهي. انهن جون بہ ڪئين زبانون ۽ مذهب آهن. عيسائي بہ فقط ڪئٿولڪ نہ آهن پر مئٿاڊسٽ، اينگليڪس، پروٽيسٽنٽ،

سيونٿ ڊي ائڊوينٽسٽ وغيره آهن. مسلمانن ۾ به شيعن ۽ سنين کان علاوه ٻيا به ڪيترائي فرقا رهن ٿا. ملائيشيا ۾ ته ڪٽي سڀ شافعي آهن پر هتي سنگاپور ۾ ته شافعي، حنفي- ويندي آفريڪا ۽ عرب ملڪن کان لڏي آيل مالڪي ۽ حنبلي پڻ رهن ٿا. ساڳي وقت وهابي، بوري، کوجا، بهائي، احمدي ۽ ٻيا مختلف مذهبن ۽ فلسفن جا ماڻهو پڻ. سيني کي هتي جي پرائيم منسٽر لي- ڪئان- يوءَ جي حڪومت اهڙو خوش ۽ سڌو ڪري رکيو آهي جو سنگاپورين ڏينهون ڏينهن دنيا جي Well Organized ۽ Well Disciplined قوم ٺيندي وڃي. سڀ ماڻهو هڪ ٻئي سان پيار محبت سان هلن ٿا. نه ته خاص ڪري چيني ماڻهو اهڙا ڏنگا مڙس آهن جو جن لاءِ چوڻي مشهور آهي ته چينيءَ جو فقط مٿي جو وار سڌو ٿئي باقي من تن ڏنگو ئي ڏنگو- ۽ جن ماڻهن کي مائوزي تنگ جي مار موچڙيَ به ڪو گهڻو سڌو نه ڪيو- سي هتي سنوت ۾ رهن ٿا ۽ سنوت ۾ چيني يا ٻيا هجن به چو نه. جڏهن موجوده حڪومت هنن لاءِ بنيادي ضرورتون: گهر، تعليم، نوڪريون، اسپتالي گهرجون ۽ هر قسم جي مذهبي، توڙي سماجي آزادي مهيا ڪري ڏني آهي. سندن اولاد جون بنيادي گهرجون: تعليم، صحت کان وٺي ريڊيو، ٽي وي پروگرامن تائين. راندين ۽ کيل تماشن جهڙين وندرن کان اسڪائوٽنگ، پڪنڪ، ڪئمپنگ تائين مهيا ڪري ڏنيون آهن- چاهي هو ميجارٽي واري قوم: چينيءَ جو ٻار هجي يا ملئي مسلمان جو. پنجابي سک جو هجي يا هندو سنڌي واپاريءَ جو. اڇي چمڙيءَ وارو انگريز خاندان جو هجي يا ڏکڻ هندستان جو هڪ تامل اڇوت هندو جو- جنهن جو اولاد ذات پات ۽ مذهب زبان جي چڪرن مطابق پنهنجي اباڻي وطن انڊيا ۾ هجي ها ته اڇوت سمجهي کيس تعليم کان پري رکي کيس ڪسيون ڊوئڻ ۽ گونهه ڪڍڻ جو جاب ڏنو وڃي ها ۽ سندس پاڇو پوڻ به پاپ سمجهيو وڃي ها. پر هتي سنگاپور ۾ اهو به آمريڪن انگلش اسڪول ۽ سينٽ لارينس اسڪول مان تعليم وٺي، محنت ۽ پورهئي آهر اعليٰ نوڪري ۽ ڌنڌو ڪري سگهي ٿو. نه فقط هر ماڻهوءَ جي اولاد کي نوڪريون ملن ٿيون پر کين انهن نوڪرين لاءِ حقدار بنائڻ لاءِ تعليم جو نظام به برابر برابر رکيو ويو آهي. ائين نه ته ڪي وڏن شهرن ۾ رهندڙ خاص ماڻهن جا ٻار خاص اسڪولن مان اوچي ۽ انگريزي تعليم وٺي وڏيون نوڪريون ماڻين ۽ باقي غريب عوام

کي لولن لنگڙن اسڪولن مان نعرن جي چانو ۽ تذڪار ۾ فقط قومي، صوبائي يا مذهبي زبانن ۾ تعليم ڏيئي سنين نوڪرين کان اڇوت بنايو وڃي. اهو ئي سبب آهي جڏهن سنگاپور ۾ ملئي ماڻهن گوڙ ڪيو تہ هن پيٺ جا اصل رهاڪو ملئي مهاڻا هئا ۽ هيءَ ڌرتي ملايا جي سرزمين جو حصو آهي ان ڪري اسڪولن ۾ فقط ملئي پڙهائي وڃي، چينين چيو تہ ائين نہ ٿيندو سيني کي اسان جي زبان چيني سکڻ کپي جو اسين چيني ميجارٽيءَ ۾ آهيون. انڊين چيو تہ نہ. انهن سيني زبانن کان اهم زبان اسان جي تامل آهي ۽ هي پيٺ سنگاپور انگريزن جي ڏينهن کان مدراس سان ڳنڍيل هو ان ڪري تامل نادو صوبي جي زبان تامل سيني کي پڙهڻ کپي.

هتي جي پرائيم منسٽر ماڻهن کي ٺڏو ڪندي سمجهايو ”بابا پاشائون تہ سڀ اهم آهن. ڪير پنهنجي مادري زبان ڇڏيندو. پر انگريزي جيتوڻيڪ ڌارين جي زبان آهي پر بين الاقوامي زبان آهي. سائنس جي زبان آهي ۽ ان ۾ ايترا تہ گهڻا ڪتاب لکيل آهن جو ان جي اهميت عرب ۽ اسرائيلي بہ مڃين ٿا. جپاني ۽ جرمن بہ مڃين ٿا. بهرحال پين قومن کي ڌارئين زبان زوري سيکارڻ بدران هرڪو پنهنجي زبان جي اسڪول ۾ پنهنجا ٻار موڪلي ۽ سيني زبانن جا اسڪول کوليا ويندا: تامل، ملئي ۽ چيني. ان سان گڏ انگريزي بہ کوليون ٿا جيئن ڪو چاهي تہ پنهنجا ٻار ان ۾ موڪلي سگهي.“

نتيجو اهو نڪتو تہ سيني پنهنجا ٻار وڃي انگريزي اسڪولن ۾ داخل ڪرايا. جنهن کان ڪٿي پڇ تہ بابا تون تامل آهين تو تہ چيو پئي تہ تامل اهم زبان آهي پيا بہ پڙهن. پر هاڻ ماڳهين تون پنهنجا ٻار بہ داخل نٿو ڪرائين؟ تہ ڪڪو وڪو ٿي جواب ٿي ڏنو تہ اها تہ اسان جي مادري زبان آهي ۽ ٻار گهر ۾ بہ سکي ويندا ۽ هيٺين ڪلاسن ۾ بہ. اعليٰ تعليم ۽ سکيا لاءِ انگريزي ضروري آهي. ڏسندي ئي ڏسندي سيني زبانن جا اسڪول بند ٿي ويا- سواءِ انگريزيءَ جي. چو جو هر هڪ دل ئي دل اندر سمجهي ويو تہ اڄ جي دور ۾ ڄاڻ حاصل ڪرڻ يا ترقيءَ لاءِ انگريزي زبان ضروري آهي. بقول هڪ ايڪانامسٽ جي: ”سنگاپور جي ترقيءَ جو وڏو راز اهو بہ آهي تہ هنن برما، سريلنڪا يا ملائيشيا ۽ انڊونيشيا وانگر جوش ۾ اچي اسڪولن ڪاليجن مان انگريزيءَ کي تڙي نہ ڪڍيو.“

سنگاپور جون نديون نالن جو ڪم ڏين

سنگاپور وارن انگريزيءَ سان گڏ هڪ ڪم سٺو ڪيو آهي ته هرهڪ سنگاپوريءَ کي انگريزيءَ کان علاوه هڪ سبجيڪٽ مادري زبان جو ضرور کڻڻو آهي جيئن مادري زبان- جنهن جي اهميت، ضرورت ۽ جذبو پڻ پنهنجي جاءِ تي اڻ مٽ آهي، پڻ سکي سگهي. يعني اهو ئي حساب جيڪو اڳ ۾ پاڪستان ۾ اسان وٽ هوندو هو. جتي هاڻ ظاهري طرح انگريزي تعليم ته بند ڪئي ويئي آهي پر اجا بچيل چند مشنري- عيسائي اسڪولن اڳيان ملڪ جي اهم شخصيتن، ويندي سياستدانن ۽ وزيرن کي پنهنجن ٻارن جي داخلا لاءِ منٿون ڪندو ڏسي افسوس ٿو ٿئي ته اهي حقيقت پسند ٿي، فقط پنهنجن ٻارن جو مستقبل سنوارڻ بدران، سڄي قوم جي ٻارن جو ڀلو ڪرڻ خاطر سيني لاءِ انگريزي اسڪول چو نٿا رائج ڪرائين.

هڪ انڊونيشيءَ مون سان ڏک جو اظهار ڪندي چيو: ”توهان پاڳ وارا آهيو جو انگريزيءَ جي ڄاڻ ڪري توهان جا نه فقط ڊاڪٽر انجنيئر ولايت ۾ نوڪري ڪري سگهن ٿا پر هلڪين نوڪرين وارا پڻ. اسان جي ملڪ جا ته ڊاڪٽر انجنيئر به روزگار لاءِ ٻاهر هٿ پير نٽا هٽي سگهن جو اسڪولن ڪاليجن ۾ هو انڊونيشي زبان ۾ پڙهيا پوءِ ڊاڪٽري يا انجنيئريءَ جا ڪتاب جيتوڻيڪ انگريزيءَ ۾ ڪين پڙهڻا پيا پر ڪچيءَ ۾ انگريزي نه سکڻ ڪري توهان پاڪستانين هندستانين وانگر انگريزي لس ئي لس نٽا ڳالهايو سگهن. نتيجي ۾ نوڪريءَ لاءِ جنهن انٽرويو ۾ ويهن ٿا فيل ٿيو پون؟“

پر هاڻ ننڍي کنڊ جي ملڪن جي تعليم جو معيار ڀه ڇا ٿيندو وڃي- سٺو يا خراب- اسان جي اکين اڳيان آهي. ۽ ان جو فائدو ڪنهن کي رسندو- سنگاپور، هندستان جهڙن ملڪن کي جيڪي انگريزيءَ ۾ پڙ آهن.

بهرحال هي هڪ سفرنامو آهي ۽ منهنجي خيال ۾ هتي سنگاپور بابت تعليم کان علاوه ٻه چار ٻيون ڳالهيون پڻ لکڻ بي مهل نه ٿينديون.

سنگاپور جو ٻيٽ فقط ٻه سئو ڏهه چورس ميل آهي. سڄي سنڌ جي پکيڙ چوونجاهه هزار چار سئو ڪن چورس ميل آهي- ان مان اندازو لڳائي سگهجي ٿو ته سنگاپور جو ٻيٽ ڪيترو ننڍڙو آهي. ان کان علاوه سنگاپور جو ٻيٽ ڪافي هيناهون آهي. يعني سمنڊ جي ڪناري کان ڪو گهڻو مٿيرو

نہ آهي. جيئن پاڻ وٽ ڪيترائي علائقا متاهان آهن. ڪوئيٽا ۽ ڪوهہ مري وغيره تہ تمام متاهان شهر آهن پر ويندي حيدرآباد بہ گنجي ٽڪر تي هجڻ ڪري سمنڊ جي ليول کان گهٽو متانهون آهي. ان کان علاوه اسان جي ملڪ ۾ ڪيترين ئي ٽڪرين ۽ جبلن جون قطارون پڻ آهن. پر سنگاپور ٻيٽ ڪٿي بہ پنجاهہ فوٽن کان متي ناهي. وڏي ۾ وڏي ٽڪري- بڪت تيماح آهي سا بہ فقط ڇهہ سئو کن فوٽ مس ٿيندي. يعني ٻارهن تيرهن ماڙ عمارت جيتري. هڪ بہ ٻيون بہ ننڍيون ننڍيون دڙن جهڙيون ٽڪريون آهن. جهڙوڪ: بڪت پنجانگ، بڪت منڊائي وغيره. (بڪت ملئي لفظ آهي جنهن جي معنيٰ ٽڪري آهي). سڄي ٻيٽ تي ٽي چار نديون پڻ آهن جيڪي سنڌو نديءَ يا گنگا جمنا وانگر جبلن تان ڳرندڙ برف جو پاڻي ڪٽي ٻئراجن بندن وٽ واهن ۽ شاخن ۾ ورهائجي گهٽي کان گهٽي ڌرتيءَ جي اُڃ متائڻ جو ڪم نٿيون ڪن. پر هتي جون نديون ٻيٽ تي وسندڙ مينهن جو پاڻي ڪٽي سمنڊ ۾ ڦٽو ڪن ٿيون ۽ ڌرتيءَ کي ٻڏڻ کان بچائين ٿيون. يعني اسان وٽ نديون پوک لاءِ ڪارائتيون سمجهيون وڃن ٿيون جو مصر وانگر اسان جي پوک جو مدار نديءَ تي آهي. پر هتي ٻنين ٻارن کي نديءَ جي پاڻيءَ جي ڪهڙي ضرورت جڏهن هر وقت مينهن جي صورت ۾ آسمان مان پاڻي ٿمندو رهي ٿو. هتي جون نديون بہ پوک لاءِ ڪارائتيون آهن پر پوک کي پاڻي مهيا ڪرڻ بدران پوک ۾ مينهن جو بينل پاڻي ڪڍن ٿيون. هتي جون نديون گٽرن ۽ نارن (Drainage) جو ڪم ڪن ٿيون نہ تہ مينهن جي پاڻيءَ ۾ فصل ۽ گهر ٻڏي وڃن.

سنگاپور ۾ پکي گهٽا جانور گهٽ آهن

سنگاپور جون اهي هلڪيون ڦلڪيون نديون آهن: جرانگ ندي، ڪلانگ ندي، ڪرانجي ندي، سيليتار ندي، سرنگون ندي ۽ سنگاپور ندي. هن ندين ۾ مينهن پوڻ سان يڪدم چاڙهہ اچيو وڃي ۽ مينهن مطابق ڏينهن ۾ ڪڏهن ڪڏهن ٻہ ٽي دفعا تار ٿيو پيون وهنديون. هر هڪ ندي ڪا چند ميل مس ڊگهي آهي. سنگاپور ندي سڀ ۾ وڏي، مشهور ۽ تاريخي ندي آهي جنهن ۾ ٻيڙيون ۽ بارجون بہ هلن جيڪي جهاز کان ٻيٽ جي اندروني علائقن تائين ۽ اندروني علائقن کان بندرگاهہ تائين سامان لاهڻ چاڙهڻ لاءِ ڊوئين.

سنگاپور جو پيٽ خط استوا جي ويجھو هجڻ ڪري ٻارهوئي هڪ جهڙي اونهاري واري موسم رهي. سيارو تہ بنھ نہ ٿئي. سڄو سال گرميءَ جي ڊگري پنجويهن ۽ ستاويهن جي وچ ۾ رهي. هر وقت جهڙ ۽ مينهوڳيءَ ڪري ان کان وڌيڪ گرمي ورلي ڪا ڪڏهن ڪڏهن ٿئي- سا بہ چند ڪلاڪن لاءِ. جيڪا گھُٽ ۽ گرمي مينهن پوڻ کان اڳ اڪثر پاڻ وٽ بہ ٿيندي آهي. ٿوري دير بعد جهڪ يا هوا جي چرپر سان سخت مينهن يا بوندا باندي شروع ٿي ويندي. سئيٽر يا ڪوٽ جي تہ سڄو سال ضرورت نہ پوندي آهي. ڪوٽ جي ضرورت فقط ڪڏهن ڪڏهن پاسپورٽ سائيز فوٽو ڪڍائڻ لاءِ پوندي آهي. سو ان لاءِ اڪثر هتي جي هر فوٽو گرافر وٽ بہ ٽي پراڻيون سراٽيون سنگهون لڳل ٿائيون، هڪ ڏندن پڳل ۽ مر لڳل ڦٽيءَ سان گڏ هڪ عدد ڪوٽ پڻ رکيل هوندو آهي. هتي ذري گهٽ ڏهاڙي مينهن وسي ٿو ۽ سال ۾ هڪ سئو انچ (اڍائي ميٽر کن) مينهن وسي ٿو. يعني هتي جي مينهن جي پاڻيءَ جو نيڪال پاڻ وانگر خراب هجي تہ سال اندر سڄو پيٽ ٻڏي وڃي.

سنگاپور جي سڄي پيٽ تي ماڻهن جي آبادي ۽ عمارتون وڌڻ ڪري گس پنڌ تي ڪو ورلي اڻ پاليل جانور ملي- سواءِ ڊگهي پڇ واري پولڙي (Macaque) جي- يا رات جي وقت ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ گدڙ يا ڳورپٽ جهڙي جانور جي. باقي هتي پڪي جام آهن- سي بہ طرح طرح جا. ٻهراڙي وارن ٻچيل ٽڪرن تي نانگ بلائون ۽ سانڊا چچيون پڻ موجود آهن.

هتي جي چينين جون مختلف زبانون

جيئن مٿي لکي آيو آهيان تہ سنگاپور ۾ ڪيترين ئي قومون رهن ٿيون جن ۾ پنجهتر سيڪڙو- يعني ٽي حصا چينين جا آهن پندرهن سيڪڙو ملئي ماڻهو جو، ست سيڪڙو انڊين جو ۽ باقي ٻچيل سيڪڙي ۾ يورپين اچن ٿا. هتي جا رهاڪو چيني اصل ۾ چين کان ئي آيا. سنگاپور، ملائيشيا، فلپين، انڊونيشيا- ويندي يورپ آمريڪا ۾ جيڪي اڄ چيني نظر اچن ٿا تن جي ابن ڏاڏن، پڙڏاڏن يا تڙ ڏاڏن جو اصل ملڪ چين هو جتان هنن ڌارين ولايتن ڏي لڏڻ شروع ڪيو- پنهنجي ملڪ جي غربت کان ڀڄڻ لاءِ، ٻاهر جي دنيا ۾ پورهيو ڳولڻ لاءِ يا جيڪي اڳهين سکيا ستابا هئا سي پنهنجي اولاد کي وڌيڪ

تعليم يا واپار وڙي جي سکيا ڏيارڻ لاءِ. اهڙي طرح سنگاپور جو ٻيٽ جيڪو چوڏهين صديءَ تائين چند ملئي مهاڻن جو ڳوٺ هو سو اڳتي هلي انگريزن جي حڪومت ۾ وڌڻ ويجهڻ لڳو تہ انگريزن کي انهن ماڻهن جي ضرورت پيئي جيڪي بندرگاهہ ۾ مزوريءَ جهڙي پورهئي کان وٺي ڪلارڪي، بني ٻارو ۽ عمارت سازيءَ جهڙا ڪم ڪري سگهن. ان لاءِ چين ۽ هندستان اهڙا ملڪ هئا جتان غربت ڪري ضرورت موجب اڻ ڳڻيا ماڻهو اچي سگهيا ٿي. سو سنگاپور ۾ جيڪي هينئر چيني نظر اچن ٿا اهي اصل چين جا آهن. پر چين پنهنجو پاڻمرادو وڏو ملڪ آهي جنهن ۾ ڪيترائي پرڳڻا/ صوبا ۽ زبانون آهن. سو سنگاپور ۾ جيڪي چيني ڏسون ٿا اهي سڀئي چين جي ڪنهن هڪ صوبي مان لڏي نہ آيا پر مختلف صوبن کان آيا آهن ان ڪري سندن مختلف چيني زبانون ۽ مذهب آهن. جيئن تہ منجهن چاليهہ سيڪڙو چين جي فوڪيئن صوبي جا رهاڪو آهن ۽ گهر ۾ اموئي (Amoy) بولي ڳالهائين. ويهہ سيڪڙو سنگاپوري چينين جو ٽيچو (Teochew) بولي ڳالهائي ٿو ۽ انهن جو اصل چيني صوبو سواتو (Swatow) هو. ويهہ سيڪڙو ڪن چيني چين جي ڪوانگ تنگ کان آيل آهن ۽ باقي ڪئنٽن، شنگهائي، دئرين ۽ ٻين هنڌن کان آيا ۽ هڪا، هڪوئين، مئنڊرين، ڪئنٽونيز جهڙيون چيني زبانون ڳالهائين ٿا. مذهب بہ ڪن جو ٻڌ ڌرم آهي، تہ ڪن جو تائو زم، ڪنفيوشزم وغيره آهي. ڪي تہ دهريا بہ آهن، ڪن جو مذهب عيسائيت بہ آهي تہ ڪن ايڪڙ ٻيڪڙ چينين جو مذهب اسلام پڻ آهي. سنگاپور ۾ رهندڙ سيني ملئين جو مذهب جيتوٽيڪ اسلام آهي پر اهي بہ هڪ ئي هنڌ جا نہ آهن. ڪي اصل انڊونيشي آهن تہ ڪي جاواني، بئاني ۽ ٻيون زبانون ڳالهائيندڙ آهن. ڪي اصل اتر ملايا جا آهن جيڪي ٿائيلنڊ جي باردر پاسي جا هجڻ ڪري ڪجهہ ڪجهہ ٿائي نموني جي زبان ڳالهائين ٿا. ڪي ملايا' جي اوڀر واري ڪناري: ترنگانو ۽ ڪئانتان جا آهن ۽ گهرن ۾ پنهنجيون بوليون ڳالهائين ٿا.

اهڙيءَ طرح سنگاپور ۾ جيڪي انڊين رهن ٿا انهن ۾ تہ سڀ کان گهڻا مذهب ۽ زبانون آهن: هندو، سک، مسلمان، ڪرسچن، گجراتي، پنجابي، تامل، مليالم، بنگالي، سنڌي، گورکا ويندي پاڪستاني، سلوني ۽ بنگلاديشي بہ انهن ۾ اچيو وڃن ٿا.

سنگاپور جا مختلف نالا ۽ حڪومت

سنگاپور جو سرڪاري طرح چيني (مندران) ۾ نالو Hsin Chia Po Kung Ho Kuo آهي، ملئي ۾ ريپبلڪ سنگاپورا، انگريزيءَ ۾ ريپبلڪ آف سنگاپور ۽ تامل ۾ سنگاپور ڪُدي يا راسو آهي ۽ اهي چارئي زبانون سنگاپور جون قومي زبانون آهن. اسڪول ۾ سڀ ڪجهه انگريزيءَ ۾ پڙهايو وڃي ٿو پر ان کان علاوه مٿين مان ڪابه هڪ زبان جو سبجيڪٽ کڻڻ ضروري آهي.

سنگاپور جو هوڻ اصل نالو Temasek (سامونڊي شهر) هو. پر پراڻن قصن موجب، سري وجايا سلطنت جو شهزادو سانگ نيلا اتاما جڏهن تماسيڪ (پراڻي زماني جي سنگاپور) ۾ پهتو ته هن کي هڪ عجيب جانور نظر آيو جنهن کي هن شينهن سمجهي هن شهر جو نالو تماسيڪ مان بدلائي سنگاپور رکيو. سنگا معنيٰ شينهن ۽ سنگاپورا معنيٰ شينهن جو شهر. ٻي وڏي جنگ جي ڏينهن ۾ جپانين جي قبضي دوران سنگاپور جو نالو سيونان- تو (Syonan To) پڻ رکيو ويو هو.

سنگاپور ۾ پارلياماني ڊيموڪريسي آهي جيڪا ويسٽ منسٽر جي بنياد تي آهي. حڪومت اندر هيڊ آف اسٽيٽ (پرائيم منسٽر) اچي ٿو ۽ پريزيڊنٽ (جنهن کي تمام ٿورا پاور مليل آهن) ۽ 58 ميمبرن جي چونڊيل يوني ڪئميرل پارليامينٽ. ووٽ ڏيڻ ضروري آهي ۽ هر رجسٽرڊ شهريءَ کي ووٽ ڏيڻو پوندو آهي. پارلياماني مئجارٽي پنهنجو پاڻ مان پرائيم منسٽر ۽ ڪئبينيٽ چونڊيندي آهي. 1959ع کان وٺي ساڳي پارٽي پي. اي. پي (پيپلس ائڪشن پارٽي) کٽيندي اچي جنهن جو اڳواڻ مسٽر لي ڪئان يو (Lee Kuan Yew) آهي. هن کي سنگاپور جو پرائيم منسٽر رهندي هي پنجويهون سال آهي.

ملڪ جو نظام هلائڻ لاءِ وزير ۽ بورڊ (سيڪريٽريٽ) آهي جنهن ۾ اٽڪل پنجهٺ هزار سول سرونٽ (سرڪاري ڪامورا) آهن. سول سروس لاءِ آفيسر چونڊڻ لاءِ پبلڪ سروس ڪميشن آهي (جيڪو طريقو انگريزن پاڪستان، هندستان، ملائيشيا، برونائي، پاپائي نيوگني ۽ ٻين ملڪن ۾ به رکيو آهي.) اهو خودمختيار ادارو آهي ۽ سرڪاري نوڪرين لاءِ چونڊيل ماڻهن جي معيار، ڪاتي ۽ ڊسيپلين جو خيال رکي ٿو. ان طرح جو ئي ادارو جوڊيشريءَ جي خودمختياريءَ جو نظام برقرار رکي ٿو. سپريم ڪورٽ ۽ ٻين

نندين ڪورٽن ذريعي ماڻهن کي انصاف ملي ٿو. هيٺينءَ ڪان مٿين ڪورٽ تائين اپيلون بہ ڪري سگهجن ٿيون. غريبن کي سرڪار طرفان قانوني مدد پڻ ڏني وڃي ٿي. اسلامي قانون لاءِ سنگاپور ۾ شريعت ڪورٽ پڻ آهي.

سنگاپور جي رستن جا نالا

مون واچ ۾ وقت ڏٺو. يارهن ٿي رهيا هئا. سنگاپور ۾ اجا بہ ٽن هنڌن تي هلڪو ڦلڪو ڪم هو. ماني بہ اجا کائڻي هئي ۽ ٻي بجي کان پهرين مئرينرس ڪلب ۾ پهچڻو هو. جتان جنهن ٽئڪسيءَ ۾ آيا هئاسين ان ۾ واپس ملائيشيا وڃڻو هو. سيشل اسٽريٽ مان ڪم لهڻ بعد جهٽ پٽ سرنگون روڊ تي آيس. سنگاپور جي رستن ۽ گهٽين جا نالا سنگاپور شهر وانگر مغرب ۽ مشرق جو مرڪب آهن. سنگاپور جي حڪومت تاريخ سان هٿ چراند بنهہ نہ برابر ڪئي آهي جو اجا تائين پراڻا نالا ۽ پراڻيون شيون هوبهو ان صورت ۾ هلنديون اچن. نوان نالا فقط انهن رستن جا رکيا ويا آهن جيڪي نئينءَ سنئينءَ ٺهيا ۽ سنگاپور ۾ هر ملڪ، مذهب ۽ ڪميونٽيءَ جي رهاڪن کي خوش ڪرڻ لاءِ انهن جي دل وڻان نالا رکيا ويا آهن. منهنجو هڪ دوست جيڪو نئين ٺهيل وستيءَ ۾ رهي ٿو اتي سڀ يونيورسٽيءَ ۽ مختلف ڪاليجن اسڪولن جا ماستر رهن ٿا. ان ڳالهہ کي مدنظر رکي سنگاپور حڪومت ان علائقي جي وڏن رستن، گهٽين، لنگهن جا نالا مشرقي شاعرن جي نالن تي رکيا آهن. جيئن تہ ٽئگور روڊ، عمر خيام روڊ، اقبال روڊ، نذر الاسلام روڊ، منشي عبدالله (ملئي شاعر) روڊ وغيره وغيره.

سنگاپور ۾ انگريزن جو راڄ هجڻ ڪري، ڪجهہ رستا مشهور انگريزن سان پڻ منسوب ٿيل آهن. تہ ڪن رستن جا نالا نج ملئي نوعيت جا آهن. ڪي وري چينين سان واسطو رکندڙ آهن. اهڙيءَ طرح سنگاپور جي ڪجهہ رستن ۽ گهٽين جا نالا مذهبي رهنمائن جي نالي آهن تہ ڪي مختلف ملڪن ۽ سندن شهرن تان ڪنيا ويا آهن. مثال طور انگريزن جي نالن وارا ڪجهہ رستا: ائنڊرسن، ائنٿوني، ڊڪسن، ڪرافورڊ، ڪلائيو، ڪچنر، مارگريٽ، ايلزبيٿ، مائونٽ بئٽن، نيلسن، آئوٽ رام، پرنس چارلس، پرنس ائڊورڊ روڊ ۽ اسٽريٽ. ملئي نالن وارا ڪجهہ رستا ۽ گهٽيون هن ريت آهن: محمد سلطان روڊ،

روماهہ ٿنگي، حطام مانيس، حاجي الياس، ائمپنگ، جالان بيسار، جالان بنگا رايا، بڪت تيماه، بڪت ميراه، بڪت ايام، ڪمپونگ بارو روڊ، نور الدين لين، سنگائي روڊ، سيد علوي روڊ وغيره.

چينين سان واسطو رکندڙ ڪجهہ رستن جا نالا آهن: ڪم سينگ روڊ، ڪم يام، لينگ ڪي، مائي چن روڊ، تائي جن، تام ڪم چينگ ۽ وي نام روڊ وغيره.

انهن کان علاوه ڪجهہ پيا مشهور روڊ ۽ گهٽيون: عرب اسٽريٽ، آدم اسٽريٽ، آرمينين اسٽريٽ، سينٽ مائيڪل روڊ، سينٽ ائنڊريو، سينٽ لارينس فريزر، لنڪن ۽ ٽرفالگر اسٽريٽ.

ڪجهہ اهڙا رستا جن جا نالا مختلف ملڪن ۽ شهرن جي نالن سان آهن، اهي آهن: جوهور روڊ، قنڌار اسٽريٽ، برما روڊ، ڊنڊي روڊ، چائنا اسٽريٽ، هالينڊ روڊ وغيره. هڪ رستي جو نالو پاڪستان روڊ پڻ آهي- جتي ائڊمرلٽي روڊ ۽ سمباوانگ روڊ ملن ٿا. انهن جي پاسي ۾ ۽ ڪئناڊا روڊ جي پر ۾. اڄڪلهہ ان علائقي ۾ آسٽريليا ۽ نيوزيينڊ جي هوائي فوج جا آفيسر رهن ٿا جيڪي سنگاپور جي بچاءَ ۽ سنگاپوري پائليٽن کي ٽريننگ ڏيڻ لاءِ رهيل آهن.

انهن نالن کان علاوه پيا ڪجهہ نالا جيڪي هن وقت ياد اچي رهيا آهن سي آهن: حيدرآباد روڊ (دکن هندستان وارو) ڇو جو انگريزن جي ڏينهن ۾ سنگاپور جو واسطو مدراس ۽ حيدرآباد سان گهڻو هو)، رنگون روڊ، مدراس روڊ مالابار، شنگهائي، فرينچ، منڊالي، پارسي ۽ اراوادي روڊ وغيره وغيره. اراوادي برما جي مشهور ندي آهي. سنڌو نديءَ نالي بہ سنگاپور ۾ نہ فقط انڊس روڊ آهي پر انڊس اسٽريٽ پڻ آهي.

سنگاپور شهر ۾ ننڍڙو هندستان

سو اهڙيءَ طرح هتي سرنگون روڊ آهي. هي رستو سنگاپور جي مشهور ترين رستن مان هڪ آهي. سرنگون روڊ تان مون کي ملائيشيا ۾ منهنجي پاڙي ۾ رهندڙ هڪ انڊين ڪليگ لاءِ ڪجهہ مسالو ۽ سڪو ميوو وٺڻو هو. تور ۾ تہ ڪٽي اهو 'ڪجهہ' هجي- جو هرهڪ مسالو ٿورو ٿورو گرامن ۾ وٺڻو هو- ورلي ڪا شيءِ بادامن ڪاڄن جهڙي سير ڏيڍ تور جي وٺڻي هئي. باقي نمونن

۾ تمام گھٽو هو. لونگ، ڪاريون مريون، ڦوٽا (ننڍا ۽ وڏا)، جائفل، جاوتري، جيرو (اڇو، ڪارو)، دال چيني، ڪشمش، سڪا ڪائي، ڪاري ڏاک، ڪلونجي، سڪل ڏاڻا- پيا ۽ خبر ناهي ڇا ڇا جن جا نالا مون تہ ڇا ڪنهن هوٽل يا جهاز جي چيف بورچيءَ بہ نہ ٻڌا هوندا. پر اهو ڪمال آهي، سرنگون روڊ جو تہ افغانستان، ايران، پاڪستان کان سريلنڪا تائين ۽ هندستان جي تہ اوپر ۽ ڏکڻ کان وٺي اتر ۾ هماليہ جبل جي قدمن تائين پوکيل هر مسالو ۽ ڦڪي ستي هتان اڇيو نڪري.

هونءَ بہ سرنگون روڊ اهڙو هنڌ آهي جتي هندستان جي هر شيءِ ملي ٿي- مرچ مسالي کان وٺي پڪوڙي، کيچي، بجئي ۽ منائي تائين. متي ۾ هٽڻ لاءِ سنڌور ۽ آرينا، ۽ نرڙ تي لڳائڻ لاءِ تلڪ کان وٺي گنگا جل (گنگا نديءَ جو پاڻي)، راکي ۽ منگل سوتر تائين. ڪٿين (رنگريزن) جي ڇر وارين ساڙهين ۽ پورن کان وٺي آر جي ڪم وارن اڳنن ۽ ابوڇٽين تائين. ڪاٺ جي ڏوئين، نڪر جي ڏيئن ۽ جمنين کان وٺي رڪ جي ديڳڙن، ٽامي جي دلن ۽ پتل جي باردين تائين. مستي، ڳڙ، بيسڻ کان ميٺ، سوپاري ڦٽڪيءَ تائين هر شيءِ ملندي. اسان وٽ مخدوم کي ٻار جائو تہ بوندي لڏون ورهائين. ابا ڪٿان آنديءِ هي لڏون؟ ڇي سرنگون روڊ تان. ظهور جي پروموشن ٿي تہ بنگالي برفي ۽ چم چم ڏياري موڪليائين. پڇيومانس تہ ڇا ڪنهن بنگلاديش کان آندي آهي؟ وراڻيائين: ”سرنگون روڊ تان.“ هر اها شيءِ جيڪا هندستان جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ ملندي هجي اها سنگاپور جي سرنگون روڊ تان ٿوري مهنگي اگهہ تي پر نج ۽ تازي ملي ويندي. سرنگون روڊ تي هندن جا مندر ۽ ڌرم شالا پڻ نظر ايندا. سڀ ۾ پراڻو مندر ڪالي امن جو مندر آهي جيڪو 1904ع ۾ ان ٻانهن واري ديوي ’ڪالي- امن‘ جي نالي تي ٺهرايو ويو هو ۽ ان کان بہ پراڻو سري نيواسا پيرو مل مندر آهي، جيڪو 1855ع ۾ ٺهيو هو. ان کي ٺئينءَ سنئينءَ جوڙايو ويو. ڏهہ کن سالن بعد هڪ هندو امير واپاريءَ پنج لک ڊالرن جي خرچ سان هڪ ڏکڻ هندستاني عمارتن جي ڊزائين جو ٽاور ان مندر ۾ ٺهرايو.

سنگاپور ۾ ڀيريون همراهہ جيڪو هندستان کان آيو اهو ڏکڻ هندستان جو نارائنا پلائي هو جيڪو انگريزن جي ايسٽ انڊيا ڪمپنيءَ ۾ جنرل ڪلارڪ طور ڀرتي ٿي آيو هو. پر پوءِ ڪجهہ عرصي کان پوءِ اها نوڪري

ڇڏي عمارت سازيءَ جي ڏنڌي ۾ حصو ورتو ۽ چڱو سکيو ستابو ٿي ويو. هن ڪان پوءِ جيڪي انڊين اچڻ لڳا اهي هن سرنگون روڊ واري علائقي ۾ ئي واپار وڙو ڪرڻ لڳا ۽ 1850ع تائين سرنگون روڊ هندستان جوئي ڏيک ڏيڻ لڳو. جيڪو اڄان اهو ئي ڏيک ڏيندو رهي ٿو. شايد اهو ئي سبب آهي جو سنگاپور جي هن سرنگون روڊ کي سمال انڊيا (Small India) سڏين ٿا.

سهڻيون ڪير؟ تامل، ملئي يا چيني

سرنگون روڊ شين جي وڪري ڪان ته ننڍڙو انڊيا سڏي سگهجي ٿو پر ان روڊ تي رهندڙ ماڻهو سڄي انڊيا جي رهاڪن جي نمائندگي نٿا ڪن. ماڻهن جي لحاظ کان سرنگون روڊ کي ننڍڙو انڊيا نه پر ننڍڙو تامل نادو (ڏکڻ هندستان) سڏي سگهجي ٿو جو اتي رهندڙ هندستانين ۾ پنجانوي سيڪڙو تامل آهن. هتي چوڌاري گوڏين ۾ ڪاري رنگ جا تامل مرد ۽ عورتون ئي نظر اينديون- جن جي شڪل شبيهه وانگر رهڻي ڪهڻي، ڪائڻ پيئڻ ۽ پهرڻ پوشاڪ ۾ هيڏا سال گذرڻ بعد به ڪو فرق نه آيو آهي- جيتوڻيڪ سنگاپور هڪ مهاڻن جي ڳوٺ ڪان ماڊرن ملڪ ٿي ويو آهي پر هي آمريڪي شيدين وانگر ڪپڙي پوشاڪ ۾ اهي ئي رهندا اچن. مثال طور هي تامل عورتون- يونيورسٽيءَ جون نوجوان ڇوڪريون هجن يا پوڙهيون- هڪ ته ڪين قدرت طرفان ڪارو رنگ مليل آهي، ٻيو هتي جي ٽراپيڪل سج جي ساڙيندڙ اُس، ان تي ٽڏي رنگ جا ڪپڙا پائڻ بدران واڱڻائي، لاڪي، آسماني، هيڊو، ڪارو، سليٽي، چاڪليٽي ۽ ٻيا اهڙائي تکي ۽ اونداهي رنگ جا بلائوز ۽ ساڙهيون پائي هلن.

هڪ دفعي جپان ۾ هڪ سڪ دڪاندار وٽ اهڙن رنگن جون ساڙهيون ڏسي اچرج مان پڇيو هئومانس ته هي رنگ ڪير ٿو وٺي. پوءِ سنگاپور ۽ ملائيشيا جي هنن گهٽين ۾ اچي سمجهي ويس ته جپاني ڪي اهڙا بيوقوف ناهن جو اجايو هر رنگ جو ڪپڙو بنا سوچ جي ٺاهين.

نرڙ تي بنديا (ڳاڙهو تلڪ) ضرور هڻنديون- بلڪ تکو ڳاڙهو يا لاڪي رنگ جو- جيڪو پري ڪان سندن جسم جي ڪاري بئڪ گرائونڊ ۾ نظر ئي نه ايندو. سنڌور ۽ بنديا ڪان علاوه هنن مان ڪي تامل ڇوڪريون هيڊي رنگ

جو ڪو ملم، متي، روغن يا پورو (يا تي سگهي ٿو پينٽل هِنڍ ٿي هجي)، نرڙ ۽ ڳلن تي پڻ هڻن- جنهن سان وڌيڪ عجيب لڳن ٿيون. پر اهو ڪمال آهي ته هي ڪاريون ۽ ڪوجهيون ڇوڪريون هتي سنگاپور ۾ توڙي سريلنڪا، ملائيشيا ۾ هلن يا ڳالهائين وري اهڙي ناز سان جو اسان جي ملڪ جون سهڻيون ڇوڪريون به ايڏو ناز ڪري نه سگهيون هونديون.

هڪ دفعي آصف کي چيو هوم ته يار شاباس هجي، هنن تامل ڇوڪرين کي جو ههڙن ولايتن ۾- يعني هتي جي چيني گورين ڇوڪرين جي وچ ۾ رهي به ڪو احساس ڪمتري محسوس نٿيون ڪن. جيڪا جتي آهي- چاهي دڪان تي نوڪرياڻي هجي، هوٽل يا آفيس ۾ رسيپشنسٽ هجي يا ٻهارو هٿ ۾ هجيس- يعني ڀنگياڻي هجي، مجال آهي جو پاڻ کي ريکا، سري ديوي، هيما مالني ۽ جيا پرادا (هندستاني فلمي دنيا جون تامل ائڪٽريسن) کان گهٽ سمجهي. اها واقعي وڏي ڳالهه آهي ته يورپ آمريڪا توڙي پنهنجن ملڪن ڏي ان کان وڌيڪ سهڻيون ڇوڪريون به احساس ڪمتريءَ ۾ نظر اينديون آهن ۽ ساڳيو حال ملئي ڇوڪرين جو آهي جيڪي پڻ بي ڊوليون هجڻ جي باوجود به پرواهه نٿيون ڪن ته هو ٻين کي ڪيئن لڳنديون هونديون يا سندن بي ڊولي پٽي، ٿلهي جسم ۽ ڊينڊي قد تان ٻيا ڇڙرون ڪندا هوندا.

آصف ٿوري دير سوچي وراڻيو هو: ”هتي جيڪي تي قومون: چيني، ملئي ۽ تامل رهيل آهن انهن کي احساس ڪمتري ٿئي ته چو ٿئي. احساس ڪمتري تڏهن ٿئي جڏهن منجهن ڪا قوم هيڪاندي سهڻي هجي. چيني رنگ ۾ ڪٽي اڇا آهن پر سندن چهرا تاثرات کان خالي آهن. هن پاسي جي چيني ڇوڪرين مان جيڪڏهن ڪنهن ۾ سونهن ۽ ڪشش آهي ته اها فقط هڪ مقرر مدي تائين- ٻه يا ٽي سال مس رهي ٿي پوءِ يا ته بلڪل ڦيڦيون ٿيو وڃن يا اڻ پوري خوراڪ، تمام گهٽي پورهئي ۽ محنت مزوريءَ ڪري بنهه سڪل سڙيل نظر اچن ٿيون.“

”ساڳي وقت سونهن ملئي ڇوڪرين ۾ به ڪا گهٽي نه آهي- سواءِ ڪنهن ايڪڙ ٻيڪڙ جي. پر انهن سان به ساڳيو حال آهي جو اها سونهن فقط هڪ ننڍڙي مدي لاءِ آهي. ان بعد مناڻ ۽ تيل، مکڻ ۽ تريل شيون کائي کائي بي ڊوليون ۽ ڳريون ٿيو پون. قد ته اصل کان بندرو اٿن. چربي چڙهڻ تي وڌيڪ

ڏينديون ٿيو پون.

”جنهن کي سونهن يا ليمڪ چئجي سو جيڪڏهن آهي تہ هنن تامل ڇوڪرين ۾ آهي ۽ پنهنجي جسم کي وڏي عمر تائين ناهي رکن ٿيون پر افسوس جو هي وري ڪاربون آهن ۽ ان مٿان بي افعالن رنگ جا ڪپڙا پايو هيڪانديون ڇريون ٿيون لڳن.“

آصف جي ان ڳالهہ ۾ گهڻو وزن لڳي ٿو.

گوڏ هيٺ مٿي ڪرڻ جو سبب

سنگاپور ۾ ڏکڻ هندستاني مرد سرنگون روڊ تي دڪان ۽ هوٽلون هلائين يا وري مختلف هنڌن تي ننڍڙيون پٽيون بسڪٽ، چاڪليٽ، ڪٽمنٽڙن، سگريٽ سگارن جون هلائين. يا چئنج اٿلي، هاءِ اسٽريٽ، پيپلس پارڪ، جهڙن هنڌن تي هلندڙ ڦرندڙ بئنڪن جو ڪم ڪن- يعني نوٽن جي ڏيٺي هٿن ۾ ڪٺي هر آئي وئي ڪان سندس ملڪ جو ناڻو مٽائڻ لاءِ پڇندا رهندا. سندن ڊريس ڍگهين ٻانهن واري قميص ۽ هيٺ ڌوتيءَ نما گوڏ جيڪا اڌ تان مٿي مڙيل هوندي آهي. جورابن ۽ بوٽن جو استعمال تمام گهٽ ڪن. پير اگهاڙا يا وڌ ۾ وڌ اسپنجي چٺمپل پائين. گپ ۽ مينهوڳيءَ وارن رستن تي هلڻ ڪري سندن پير چيراتيل، ڦاٽل يا ڦٽيل هوندا. بند ٽيل ڌوپ چٽي ڪچ ۾ هوندن. (مينهن جي حالت ۾ هڪ هٿ ڪليل ڇٽيءَ جي ڳن ۾ ۽ ٻيو هٿ ململ جي گوڏ جي ورايل پلاند ۾. ڪڇ ۾ نوٽن يا ڪاڳرن جو ٿيلهو.)

ملاڪا شهر ۾ سينٽ فرانسس گرجا گهر سامهون ڏکڻ هندستاني تاملن جا بہ ٽي سيڌي جا دڪان آهن جن تي گهڻو ڪري سندن ئي ڪميونٽيءَ جا ماڻهو خريداري ڪندي نظر ايندا. مزور ۽ هيناهون طبقو تہ ڇا پر امير ۽ سکين ستابن جي بہ پوشاڪ ساڳي هوندي. هڪ ڏينهن هندستان کان آيل اسان جي هڪ پنجابي ڪليگ: مسٽر ببر سان بينو هوس تہ گووندا سواميءَ جي دڪان تي هڪ سکيو ستابو تامل- رئيس نموني جو چڙهيو. عمر ۾ سٺ سالن جو ٿيندو. مٿي ۾ ڏونگهين جي تيل جو ٻڪ- جنهن جي مني، ۽ صندل صابڻ سان وهنجي سڌو اچڻ ڪري ان جي تکي خوشبوءِ پري پري تائين آئي ٿي. وار سڌا، لسا ۽ برل ڪريم جي اشتهاري همراهہ وانگر ڦٽي ڏنل. اکين ۾

ڪجل جي تيلي گھمايل. ڳچيءَ ۾ سوني تند. اڇي، ڪلف ڏنل ململ يا وائل جي وڏن ڪيسن واري قميص ۽ هيٺ تي به ساڳي ڪپڙي جي ڪلف ڏنل گوڏ- پر دستور موجب اها گوڏ گوڏن وٽان مٿي مڙيل. ڪاري رنگ جي پئراشوٽ سان مقابلو ڪندڙ وڏي شاهي ڇٽي، وات ۾ گهٽي ڪاٽي وارو ڇاپو پان. پين عام نظر ايندڙ ڏکڻ هندستانين کان وڌيڪ شان مان وارو تي لڳو. پڪ سندس ئي ڪو هلندڙ ڪاروبار هوندو يا وري پٽ ولايت (آسٽريليا، نيوزيلينڊ وغيره) ۾ نوڪريون ڪندا هوندس تڏهن ته سندس پوشاڪ پين کان صاف ستري ۽ اوچي هئي. پر جڏهن نظرون هن ڏي به هيٺ تي ويون ته همراهه جا پير بوٽ يا چئمپل کان آزاد هئا ۽ گهروڙي ملائيشيا جي ڌرتيءَ کي ٻجو ڏيئي رهيا هئا.

ببر کي چيم ته يار ملئي ماڻهن کي ڏسي اسان به سکي ويا آهيون ۽ سندن گهرن ۾ پير اگهاڙا ڪري گهڙون ٿا- جيئن گهر صاف ۽ پاڪ رهي. پر مون کي اها ڳالهه سمجهه ۾ اچا تائين نه آئي آهي ته هي تامل رستن روڊن تي به پير اگهاڙا ڇو ڪٽيو پيا هلن ۽ هي گوڏ جو اڌ تان موڙي مٿي جهلڻ جو ڇا ڪيل تماشو آهي-؟

”گرميءَ ڪري هي گوڏ کي مٿي ڪري ٻڌن ٿا،“ ببر ٻڌايو، ”۽ شايد ننڍڙي انگوڇي يا ڇڊيءَ نڪر تي ئي گذر ڪري وڃن پر هنن وٽ اهو آهي ته پنهنجي يا ڪنهن جي گهر ۾ گهڙجي ته ان وقت فضيلت سان پيرن تائين ٻڌل گوڏ ۾ گهڙجي. سو ان ڪري هي جڏهن ڪنهن جي گهر ۾ گهڙن ٿا ته ’ڦڙاڪ‘ سان گوڏ کي هيٺ ڪيرايو ڇڏين وري نڪرڻ مهل ’ڦڙاڪ‘ سان گوڏ جو هيٺيون پوڇڙ ڪٽي، ورن ۾ اٽڪايو ڇڏين ته جهڙو پوتڙو تيو پوي ۽ پيو سبب گوڏ کي مٿي ڪرڻ جو اهو آهي ته هتي ملائيشيا، سنگاپور وانگر ڏکڻ هندستان ۾ به بارهوئي مينهن لڳو پيو آهي سو رستي تي هلڻ وقت گوڏ کي پاڻيءَ ۽ گپ کان بچائڻ لاءِ مٿي ڪنجهٽو پوي ٿو. ساڳي سبب کان چمپل يا بوٽ به نٿا پائين جو هڙي مينهوڳيءَ ۾ بوٽ ڪٽي کهڙو به مضبوط هجي هفتو ڪن به نه هلي سگهندو.“

سنگاپور ۾ ڏينھون ڏينھن وڌندڙ مھنگائي

سرنگون روڊ کان پوءِ جلدي جلدي وڪٽوريا اسٽريٽ پھتس ۽ تائي پان هوٽل جي سامھون براس بساھ ڪامپليڪس ۾ گھڙيس- جتي نون ۽ اڌ قيمت تي وڪامندڙ ڪتابن جا ڪيترائي دڪان هيٺ مٿي ٿهيل آهن. نوان ڪتاب ته ڪنھن به هنڌان وٺي سگھجن ٿا. پوسٽ ذريعي به گهرائي سگھجن ٿا. پر منھنجي دلچسپي پراڻن- يعني سيڪنڊ هئنڊ، اچا به ٽرڊ هئنڊ ڪتابن ۾ هئي. ملئي ۽ چيني ادب جا اهي ڪتاب مون کي ڪتا ٿي جن جو انگريزيءَ ۾ ترجمو ٿيل هجي يا وري ڪنھن فارينر هتان ٿي وڃڻ بعد ملائيشيا يا سنگاپور تي يا ان جي پس منظر ۾ ناول، افسانا يا ڪهاڻيون لکيون هجن. ڪتابن کان علاوه ڪجھه رسالا ۽ اخبارون پڻ ورتم. اهي وٺندي وقت ڪراچيءَ جو ڪوڙي گارڊن (ڊيسنو هال جي پنيان ۽ ميرٽ روڊ جي پر وارو علائقو) ياد اچي ويو- جتي هر هفتي پراڻو ٽائيم، نيوز ويڪ ۽ ريڊرس ڊائجسٽ رسالو ٽي ٽي رپئي وٺندو هوس ۽ پراڻو گراهڪ هجڻ ڪري دڪاندار پراڻا ڪتاب تور جي حساب سان ڏيئي ڇڏيندو هو.

ان بعد تڪو تڪو هاءِ اسٽريٽ ڏي پڳس جو وقت جو پڪي سنگاپور ۾ ڪجھه تڪو ئي اڏامي رهيو هو. رستي تي پيننشولا پلازا ۽ نارٿ برج روڊ تان سنڌي هندن جي دڪانن تان هلڪيون ڦلڪيون شيون: قميص، پتلون، بيلٽ، گانن جا ڪئسٽ، جوراب، ٽائيون، آرٽ لائين جون لکڻ لاءِ نيون آيل پينيون ورتم. وقت جو جيترو سوچيم ٿي اوتروئي تڪو هٿن مان نڪرندو پئي ويو، هر وقت واپس پهچڻ جو ڌيان هو جيئن ٻي بجي کان اڳ پھچي ٽئڪسيءَ ۾ 'باليق ڪمپونگ' يعني 'واپس ڳوٺ' ملاڪا پھچي سگھجي. بک به ڪافي وڌي ويئي هئي- خاص ڪري سڄو وقت پنڌ پنڌ، تڪو تڪو هلڻ ڪري. ويجهڙائيءَ ۾ ڪابه اهڙي هوٽل مئڪڊونالڊ، ڪينٽڪي، اي ائنڊ ڊبليو، يا ومپي نموني جي غريب نواز ۽ اچتائيءَ واري نه هئي جتان جلد جلد ماني وٺي کائي پڄجي. هاءِ اسٽريٽ پلازا ۾ يارهين ماڙ تي هڪ سنڌيءَ جي هوٽل ٽپسي ٽاپسي (Tipsy Topsy) آهي جتي پهرين به به چار گهمرا کائي چڪو هوس، اتي پهتس. هوٽل جو سڄو هال ماڻهن سان ٽمٽ هو. هڪ ٽيبل تي ٻن ماڻهن جي جاءِ بچيل هئي. هڪ تي آئون به وڃي وينس. مانيءَ جو وقت هو ان ڪري ماڻهن

جو وڏيڪ هجڻ لازمي هو. پر ڪجهہ سال اڳ جڏهن هن هوٽل جي سنڌي مالڪ هيءَ هوٽل نهرائي هئي تہ مانيءَ جي وقتن (Lunch Hour) تي بہ ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ همراهہ نظر آيو ٿي. اسان جهڙا جهازن جا همراهہ ڪلفرڊ پيئر کان واڪ ڪري ماني هتي کائي ويندا هئا. هوٽل جو مالڪ ور ور ڏيو لذيذ هجڻ جي پڪ پيو ڪندو هو. ويهڻ سان ويٽريس ڇوڪري مينو رکندي هئي تہ پاڻيءَ جا گلاس پاڻ مالڪ پيري رکندو هو.

هاڻ ماشاءَ الله اها هوٽل ايڏي وڏي ويئي آهي جو مالڪ کي ماڻهن جا بل ڪٽڻ ۽ پئسا وصول ڪرڻ کان ئي واندڪائي ناهي. هونءَ گراهڪ در تائين پهچي خالي ٽيبل ڏسي بہ ويهڻ يا موٽي وڃڻ جو سوچيندا رهندا هئا ۽ هاڻ رش ايڏي وڏي ويئي آهي جو گراهڪ در وٽ بيهي ٽيبل خالي ٿيڻ لاءِ واجهائيندا رهيا ٿي.

ملئي ڊريس- سرونگ ۽ باجو ڪرونگ ۾ ڪم واريون ملئي ڇوڪريون وچٿين وانگر بورچيخاني کان پوڙ، پيت، مانيون، پاپڙ خومچن ۾ کڻي گراهڪن اڳيان رکي رهيون هيون. بورچيخاني جو اسپرنگن وارو در پٺيو پوريو تي تہ سامهون سک تندورچي نظر آيو ٿي، جيڪو اتي جا لڏون ناهي ماني پچائڻ ۾ مشغول هو.

توڪي مال وڪڻڻ جي ڳڻتي آهي

ڪاڏي جي لسٽ- مينو آڻڻ لاءِ هڪ ٻن ڇوڪرين جو ڏيان پاڻ ڏي ڇڪايم پر هنن کي پهرين کان آيل گراهڪن کان فرصت نہ هئي. آخر هڪ بورچيخاني ۾ ويندي وقت مينو واري ڇپيل دفتري اڳيان اڇلي ويئي. آئون مينو تي پهرين کاڌن جا نالا ڏسڻ لڳس:

● تندوري چڪن، بمبئي ڪواب. ● ڪيلي جي پن تي مڇي. ● گانگٽ ڳاڙهن مرچن مصالن ۾. ● مٽن دوپيازا. ● ساڳ پنير ۽ ملائي ڪوفتا. ● نان، ڪلچا ۽ اڦراٺا. ● ڪشميري پلاءُ. ● ويجيٽرين ٿالهي- وغيره وغيره.

۽ پوءِ سندن قيمتون پڙهي دماغ چڪرائڻ لڳو تہ هي ڇا- ڇڙو سال ڏيڍ اڳ جنهن جا فقط چند سينٽ (رپيو سوا) ورتو ويو ٿي اهو هاڻ ڊالر ڪن ۾ (ستين اٺين رپئي ۾). پوڙ پاچي ويندي دال جي پليٽ بہ پهرين کان ٻيٽي ٽيٽي

اگهہ تي. سنگاپور کو جپان يا سئيڊن ناروي تہ نہ آهي- جتي نہ اناج پهچي سگهي نہ ڀاڄي ٻيضو- جنهن ڪري قيمتن ۾ ايترو واڌارو رکيو وڃي. پر ڪمال آهي، هيڏين قيمتن هوندي بہ هيءَ ماڻهن جي رش! خبر ناهي ڪهڙا ماڻهو هتي ٿي وقت ماني ڪائڻ اچن ٿا. سامهون نظر ڦيرايم: هڪڙا تہ سنڌي سيٺيون لکها ڪروڙها ڊالرن جا واپاري ۽ ڪوٺين دڪانن جا مالڪ پنهنجن يورپين يا ديسي مهمانن سان گڏ هئا. ڪجهہ انڊين ايئر لائين جون ايئر هوسٽسون ۽ ٻيو عملو هو. ڪجهہ سک دڪاندار ۽ ٽوئرسٽ هئا. انهن کان علاوه چوٿو کن هوٽل سٽڻ قميص ۾ ملبوس پٺاڻن ۽ افغانين سان ڀريل هئي. ٿوري دير اڳ اچان ها تہ شايد تعجب لڳي ها تہ هي غريب ماڻهو ايڏو خرچ ڪري سنگاپور ۾ ڇا ڏسڻ آيا آهن. پر مٿي چڙهندي وقت هاءِ اسٽريٽ شاپنگ سينٽر جي ٻهري (Basement) وارن دڪانن مان هڪ سک دڪاندار کان قميص لاءِ ڪپڙو ٿي ورتم تہ هن وراڻيو: "سائين اسان هاڻ يڪو يڪو تاڪيو وڪڻندا آهيون. قميص لاءِ ٿي گز ڪتري نہ ڏئي سگهنداسين."

"يڪو يڪو تاڪيو!" مون کي تعجب لڳو. هي ٻهري جا دڪاندار تہ ٻہ چار سال اڳ اچبو هو تہ وال وال ڪپڙي وٺڻ تي بہ خوشامدون ڪندا هئا. هينئر ڏسندي ئي ڏسندي سنگاپور چڱي ترقي ڪئي آهي. هرڪو هول سيل جو دڪاندار ٿي ويو آهي. مون اچرج مان پڇيومانس: "سردار جي هتي ڪنڊ پاسي ۾ تاڪين جا تاڪيا توهان کان ڪير ٿو وٺي؟"

بہ چار افغاني ان وقت دڪان جي ٻاهران لنگهي رهيا هئا. انهن ڏي اشارو ڪندي چيائين: "اسان جا اڄڪلهہ وڏا گراهڪ اهي پاڪستاني آهن. تاڪيا تہ ڇا هي جيڪي ڏبا ڏسو ٿا- جن ۾ ٻاهتر ٻاهتر تاڪيا ٿا اچن- اهي ڏبا يڪا يڪا ڏزن وٺيو وڃن. ڪڏهن پاڻي واري جهاز رستي تہ ڪڏهن هوائي جهاز رستي- ڪراچيءَ ڪٽي ويندا آهن." پوءِ سک دڪاندار ساهہ ڪٽي چيو "خبر ناهي ڪٽي هيڏو مال وڃيو ٿا وڪڻن."

"توکي مال وڪڻڻ جي ڳڻتي آهي،" مون دل ۾ سوچيو، "مون کي اها سمجهہ ۾ نٿو اچي تہ هي افغاني، هي بنگالي، هي ايراني خبر ناهي ڪٽان پاسپورٽ ۽ شناختي ڪارڊ هٿ ڪريو رات اندر پاڪستاني ٿيو وڃن." ۽ ها وري اهي ڳالهيون هن هوٽل ۾ ويهي سوچي رهيو هوس ۽ ملئي ڇوڪري

اچي وچ ۾ ڳالهايو: ”سائين تورو اچا انتظار ڪرڻو پوندو جو ٻاهر جا ڪجھہ آيل آرڊر اچا آهن.“

سنگاپور کان ملائيشيا واپسي

مون دل ئي دل ۾ سوچيو تہ هن هوٽل مان نڪرڻ لاءِ سٺو بهانو مليو. جهاز جي پگهار واري ڪي بہ هاڻ تہ هن هوٽل ۾ کائڻ لاءِ بہ دفعا سوچڻو پوندو. گهٽ ۾ گهٽ ڪناري جي هن گهٽ پگهار واري نوڪريءَ ۾ تہ ههڙي عياشي بنهہ نٿي ڪري سگهجي. خاص ڪري هن وقت جڏهن تہ هڪ هڪ منٽ قيمتي آهي ۽ جي اسان واري ملائيشيا ويندڙ ٽئڪسي مون کان نڪري ويئي تہ ملاڪا تائين ٽي سئو ميل جهاڳڻ لاءِ سوا سئو کن ڊالرن جي اڪيلي سر ہي ٽئڪسي ڪرڻي پوندي يا بہ سئو ڊالرن جي چٽي پري هوائي جهاز ۾ ملائيشيا پهچڻو پوندو.

ٻاهر نڪتس تہ هِل اسٽريٽ تي بہ مدراسي هوٽلون نظر آيون. پهرين تي ئي چڙهي سامهون ايندڙ ٻئري کي ماني پئڪ ڪري ڏيڻ لاءِ چيم.

”يس. واٽ ڊو يو وانٽ؟“ هوٽل جي ٻئري پڇيو.

هوٽل جي در وٽ ئي ديڳڙن جي قطار رکي هئِي جنهن ۾ مختلف مڇين، گانگٽن ۽ گوشتن جا ٻوڙا هئا. منهنجي اڳيان هڪ آسٽريلين همراهہ مون وانگر ان مدراسيءَ کان ماني پارسل ڪرائي رهيو هو. لڳو پئي تہ هو ڪيترن ڏينهن کان هتان ماني وٺندو رهيو آهي جو هن کي چڱيءَ طرح ياد ٿيل هو تہ ڪهڙي ديڳڙيءَ ۾ ڪهڙو ٻوڙ آهي. ان بعد مون بہ پنهنجي لاءِ ساڳيون شيون: مٽرن وارو پٽ ۽ ڪڪڙ جو ٻوڙ گهريو. جنهن جون هوٽل واري بہ ٿيلهيون ٺاهيون ۽ ٽينءَ ۾ بصر، ساون مرچن ۽ ونگن جي ڪاتر وڌي. ڏهن ڊالرن جو نوٽ هٿ تي رکيومانس. ڇهہ ڊالر ۽ اسي سينٽ واپس ڪيائين.

ٻاهر نڪتس تہ شينٽن وي واري بس تيار بيٺي هئي جنهن کي پنجاهہ سينٽ ڏيئي اچي ڪنڊ واري سيٽ تي دريءَ پاسي ويٺس. ڏکڻ چيني سمنڊ ۽ هندي وڏي سمنڊ تان اڏامي ايندڙ هيرون اکين ۾ خمار پيدا ڪري رهيون هيون. چوڌاري هن بيٽ تي اپرندڙ گلڪاريون هيون يا ڪڪرن سان ڳالهيون ڪندڙ عمارتون. دل ۾ سوچيم تہ سنگاپور اهڙي تہ ترقي ڪندو وڃي جو

ماڳهين اسان جهڙن غريبن جي رهائش ۽ اچ وڃ جو آسرو ختم ڪري رکيو اٿس. بس جي پٺين ڏي چوڌاري نظر ڪيم. پٺيون خالي خالي هيون. ڏهه سال کن اڳ (73-1992ع) ۾هن رستن تي هلندڙ بسن جي هنن پٺين تي ڌارين کي خبردار ڪرڻ لاءِ انگريزي، تامل ۽ ملئي ۽ چيني زبانن ۾ لکيل هوندو هو: ” کيسا ڪتريندڙن ۽ چورن کان خبردار رهو.“ ۽ هاڻ هن ملڪ ۾ پئسي جي ايڏي اچ وڃ شروع ٿي ويئي آهي جو هرڪو ماڻهو سکيو ستابو ۽ پنهنجيءَ وارو ٿي ويو آهي ۽ کيس ٻئي جي پئسي يا کيسي ڏي اک وجهڻ جي به فرصت ناهي. ساڳي وقت قانون تي به سختيءَ سان عمل ٿئي ٿو. ۽ سنگاپور دنيا جي باحفاظت ملڪن مان هڪ مڃيو وڃي ٿو.

مئرينرس ڪلب ۾ وقت اندر پهتس. ٽئڪسيءَ اچڻ ۾ اجا به اڌ ڪلاڪ کن هو. ڪمري ۾ پهچي مدراسيءَ جي هوٽل تان ورتل پٽ ۽ ٻوڙ جلدي جلدي پليٽن تي لاهي، کائي، سامان کڻي، لفٽ ذريعي هيٺ لٿس ته سامهون واري لفٽ مان ذوالفقار به لهي رهيو هو. آصف اڳهين ڪوچ تي ٽيڪ ڏيئي ويٺي اسان جو انتظار ڪيو. نورالدين ڊرائيور پڻ پنج ست منٽ اڳ اچي چڪو هو ۽ اسان جي اچڻ تي هن اسان جو سامان ٽئڪسيءَ ۾ رکايو. تيسين اسان رسيپشن تي هڪ ڏينهن هڪ رات جي رهائش جو بل ادا ڪري ورتو. پوءِ اچي ٽئڪسيءَ ۾ ويناسين. ٽئڪسيءَ هڪ دفعو وري گذريل ڏينهن وارن ساڳين ئي رستن تان اسان کي واپس وٺي هلڻ لڳي جنهن تان هڪ ڏينهن- چوويهه ڪلاڪ کن اڳ ملائيشيا جي شهر ملاڪا کان سنگاپور وٺي آئي هئي.